

“आनन्दधरवर्मासायं देव श्रीसागरानन्दमृरीश्वर म.”

ये साधेप्रभुगामनोपनिषदः भूताब्धिमंग्यामितान ।
भव्यानामुपकारिणो हि सततं संमुद्राय प्राच्यागमान ॥
अव्युच्छित्तिकरागमालययशोदेहेन स्थायिप्रभा-
स्तस्मै श्रीमुरिशेखराय नतय आनन्दपाथोधये ॥

आनन्दधरवर्मा : वि. अ. १९७७ मंडा सुद ५
आनन्दधरवर्मा : वि. अ. १९७७ मंडा सुद ५
आनन्दधरवर्मा : वि. अ. १९७७ मंडा सुद ५

પુ નિ ત — વં દ ના

આગમોદ્ધારક, આગમોવતાર, આગમદિવાકર, શ્રી શૈલાણ્ણાનરેશ-
બોધક, આગમોના અખંડ અભ્યારી, ગહુકૃત, સર્ગિપુરંદર, શિલા-
તામ્રપત્રોત્કીર્ણગમ-સહિત બન્ધ દેવવિમાન-વૃદ્ધ-જૈન
આગમ મંદિરોના આપનાગ, શ્રી દેવસૂર તપાગચ્છ

સંરક્ષક, અખંડ શ્રુતચાનના ઉપાસક, આગમોના

તલપર્શી વિવેચક, વિશુદ્ધ સંયમ-શ્રવનના

આદર્શ-પ્રતિમૂર્તિ, ધ્યાનસ્થ સ્વર્ગત

પરમપૂજ્ય ૧૦૦૮ શ્રી શ્રી શ્રી

આચાર્યશ્રી આનંદસાગરસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીના

પવિત્ર ચરણકમલોમાં

સપ્તશ્રય સવિધિ સવિનય સ્નહુમાન કોટિયઃ

વંદન હૈ !

ૐ

વિ

આપઓનો હસ્તદીક્ષિત-અધુરિશુ

આમ્રપ

પ્રકાશકીય નિવેદન

દુણા દર્શની વાત છે કે-શ્રી સીમધરસ્વામીજીની અદ્ભુત હૃદયકથાના કથન માથે શ્રી મહાવીર પ્રભુની દવાની દરમ્યાન વીતેલી શ્રી કામગજેન્દ્રની કથાને વર્ણવનાર પ્રસ્તુત રાસનું પુસ્તક પાકેલના કુકમલમાં મુકવા અમે બામ્બશાહી થયા છીએ. પ્રસ્તુત રાસ અંગ્રાંધી વિગત-માદિની અંપાદ્ય મદારાગ્રાંથીએ પોતાના “વક્તવ્ય”માં જણાવેલ છે, અને વધુ પરિચય શ્રીયુત પ્રો. કાપડિયાએ આલેખેલ “અંધ-પરિચય”માંથી પણ મળી રહે છે. અમારે તો ફક્ત પ્રકાશન સંગ્રાંધી જે ખેલ કહેવાના રહે છે.

પ્રસ્તુત રાસ ચાણુરમા(ઉ. ગુ.)ના શ્રી નિત્ય-વિનય-હૃદયન મણિવિજય જૈન અંધસંગ્રહની દસ્તલિખિત પ્રત ઉપરથી મહા-રાજાશ્રીએ તૈયાર કરેલ છે, તો તે પ્રતનો છૂટથો ઉપયોગ કરવા બદલ ચાણુરમા શ્રી સંઘ તરફથી જ્ઞાનભક્તિનું સેવાભાવે કામ કરનાર શા. હુકીલાલ ખુમચંદલાઈના તથા પાકેતર મેળવવા માટે ઉપયોગી થયેલ શ્રી કેશરભાઈ જૈન જ્ઞાનમંદિર-પાઠશાળા તથા શ્રી વિમલ-ગચ્છીય જ્ઞાનભંડાર-વીજાપુરની પ્રતો મેળવી દેવા બદલ તે તે કાર્યવ્યવસ્થાપક વહીવટદારોના ધર્મપ્રેમની સાદર નોંધ લઈએ છીએ.

વળી (પ્રસ્તુત રાસની) પ્રત્યેક અંગની જીવનપૂર્વક સમીક્ષા કરી રાસના યથાર્થ અરૂપને દર્શાવનાર વિસ્તૃત “પરિચય” સમયનો ભોગ આપી, નિઃસ્વાર્થભાવે કાળક્રમપૂર્વક લખી આપનાર મુખ્ય યુનિવર્સિટીના ગણિતશાસ્ત્રના જૂતપૂર્વ પ્રાધ્યાપક તથા મુરતની M. T. B. કોલેજના અધ્યક્ષશ્રીના જૂતપૂર્વ પ્રાધ્યાપક અને ભંડારકર-પ્રામ્ય-વિદ્યા-સંશોધન-મંદિર-પુનાની દસ્તલિખિત જૈન પ્રતિઓના વિસ્તૃત ફેટલોગ (નોંધ) જાનાવનાર અને જૈન સાહિત્યના વિવિધ અંગોને પ્રસ્ફુટ રીતે આલેખનાર માનવર શ્રીયુત પ્રો. હીરાલાલ રસિકલાલ કાપડિયા M. A.ના ધર્મપ્રેમની સખદુમાન નોંધ લઈએ છીએ.

આ મંથનું પ્રકાશન આગમોદ્ધારક આગમદિવાકર બહુશ્રુત સરિ-પુરંદર ધ્યાનરથ સ્વર્ગતાચાર્યદેવેશ શ્રી સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મંઠના

પદ્મવિમ્બણુ શ્રી સિદ્ધચંદ્રારાધન તીર્થોદ્ધારક શાસનપ્રભાવક આચાર્યશ્રી
અંદ્રસાગરગુરુચિત્તશ્રીના શિષ્યરત્ના તપરવી પૂ. મુનિશ્રી ધર્મસાગરજી
ગણિવંશીનું શાંતમૂર્તિ મુનિશ્રી લલિતસાગરજી મં. આદિ ઠાણા
સાથે વિક્રમ સં. ૨૦૦૬ (ચં. વિ. સં. ૨૦૦૭)નું, આતુર્ભાગ
શ્રી સિદ્ધસેન-પાદ્મીનાથા(સાહિત્યમંદિર)માં હતું, (તે સમયે
અપૂર્વ શાસન પ્રભાવનાધાયક ધર્મોદ્યોતકર અનેક વ્રત-તપની આરાધના
થયેલ, તેમાં શ્રી અક્ષયનિધિ તપની આરાધના-૪૫૦ વ્રાવુક આત્મા-
ગોએ કરેલ, અને દેવદત્ત, જ્ઞાનખાતા વિ. માં સારી ઉપજ થયેલી)
તે આતુર્ભાસની જ્ઞાનખાતાની રૂકમની સદાયતાથી પ્રસ્તુત અંચનું પ્રકાશન
અમો કરી શક્યા છીએ, એટલે તે આરાધક આત્માગોના ધર્મપ્રેમની
અમો ભૂગિભૂગિ અનુગોદન કરીએ છીએ.

અંતર્ગાં, આ અંચના મુદત્ત મારે પૂરતી ઠાણજી રાખનાર, યથાસક્ય
પ્રયત્ને શુદ્ધ અને મુદ્દર જાપકામ મારે અદર્શિય ઉદ્યત રહેનાર તથા
મહાગજર્જીના સતત વિહારકામ આદિના કારણે પ્રૂક મોહવવા કરવામાં
ટાઈપોના ચતા રોકાયુ આદિ અનેક મુશ્કેલીઓને મુકવાયે સહનાર
સાધના મુદ્દણાલિયના માલિક શ્રી ગિરંધરલાલ ફૂલચંદ શાહ તથા
ગેલી-પ્રેરોને ચોક્કસાઈપૂર્વક તપાસનાર સશોધનના વર્ષોજૂતા અભ્યારી
શ્રીયુત બાહુભાઈ રૂગનાથ શાહે સ્થાવિલ સૌજન્યતા અને ધર્મસ્નેહની
અમો સાદર નોધ લઈ પોતાને કૃતાર્થ માનીએ છીએ.

અંતર્માં રાસમાં વર્ણવાયેલ કથાભાગ આત્મિક-કંદ્યાણની
સાધનામાં નિરત મુમુક્ષુને વિષયવાસનાના વિષમ પંથમાંથી
પાછા હઠવા યોગ્ય માર્ગદર્શક-ભોમિયો અને એ શુભેચ્છ સાથે
વિરમીએ છીએ.

લિ.

શ્રી જૈન સ્વે. સંવંની પેઢી
પિપ્પલી જબર-ઈલોર સીટી .

॥ श्रीशङ्खेश्वर-पार्श्वनाथाय नमः ॥

संपादकीय-चतुर्व्य

वि. सं. २००५ नी साक्षमां अतिप्राचीन परम-भगवान् श्री
लक्ष्मणपार्श्वनाथतीर्थ-आचार्यमा (वि. गु.) मां आनुमतिना योग
सांप्रदाय अने वर्षोत्तरी वात-व्याधिना
अस्तुत रासना सकलमांथी तात्कालिक स्वास्थ्य भेगवेकुं होई
संपादननी पूर्वभूमिका न्हरी अने अतिप्रिय न्याय-दर्शनशास्त्रना
अभ्यासनी अनुरूपता न होवानी कारणे
हस्तलिखित ग्रंथाने छपवक-दृष्टिने तपासवानी वर्षोत्तरी व्यासंगने
आधीन यद्यपि श्री संपादनक व्यवस्थित “श्री नित्य-विनय-
छवन-भक्तिविजय” जैन शास्त्रसंग्रह” नामना स्थानिक
भंडारना हस्तलिखित-शास्त्रसंग्रहने आदिथी अंत सुधी तपासवानी
सुंदर तह मणी, जेमां अनेक अमुद्रित महत्त्वपूर्ण ग्रंथरत्नाना पुनित
दर्शने भने मुग्ध जनान्यो, केवळीक अभूष्य प्रतिजो पू. गुरुदेवश्रीने
भतापी महत्त्वना कोष्ट अपूर्व ग्रंथने संपादित करवानी आता भेगववा
आव्यशास्त्री ज्ञ-यो. आद केवळीक अपूर्व ज्ञानाती सुंदर प्रतिजोना
संक्षिप्त परिचय अस्तुत हस्तलिखित-ग्रंथसंग्रहने ज्ञानमहेनते व्यवस्थित
करतार पू. आ. श्री कुमुदसूरीधरशुभद्वाराजने पत्रद्वारा ज्ञानापी
योग्य मार्ग-दर्शन आपवा विनंती करी. परिणामे हृदयंगम सेतेरी
चित्रोत्थी अंकित अस्तुत रासनी हाथ-पोथीके करेल चितना आकर्षणने
वयार्थ करतार तथाविध शुभ-संवादो भगवाथी अस्तुत रासनी हाथपोथी
संपादन करवा माटे लीधिला अन्य ग्रंथो भेगी लीधी

आद परमपूज्य तारकवर्ध आगभावतार आगभोद्धारक आचार्य
श्री प्रदादागुरुवर्यश्रीनी शरीरनी अस्वस्थताना कारणे द्वागु मासमां
सुरत आववातुं यथुं. त्यां श्री सिद्धचकाराधनतीर्थीदारक पू.
आचार्यदेव दादागुरुदेवश्रीने अस्तुत पोथी भतावतां तेजोश्री तरुंधी

સચ્ચાલિત શ્રી સિદ્ધચક્ર પાક્ષિકમા હપ્તે હપ્તે ગસ તથા ગૂર્જરાનુવાદ
આપવા તેઓશ્રીઓ મને પ્રોત્સાહિત કર્યો ત્રણ અઝમા મુદ્દલ પણ થયુ પણ
પંડી પ્રસ્તુત રાસની હૃદયગમ વર્ણનશૈલી અને વિષય-વૈવિધ્યપૂર્વક
વર્ણવેલ વેપક પ્રસંગોથી પગિપૂર્ણ કથા-વસ્તુથી પદ્ધતિસગ્નુ આયેખન
કરી અતઃ પુસ્તક તૈયાર કરવાની અભિલાષા થતા શ્રી સિદ્ધક્ષેત્ર-
પાલીતાણાના આતુર્ભામ દમ્ભાન તદનુકૂલ સામગ્રી તૈયાર કરી પ્રસ્તુત
રામનુ મુદ્દલ-કાર્ય પદ્ધતિસગ્નુ આપુ કયું

આ ગેય કૃતિ(ગસ)મા મુખ્યતઃ શ્રી સીમંવરસ્વામીનું અદ્ભુત
જીવન-ચરિત્ર વર્ણવ્યું છે, કે જે અઘાવાધ ઉપસબ્ધ માહિત્યમાં
આપું શ્રી સીમંવરસ્વામીનું સળંગ
ગસનો વિષય જીવનચરિત્ર અને તે પણ ગેય હાલ્ય
તરીકે અનુપસબ્ધ હોઈ સાહિત્યિક મંશો.

ધન-પ્રિય વિદ્વાનોના હૃદયમાં અનોખુ સ્થાન લે તેવું છે. માથે
જ ત્રિહરમાણ-વિભુ શ્રી સીમંવર-પરમાત્માના ગુણ-જ્ઞાન પ્રમગે
મહાવિદેહક્ષેત્રના પુષ્કલાવતી(આકંઠી) વિજયમા વિચરવા છતા
(પ્રભુથી ક્ષેનાપેક્ષાએ દુઃ-સુદુર્વર્તી જંભૂદ્વીપના દક્ષિણ ઉડે ગદેવ)
ભરતક્ષેત્રપર્તી ભવ્ય પ્રાણીઓને વિદગ્ધમાણ વિભુએ કેટલા અવર્ગનીય
ઉપકારો કર્યા છે, તે વર્ણવતા શ્રી કાલિકાચાર્ય મં શ્રી આચાર્ય-
ચંદ્રિતચરિ મં શ્રી કૃષ્ણ વાનુદેવ આદિના પ્રમગે તે સુપ્રસિદ્ધ
જણાવી પૂર્વભવમા પિતૃહત્યા, ભાગની-અભિચાર જેવા ભવંક પાપોનો
કળાગ અપ્રસિદ્ધપ્રાય શ્રી કામગાજેન્દ્રકુમાર શ્રી સીમંવર પરમાત્માના
અમાગમે સમ્પૂર્ણ પામી શ્રી મહાવીરપ્રભુ પામે દીક્ષા લઈ કેવલજ્ઞાન
પામી મોક્ષે કેવી રીતે ગયો તેનું સચિત્ત વર્ણન કરેલ છે

પ્રકૃત રુસની વર્ણન-શૈલી મનોગંજક સુગમ સાથે જ વિદ્વદ્ભોગ
છે, સત્તમ સેદીના ઉત્તમર્થની પ્રચલિત જૂની(દેશ્ય) ગૂર્જર(અપભ્રંશ-

રાસની શૈલી

(મિશ્રિત) ભાષામાં પ્રસંગને અનુરૂપ રચે રચે
અદ્ભુત ઉત્પ્રેક્ષા, અતિરાયોક્તિ, વિલા-
પના, પરિણામભાસા, અપન્દુતિ, રૂપક

આદિ અનેક અલક્ષણો અને યથાર્થિત સૌંદર્યશાસ્ત્રી સ્વરૂપ-વર્ણન-
પદ્ધતિ પ્રકૃષ્ટ કોટિના સાહિત્યના રસથી ભરપૂર કાવ્યની હરોળમાં
પ્રસ્તુત કૃતિને સ્થાપે છે.

આ રાસમાં વર્ણવેલ શ્રી હામગજેન્દ્રકુમારની કથા લગભગ
આપણા સાહિત્યમાં અગ્રસિદ્ધ છે, સંપાદન-કાર્ય ચાલુ કર્યું તે વખતે
રાસમાં વર્ણવેલ શ્રી હામગજેન્દ્રકુમારના
રાસની કથાવસ્તુની પૂર્વભવ તરીકે મોહુદત્તનો પિતૃદત્ત્યા, ભગિની-
પ્રામાણિકતા વ્યભિચાર આદિ પ્રસંગ વાંચી ત્રણથી ચાર
વર્ષ પહેલાં આ પ્રસંગ ક્યાંક સંસ્કૃત ગદ્ય-

અંશમાં વાંચ્યાનું સ્મરણ થયેલ, પણ સંસ્કારોની શિથિલતાના કારણે લગભગ
અર્ધી રાસ છપાતાં સુધી અનેક પ્રયત્ન છતાં મૂલ્ય કથાઅંશનું નામ યાદ ન
જ આવ્યું. છેવટે પં. લાલચંદ્ર લગવાનું ગાંધી વડોદરા સાથેના પત્રવ્ય-
વહારમાં તેઓએ મારા સંપાદનકાર્યને સફલ બનાવવાની ઇચ્છાએ મારા
વિના પૂછાએ પણ પ્રસ્તુત કથાના મૂળાધારરૂપ શ્રી કુવલયમાલા
કથા(સંસ્કૃત)નું મૂલ્યન કર્યું. તે અંશ જોતાં જ પૂર્વે વાંચેલ
પ્રસંગ તેમાંથી મળી આવતાં અતિદુર્લભ થયો. એટલે આ રાસમાં
શ્રી હામગજેન્દ્રકુમારની કથા રાસકારે તે શ્રી કુવલયમાલા-
(સંસ્કૃત)ના આધારે જ વર્ણવી છે.

આ કુવલયમાલા અંશ શ્રી પરમાનંદસરિના શિષ્ય વિક્રમની
તેરમી સદીના ઉત્તરાર્ધ કે ચૌદમી સદીના પ્રારંભમાં કથાત શ્રી રત્ન-
શેખરસરીથરજી મહારાજે વિક્રમ સં. ૮૩૫ માં શ્રી-હ્રીદેવીના
મેળવેલ વરદાનના બહે પ્રકટ-પ્રતિભાસપત્ર દક્ષિણચિન્હાપરપર્યાય
શ્વેતપદ શ્રી હિયોતનસરિ મહારાજે પ્રૌઢ પ્રાકૃત ભાષામાં બનાવેલ

તેર હજાર શ્લોકપ્રમાણુ શ્રી કુવલયમાલા કેહા ઉપગ્યા સંશ્રેતમાં યમમગ
૪૦૦૦ શ્લોક-પ્રમાણુ સંપૂર્ણ તરીકે બનાવેલ છે, આમા ક્રોધ-માન-માયા-
લોભ અને મોહ ઉપર મુજબને લેધિ પડેલા ચંડસોમ-માનસ-માયાદિત્ય-
લોભદેવ-મોહદત્ત નામવાળા પાંચ જીવોની કર્મક્ષીલા અદ્ભુત ગેમાં-
ચોતપાદક શૈલીએ વર્ણવેલ છે. આ કથાઅંશમા આ પાંચે જીવોના પાંચ
બવો વર્ણવ્યા છે, જેવટના ભવમા પ્રભુશ્રી મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા
લઈ કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે ગયાનુ વર્ણવેલ છે આ પાંચમાંથી મોહ-
દત્તની જીવનકથા અદ્ભુત વિષયવાસનાના વચમા પગચાળોને વર્ણવનારી
હોઈ તેને મુખ્ય કરી રાસકારે આ રાસમા (જેટલા ભવનું તે મોહદત્તનુ
નામ કામગજેન્દ્ર છે) તેની કથાવસ્તુ વિજ્ઞાત્રથી વર્ણવી છે. જો કે
કુવલયમાલા કરતાં રાસમાં વર્ણવાયેલ શ્રી કામગજેન્દ્રની કથા જુદી
હોયે વર્ણવાયેલ છે. અને કથાશરીરનો પણ યોગ્ય સંક્ષેપ કર્યો છે, અને
અન્ય ઉપયોગી વિગતો ઉમેરી પણ છે. જેમકે કુવલયમાલામાં પાંચે
જીવોના પાંચ ભવ જણાવતાં શ્રી કામગજેન્દ્રના પણ પૂર્વના પાંચ
બવો વર્ણવ્યા છે. જ્યારે રાસમાં મોહદત્તનો ત્યાગપછીની દેવગતિનો
ભવ રપટ્ટ-વિશદ રીતે વર્ણવી પછી યથેલ મજાપુત્ર અને પુત્ર દેવગતિનો
ભવ એક જ ગાથામા વર્ણવી દીધેલ છે. જુઓ—

“મોહદત્ત જીવ પદકેશરો, રાજપુત્ર થઈ દીક્ષા લીધ ॥
કાલિ દેવપણું પામીનિ, કીર્તિ કામગજેન્દ્રો કીધ ॥ (૩-૩૨-૬)”

એનું કારણ એમ જણાવ છે કે—આ જો ભવમા વર્ણનીય કાંઈ
ખાસ વિશિષ્ટ બાબત નથી. તથા શ્રી સીમંધરપ્રભુના અદ્ભુત ગુણગાન,
અંતસંમયની આરાધના, અનશનધર્મોની પ્રવૃત્તા, તથોગ્ય આદર્શ
બાવના આદિ મહત્ત્વના વિષયો ઉમેર્યા છે.

આ રીતે પ્રસ્તુત રાસ શ્વેતાંબર તપાગચ્છીય ચાપુ પ્રણાલિકાર્તો
સંગત કથા-વસ્તુને વર્ણવનાર છે, એમ ચોક્કસ થાય છે.

અહીં કવિજનોની પ્રકૃષ્ટ કવિત્વ-શક્તિના માપ-પંચરૂપ ઉત્પ્રેક્ષારૂપક-
વિભાવનાદિ અલંકારોની છટાથી ભગપૂર હૃદયગમ તલસ્પર્શી સુરમ્ય
રચનાથી વિદ્વજનોના મનને આદ્ભાદ પમા-
રાસના કર્તા વિષે ડગાર આ રાસના કર્તા વિષે પણ પ્રાસંગિક
ઉદ્ઘાપોહ વિચાર કરવો જરૂરી છે.

પ્રસ્તુત રાસની મળી આવેલ ચાણુરમા, પાટણ અને વીજપુરના
ભડારોની કાષ્ઠપણુ પ્રતમાં કર્તાનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી, તેમ જ રાસની
કાષ્ઠપણુ દાલમાં સ્વેપરૂપે કે વ્યક્ત રીતિએ કર્તાનું નામ ઉપલબ્ધ
નથી, એટલે મળી આવતા સાધક હેતુઓના બંધે ચોજેલા અનુમાનનું જ
શરણુ લઈ છેવટે કર્તાનો નિર્ણય કરવો રહ્યો.

પ્રથમ તો મારી પહેલાના સાહિત્યકોએ કરેલા નિર્ણયો રજૂ કરવા
ધરે. શ્રી જૈન ગૂઝર કવિએ લા. ૩. ખં. ૧, પા. ૫૮૪ કૃતિ
નંબર ૧૩૮૮ માં પ્રસ્તુત રાસનો ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે થયો છે.

“સીમંવરરવામિ શોભાતરંગ—

આદિભાગ-શ્રી જૈનેન્દ્રદિવાકરાં (આખી પ્રથમ ગાથા મૂકી છે)

અંત્યભાગ-કોટિ સરિય યોતિં (આખી છેલ્લી ગાથા મૂકી છે)

. પાંચ ઉલ્લાસ ૨૬-૧૧ દા. નં. ૧

વિમલ-ગચ્છ ભંડાર વીજપુર”

આમાં શ્રીયુગ મોહનલાલ દલીયંદ દેસાઈએ પાંચ ઉલ્લાસ
જણાવ્યા છે, પણ વસ્તુતઃ વીજપુરની આ જ પ્રત પ્રસ્તુત રાસના
પાઠાંતરો મેળવવા મંગાવેલી તો તપાસ કરતાં ચાણુરમા-પાટણની
પ્રતની જેમ ત્રણ જ (આદ્ય-મધ્ય-અરમ) ઉલ્લાસ જણાયા. સંભવ
છે કે દરેક ઉલ્લાસના અંત્ય ભાગે “પંચમ” શબ્દનો પ્રયોગ છે તે
ખ્યાલમાં નહિ આવવાથી ફક્ત હસ્તલિખિત પ્રતિઓના આધારે અને

અંતભાગને તપાસવાની રીત—પ્રણાલિકા મુજબ દેશાધિજીને અંત્યભાગે પંચમ શબ્દના પ્રયોગે પાંચ ઉલ્લાસની કલ્પના કરાવી હોય. અસ્તુ.

આ રાસના કર્તા તરીકે દેશાધિજીએ તે જ ગ્રંથમાં પા. ૫૮૧ ઉપર કવિ નં. ૬૭૧ શ્રીસેવકની અન્ય કૃતિઓ સાથે આ રાસને ઘટાવી સેવક જણાવેલ છે. વસ્તુતઃ તો દેશાધિજી પણ સેવક ને પ્રસ્તુત રાસના કર્તા તરીકે નિશ્ચિતપણે ઉલ્લેખી શક્યા નથી પણ આ રાસના અંત્ય ભાગની ઉલ્લી ગાથામાં “સેવકકૃ” રંગશૈલી” પદમાં સેવકના ઉલ્લેખ પરથી તેઓ સેવકને આ રાસના સંબંધિત કર્તા માનવાના મત પર આવ્યા હાગે છે. આ વાતને સમર્થક પ્રસ્તુત રાસની ૬૧ ૪૦માં રહેલ મંસ્કૃત સ્તોત્રની અંત્યગાથાનાં ત્રીજા ચરણના “સેવકસંઘાતાસુરગેય” પદમાં પણ સેવક શબ્દ રહેલ છે.

દેશાધિજીએ આ રાસના સંબંધિત કર્તા તરીકે ઉલ્લેખેલ “સેવક”ની અન્ય કૃતિઓ શ્રી જૈન મુજ્જિમ કવિઓ (ભા. ૩, ખં. ૧, પા. ૫૮૧થી ૫૮૫) માં નીચે મુજબ નોંધી છે.

૧ શ્રી આદિનથ દેવરાસ ધનલ—(રચના સં. ૧૫૬૦ કા. સુ. ૯ ગુર)

૨ શ્રી ઋષભદેવ વિવાહલુ ધનલખવ—(લાલ ૪૪—રચના સં. ૧૫૬૦ માહ વદ ૧૧ પહેલાં)

૩ શ્રી આદ્રકૃમાર વિવાહલઉ (ભા. ૪૬—પા ૩ ૧૯મી સદીની પ્રત)

ઉપરની કૃતિઓમાં પહેલી અને બીજી કૃતિના કર્તા તરીકે તેના અંત્યભાગે રાસકારે પોતે આપેલ પુરિચય ઉપરથી અવ્યસંગચીય શ્રી ગુણ-નિધાનસુરિજીના શિષ્ય કાઠ સેવક નામધારી જણાય છે.

ગોટલે દેશાધિજીના અભિપ્રાય પ્રમાણે શ્રી અવ્યસંગચીય શ્રી ગુણનિધાનસુરિજીના શિષ્ય કાઠ સેવક નામધારી શિષ્ય પ્રસ્તુત ગણતા. ધર્મા. નક્કી થાય છે.

પણ ચાણુરમા બડાગી મોનેરી ચિત્રોવાળી પ્રતના અંત પાનાના ચિત્રમાં દર્શાવેલ કંડુઆ ગચ્છની પદ્માવલીના શ્રાવકો આ અંથ કંડુઆ ગચ્છીય દાઈ મહાનુભાવનો રચેલો જળાવે છે. વધારે ચાણુરમા બડાગી પ્રતની પુષ્પિકામાં પાછવથી લખાયેલા ખાસના “વાઈ રૂપાઈ પઠનાર્થ, પત્તને સા. કલ્યાણેન ચિત્રાવિતઃ ॥” શબ્દો કદાચ એમ પણ અનુમાન કરાવે કે—(દેશાકલ્પના કથનાનુસાર) મૂલ અંથ અંથસગચ્છીય શ્રી ગુણનિધાનસુરિણના શિષ્ય સેવક જનાંગી, અને તેજ અંથસગચ્છમાંથી ઉદ્ભવેલ કંડુઆ ગચ્છના સા. કંડુઆણુ નામના શ્રાવકે ચિત્રો જનાવરાવ્યા અને તેની સ્મૃતિ મારે કંડુઆગચ્છના શ્રાવકોનું ચિત્ર જનાવરાવ્યું હોય.”

તથાપિ શ્રી અંથસગચ્છીય આ. ગુણનિધાનસુરિણના શિષ્ય સેવકની કૃતિ તરીકે પ્રસ્તુત રાસને ન માનવામાં પ્રબલ હેતુરૂપ નીચેના મુદ્દાઓ પ્રસ્તુત રાસના કર્તા તરીકે કંડુઆ ગચ્છીય શાહુ તેજપાલ સંવરીય ને નિષ્પત્ત કરે છે.

(૧) પ્રસ્તુત રાસની ઠા. ૪૦માં આવેલ શ્રી સીમધંરસ્વામિસ્તોત્ર—(સસ્ત્રુત)ની ચોથી ગાથાના ચોથા ચરણમાં રહેલ “સામજતેજો-ભારમજેયમ્” શબ્દસમૂહમાં તેજો શબ્દ તેજપાલના નામનો સૂચક છે.

(૨) તેમજ ઠા. ૪૨ ની ૬૬ી ગાથા કંડુઆ ગચ્છની પદ્માવલીના સા. કંડુઆ ચિનાના સા. તેજપાલ મુધીના બધા સંવરી શ્રાવકોના ક્રમબદ્ધ નામ સૂચવે છે. જુઓ ગાથા—

“મુખ-શોધન એમ-વીર જેચછિ, તેણ મુખ-ચિવાગી ॥
જીવરાજ-નિ-તેજ-રત્ન-જિન, તેજ દી યોતિ અતાંગી ॥
(૩-૪૨-૬)”

* આ શબ્દ તેજપાલગચ્છની સમાચારીમાં જેમ આચાર્ય હોય છે, તેમ કંડુઆ ગચ્છની માન્યતાએ શુદ્ધ સંવેગી સાધુનો અભાવ હોવાથી પ્રધાન જે શ્રાવક તેનો સૂચક મનાય છે.

પૂ. મુનિશ્રી દર્શનવિજયજી મ. ત્રિપુટી સંપાદિત શ્રી પટ્ટાવલી સમુચ્ચય લા. ૨ પા. ૮૩ ઉપર કવિબહાદુર શ્રી દીપ-વિજયજી મ. વિગ્રયત શ્રી સોહમકુલરત્નપટ્ટાવલી રાસ દાલ ૪૩, ગા ૫ મા “સાજન ! સંવત્ પત્રસંહિ બાસઠ, તિલે સમે” હુઓ કંડુઆમનિ” શબ્દોથી વર્ણવેલ કંડવા-મતના પરિચય માટે પૂ. ત્રિપુટિ મહારાજે ‘પુરવણી’ (પા. ૨૪૬-૨૪૭) મા આપેલ અનુક્રમ-પ્રમાણે ઉપ-ની ગાયમા નીચે મુજબના કંડવા-મતના સંવરી શ્રાવકોના નામો મળે છે.

૧	કંડવાશાહની	પાટે	આવેલ	શા. ખીમજી—મૃત્યુ	વિ સ	૧૫૭૧
૨	તેની	પાટે	આવેલ	શા. વીરજી—મૃત્યુ	વિ મં.-	૧૬૦૧
૩	„	„	„	શા. શુવરાજ—	„	—૧૬૪૪
૪	„	„	„	શા. તેજપાલ—	„	—૧૬૪૬
૫	„	„	„	શા. રતનપાલ—	„	—૧૬૬૧
૬	„	„	„	શા. જિનદાસ—	„	—૧૬૭૦
૭	„	„	„	શા. તેજપાલ—વિદ્યમાન	સં.	૧૬૮૪

તથા ચાણુરમાની પ્રતના અતિમ પાને આવેલ કંડવા ગરુડના શ્રાવકોના ચિત્રમા કંડવાશાહને પ્રવચનમુદ્રાએ બેસાડી તેમની સમક્ષ વિનયાવનત રિયતિમા સા જિનદાસ સુધીના શ્રાવકો બેઠા છે, અને છેદલા સા. તેજપાલ હાથ બેડીને બિમા છે, અને તેની ઉપર “જય-વંતા સા. તેજપાલ” લખેલ છે, એટલે તે પ્રતના ચિત્રો જનાવનાર સા કંડવાજી સા. તેજપાલને શ્રવંત સૂચવવા “જયવંતા” વિશેષણ આપ્યું છે

આ ઉપરથી તથા ઉપરની ગાથા ઉપરથી “સા. તેજપાલ” આ રાસના સમન્વિત કર્તા હોવાનું મानी શકાય તેમ છે.

(૩) તેમ જ દાલ ૪૩, ગા. ૫ ના તૃતીય ચરણમાં “તેજપુજ વિરાજતી” શબ્દોમાં શ્લેષાલકારથી પણ ‘તેજ’ શબ્દ તેજપાસને સૂચિત કરે છે.

(૪) પારણની પ્રતના અંત્યભાગે સ્મૃતિગણે પાછળથી લખાયેલ જણાતા “સાહાજી સાહિબ શ્રીતેજપાલજી કૃતમ્ ॥” શબ્દો પણ રાસના કર્તા તરીકે તેજપાસને ઠરાવે છે.

(૫) વીજતપુર ભંડારની પ્રતના અંત્યભાગે જાવિ પ્રગતે અંધના પરિચય મેળવવા સુગમતા રહે તે હેતુથી પાછળથી લખાયેલ જણાતા “પ્રતિ છિ કડૂમતીની” શબ્દો પણ પ્રસ્તુત કૃતિ કડવામતીય કાષ્ઠની સૂચવે છે.

ઉપરના મુદ્દાઓ પરથી દેશાઈજીના તે સમયે ઉપલબ્ધ સાધનોગણે નિયત થયેલ અંધલગ્નચીય આ. ગુણનિધાનસચ્ચિશિષ્ય સેવકનું પ્રસ્તુત રાસનું કર્તૃત્વ લગભગ અનુચિત જણાય છે, તેથી જ સોળમી સદીના ઉત્તરાર્ધના અંત્ય ચરણમાં પ્રસ્તુત રાસને મળેલું સ્થાન પણ અસંગત કરે છે.

વસ્તુતઃ પ્રસ્તુત રાસ સત્તરમી સદીના ઉત્તરાર્ધના અંત્યચરણના મધ્યભાગે શ્રી કડવાગચીય પરંપરાના સાતમા સંવરી સાં તેજપાસે બનાવ્યાનું ઉચિત જણાય છે.

આ રાસમાં વર્ણવેલ શ્રી કામગજેન્દ્રકુમારની કથા અપૂર્વ સંવેગ-વૈરાગ્યની ભાવનાને વધારનારી અને વિષમ વિષય-વાસનાના મૂળ ઉખેડી નાખનારી છે, તેથી અને રાસકારની અપ્રતિમ રાસની મહત્તા કવનંશક્તિના બલે યોગ્યત્વેલ અપૂર્વ સહૃદય-મનરંજક અનેક અલંકારો વસ્તુ-પ્રતિપાદન-પદ્ધતિ આદિથી આ રાસ બહુ મહત્વનું સ્થાન મેળવે છે.

વળી આ રાસ અઘાયબિ પ્રસિદ્ધ થયેલ નથી, અને રાસમાં વર્ણવેલ કથા-વસ્તુ અપૂર્વ હોઈ પ્રસિદ્ધ કરવાની જરૂર જણાયાથી

પ્રખુત રાસને સાહિત્યિક વિદ્વાનોની સમક્ષ વથાશક્ય-પ્રવત્ને સુસં-
સ્કારિત બનાવી મુકવાની ઉત્કંઠા પેદા થઇ, અને દેવગુરુપ્રતાપે તે
અભિલાષા આજે પૂર્ણ થાય છે.

આ ગસ જે મૂલ પ્રતિ ઉપરથી તૈયાર કર્યો છે, તે પ્રત્તી શ્રી નિત્ય-
વિનય-જીવન-મણિવિજયજી જૈન પુસ્તકાલય-આણંદમાના હસ્ત-
લિખિત-શાસ્ત્ર-સંગ્રહ પો. નં. ૧૯ પ્ર નં

સંપાદનમાં મુખ્ય રીતે ૪૦ શ્રી સીમંધર-શીલા-તરંગ નામની
ઉપયોગી થયેલ આણંદ છે-કે જે પ્રત ૩૨ પાનાની છે, જેના
રમાની પ્રતિભા પ્રત્યેક પાનામાં ૩૬ અક્ષરવાળા ૧૧

પરિચય પંક્તિઓ છે, કેટલાક પાનામાં તો પાનાના
પા કે અર્ધા ભાગને રાકનારા ૩૦ સોનેરી ચિત્રો છે, પ્રત્યેક
ચિત્રમાં સોળગી સદીમાં ચિત્રગણેલા શ્રી બારસાસુત્રમાં આવતા
ચિત્રોને અનુરૂપ જ કલા આકૃતિ વગેરે છે, સાથે જ કલાકારની રંગ
બરવાની ઝોપી વિશિષ્ટ ખૂબી છે કે ત્રણ સદી જેટલો લાખો કાલ વીતવા
છતાં ચિત્રની નીચેની જૂગિકા પણ લગાડેલો લીલો, લાલ આદિ રંગો
જેવા ને તેવા ઝલકી રહ્યા છે. દુર્યોનો અપેક્ષાએ ચિત્રો બહુ મહત્વના
છે, મદ્યપિ આ પ્રતના અંત્યભાગે રહેલ પુષ્પિકાના આધારે આ રાસના
ચિત્રો પાટણવાસી સા. કલ્યાણ (સંભવિત છે કે આ કોઇ કંડવા
મતનો અનુયાયી છે) આવકે ચિત્રાવેલ હોવાથી કંડવાગન્ધની પ્રધાન
માન્યતા ૩૫-વર્ષમાન કાલે સર્વગી શુદ્ધ સાધુ નહિ હોવા-ને
સમર્થનાર સાધુ સાધ્વીના દેખાવોમાં રંગીન ટપકાવાળા (શિથિલાચારીની
પ્રતીતિ થાય તેવા) વસ્ત્રો બતાવ્યા છે, તથાપિ તેટલી સાંપ્રદાયિક
માન્યતાને દૂર રાખતાં કથા-વગ્તુને સ્ફુટ કરનાર અનુરૂપ સુંદર ચિત્ર-યોજન
વાસ્તવિક રીતે અદ્ભુત છે, તેમાં પણ પ્રતના આઠમા પાના ઉપર
સાહિત્ય-સૃષ્ટિના સ્તંભરૂપ શ્રંગાર-રસના પ્રાણરૂપ (અનંગ લેખાતા છતાં)
કામદેવનું ચિત્ર વાચકોના ખ્યાલમાં લાવવા માટે સુંદર દોર્યું છે, તથા
પાના સોળ ઉપર મહાકાવ્ય વિષ્ણુના વાહન તરીકે સુગ્રસિદ્ધ પશ્ચિરાજ

ગરુડનું પાણુ મુંદર ચિત્ર નાગ-સપો-ના આક્રમણને દર્શાવતું વિવિધ જાતની પાંખોની વનસ્ત્ર વગેરે જણાવતું ચિત્રરેલ છે. આ જાને ચિત્રો પ્રાયઃદસ્ત-લિખિત-સાહિત્યમાં આજ મુધી અનુપલબ્ધ છે, તેથી જ આ ગ્રંથમાં આ જાનેના બ્લોક છાપવામાં આવ્યા છે.

વળી આ પ્રતના અંત્યભાગે જાસ વિશિષ્ટ કોષ્ટ પ્રશસ્તિ નથી, ઐતિહાસિક માહિતી પૂરી પાડે તેવી કોષ્ટ પુષ્ટિપત્ર નથી, ફક્ત આ-
(આણંદમા)ની પ્રતના અંત્યભાગે નીચે મુજબની પ્રશસ્તિ છે.

॥ इति श्रीसीमंघरस्वामिशोभातरंगे पंचम चरमोल्लासः
समाप्तः ॥ छ ॥ इति शोभातरंगं संपूर्ण ॥ (वाई रूपार्ड-
पठनार्थ ॥ पत्तने सां. कल्याणेन चित्रावितः ॥ ॥ ॥)

આમાં જે શબ્દો નીચે લીટી છે, તે શબ્દો લાલ-સાહીમાં છે. અને આવ્યા () કૌંસના ચિહ્નમાં રહેલા શબ્દો ચાલુ પ્રતની લિપિ કરતાં જુદા પડતા ઝીણા અક્ષરોમાં જુદા લેખકના લખેલા જણાય છે, સંભવિત છે કે-રૂપાંબાર્દના પડનાર્થે પાટણના સા. કલ્યાણે ચિત્ર ગવ્યાનો ઉદ્દેશ્ય પાળ્યો હોય.

એટલે આ પ્રતમાં રાસ સંબંધી કોષ્ટ ઐતિહાસિક માહિતી મળતી નથી.

બીજી પ્રત શ્રી કેશરઆદ્ય જૈન જ્ઞાનમંદિર પાટણના હસ્તલિખિત સાસ્ત્રસંગ્રહની કે જેના પાકાંતરો મૂલ રાસમાં તે સંશોધનમાં ઉપયોગી તે રચેલે ટિપ્પણમાં આપેલ છે, તે ચિત્ર વિનાની થયેલ પ્રતિનો પરિચય ૧૮ પાનાની છે તેના અંત્યભાગે પણ કોષ્ટ પ્રશસ્તિ નથી, ફક્ત નીચે મુજબનો ઉદ્દેશ્ય છે.

“इति श्रीशोभातरंगः संपूर्णः॥ छ ॥ ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ ॥ छ ॥
श्री ॥ छ ॥ (साहाजी साहिब श्री तेजपालजीकृतम्)”

આવા () કૌસમા આપેલ શબ્દો પાછળથી ઉમેગયાનું વિધિબેદ
ઉપગ્યા અનુમાન થાય છે

ત્રીજી પ્રત શ્રી વીળપુર શ્રી વિમલમચ્છીય જૈન જ્ઞાનભંડારના
હસ્તલિખિત શાસ્ત્રસમૃદ્ધ ડાબડા નં ૧ માં ૨૬ પાનાની ચિત્ર વિનાની
છે, તેના અત્યભાગે પણ કાંઈ પ્રગતિ-પુષ્પિકા નથી. ફક્ત નીચે
મુજામનો ઉલ્લેખ છે.

॥ इति श्रीशोभातरंगः संपूर्णः ॥ श्री शुभं भवतु ग्रंथाग्रं
५५० (भंडारजी प्रति छि कइमतिनी ॥ श्रीरस्तु)
આવા () કૌસમા ગ્રંથેલ શબ્દોનો વિધિ-બેદ જ તેઓ પાછળથી
લખાયાનું સાબિત કરે છે.

આ પ્રતને મેળવવા અતિ પ્રયત્ન કરવા છતાં તાત્કાલિક ન મળવાથી
(આખો ગ્રંથ છપાયા પછી મળવાથી) પાછળ દશમા-પગિશિષ્ટ તરીકે
આ પ્રતના મહત્વના પાઠબેદો દાકવા છે

પ્રસ્તુત ગણના સંપાદન માટે જનતી કાળજી ગાખવામા આવી છે,
છતાં સાહિત્યિક ક્ષેત્રમા આવા મહત્વના પ્રાચીન-ભાષાના ગ્રંથના
સંપાદનરૂપે પ્રથમ જ પ્રવાસ હોવાથી અનુધા
સંપાદન સંબંધી થોડી ક્ષતિઓનો શક્ય છે. જનતા પ્રવલ્ને ક્ષતિઓ
વકતવ્ય ન ગહેવા પામે તેનું પૂર્ણ ધ્યાન ગાખ્યું છે,
સાથે જ રાસના ગુર્જર અનુવાદમાં સ્થલે
સ્થલે આવતા મહત્વના વિષયોને ગ્રંથાતરોની સહાયતા લઈ જનતે પ્રવલ્ને
વિશદ કર્યા છે, સાંકેતિક સ્થલોના ટિપ્પણુદ્વારા ખુલાસા પણ કર્યા છે

તથા પ્રસ્તુત રાસની મહત્તા વાચકોના ધ્યાનમાં લાવવા માટે પરિશિષ્ટોની પણ મોઝના ઉચિત ક્રમથી કરી છે, પરિશિષ્ટો નેવાથી આ વાત ગુરુતર ખ્યાલમાં આવી જશે.

આ રાસમાં કેટલીક વાતો સદગ ઉપલક્ષ્ય દૃષ્ટિએ વાચકોને આવનવી લાગે તેમ છે, પણ કેટલાકપૂર્વક અન્ય સાધક પ્રમાણોના અભ્યાસથી સ્પષ્ટતઃ નક્કર જણાય છે. તથા કેટલાક વિદ્વજ્જનોને આવરથક રચેલો એવા પણ છે કે જેના પ્રામાણિક વિશ્વસિ અર્થનો નિર્ણય થણા અધોમાં તપાસ અને વિદ્વજ્જનોને પૃચ્છા કરવા છતાં યોગ્ય રીતિએ થઈ શકેલ નથી, આ વાત નવમા પરિશિષ્ટને નેવાથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે. મોટે સાહિત્યરસિક સંશોધક વિદ્વાનોને નમ્ર વિશ્વસિ છે કે-તેઓ નવમા પરિશિષ્ટને ધ્યાનપૂર્વક વાંચી તેના યોગ્ય પ્રામાણિક ખુલાસા જણાવી પ્રસ્તુત રાસની મહત્તામાં આડે નહતા તેવા વિષય રચેલોને દૂર કરે.

આ રાસને નૃ વિદ્વજ્જનોના કરકમલમાં યથાગોચર રીતે મૂકી શકવા જે સાગ્યશાસી બન્યો છું, તેમાં અનેક ઉદારચેતા મહાનુભાવોની કૃપા-દૃષ્ટિ જ મુખ્ય કારણ છે. પ્રથમ તો આ આભાર-દર્શન રાસની સોનેરી ચિત્રોવાળા આણુરમાની હાથપોથી જોઈ ઉત્સુક બનેલા મારા મનને યોગ્ય પ્રોત્સાહન આપી, સંપાદન-મુદ્રણના પ્રાથમિક શિક્ષણ સાથે ઉચિત પ્રાથમિક દોરવણી આપનાર. (મારા દાદાગુરુ) પરમ પૂજ્ય શાંસન-પ્રભાવક શ્રી વર્ધમાનતપોનિખ્યાત આચાર્યશ્રી ચંદ્રસાગરસૂરિવર્ધ-શ્રીનો તથા મારા જીવનનાં બધાં અંગો સુપુષ્ટ બન્યા રહે તેની સંપૂર્ણ કાળજી સેવી, તથાવિધ અનેક કષ્ટાદિ સહીને પણ વ્યાકરણ, ન્યાય, સાહિત્ય અને આગમોના સતત પરિશીલનાત્મક અભ્યાસની સાથે સંશોધન-સંપાદનની જૂમિકાએ બાવિમાં પહોંચાડવાની દીર્ઘદર્શિતાના

બદે જાલદશાના અણુસમજકાલમાં પણ (આજથી ૧૦-૧૧ વર્ષ પહેલાં દાહોદથી રાજગઢ જવાના રસ્તે આવતા ઝાંખુઆ ગામે સામાયિક ઉપર શ્રી ચંદ્રલેખા ચૌપાઈ પૂ ગુરુદેવશ્રીએ પરાણે પણ પાસે બેસી વંચાવવાની અને પ્રેસકોપી કરવાની મહેનત લીધાનું કંઈક યાદ આવે છે) હસ્તલિખિત સાહિત્ય પ્રતિ વલણુ-અભિરુચિ પેદા કરાવનાર, મારા જીવનના યોગ્ય ઘડતર માટે અનવરત ધ્યાન ગણનાર, પરમોપકારી આગધ્યપાદ તારકવર્ચ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી ધર્મસાગરજી મઠ ગણિવરશ્રીના જોડેલો ઉપકાર-આભાર માનું તેટલો થોડો છે. જડ લેખિની તેઓશ્રીના નિષ્કારણુ-વાત્સલ્ય-પૂર્ણ પરમોચ્ચ કૃપાના ઉપકારને વર્ણવવા સમર્થ નથી.

આ સિવાય હસ્તલિખિત પ્રતિઓ વાંચવાની પદ્ધતિ, અક્ષરોની શૈલી મરેડ આદિ સમજાવી પ્રાચીન લિપિને પણ વાચી બેસાડવી આદિ પદ્ધતિ જણાવવા બદલ માગ ગુરુભ્રાતા (સાંસારિક વડિલખંધુ) સ્વર્ગસ્થ પૂજ્ય મુનિશ્રી મહોદયસાગરજી મઠના દ્વિતીય શિષ્ય કવિરત્ન મુનિશ્રી ન્યાયસાગરજી મઠ નો, મૂળપ્રતિ સાથે પ્રેસકોપી બેળવવામાં, પાટણની પ્રતના પાઠાન્તરો લેવામાં મદદમાગ નિવડેલા, તથા સંપાદન-મુદ્રણુ યોગ્ય રીતિએ થાય તે સંબંધી યોગ્ય સોનેરી સૂચનો આપી સંપૂર્ણ રીતિએ મારું સંપાદન સુયોગ્ય વશગતી નિવડે તેની પૂરતી કાળજી ગણનાર મારા બાલકાલના વ્યાકરણના સહાધ્યાયી, સહૃદયચેતરક, કર્મઅંચ-કરમપયડી-પંચસંમહાદિ કર્મવિષયક- સાહિત્યના મર્મરૂપશી જ્ઞાન બેળવવા સદોવ્રત, સદ્ગતત્ત્વચિંતક, પૂજ્ય મુનિરત્ન શ્રી સૂર્યોદયસાગરજી મઠનો તથા ગસના કર્તૃત્વ સંબંધી ગૂચને ઉકેલવામાં સહાયતા કરનાર પૂ મુનિશ્રી દર્શનવિજયજી મઠ “ત્રિપુટી”. નો, પાટણની પ્રત બેળવી આપવામાં તથા યોગ્ય જરૂરી ખુલાસા આપી મારા કાર્યને સરલ જનાવનાર પૂ. પં. શ્રી કાંતિ-વિજયજી ગણિવરશ્રીનો, તથા વીઝપુર લાંડારની પ્રત બેળવી દેવા માટે પરિશ્રમ સેવનાર વ્યાખ્યાનવાચરપતિ , પૂ. પં. શ્રી કૈલાસ--

સાગરજી મળે તથા પ્રતિ આપવાની ઉદ્દેશતા લખવાનાર પૂ. આ. શ્રી રંગવિમલસુરિજીનો, ગમના મુર્તર અનુવાદ માટે પ્રાયશ્ચિત્ત સ્વતંત્ર, તથા વિષમ શબ્દોના અર્થો સચવી અનેગી સહૃદયતાને વ્યક્ત કરનાર ન્યાયશાસ્ત્રના પ્રકાંઠ અભ્યાસી, શ્રી દ્વાદશારનવચક જેવા ગદ્યના અતિ વિષમ શાસ્ત્રના સંપાદક પૂ. મુનિશ્રી જંબૂવિજયજી મળે આભારપૂર્ણ હૃદયે ઉપકાર માની કૃતકૃત્યતા અનુભવું છું.

તથા આ રાસના સંપાદનમાં ચોગ્ય મૂલ્યન-પ્રત્યાસ આપનાર શ્રી સેન્દ્રલ લાયબ્રેરી-વડોદરાના જૈન પંડિત, અર્ધમાગધી ભાષાના વિદ્વાન સાદિસસંપાદક શ્રી લાલચંદ્રભાઈ ધર્મપ્રેમની સાદર નોંધ લગવાનદાસ ગાંધી તથા જૈન સાદિત્યના ત્રિપુત્ર અભ્યાસી અર્ધમાગધી ભાષાના ભૂતપૂર્વ પ્રાધ્યાપક પ્રો. હીરાસાલ રસિકદાસ દાપડિયા(મુરત)જે પહેલેથી અંત સુધી અનેક પ્રકારની શંકાઓની પરંપરાઓને પોતાના સાદિત્ય ક્ષેત્રના બંધનના અનુભવથી ઉદ્ધેશી સંપાદનના કાર્યને સમૃદ્ધ કરવાની શુભેચ્છા પ્રદર્શિત કરી લખવેલ ધર્મપ્રેમનો, તથા જે જે બીજા કોઈએ પણ આ કાર્યમાં સહયોગ આપી ધર્મપ્રેમ દર્શાવ્યો છે તે બધાપની અહીં સાદર નોંધ લેવાય છે.

અંતમાં વાચકગણને જણાવવાનું કે-પ્રસ્તુત સંપાદન મારું પહેલ-વહેલું જ છે. આજ સુધી માસિક-પત્રો વિ.માં છૂટક લેખ લખવા ઉપરાંત એક-બે અપવાદ સિવાય સ્વતંત્ર અતિમ કથન ગ્રંથ આલેખવાનો કે સંપાદન કરવાનો આ પ્રથમ જ પ્રયાસ છે, જે ગુરુકૃપાએ સંપન્ન થયો છે, તે જ મારે મન આનંદની વાત છે. બાકી કામ તો મારાં મન ઉપરનું છે, આમાં હું કેટલો સફલ થયો છું, રાસકારના ભાવને કેટલો સમજી શક્યો છું, તે બધું વિદ્વાન વાચક જ સમજી શકે, મારે આ રાસમાં ક્ષતિઓ હોય એ સ્વાભાવિક જ છે, છતાં કંઈ મારા આ

જગ્યાવ ક્ષતિઓ રહી હોય તેની પુષ્ટિ માટે નથી, જેથી ત્રણ વાર આખા અંચને ઉલટાવી—તપાસી જે કંઈ અશુદ્ધિ જણાય તે બધી શુદ્ધિપત્રકમાં નોંધી છે, તો તે સ્થળેથી સુધારી—મેળવી વાંચવા બહામણ છે.

છેવટે આ અંચના સંપાદન તથા અનુવાદને સર્વાંગસુંદર બનાવવા
અગત્યક પ્રયત્ન કરવા છતાં હદઅચ—સુલભ

ઉપસંહાર પ્રમાદને લીધે થયેલી રખસનાઓને દરગુજર
હરી વિશાલ વિચારવાળા સજ્જન મહાપુરુષો—

“હું સગુણે સજ્જન જન, વિરલ છતાં ગુણ મહી હૃદય ધરજો ।

દોષતાણા દરીયામાં, હું પામરનાં રખસન ક્ષમા કરજો ॥”

ની ઉક્તિને ચિંતિતાર્થે હરી રાસના સુયોગ્ય મહત્વભર્યા ગુણોને મહણ
હરી માગે અદ્ય પ્રવાસને સફલ બનાવવા વિનંતી છે.

સર્વ પ્રકારે સાવધાન થઇ પ્રસ્તુત રાસનો ગુર્જર અનુવાદ કર્યો છે,
છતાં કદાચ ક્યાંક મતિમદતા કે વિષર્વાસ પેદા કરનાર તથાવિધ
સામગ્રીને લીધે શાસ્ત્રવિરુદ્ધ—સામાચારી વિરુદ્ધ જે કંઈ લખાયું
હોય તેનું ત્રિવિધે મિથ્યાદુષ્ટત હોઈ છું, અને વિવેકી વિદ્વાનોને તેવા
રખસનો સૂચવી મને કૃતાર્થ કરવા વિનંતિ છે.

લી

અમણ સંઘસેવક

પૂ. ગુ. શ્રી ધર્મસાગરજી ગણિવર ચરણોપાસક
મુનિ અભયસાગર

વીર નિ. સ. ૨૪૭૭

વિ. સં. ૨૦૦૭

ભાદ્રપદ શુક્લ ૪ બુધવાર

શ્રી સંવત્સરીપર્વ

ખુશાલબુવન—પાલીતાણા

શુદ્ધિપત્રક

પાત્રું	સીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૪	શ્રીસીમંધર૦	॥મલે॥ શ્રીસીમંધર૦
૧	૭	શ્રીજિનેદ્ર	શ્રીજીનેદ્ર
૧	૧૨	અષ્ટ કર્મ-	અષ્ટ-કર્મ-
૨	૧૯	પુંડરિકિણી	પુંડરગિણી
૩	૧	પુંડરિકિણી	પુંડરગિણી
૪	૨૦	સુખણાં રે	સુખણાં રે-એ દેશી
૬	૨૩	તાણી	તાણવા
૭	૯	અડી ૮ થી ૧૩ ગાથા રહી અર્ધ છે	આ ગાથાઓ પા. નં. ૧૬૬ ૫૨ જુઓ
૯	૪	તાવિ	તાપિ
૯	૨૧	રમણ૦	રમણા૦
૯	૨૨	નેહો રે	નેહા રે
૯	૨૩	રેહો રે	રેહા રે
૧૦	૧૧	ધરિ.	ધર
૧૦	૨૩	પણિ	પણુ
૧૧	૧૧	એ જિન૦	જે જિન૦
૧૧	૧૨	પંકજે રે	પંકજા રે
૧૧	૧૮		
૧૩	૪	લોકાંતિક	લોકાંતિક
૧૬	૧૮	જિત્તીસ માણીપ્રજો	જિત્તી સમાણીપ્રજો
૨૦	૫	એ કન્વક્ષા	એક કન્વક્ષા
૨૩	૧૦	દેહિ	દેહે
૨૮	૯	સચાંકુ	સચીકુ
૨૯	૨૨	દહતે	દહતિ
૩૦	૧	જે નર ઉ૦	જે ઉ૦

पातुं	लीटी	अशुद्ध	शुद्ध
३४	३	श्रवणवर्ग०	श्रीश्रवणवर्ग०
३४	११	आलुसगिआ	आलुसगिआ
३४	२२	मीडा अव०	मीडा स.म. अव०
३५	६	भएलीछ	भएलीछ
३६	१७	कहेछ	करेछ
३७	६	सीम ध०	श्रीसीम ध०
३७	२३	अविछि	वविछि
४१	६	खयना कदि	खयना छम कदि
४१	१६	माग	भोग
४३	२०	ढाल उई	ढाल उई
			आदि छनपति गङ्गा-री-ये देशी
४५	२२	०भता	०भतो
४६	५	ते छवि	तु छवि
४७	१३	मेरू-गति०	मेरुगत०
४८	२१	०पछोत्तम	०पछोत्तम

५० १२था १७ इति श्रीसीमंधर-स्वामि- शोभा-तरंगे पंचम
 चरमोल्लासः समाप्तः ॥ इति श्रीसीमंधर-स्वामि- शोभा-तरंगे पंचम
 चरमोल्लासः समाप्तः ॥
 इति श्रीशोभातरंगः ॥ छ ॥ इति शोभातरंग
 संपूर्णः ॥ छ ॥ श्री ॥ संपूर्ण ॥
 ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ बाई रूपाई पठनार्थ ॥
 साहाजी साहिव श्री पत्तने सा. कल्याणेन
 तेजपालजीकृतम् ॥ चित्रावितः ॥

પાનું	લાટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
		॥છા॥ इति शोभातरंग संपूर्ण ॥ वाई रूपाई- पठनार्थ ॥ पत्तने सा. कल्याणेन चित्रावितः॥	पाटञ्जली प्रतना आंत्यभागे पुष्पिका नीचे भुज्ज्य छे. ॥इति श्रीसीमंधर..... समाप्तः ॥ इति श्रीशोभा- तरंगः संपूर्णः ॥ छ ॥ ॥छा॥ श्री ॥छा॥ ॥छा॥ श्री॥ छ ॥ साहज्जी साहिव श्रीतेजपालजी- कृतम् ॥
૫૨	૪	કાંતિવાળા અને જગત્નાં	કાંતિવાળા અને કદલી સમાન ક્રોમળશરીરવાળા અને જગત્નાં
૫૩	૧૫	પંડાળી પુષ્કલાં	લાંબી પુષ્કલાં
૫૪	૨૩	એકસો અઠ્ઠાવીસ થાઉં અધિક એક યોગ્યનં	ફૂંડેડું અધિક એક યોગ્યનં
૬૦	૧૯	માતાનં પગે	માતાના પગે
૬૧	૨૧	૮ સૌધર્મેન્દ્રની ..	૮ સૌધર્મેન્દ્રની પટ્ટશણ્ણીના
૬૨	૧૪	પ્રભુના	પ્રભુના
૬૩	૫	અદ્ભુત	અદ્ભુત
૭૩	૨૦	મવર્ણિદૂં	મવર્ણિદૂં
૭૬	૬	૦પ્રાતદિયોં	પ્રાતદિયોં
૭૬	૧૮	બીજો	બીજના
૭૮	૬	પ્રાતિં	પ્રીતિં

પાનુ	સીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૪	૧૩	પ્ર નં. ૫૩૪ થી ભક્તેશ્વરમુર્તિ વિગ્રચિત કથાવતી ખડ ૨	પ્ર ન ૫૩૪ થી ઋષિમડલની શુભશીલગણિકૃત બુદ્ધવૃત્તિ ખડ ૨
૮૪	૧૬	" " "	" " " "
૮૪	૨૦	કથાવતી પ્રથમ	શ્રી ઋષિમડલની શુભશીલ ગણિકૃત બુદ્ધવૃત્તિમા
૮૪	૨૮	" "	" " " "
૮૫	૧૫	શ્રી ઋષિમડલમા	શ્રી ઋષિમડલની શ્રી પદ્મમંદિર ગણિકૃત કથાર્ણવનામની વૃત્તિમા

આ પત્રી પ્રેમદોષ અગર દાષપિની દ્વંડી જવા આદિની કદાચ ભૂલો
દગે, માફો કોઈ ભૂલ ગણેવા પામી નથી એટલે આગવનું શુદ્ધિપત્રક
આપ્યું નથી

સદ્ગ્રંથોનું માહાત્મ્ય

સદ્ગ્રંથોનું મનન એટલે—

- આત્મદર્શનની દીક્ષા.
- જીવનશોધનનું મંગલસાચરણ.
- દ્રવ્ય ક્ષેત્ર દાલ ને વાવના રંગનું મિલન.
- સાત્ત્વિક જ્ઞાનની પ્રુનિત-પ્રૌઢ-પ્રતિમાની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા.
- મુક્તિ મહિલાના પાણિગ્રદના મહોત્સવના શ્રીમણેશ.

x x x x

અંતર્ધર્મીના ઉદ્ગાર કે આદેશરૂપ
સદ્ગ્રંથોનું નિર્દિધાસન એટલે—

- આત્મરમણતાનો ઝંખુઝંખાર.
- અંતર્માનંદના આસ્વાદનો પ્રારંભ.
- શુદ્ધાત્મસ્વરૂપપ્રાપ્તિ માટેનું અમોઘ ઉત્થાન.
- આત્મિક તેજઃપુંજની ઝળદળની જ્યોતિનું દિગ્દર્શન.

x x x x

સદ્ગ્રંથોને વાંચા નથી જતાં મુશ્કેલીના સમયે તે અમૂલ્ય સલાહ આપે છે, તેને હાથ ન હોવા જતાં વ તે દુઃખી જનોનાં આંસુ લૂછે છે.

x x x x

સદ્ગ્રંથો દલપટ્ટણ સ્વરૂપ છે, એની પાસે જે માંગીએ તે મળે, જતાં તેથી વંચિત રહેવું એ એક ખેદનો વિષય છે.

—પાંદેટ સાર્થક તત્ત્વાર્થસૂત્રની પ્રસ્તાવનામાંથી

પ રિ ચ ય

નિર્દેશ—

સીમંધરનામિશોભાતરંગ એ નામથી પ્રગટત કૃતિની નોંધ
૨૫. મોદતનાવ સ્ત્રીયઃ દેશાઈએ જૈન ગુર્જર કવિઓ (ભા ૩, પાંડ ૧,
પૃ ૫૮૪)મા હ સ ૧૯૪૪મા વીંધી ૨. માથે માથે આના કર્તા તરીકે
મેનકંનુ નામ એમણે ગૂઢુ કર્યું છે વિશેષમા પ્રાગ બની છ પક્તિઓ અને
અતની ચાગ પક્તિઓ અલો ઉદ્ધૃત કરી એમણે અતમા નીચે પ્રમાણે
ઉત્તેજ કર્યો છે —

“પાચ ઉદનાસ, ૨૬-૨૧ ના ૧ વિમવગ્નૌ બા ભીનપુગ”

વિ સ ૨૦૦૫મા આ કૃતિનો નિર્દેશ અ કેસરગમ કાશીગમ
શાસ્ત્રીએ (સંદેશના “દીપોત્સાહ-અક”મા ‘આદિ-અક્તિયુગમાં ગસયુગ’
લેખમાં) કર્યો છે, પગલુ આનું સપાદન કરી એને પ્રકાશમા મુકવાનું
માન તો આગમોદ્ધાત્ક ॥ દાથે રસાડાઠ વર્ષની વયે વિ સ ૧૯૮૮મા
દીક્ષિત જનનાગ એમના સત્તાવીસ મુનિશ્રી અભાવસાગરજીને ફાળે
જન્ય છે એમણે “સિદ્ધચક્ર”(વ ૧૬, અ ૬)મા આઠ દાલ
(મુળ) અને અ. ૧૧મા આ આઠ દાનનો અનુવાદ અને ખીછ જે
દાન (મુળ) એમ જે કટકે દસ દાળ સુધીનો ભાગ વિ સ. ૨૦૦૬મા

૧ આના મોટા ભાગનું લખાણ એ તા ૧૩મી એપ્રિલની આસપાસના
સાપ્તાહિકમા પૂર્ણ કર્યું હતું (જુઓ પૃ ૮૬) તેમા અને દસમા પરિશિષ્ટ
સુધીના પૃષ્ઠો તેમ જ આ “પરિચય”ની પૂર્વેના લગભગ બધા પૃષ્ઠો હપાયેલા
તા ૯-૮-૫૨ને રોજ મળતા એ જોઈ એ કેટલોક ઉમેરો જે ત્રણ દિવસમા
કરી તરત જ એ સપાદક ઉપર મોકલાયો. કાલ્પવૃત્તિકમ વિષે આદ્ય સૂચન
બગ થશે.

૨ આ વચ ‘ગર્જાદિમ’નું સ્મરણ કરાવે છે.

છપાવ્યો છે. ત્યાં આદિ આ માસિકમાં એ આગળ ન છપાતા પુસ્તકાકારે એ પ્રમિદ્ધ દર્શનવાનું નક્કી થતાં આવેલો “પરિચય” મારે લખવો એવી આ સપાદક અભિલાષા દર્શાવી તેને મેં સાનંદ વધાવી લીધી. આનું એક કાગળ એ હતું કે આ દ્વારા શ્રીસીમંધરસ્વામી વિશેના પ્રાચીન ઉલ્લેખ મજૂ કરતા અને “આત્માનંદ પ્રકાશ”ના તંત્રીજી ઉપર મોકલાએલા “શ્રીસીમંધર સ્વામી સંબંધી આદિત્ય” નામના મારા લેખમાં આવેલી દૃષ્ટાંત જાળતો વિચારવાનો અને એને રચાયે સ્વરૂપ આપવાનો મને મુયોગ જણાયો. બીજુ, જેન આદિત્યની સુવાસ સમુચિત રીતે દેવાવનારા કાર્યમાં વથાશક્તિ સદાપતા આપવાની મારી મતોદ્ગતિને આ અનુરૂપ હતું. ત્રીજું, આગમોદ્ધારકે તેમ જ એમના શિષ્યપરિવારે મારા ઉપર જે હંધ ઉપકાર કરી મને ક્ષમા જનાવ્યો છે એ ક્ષમામાંથી અંશતઃ મુક્ત થવાનો આ માર્ગ હતો, કેમકે અંપાદક આગમોદ્ધારકના વંશજ થાય છે.

નામોલ્લેખ—

આ પદ્માત્મક કૃતિના પ્રણેતાએ પ્રારબ્ધ (૫૨)માં આ કૃતિનું નામ શોભાતરંગ દર્શાવ્યું છે, અને તેમ કરવા પૂર્વે આ કૃતિ દ્વારા સીમંધરસ્વામીના ગુણોદ્ગતિ કરવાનું એમણે મત્સ્ય છે પ્રવૃત્ત પંક્તિઓ નીચે મુજબ છે.—

“સગરવતી મુજ આપિ વદનિ, શ્રીસીમંધર બંધુરે ।

ગાઉ શ્રીગોળાતરંગો, અલિનધુ એ સિંધુરે ॥”

આ ઉપરથી તેમ જ આ કૃતિના પ્રત્યેક ઉલ્લાસના અંતની પુષ્ટિપદા વિચારતાં આ કૃતિનું નામ સીમંધરસ્વામિ-શોભાતરંગ છે એમ ફલિત થાય છે.

૧ આ લેખ “આત્માનંદ પ્રકાશ” (પૃ. ૪૮, અં. ૧૧-૧૨)માં તા. ૧૫-૭-૫૧ના રોજ આરેક મહિને પ્રસિદ્ધ થયો છે.

‘તરંગ’ શબ્દથી શરૂ થતી જોઈને કૃતિઓ કઈ કઈ કે એ વિચારતા પાદવિભક્તિકૃત તરંગવર્ધ (અ તરંગવર્તી) અને એના આધારે ગ્યાયેની તરંગસોજા એ મે નામ રહ્યું છે જે કૃતિના નામના અતમા ‘તરંગ’ શબ્દ આવતો હોય એવી કાંઈ જોઈને કૃતિ હોય એમ મહુતુ નથી ગાળી એમ પ્રબળ મુગ્ધો તથા દિવાકરે પણ ગ્યેની ગુંગાર-ધરણ્યત-ગિણી, જનમડનનિકૃત ઉપદેશતરંગિણી, સિંગ ગર એમદેરે ગ્યેની અધ્યાત્મતરંગિણી, અમૃતચન્દ્રે ગ્યેની અધ્યાત્મ તરંગિણી નામની મમયસારની ટીકા, વિ ૨ ૧૫૬૦મા જ્ઞાનમુનએ ગ્યેની તત્ત્વજ્ઞાનતરંગિણી, હાપ્યાય ‘ધર્મમાગગગિવિગચિત તત્તતરંગિણી (૨ તત્ત્વતરંગિણી) અને નાનાચાર્વ યજ્ઞોવિજયગણિની નયોપદેશની ન્યાયામૃતતરંગિણી નામની એવમ્મ જ્ઞાતિ એમ વિવિધ કૃતિઓના નામના અતમા ‘તરંગિણી’ શબ્દ કે કદાચ આવી કાંઈ કૃતિ ઉપરથી પ્રમુત કૃતિનું નામ ચોક્કસ હો

મહુ ઉલ્લાસ—

સીમધન્વન્તરિ-ગોલાતરંગ નામની આ કૃતિ પાંચ વિભાગોમા વિભક્ત કાંઈ કે એમ જો ગૂ ક જોતા લાગે, પરંતુ અહીં તે ત્રણ જ વિભાગ છે, અને પુષ્પિકાઓ નંતા એમ જ હોઈ શકે પુષ્પિકામા આ પ્રત્યેક વિભાગને ઉન્નાસ’ કહ્યો છે. ૧૮મા પૃષ્ઠે પ્રથમ ઉન્નાસ પૂર્ણ થાય છે ૩૬મા પૃષ્ઠે દ્વિતીય ઉન્નાસ પૂર્ણ થતા જે પુષ્પિકા આપાઈ છે, તેમા ‘દ્વિતીય’ શબ્દ ન વાપરતા ‘મધ્ય’ શબ્દ વપરાયો છે એવી રીતે અતમા—૫ ૫૦મા ‘તૃતીય’ને બદલે ‘અગમ’ શબ્દ ચોક્કસ છે. આમ અત્રી ત્રણ ઉન્નાસોનો અનુક્રમે પ્રથમ, મધ્ય અને અગમ તર્કિ ઉપેક્ષ છે

સપૂર્ણ કૃતિ ૪૩ દાવમા ગ્યાઈ છે એમા ઉન્નાસદીક દાવની સખ્યા અનુક્રમે ૧૬, ૧૨ અને ૧૫ છે.

પરિમાણ—

સંપાદકે આ કૃતિના સંશોધનાર્થે ૧૭૦ હાથપોથીઓનો ઉપયોગ કર્યો છે. એ એમાંથી એકમા પ્રયાગ નથી. આ હાથપોથીઓ નેતાં આનું પરિમાણ આસરે ૨૨૬૭૭૭૦ સ્તોત્ર જેટલું જણાય છે.

પુષ્પિકા—

પ્રત્યેક ઉક્તિસને અંતે જે પુષ્પિકા છે તે દરેકમાં ‘પંચમ’ શબ્દ જોવાય છે. ઉદાહરણાર્થે હું પ્રથમ ઉક્તિસની પુષ્પિકા અહીં રજૂ કરું છું:

“ઈતિ શ્રીસીમન્ધરસ્વામિશોમાતરંગે પંચમપ્રથમોલ્લાસઃ
સમાપ્તઃ”—પૃ. ૧૮

આમ જે ‘પંચમ’ શબ્દ વપરાયો છે તેનો શો અર્થ છે એ પ્રશ્ન સદજ ઉદ્ભવે છે. ‘પંચમ’ એ સંસ્કૃત શબ્દના નીચે મુજબના અર્થ દ્રશમાં જોવાય છે:—

(૧) પાંચમો; (૨) ચતુર; (૩) સુંદર, તેજસ્વી; (૪) સ્વરસપ્તકમાંના પાંચમો સ્વર; (૫) એક મગનું નામ; અને (૬) જાંબોળ.

મુજબનીમાં ‘પંચમ’થી “પાંચમી-નિષાદ વગેરે લોકાની જાતનું—વર્ણનું ગણાવું” એવો અર્થ પણ કરાય છે.

વિશેષમાં ‘કાદિલ’ને ‘પંચમાસ્ય’ કહે છે.

અત્ર ‘પંચમ’ શબ્દનો ‘સુંદર’ અર્થ માંડમાંડ જોસે; જીગ્ન ગદ્યા તો અપ્રસંગત જણાય છે. આથી એકજો કલ્પના કરવા હું પ્રેરાઉં છું:

૧ ત્રીજી હાથપોથી તો મૂળ કૃતિ છપાયા બાદ મળી છે. જુઓ પૃ. ૫૫ (પરિશિષ્ટ ૧૦).

૨ ત્રીજી હાથપોથી પ્રમાણે તો ૫૫૦ સ્તોત્રનું છે. જુઓ પૃ. ૫૬ (પરિશિષ્ટ ૧૦).

‘પંચમ’ને ગદ્યે ‘અપંચમ’ એવો શબ્દ દેશે, અને ‘અ’નો લોપ થતા અવગ્રહનું ચિહ્ન હાથપોથીના લેખકે નહિ આપ્યું હોય એમ હોય તો પણ એથી કંઈ વિશેષ અર્થ જણાતો નથી.

ખીજી કંપના એ ખુરે છે કે હાથપોથીમા અમુક અક્ષર નકામો ગણવો હોય તો એને માથે મીંકુ મુકાર છે આ દૃષ્ટિએ વિચારતા ‘પંચમ’ને બદલે ‘ચમ’ કે પછી ‘અચમ’ શબ્દ છે એમ મનાય, પણ એનો સુમત સર્થ જણવો બાકી રહે છે ‘પીવું’ અને ‘ખાવું’ એ મે અર્થવાળા **चम्** ધાતુ પછી **चम** શબ્દ મને ખરો, પણ એથી શું ?

કંપનાના આવા વિષમ વમળમાથી બહાર નિકળવાનો એક માર્ગ તો આ કૃતિની કર્તાને હાથે લખાયેલી હાથપોથી કે એનો પ્રથમાર્દ્ર જે કાષ્ઠનો તૈયા કર્યો હોય તો તે મેળવવા પ્રયાસ થવો ઘટે જેથી લિપિકાગે તો દોષ નથીને એ ચાતનો નિર્ણય થઈ શકે એ તેમ આપાદે તો આ કાવડો અણઉકેલેલો રહે છે.

વિષય—

તીર્થંકર આદિ પાંચ પગમેહીઓને તેમ જ સગરવતી દેવીને પ્રણામ કરી કવિ અભિધેયનો નિર્દેશ કરે છે અહીં જે તીર્થંકરને ઉદ્દેશને ‘કદલીમમલા’ એવું વિશેષણ વાપર્યું છે તે તો બધા તીર્થંકરો અંગે ઘટે તેમ છે, પણ ‘કનક-કેતકી-કાલિ’ એ વ્યાવર્તક વિશેષણ જણાય છે, કાગણ કે ‘ભાગવત-ર્ષ’ની વર્તમાન ચોનીસીના સમન્ત તીર્થંકરોનો વર્ણ એકસાથો નથી પણ પ્રભસરવામી અને વાસુપૂજ્યસ્વામી એ બે ગતા વર્ણના છે, ચંદ્રપ્રભસરવામી અને સુવિધિનાથ સ્વેત છે, મહિનાથ અને પાર્શ્વનાથ નીવ છે, મુનિમુવ્રત-સ્વામી અને નેમિનાથ શ્યામ છે, અને બાકીના મોગ તીર્થંકરોનો તેમ જ વીસ વિહંગમાણ તીર્થંકરોનો વર્ણ સુવર્ણ જેવો પીળો છે.

સીમંધરસ્વામીનો જન્મ થયા પાંદ એમને એમની માતા ગાડે છે એ પ્રસંગ ઉપરિચત કરી કવિએ માતાના મુગથી ગર્ભાવસ્થામાં જોયેલાં ચીંટ સ્વપ્નોનું વર્ણન પુત્ર સમક્ષ રજૂ કરાવ્યું છે. પ્રત્યેક સ્વપ્નને બાંધેલા વાચા ન હોય તેમ તે તે સ્વપ્ન માતા સાથે જોયો કરે છે આ દ્વારા કવિએ કાવ્યરસને પોષ્યો છે. સ્વપ્નની વાત કહ્યા પછી છાંપન દિક્કુમારીઓના આગમનની પાળત અને એમનો માતાને સંદેશ વર્ણવાયેલ છે. ત્યાર પછી એકદંત્રીનું કર્તવ્ય નિર્દેશાયું છે.

સત્યકાંતી સખીઓ સીમંધરસ્વામીનું ગુણોત્કર્ષન કરે છે એ પ્રસંગ વિવિધ અને મનોરમ ઉત્પ્રેક્ષાપૂર્વક આલેખાયો છે. પછી સીમંધરસ્વામીના સુદ્ધિમણી સાથે લગ્ન, કાકાતરે દીક્ષા અને દેવમતાનની પ્રાપ્તિ તેમ જ એ અંગેના ૧ મહોત્સવ એ પાળતો આલેખાઈ છે.

પ્રથમ ઉદ્દેશના અંત(પૃ. ૧૭)માં કામગજેન્દ્રની અપ્રસિદ્ધ કથા કહેવાની જે પ્રતિજ્ઞા કરાઈ છે તેનો કવિએ નિર્વાહ કર્યો છે. આ કામગજેન્દ્રનો પૂર્વ ભવ સીમંધરસ્વામી કહે છે, અને ચાતુ ભવની કેટલીક પાળત મહાવીરસ્વામી કહે છે. આ રીતે આ કથા આલેખાઈ છે. આ કથા કહેવા પૂર્વે સીમંધરસ્વામીનો જીવનવૃત્તાંત અપાયો છે, અને આ તીર્થંકરને હાથે જે કાર્યો થયાં તેની નોંધ લઈ આ કથા કહેવાની પ્રતિજ્ઞા કરાઈ છે. આ કથાનો પ્રારંભ ગીતમસ્વામીએ મહાવીરસ્વામીને પૂછેલા પ્રશ્નથી કરાયો છે. કથા પૂર્ણ થતાં સીમંધરસ્વામીના ગુણગાનપૂર્વક એમને વિશે કેટલીક પાળતો નોંધાઈ છે. મહાવીરસ્વામીએ કેના કેના ઉપર ઉપકાર કર્યો છે એ રચાવત પૃ. ૪૫-૪૬માં નિર્દેશાઈ છે.

૧ આ મહોત્સવમાં એમના કલ્પ—અધિકાર અનુસાર હંશાનેન્દ્ર આગળ પડતો ભાગ લે છે (જુઓ પૃ. ૧૩). આની સમુચિતતા માટે જુઓ પૃ. ૭૨, દિ.

૨ એમના પરિચય મદિનાં સામનો સંપાદકે પૃ. ૧૫૪-૧૫૫ના દિપાવળમાં કરાવ્યાં છે.

કામગજેન્દ્રની કથાની સાધાર્ણતા અને પ્રસિદ્ધિ—

કવિએ પોતાની કલ્પનાશક્તિથી કામગજેન્દ્રની કથા ઉપગતી કાઢી નથી; બાકી એમની કુશલતા અનુસાર એને ગંભીર છે ખરી; કેમકે આ કથા સ્ત્રીપરમરૂઢિત સંગ્રહ અપૂર્ણ નામે કુવલયમાલામાં આલેખાયેલી છે, અને આ અપૂર્ણ મૂળ તે વિ. સ. ૮૩૫માં દક્ષિણપચ્ચિદ્ધ-ચરિ ઉકેલે ઉદ્ધોતનચરિએ જલ્પ મગ્દદ્દી (જેન માદાગણી)માં ગમેત્રી કુવલયમાલા છે. એમની પૂર્વે આ કથા કાઈએ આપી હોય તો તે જાણવામાં નથી. ગુજરાતી સાહિત્યની દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો પ્રગુત કૃતિથી પ્રાચીન એવી કાંઈ ગુજરાતી કૃતિ જણાતી નથી કે જેમાં આ કથાને સ્થાન અપાયું હોય. આ મંત્રાંગમાં કવિ આ કથાને ‘અપ્રસિદ્ધ’ કહે છે તે સમુચિત છે. એમના પછી થયેલા કાંઈ કવિએ આ કથાને અપનાવી હોય તેમ જણાતું નથી મગ તેમ પણ આ પ્રગુત કૃતિથી આ કથા વધારે જાણીતી જનને એ નિર્વિવાદ સ્વીકૃત છે, અને એ માટે અપારકે અભિનંદનને પાત્ર છે.

કુવલયમાલા (સં.) સાથે પ્રગુત કૃતિનું સંબંધન—

સીમંધરજીભિશોભાતરંગ નામથી આ પ્રગુત કૃતિમાંના પ્રથમ ઉત્પાસને તેમજ એના ચરમ ઉત્પાસની કાલ ૪૦-૪૨ને બાજુ ઉપર ગણીએ તો આ કૃતિના અવશિષ્ટ ભાગ (મધ્ય અને ચરમ ઉત્પાસ)માંની વિવિધ જાગતો કુવલયમાલા(મં.)માં નજરે પડે છે.

કામગજેન્દ્રનું પૂર્વ જન્મ નામ મોદદત છે. એના આ જન્મની કથા આ જાગે કૃતિમાં છે, જન કે કમમા કેટલોક કેટલાક છે.

પ્રગુત કૃતિનો ૩૨મી કાલમાં સંસ્કારમાં “અન્ય આગ ચાંદી તે સાથે” એવો મોતમ ઉલ્લેખ છે. જ્યારે કુવલયમાલામાં આ ચારની

૧ આ કથા “કુન્દરે આસનુવાદ”માં વ્યવસ્થે આપા; છે. સાથે સાથે કાલ ૩૧ જાગન સ્પષ્ટીકરણ ઉમેર્યું છે (નુબો પૃ. ૧૨૮, ૧૨૯).

કેવલ, માન, માયા અને લોભ એ ચારના જાળે અવતારરૂપ જ હોય તેમ અંદસોમ, માનભટ, માયાદિત્ય અને લોભદેવની દષ્ટીકત રચટપણે અપાયેલી છે.

પ્રસ્તુત કૃતિમાં કામગજેન્દ્રના ત્રણ જ ભવ ખાસ કરીને વર્ણવાયા છે, જ્યારે કુવલયમાલામાં પાંચેનું વર્ણન છે.

‘વૃષભોચન’(ઉદ્દૃ)નો ૧અધિકાર કુવલયમાલા (પ્રસ્તાવ ૩, પત્ર ૧૨૨-૧૨૩)માં વિસ્તારથી અપાયો છે, જ્યારે અહીં જત્રીસમી દાસમાં એનું સામાન્ય સૂચન છે.

કુવલયમાલા (પ્રસ્તાવ ૫, પત્ર ૨૨૫)ગત લખાણ ખિંદુમનીની શારીરિક સપત્તિના અહીં અપાયેલ રવર્ણન સાથે મળે છે.^૩

પ્રસ્તુત કૃતિમાંનાં જે કેટલાંક વિધાતો ઉપસદ્દ દષ્ટિએ વિચારનારને ચિંત્ય જાણાય તેવાં છે તેનું સમર્થન કુવલયમાલા જોતાં મળી રહે છે.

આ ઉપરથી એમ અનુમનાય કે કુવલયમાલાને સામે રાખીને પ્રસ્તુત કૃતિ યોગ્યદ્દ દશે, અને કામગજેન્દ્રના અધિકારની તુલાને સરખી રાખવા માટે સીમંધરસ્વામી અને અહ્યાવીરસ્વામી વિશે કેટલીક ખામતો યોગ્યદ્દ દશે

અર્થાંતર કથાઓ અને દર્શાવો—

પ્રસંગવશાત્ કવિએ કેટલીક ઈકથાઓનો નિર્દેશ કર્યો છે તેમાં નાગરાજનું દર્શાવ જારેક સૈકા કરતાં વધારે પ્રાચીન એવી કોઈ કૃતિમાં સંપૂર્ણતયા વર્ણવાયેલું વાંચ્યાનું મને રહ્યું નથી; જાકી એને મળતું પછ

૧ આ અધિકારની રૂપરેખા પરિશિષ્ટ ૪ (પૃ. ૨૪-૨૫)માં આલેખાયેલ છે.

૨ વિશેષ માટે જુઓ પૃ. ૧૧૭નું ટિપ્પણ.

૩ વિશેષ માટે જુઓ પૃ. ૧૩૧, ૧૩૧ ને ૧૪૨નાં ટિપ્પણ.

૪ આની રૂપરેખા માટે ચોથું પરિશિષ્ટ જુઓ.

વિ સં ૯૧૫મા જનમિપ્પમ્મિના દ્વાથે ઝોપનવિગ્ગુપૂર્વક ઝ્યાયેની
ધમ્મોવએસમાલા(પૃ ૧૯૧)મા થોડા ડગ્ગા સાથે જોવાય છે આ
દિસામે આ દષ્ટાત લગભગ અગિયાર સૈકા જેટલુ તો પ્રાચીન ગણાય

વિ સ. ૯૮૯મા મ્મિગા આચાર્ય હુમ્મિએ ઝ્યેના બ્રુહત્-
કથાકોશમા ૧૬મા 'વિપ્પલ્લુથી-કથાનક'મા પૃ. ૧૫૨મા ઉત્તગર્ધ તો
ઉપર મુજબ જ છે, પણ પૂર્વર્ધ બિન્ન હોવાથી એ હુ નોધુ છું —

“નીયમાનઃ સ્વ(સુ?)પર્ણેન, નાગઃ પઞ્હરિરવ્રવીત્ ॥”

આ બ્રુહત્કથાકોશના કે ધમ્મોવએસમાલાના અપાઠે આ
દષ્ટાત વિશે કશો વિગેન પ્રકાશ પાડ્યો નથી-એના ઉપર કશુ ટિપ્પણ
પણ કર્યું નથી આથી આ સમયમા હુ થોડુંક કહીશ

વિશ્વસાહિત્યની એક ગણનાપાત્ર કૃતિરૂપ અને દુનિયામંડળના કદાપણના
બડાગરૂપ 'પંચતંત્ર'ની ઝ્યના ઈ સ ૧૦૦થી ઈ સ ૫૦૦ના ગાગામા
થઈ હશે એમ મનાય છે આ કૃતિ આજે મૂળ રૂપે જળાશય ગઈ નથી,
પણ એની મૌલિક કે અનુસ્તિ પાડપગગો મળે છે સૌમદેવભટ્ટે
ગુણાદયકૃત રત્નકુંડલા યાને બિહક્કહાનો સંસેપ કરી કથાસગિત્સાગર
ગોજના કાશ્મીરમા અગિયારમા સૈકામા કરી છે એમાના 'શક્તિયશા'
લગકમા કથાક ૮૪થી ૧૪૦મા 'પંચતંત્ર'ની કથાઓ જોવાય છે

આ કથાસગિત્સાગરનુ સપાદન પડિત દુર્ગાપ્રસાદ અને કાશીનાથ
પાડુગ પગે કર્યું છે એની એથી આદૃત્તિ મુગાઈથી ઈ સ ૧૯૩૦મા
બહાર પડી છે એમા પૃ ૩૨૦મા ગરુડ અને નાગની કથા છે તે જ
અન પ્રગુત હોય એમ જણાય છે કથાસગિત્સાગરનો ટોની અને

૧ આ ભાગીય કૃતિના જનનબરની ૬૦ સારાઆમા-જમાનીય લગભગ
૪૫ ભાગમા બસો કરતા એ વધારે સખ્યામા અનુવાદો અને રૂપાંતરો થયા છે

૨ આનો પરિચય એ પાઈથ (પ્રાકૃત) ભાષાઓ અને આહિત્ય
નામના ભારા પુસ્તક (પૃ. ૧૬૨ ૧૮૫)મા આપ્યા છે

પૈન્ડરે અંગ્રેજીમાં અનુવાદ કર્યો છે. એમાં—Ocean of storiesમાં હલમી કથારૂપે આ લેખવાચ છે. એનો સારસા હું અહીં આપુ છું:

કેાઈ એક નામને મરડનો ભવ લાગ્યો એથી એ નામો. એણે માનવ રૂપ ધારણ કર્યું. એ પૃથ્વી ઉપર આા કેાઈ એક ગણિદાને ઘેર રહેવા લાગ્યો. એ ગણિદા વેતન તરીકે એની પાસેથી દરરોજ એ લાથી લેતી હતી, અને એ નામ પોતાના પ્રભાવથી એને એ આપતો હતો.

એક વેળા એ ગણિદાએ એને પૂછ્યું કે રોજ તમે સો લાથી લેવી રીતે પૂગ પાડો છો અને તમે કેાણ છો ? નામે જવાબ ન આપ્યો, પરંતુ ગણિદાએ ખૂબ આગ્રહ કર્યો એટલે ‘તું કેાઈને હલિશ નહિ’ એવાં વચન ઉચ્ચારી એણે ખરી વાત હલિ દીધી કે હું નામ છું અને મરડના ભવથી નારીને અહીં આવ્યો છું.

ગણિદાએ આ વાત જાની ન રાખી, પરંતુ કુટુંબીને ખાતરીમાં બધી વાત હલિ દીધી.

આ તરફ મરડ નામને શોધવા લાગ્યો. એણે માનવ રૂપ ધારણ કર્યું. એ શોધતો શોધતો આ કુટુંબી પાસે આવ્યો અને જોડ્યો; હું તારી પુત્રીને ઘેર રહીશ અને એ બદલ વેતન આપીશ.

કુટુંબી—અમારે વેતનની કંઈ પરવા નથી.

મરડ—કેમ એમ ?

કુટુંબી—અહીં એક નામ રહે છે. એ અમને રોજના પાંચસો લાથી આપે છે.

મરડ સમજી ગયો કે જે નામની હું શોધ કરું છું તે જ આ છે. એ અતિથિ તરીકે ગણિદાના ઘરમાં રહ્યો છે. નામને ઝડપમાં એટલે એણે જોયો એટલે એ તરત જ પોતાની જાત પ્રગટ કરી અને નામને મારીને એ ખાધ ગયો.

આ કથાનો અંતમા એવો ઉલ્લેખ છે કે કાલ્યા પુરુષે ઓને ગુપ્ત
વાત નિ સકેઅપણે કહી કહેલી નહિ

આમ કહી કહીથી પાછા ડોઝામુએ મુઝા-કથા કહેવા માડી.

ભાષા—

પ્રસ્તુત કૃતિ ઈમુખ્યતઃપા ગુજરાતી ગિગમા અને તે પશ્ચ વિદ્યમતી
મતગમી સદાની જૂની ગુજરાતીમા ગ્યાધ છે 'ગુજરાતી' ગિગ એ
'અપભ્રંશ'ની પુત્રી છે, અને 'અપભ્રંશ' એ 'પાદ્ય' (અ પ્રાકૃત)ની
પુત્રી છે એટલે ગુજરાતીમા 'પાદ્ય' સમ્બો વિગેવત નજર પડે એ
ગ્યાભાષિક છે તેમા પશ્ચ આ કૃતિના પ્રણેતા જૈન હોવાથી એનું
પ્રમાણ અધિક જોવાય છે કમકે જો કે જૈનો 'સંસ્કૃત' અને 'પાદ્ય'
એ ઉભય ભાષાનું ગૌરવ માનનાગ અને વધાગનાગ છે તો પશ્ચ એમના
દૈનિકાદિ ક્રિયાકાકની ભાષા મોટે ભાગે 'પાદ્ય' છે એટલે જોને અગેના
ગમ્બો-ખાસ કીને ૫ પાઠિભાષિક સમ્બો' એમા તરી આવે છે

'ને' ને બદલે 'નિ' (પૃ. ૩૬૦) 'વદને'ને ગ્યાને 'વદનિ' (પૃ ૨)
'જેમ' એ અર્થમા 'ગિમ' (પૃ ૩), 'મો'ની જગ્યાએ 'મિ' (પૃ. ૧૬)
કલ્પાદિ પ્રયોગો છે એ તો કીક, પગુ પૃ ૭મા 'તમારી' એ અર્થમા
'તુમ્હમી' એવું રૂપ વપરાયુ છે એ તોપાત્ર જાણાય છે. કેટલાક જૈન
તેમજ અજૈન મથકારોએ ચો, ચી જેવા પ્રત્યયોનો ઉપયોગ કર્યો છે.
આ બાગત મે માન ક્યોક લેખમા વિચારી છે એમા જો ઉલ્લેખો છે

૩ આ નવ વાક્યનહતનો મિત્ર અને મત્રી થાય છે.

૪ આમ કહેવાનું કારણ એ છે કે ઘાણીસમી દાવ સપૂર્ણતયા સરુન
ભાષામા છે. આ ઉપરથી કવિનું સમ્મૂન ભાવા ઉપર કેવુ પ્રયત્ન છે તે
જાણવા મળે છે.

૫ નુએ પરિસિદ્ધ ૮ નામે "કલિન-સમ્બ-કોશ"ના કાગળ અને મોટા અક્ષરે
છપાવેલા સમ્બો.

૬ "જૈન કૃતિઓમા ચો, ચી, ચુ ને ચે પ્રત્યયોનો પ્રયાગ" એ નામથી
આ મારો લેખ જં. સ. પ્ર. (વ. ૧૨, અ. ૮)મા છપાયા છે.

તેમાં અધ્યાત્મી આનંદધનકૃત મહાવીરજિનસ્તવનની નિમ્નલિખિત
છઠી રીત હું ઉમેરું છું:

“વીરપણું તે આતમઠાણે, જાણ્યું તુમચી વાણે રે” ૬

પૃ. ૪૧માં ‘મારા’ એ અર્થમાં ‘ભોગ’, પૃ. ૧૬માં ‘દવા’ અને
પૃ. ૪૫માં ‘હિસથી’ એવા પ્રયોગો છે. વિશેષમાં અનેક સ્થળે શબ્દને અંતે
અનુવાદ જોવાય છે. જેમકે શૂન્ય (પૃ. ૭), તિલક (પૃ. ૮); ગત
(પૃ. ૯), મિત્ર, અને ભૂંગ (પૃ. ૧૧), મત (પૃ. ૧૨), પુન્ય
(પૃ. ૧૭), દુર્દિન, સમવસરણ, કોતુક, દષ્ટશ્રુત અને જાલક
(પૃ. ૧૯), ‘ધન્ય’ને બદલે ‘ધિન’ શબ્દ પૃ. ૪૬માં અને ‘ધોતિ’ ને
બદલે ‘યોતિ’ શબ્દ પૃ. ૪૨માં વપરાયેલ છે.

છંદ—

ત્રેવીસમી ઢાલ ‘દૂલો’ અર્થાત્ ‘દોહરો’ એ છંદમાં રચાયેલી છે,
આઠીસમી ઢાલની ઉપાંત્ય પંક્તિમાં ‘ચંપકમાલા’નો ઉલ્લેખ છે, અને એ
જ છંદમાં આ ઢાલની રચના કરાઈ છે. ચંપકમાલાને ‘રુક્મવતી’
તેમ જ ‘રૂપવતી’ પણ કહે છે. આ સમગ્રગ્રંથમાં દસ અક્ષરો હોય છે.
એનું લક્ષણ “રુક્મવતી સા યત્ર મમસ્માઃ” છે. આમ આ
છંદમાં મ, મ અને સ એ ત્રણ અક્ષરો અને હેડો અક્ષર ગુરુ છે.

‘અલંકાર’—

સીમંધરસ્વામિશોભાતરંગ જાતજાતના અલંકારો પડે અલંકૃત
છે, પ્રત્યેક પંક્તિ એની પછીની પંક્તિ સાથે અંત્યપ્રાસથી અંકિત છે.
‘અનુપ્રાસ’ છંદ્યાદિ અન્ય પણ શબ્દાલંકાર છે. અર્થાલંકાર તરીકે
વિવિધ અલંકારો નજરે પડે છે. એમાં પૃ. ૪, પં. ૧૦-૧૧ વગેરેમાં

૧ દ્વિતીય પરિશિષ્ટ (પૃ. ૧૩)માં ‘અલંકાર’થી અલંકૃત કેટલીક પંક્તિઓ
વૃદ્ધ કરાઈ છે, પણ એને અંગેના અલંકારોનો નામનિર્દેશ નથી. એ હોત
તો આ પરિશિષ્ટની ઉપયોજિતા અને શોભામાં વૃદ્ધિ થાત.

ન-૪૭ પડતો 'ઉત્પ્રેક્ષા' અનકાગ ૧૧મી દાવમાં મોજે કાગળે ખીંચે છે આ વિચિત્રતા વાક્યપતિગમ્યન ગણિકવલ્લુ માં આવે છે આ રમદાકાવ્યમાં ઉત્પ્રેક્ષા અનકાગની ટેવમળે છે

ચનપાસે વિગેધાભાસ' અવકાગથી વિમૂષિત ઉવીરથુર્ધ (સ વીર-સ્તુતિ) ગી છે, અને જિનપતિએ સ મા ઋક્ષપલસ્તુતિ ગી છે આ 'રિસેલાભાસ' અનકાગ દાવ ૩૪ની નિમ્નનિષ્પિત પકિતમાં દિગોચર થાય છે —

“વિગચ્યુતા છિદ્ર વિના રે, હુખકૃત્ પણ મુખકાગ ।
સત્કમલ દોપાકર નહી, એહી અચગ્ગિ સાગ ॥ ૧૧ ॥
અપવર્ગ નાપિ ઈશ્વરે રે, જુ પવર્ગ પગિવાગ ।
તે આપિ મીમધરે રે, નિર્દન નાપિ હાર ॥ ૧૨ ॥”

આ ઉપગત અનકાગના વિચિત્ર નમૂના તરીકે હું કેટલીક પકિતની નોંધ મૂકે છું —

“ x x x x, છત્રદડ ગહિઓ તાણી ।
અહી પાણી દાગ-કર્મ જિહા આણીધએ ॥ ” (દા ૨, ગા ૨)
“માર્મ-અક્ષર માગિજુ, નવિ કગિઉ નત્રાણ સંગ રે” (દા ૩, ગા ૨)

૨ આ રિસે મે કેટલુંક વક્તવ્ય ‘પાઈય (આકૃત) બાપાઓ અને આશિલ્ય’ નામની મારી કૃતિમાં રજૂ કર્યું છે જુઓ પૃ. ૧, ૧૧, ૧૬, ૪૬, ૪૭, ૧૨૪, ૧૩૧ અને ૧૩૩-૧૩૫

૩ મે અપાદિત કરેલ “જપમપચારિકા અને વીરસ્તુતિયુગવરપકૃતિ કલાપ ગ્રંથમાં (૩૦ પાની) આ સ્તુતિ સ. અવનૂર્મિ અને મે તૈયાગ કેન ગુણતાની રાખ્ધાર્ય, પદાર્થ અને સ્પષ્ટીકરણ ગ્રંથિન અપાઈ છે.

૪ “અન્નામગ-કન્થાબુમદિસ-નમિગણ-સ્નોત્રવચમ” નામના મે અપાદિત કરેલ ગ્રંથમાં પાચમાં પદિસિટ તરીકે (૩૪ પાની) આ સ્તુતિ સ. અવનૂર્મિ ગ્રંથિન છપાયેલી છે. જુઓ પૃ ૨૫૭-૨૬૩.

“તુમ્હ શીતલતા તેજ કે વિધિઈ મનિ ધરી રે ।

ચંદ-સૂરકું કુંડલી, પરિવેધિ કરી રે ॥” (ઢા. ૯, ગા. ૧૦)

“ચંદ્રકાંતિમણીઈ કરી, માતા મુખ ઘડિઈ રે ।

માનું અન્યથા મુખથી, આંસુ કિમ પડિઈ રે ॥” (ઢા. ૯, ગા. ૨૪)

અંતમાં ૫, કંઠ્યાણવિજયગણિના મતે પૂર્ણદેવચરિતા શિખ્ય અને ૨૫, ચતુરવિજયગણના મતે હેમચંદ્રચરિતા શિખ્ય રામચંદ્રચરિત્રો ને વિવિધ “દ્વાત્રિશિક્ષાઓ” રચી છે, તે પૈકી નિમ્નલિખિત ૧૬ અર્ધા શબ્દાઉં છું -

૧ ૧ અપહ્નુતિ-દ્વાત્રિશિક્ષા

૨ અર્થાન્તરન્યાસ-,,

૩ ઉપમાગર્ભિતજનરત્નુતિ-,,

૪ દ્વ્યાંતમર્ભરત્નુતિ-દ્વાત્રિશિક્ષા

૫ પ્રસાદ ,,

૬ વ્યતિરેક ,,

૭ ભક્ત્યતિશય-દ્વાત્રિશિક્ષા .

સમસ્યા—

પૃ. ૨૦ માં નીચે મુજબની કડી સમસ્યા અને તેનો ઉત્તર રચૂ કરે છે:-

“પ્રથ્ન રંગુદાદિ કેલી કરિ, રામચંદ્રિ નેત્ર સીત રે ।

મીચીઆ ચંદ્રકું દિખતા, ઉત્તર દિ મૃગલીત રે ॥” (ઢા. ૧૭, ગા. ૧૫)

૧ આ તમામ દ્વાત્રિશિક્ષાઓ જૈનસ્તોત્રસંહિતા(ભા. ૧)માં ઈ. સ. ૧૯૩૨માં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે. એનો મે મુજબની અનુવાદ કર્યો છે તે અત્યારે તો અમુદ્રિત છે.

૨ ‘આદિ’ શબ્દથી આંક-પણ્ણી, કર-પદ્ધતી, નેત્ર-પદ્ધતી ઇત્યાદિ અભિપ્રેત હશે.

‘કાલક’ નામના મુનિવરે અને આર્યવક્ષિતસૂરિ—

૫ ૧૭મા નીચે મુજબ પકિત છે તેને ઉદ્દેશીને કાલકમુનિ, આર્ય-
વક્ષિત અને નિગોદનુ વ્યાખ્યાન એ ત્રણ ગાયતો વિશે કેટલુંક કહેવા
જેવું જણાય છે —

“કાલિકસૂરિ આર્યવક્ષિત, ધિન જસ તુમ્ક પ્રસાદોછ ।

નિગોદતણી વિન્તાજ અપૂન્વ, કુણું ન કરિ જેહમ્યું વાદોછ ॥”

—હા ૧૬, ગા ૨

કાલિકમુનિ નહિ પણ તુ કાલકસૂરિ એમ હોવું જોઈએ ‘કાલક’ શબ્દનો
અર્થ કૃષ્ણ સ્વામ એટલે કે કાળો ચાર છે ‘કાલક’ નામના અનેક
મુનિવરો થયા છે તેમા આવરસથની મુનિયુ (ગા ૧, પા ૪૯૫)મા દત્ત
ગજની સમક્ષ યજ્ઞના કૃણના કથનની જે વાત આવે છે તેનો સમઘ
કાલક સાથે છે આ મુનિનો મમય વીગસવત્ ૩૦૦થી ૩૭૫ મુધીનો
છે એમ મનાય છે

ધન્વની પાસે નિગોદનુ વર્ણન કાલકસૂરિએ કર્યું હતું એ વાત
‘ચેરાવલી’મા કહી છે એમ જે ‘પ્રમથપર્વાનોચન’ (પૃ ૨)મા ઉલ્લેખ
છે એ ભ્રાન્ત જણાય છે ચેરાવલીને બદલે કલાવલી નામ તો એ વાત
બધ જોસે આ મુનિ ઉત્પન્ન જ કાલકસૂરિ હોય એમ પાગે છે,
પણ ઉત્તરજઝયણની નિજમુર્તિ (મા ૧૨૦) પ્રમાણે તો આ ગાય
જે કાલકસૂરિને અગે ગયો છે, તેઓ વીગસવત્ ૪૫૩ની આસપાસમા
થયેલા છે આ ઉપનાત બીજા પણ એક કાલકસૂરિ થયા છે એમની
સાથે નીચેની પાત્ર ઘટનાઓ સમઘ ધગાવે છે —

(૧) આશ્વિકો પામેથી નિમિત્તનુ પકન

(૨) અનુયોગોનુ નિર્માણ

૧ પદ્મજેસવણાકપ્પગત “ચેરાવલી” મા ‘માકર’ ગોત્રના આર્ય વિષ્ણુના
શિષ્ય તરીકે આર્ય કાલકનો અને આ કાલકના શિષ્યો તરીકે આર્ય સપ્તનિવ
અને આર્ય ભદ્રનો ઉલ્લેખ છે.

ધર્મોત્તમચરિત્રમાલા (ખ. ૨૮) ૥ સ્વોપન વિવરણ (પૃ. ૧૦૭)માં
 કહ્યું છે કે સીમંધરસ્વામીને મુખે આર્યરક્ષિતસુરિની પ્રશંસા
 સાંભળી શોકે પ્લાવિત્વનું રૂપ કહ્યું અને ઝોઝો આ સુરિ ‘મધુરા’માં
 રહતા ત્યાં આવ્યા. આ સુરિએ શકને નિગોદનું સ્વરૂપ કહી સંભળા-
 વ્યુ અહીં આર્યરક્ષિતસુરિ તે જ કાલકસુરિ એવો ઉદ્દેશ્ય નથી.
 વળી આચરસયની નિબલ્લુતિમાં નીચે મુજબની ગાથા છે—

“ દેવિંદવંદિણ્ઠ મહાણુમાવેદિં રચિલ્લઅજ્જેદિં ।

જુગમાસજ્જ વિહત્તો અણુઓગો તા કમ્મો ચડહા ॥ ”

આ ૭૭૮મી ગાથા તે આચરસયના બાસની ૧૧૬મી ગાથા છે.
 એની વ્યાખ્યારૂપ સુરિણ (પત્ર ૪૧૧)માં કહ્યું છે કે શક સીમંધરસ્વામી
 પાસે જઈ નિગોદનું સ્વરૂપ પૂછે છે અને એનું ‘ત્રીણુવટભયુ’ સ્વરૂપ
 સાંભળીને ભરતક્ષેત્રમાં આવો કોઈ જાણકાર છે કે કેમ આવો સવાલ કરે છે.
 એના જવાબમાં આર્યરક્ષિતસુરિનું નામ સીમંધરસ્વામી જણાવે છે.
 ઇન્દ્ર એમની પાસે પ્લાહાસ્ય સ્વરૂપે આવી નિગોદનું સ્વરૂપ સાંભળે છે.
 એ સાંભળી પ્રસન્ન થઈ ઉપાશ્રયના દ્વાર એક દિશામાંથી બીજી દિશામાં
 રત્ની ઝોઝો ચાલ્યા જાય છે.

આ કથાનકમાં શકે આર્યરક્ષિતને કાલકસુરિ કથાનો ઉદ્દેશ્ય નથી.

આચરસય ઉપરની હારિભદ્રીય ટીકા (પત્ર ૩૦૬અ-૩૧૦અ)માં
 તેમ જ મત્તવગિરિસુરિટ્ટ ટીકા (પત્ર ૩૬૬આ-૪૦૦અ)માં ઉપર મુજબ
 જ કથાનક છે. એ એમાંથી એકમાત્રે આર્યરક્ષિતસુરિને ‘કાલક-સુરિ’
 કથાની વાત નથી.

ભદ્રેશ્વરસુરિએ કહાવહી રચી છે. અહીંના (સુરતના) “જેનાનંદ
 પુસ્તકાલય”માં આની ૧૧૫૬ ક્રમાંકવાળી હાથપોથી (ખંડ ૨, પત્ર ૧૬૬-
 આ-૧૭૦અ)માં કાલકસુરિનો જે અધિકાર છે તેમાં નીચે મુજબની-
 ગાથાનો ઉદ્દેશ્ય છે—

- (૧) ગાંધીજીનો ઉચ્છેદ
- (૨) ચોથી સવત્સરી
- (૩) અરિહત સિંચોનો ત્રાગ
- (૪) નિગોદની વ્યાખ્યા
- (૫) દત્તને કહેતુ યજ્ઞ કૃષ્ણ

પહેલી મે ગાયત એક કાવકમૃગિના નામ પર અને ગાંધીની ત્રણ બાવતો બીજા કાવકમૃગિના નામે ગૂંચ કગાધ હોય એમ લાગે છે. ઉંની ગાયત ત્રીજા કાવકમૃગિ સાથે સંગઘ ધગવે છે એમ કંટનાકતુ માનતુ છે એ ગમે તેમ હોય, પરંતુ નિગોદના વ્યાખ્યાતા તરીકે કહીએલીમા કાવકમૃગિનું અને આયસ્સયની સુરિણ વગેરેમા આર્યગક્ષિતમૃગિનું નામ અપાયેલ છે એટલે એ ઉપરથી આર્યગક્ષિતમૃગિનું કાવકમૃગિ એવું અન્ય નામ હોવાનો અને એ ઈન્દ્ર દ્વારા અપાવાનો પ્રાધિકાર ઉપેક્ષા કર્યો હશે આ ઉપેક્ષાને અનુસરીને પ્રખુત કૃતિમા ૫ ૧૭મા “કાવકમૃગિ આર્યગક્ષિત” એમ કહેવાયું છે એમ જણાય છે

‘અચમ’ મતના ગુણનિધાનમૃગિના ઉપદેશથી હુર્ષમૃગિ નામના બહુકે (હુર્ષનિધાનમૃગિએ) જે વ્યભાસંચય ગમે છે એમા અનેક શાચાઓનો સમાવેશ છે આ ૨૭૨-૬મા ચાગ કાવકમૃગિની નીચે મુજબ નોંધ છે -

(૧) કાવકાચાર્ય એમનું મીજુ નામ જ્ઞામાચાર્ય છે વીગસવત્ ૩૩૧મા એઓ થયા

(૨) કાવકાચાર્ય એમણે વીગસવત્ ૪૫૩મા (ગાંધીજીનો ઉચ્છેદ કરી) સગવતી સાંધીને પાડી મેળવી

(૩) કાવકાચાર્ય વીગસવત્ ૫૦૦મા ગિદ્ધમેદ દિવાકર થયા અને વીગસવત્ ૭૨૦મા શક વડે મૃતિ કગએગ આ આચાર્ય થયા

(૪) કાવકાચાર્ય વીગસવત્ ૬૬૩મા આ સૂગિએ ચોથની પર્યુષણા (સવત્સરી) કરી.

(૫) 'કાલકાચાર્ય', 'નુગ્મણી' નમ્રગીના દત્ત પાત્રે આ સૃષ્ટિ ગયા અને પોતાના દેહના એમણે ત્યાજ દેવો પણ અસલ ન જોડ્યા.

આમ અહીં પાત્ર કાલકાચાર્યની નોંધ છે આના બાપાનગરે ત્રીજા કાલકાચાર્ય નિગોદનુ વચાર્થ સ્વરૂપ હતું તેથી શકે એમની સ્તુતિ કરી એમ બાપાંતરમાં ઉમેર્યું છે.

અ. ડોહરગવ રંગીલસ માંકડે "પશિમી ક્ષત્રપો" નામનો નિર્ણય લખ્યો છે. એમાં એમણે ગર્દભિસ્ત્રનો ઉચ્છેદ કરનાર કાલકાચાર્ય ઉપર પરદેશીઓને દિંદમાં લાવનાર તરીકેનું દોષારોપણ કર્યું છે અને ત્રીજી બાબુથી વિદેશીને પણ શુદ્ધ સંસ્કૃતિ આપવાની નીતિ અપાત્યાર કરનારા તરીકે એમને નિર્દોશ્યા છે. ૨

નિગોદનું નિરૂપણ—

જેમ કાર્તિકા સિદ્ધાંતનું વ્યવસ્થિત તેમ જ 'ત્રીણવટબધુ' નિરૂપણ કેવલ જૈન મંથોમાં જોવાય છે તેમ નિગોદનું—ખાસ કરીને મુક્તમ સાધારણ વનસ્પતિકાવનું સ્વરૂપ પણ આ રીતે આ જૈન સાહિત્યમાં આલેખાયું છે.

વિયાહપણ્ણુત્તિ વાને ભગવતીસૂત્ર ઉપર 'નવાંગવૃત્તિકાર' તરીકે પ્રખ્યાત અમલવદેવસૂત્રિએ વિ. સં. ૧૧૨૮માં વૃત્તિ રચી છે. આમાં (શ. ૧૧, ઉ. ૧.) એમણે નિગોદના નિરૂપણરૂપે ૩૬ ગાથાઓ 'વૃદ્ધોક્ત'

૧ આ આચાર્યને અંગે કોઈ સાત અપાહ નથી એટલે એ ઉપર્યુક્ત ચાતુરી ભિન્ન છે કે નહિ તેનો અત્ર સ્ફોટ નથી.

૨ આ નોંધ પટ્ટાવલી-સમુચ્ચય (ભા. ૨, પૃ. ૨૦૫)માં છે.

૩ આ જૈન દર્શનનો ખારિસાવિક શબ્દ છે. "અનંત છવેનું એક સાધારણ (સહિયાર્ક). સરીર" એવો એનો અર્થ થાય છે. આ અર્થમાં આને માટેનો પ્રાણ્ય શબ્દ 'જિઝિયાગ(દ)' વિયાહપણ્ણુત્તિ (સ. ૨૫, ઉ. ૫; સુત ૭૪૯)માં અને પણ્ણુવણ્ણુ(પથ ૧)માં વપરાયો છે. વિશેષમાં 'નિગોદનો છવ' એ અર્થમાં 'જિઝિયાગ(દ)' એવો પ્રચાલ વિયાહપણ્ણુત્તિ (સ. ૨૫, ઉ. ૫; સુત ૭૪૯)માં તેમ જ દેવેન્દ્રસૂરિના નામના "ચતુર્થ કર્મમંથ" (જા. ૮૫)માં કરાયો છે.

જોવા નિર્દેશપૂર્વક આપી છે અને જોની દીક્ષા પણ રચી છે. આ મૂળ
કૃતિ 'નિગોયછત્તીસિયા' તરીકે જાણખાય છે. એના ઉપર રત્નસિંહ-
સૂરિએ સરકૃત વૃત્તિ રચી છે.

રચણાસંચયની ગા. ૧૪૬ ૧૪૯માં નિગોદની સંખ્યા, સૂક્ષ્મતા
વગેરે લોકીકૃત છે.

સૈનપ્રશ્નમાં નીચે મુજબના ક્રમાંકવાળા પ્રશ્નો નિગોદને લગતા છે:-

૪૦, ૪૬, ૫૮, ૬૯૨-૬૯૫, ૮૯૦ ને ૯૬૪.

નિગોદનો અર્થ 'સાધારણ-વનરપતિકાય' છે. જોના બાદ અને સૂક્ષ્મ
જોવા બે પ્રકારો પડે છે. આ બંનેનું થોડુંકણું સ્વરૂપ મેં રચ્યાહુત-
દર્શનદીપિકા(પૃ. ૩૭૮-૩૮૦)માં, ઋષભપંચાશિકા-વીરરત્ન-
દ્વયરૂપ કૃતિક્ષેપાગત "હિસભપચાસિયા"(ગા. ૩૩)ના રૂપટીકરણ
(પૃ ૧૦૧-૧૦૩)માં ગુજરાતીમાં આપ્યું છે.

વિનયવિજયગણિએ એલોકપ્રકાશમાંના "દ્રવ્યલોકપ્રકાશ" (સર્ગ ૪,
શ્લોક. ૩૧-૬૭) ઇલાદિમાં નિગોદનું નિરૂપણ કર્યું છે.

૧ નિગોયછત્તીસિયા રત્નસિંહસૂરિકૃત વૃત્તિ સાથે "જૈન આત્માનંદ
સભા" તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૯માં પ્રકાશિત થયું છે. વળી આજ સંસ્થા તરફથી
ઈ. સ. ૧૯૧૭માં પ્રકાશિત શ્રીપ્રકરણપુષ્પમાલા નામના પુસ્તકમાં
પરમાણુખંડછત્તીસિયા, ધોગલછત્તીસિયા, અને નિગોયછત્તીસિયા
રત્નસિંહસૂરિકૃત વૃત્તિ સાથે, તથા મૂળ વૃત્તિનો દેવવિજયગણિકૃત ગુજરાતી
અનુવાદ છપાયેલ છે, પૃ. ૭૨ની સામે જોળાઓને લગતા ચિત્રો છે.

આ ઉપરાંત ઉપકૃત પ્રજ્ઞ છત્રીસીઓ તથા બંધછત્તીસિયા મળી ચારે
છત્રીસીઓ મૂળ તથા ગુજરાતી અનુવાદરૂપે શ્રીપદ્વિંશિકાચતુષ્કપ્રકરણ
નામથી પુસ્તકરૂપે "મેસર્સ એ. એમ. જૅન્ટ કંપની" તરફથી વિ. સં. ૧૯૬૦માં
છપાયેલ છે.

૨ પૃ. ૩૭૮માં 'સૂક્ષ્મ' શબ્દ છે તે નહિ જોઈએ.

૩ "આગમોદય સમિતિ" તરફથી આના ૧૧ સર્ગ સુધીનો ગુજરાતી અનુવાદ
ઈ. સ. ૧૯૨૯માં પ્રસિદ્ધ થયેલ છે.

(૫) 'કાલકાચાર્ય'. 'ગુ-ગણી' નજરીના દત્ત પામે આ મુદિ ગયા અને પોતાના દેહનો એમણે ત્યાગ કર્યો પણ અચલ ન બોલ્યા.

આમ આઠી પાંચ કાલકાચાર્યની નોંધ છે આના બાપાનગદારે ત્રીજા કાલકાચાર્ય નિગોદનુ વચાર્ય સ્વરૂપ હતું તેથી કાલકે એમની સ્તુતિ કરી એમ બાપાંતરમાં ઉમેર્યું છે.

અ. ડોલરમય રંગીલદસ માંકડે "પશ્ચિમી ક્ષત્રપો" નામનો નિબંધ લખ્યો છે. એમાં એમણે ગર્દભિસ્તનો ઉચ્છેદ કરનાર કાલકાચાર્ય ઉપર પગદેશીઓને દિંદમાં લાવનાર તરકિનું દોષારોપણ કર્યું છે અને જીજ્ઞાસુથી વિદેશીને પણ શુદ્ધ સંસ્કૃતિ આપવાની નીતિ અપાત્યાર કરનારા તરીકે એમને નિર્દેશ્યા છે. ૨

નિગોદનું નિરૂપણ—

જેમ કર્મના સિદ્ધાંતનું અવસ્થિત તેમ જ ગ્રીષ્મવટગણું નિરૂપણ ક્વચત્ જોત પ્રયોગમાં જોવાય છે તેમ નિગોદનું—ખાસ કરીને સૂક્ષ્મ સાધારણ અને સ્પષ્ટિકાયનું સ્વરૂપ પણ આ રીતે આ જોત આદિત્યમાં આલેખાયું છે.

વિચાલુપહ્લુત્તિ વાને ભગવતીસૂત્ર ઉપર 'નવાંગદત્તિકાર' તરીકે પ્રખ્યાત અભયદેવસુદિએ વિ. સં. ૧૧૨૮માં વૃત્તિ રચી છે. આમાં (શ. ૧૧, ઉ. ૧.) એમણે નિગોદના નિરૂપણરૂપે ૩૬ શાધાઓ 'વૃદ્ધોક્તા'

૧ આ આચાર્યને અંગે કોઈ સાત અપાઠ નથી એટલે એ ઉપર્યુક્ત આરથી મિત્ર ■ કે નહિ તેનો અત્ર સ્ફોટ નથી.

૨ આ નોંધ પદ્માવલી-સમુચ્ચય (બા. ૨, પૃ. ૨૦૫)માં છે.

૩ આ જોત દર્શનનો ખારિમાધિક શબ્દ છે. 'અનંત જીવોનું એક સાધારણ (સદ્વિચારનું) સારી' એવો એનો અર્થ થાય છે. આ અર્થમાં આને માટેનો પાઠ્ય શબ્દ 'જિજ્ઞાસ(ક)' વિચાલુપહ્લુત્તિ (સ. ૨૫, ઉ. ૫; સુત ૭૪૬)માં અને પહ્લુવણા(પથ ૧)માં વપરાયો છે. વિશેષમાં 'નિગોદનેદ છવ' એ અર્થમાં 'જિજ્ઞાસ(ક)' એવો પ્રયોગ વિચાલુપહ્લુત્તિ (સ. ૨૫, ઉ. ૫; સુત ૭૪૬)માં તેમ જ દેવેન્દ્રસૂરિજી નામના "ચતુર્થ કર્મમંચ" (બા. ૮૫)માં કરાયો છે.

એવા નિર્દેશપૂર્વક આપી છે અને એની નીકા પણ ગચી છે આ મૂળ
કૃતિ 'નિગોયછત્તીસિયા તરીકે જાળખાય છે એના ઉપર રત્નસિંહ
સુગિએ સમૃત્ત દત્તિ ગચી છે

ગયાલુસચ્ચની મા ૧૪૬ ૧૪૯મા નિગોદની સખ્યા, સૂક્ષ્મતા
વગેરે દર્શાવત છે

સેનપ્રશ્નમા નીચે મુજબના ક્રમાંકવાળા પ્રશ્નો નિગોદને લગતા છે -

૪૦, ૪૬, ૫૮, ૬૮૨-૬૯૫, ૮૮૦ ને ૯૬૪

નિગોદનો અર્થ 'સાધારણ-વનસ્પતિકાય' છે એના બાજુ અતે સૂક્ષ્મ
એના મે પ્રકારો પડે છે આ બનેનું થોકુવણ સ્વરૂપ મે રચ્યાલુત-
દર્શનદીપિકા(પૃ ૩૭૮-૩૮૦)મા, ઋપભપ'આશિકા-વીરસ્તુતિ-
દ્વયરૂપ કૃતિકંઠાપગત ' ઉસબપઆસિયા '(મા ૩૩)ના રૂપદીકગણ
(પૃ ૧૦૧-૧૦૩)મા ગુજગતીમા આપ્યું છે

વિનયવિજયગણિએ ઔલોકપ્રકાશમાના 'દ્વયલોકપ્રકાશ' (સર્ગ ૪,
સ્ત્રો ૩૧-૬૭) ઇલાદિમા નિગોદનું નિરૂપણ કર્યું છે

૧ નિગોયછત્તીસિયા રત્નસિંહસૂરિકૃત વૃત્તિ સાથે "જેન આત્માનંદ
સમા તરૂંથી નિ સ ૧૯૬૯મા પ્રકાશિત થઇ છે વળી આજ સંસ્થા તરૂંથી
૪ મા ૧૯૧૭મા પ્રકાશિત શ્રીપ્રકરણપુષ્પમાલા નામના પુસ્તકમા
પરમાણુખડછત્તીસિયા, યોગગણછત્તીસિયા, અને નિગોયછત્તીસિયા
રત્નસિંહસૂરિકૃત વૃત્તિ સાથે, તથા મૂળ વૃત્તિનો દેવવિજયગણિકૃત ગુજરાતી
અનુવાદ છપાવેલ છે, પૃ ૭૨ની સામે જોળાઓને લગતા ચિત્રો છે

આ ઉપરાંત હાથરૂંકત ત્રણ છત્રીસીઓ તથા બધછત્તીસિયા મળી ચારે
છત્રીસીઓ મૂળ તથા ગુજરાતી અનુવાદરૂંપે શ્રીપદ્મનિશિકાચતુષ્કપ્રકરણ
નામથી પુસ્તકરૂંપે ' મેસર્સ એ એમ ઍન્ડ કંપની તરૂંથી નિ સ ૧૯૯૦મા
છપાવેલ છે

૨ પૃ ૩૭૮મા 'સૂક્ષ્મ' શબ્દ છે તે નહિ જોઇએ

૩ 'આગમોદય સમિતિ' તરૂંથી આના ૧૧ સર્ગ સુધીનો ગુજરાતી અનુવાદ
૬ સ ૧૯૨૯મા પ્રસિદ્ધ થયેલ છે

૧ ઉપમિતિભવપ્રપંચાદિધ્યાના પ્રસ્તાવ ૧-૩૩૫ વિભાગ ૧ (પૃ. ૩૩૨-૩૩૫)માં સ્વ. કુંવરજી આચાર્યજીનો નિગોદ વિષેનો ગુરુગાની લેખ છે.

‘દિગંબર’ સાહિત્યમાં ‘નિગોદ’ (પા. જિગોદ) શબ્દ ત્રણે પડે છે એટલું જ નહિ પણ એને અંગે સાધારણ શરીર હોવા વિષે નિરૂપણ નોવાય છે. દા. ત. પુષ્પદતે રજપ્પંડાગમનો પ્રારંભ કર્યો અને એના ‘હવદાણ’ નામના પહેલા ખંડમાં ‘સંતપરવળા’ પૂરતાં સૂત્રો એમણે રચ્યા ત્યારબાદ આ જ ખંડનો ‘દ્વરપમાણાણુમય’નો વિભાગ ભૂતજલિએ રચ્યો છે. આ વિભાગના ૯૫મા સૂત્રમાં ‘જિગોદ’ શબ્દ વપરાયો છે. વિશેષમાં અહીં નિગોદના બાદર અને સુદમ તેમ જ પર્યાપ્ત અને અપર્યાપ્ત એ પ્રકારે સૂચવી દેરેલી સંખ્યા અનંતની દર્શાવાઈ છે. આને અંગેની જિનસેન આચાર્યે લગભગ શકેસંવત્ ૭૧૪માં શરૂ કરેલી અને રેશકેસંવત્ ૭૩૮માં પૂર્ણ કરેલી ધવલામાં સ્પષ્ટીકરણ છે.

‘અપભ્રંશ’ મુક્તકો - ‘કલિકાલસર્વજ’ હેમચન્દ્રચરિત્રે શિવહૃદયમન્દ્ર - (અ. ૮, પા. ૪)માં ‘અપભ્રંશ’ ભાષાનાં સૂત્રો રચ્યાં છે અને એની સ્વોપગ વૃત્તિમાં એમણે એને અંગેનાં પદાત્મક ઉદાહરણો આપ્યાં છે. આ ઉદાહરણોને ‘અપભ્રંશ મુક્તકો’ તરીકે ઓળખાવાય છે (એ સમયે સમગ્ર મુક્તકોનો મેં ગુરુગાનીમાં પદ્યમાં કરેલો અનુવાદ જોવાયો છે.) એ પૃષ્ઠી

૧ આની દ્વિતીય આવૃત્તિ ને ઇ. સ. ૧૯૨૫માં છપાઈ છે એ આધારે અહીં પૃષ્ઠાંક આપાયેલ છે.

૨ આ તેમ જ એના ઉપરની ટીકા વગેરેનો પરિચય મેં “હખંડાગમ અને કસાયપાહુડ તેમ જ એ પ્રત્યેકનું વિવરણાત્મક સાહિત્ય” નામના મારા લેખમાં આપ્યો છે. આ લેખ અહીંના ‘દિગંબર જૈન’ નામના માસિકમાં બે ૬૮કે વર્ષ ૪૪, અં. ૮ ને ૯ માં છપાયો છે.

૩ જુઓ પદ્મખંડાગમ (ભા. ૩, પૃ. ૩૫૭ ઇ.).

૪ જુઓ પાઇય (પ્રાકૃત) ભાષાઓ અને સાહિત્ય (પૃ. ૨૦૬).

૧૨-૧૫ અને ૨૨-૨૫ કુરુ છે, કેમકે એ દાગ આ ગસતી ત્રેવીસમી દાગની કડી ૧૨-૧૫ કે એ અપાયેલા ચાર સુખાવિતને સુધારી સરખાવી શકાય તેમ છે —

“જીવિત કાસુ ન વલ્લહુ ? ધણુ પુણુ કાસુ ન રુદ્ધુ ? ।
 દોણિ વિ અવસર-નિવહિઅં, તિણ સમ મણડ વિસિદ્ધુ ॥ ”
 “આયહો દહ્મકલેવરહો, જં વાહિત તં સારુ ।
 જહ ઉદ્ધમહ તો કુહહ, અહ હજ્જહ તો છારુ ॥ ”
 “મમરા એથુ વિ લિમ્મહહ, કે વિ દિયહહા વિલમ્મુ ।
 ધણ-પત્તહ છાયા-વહુલ્લ, ફુલ્લહ જામ કમમ્મુ ॥ ”
 “જામહિં વિસમી કજ્જ-ગહ જીવહં મજ્જે એડ ।
 તામહિં અચ્છહુ ઇયરુ જણુ, સુઅણુ વિ અન્તરુ દેહ ॥ ”

આનો મેં કરેલો મુજગની અનુવાદ નીચે મુજબ છે —

“જમે ના જીવણું કેને ? કેને ના ધન ઇષ્ટ છે ?
 સમય આવતાં શિષ્ટ બેને ચે તૃણશા ગણે
 બળ્યા આ દેહથી કાર્ય લેવાયે તે જ સાર છે;
 કેહો, બે ઢાકી રાખો તો, બાળાંતાં સદમ એ બંને
 લીંબડે આ જ છે ભૂગ ! દિન થોડાક થોભની,
 છાયાથી ગાઢ પત્રોથી ફૂલે કદંબ ન્યા લગી.
 ગતિ કાર્ય તણી ન્યારે કદંગી જીવની થતી,
 સામાન્યને જવા દોને, મુજને લેદ દાખવે.

સુભાષિતો—

પ્રસ્તુત કૃતિમાં વચ્ચે વચ્ચે સુભાષિતોની ગરજ સારે એવી પંક્તિ^૧ છે. ૫. ૨૫-૨૬માં જે સુભાષિત છે તેના મૂળનો અંતિમ નિર્ણય કરવો મુશ્કેલ છે એટલે એનો સમયનિર્ણય માટે ઉપયોગ થઈ શકે તેમ નથી.

સંગીત—

સંગીતશાસ્ત્રનો વિષય જૈન આગમો વગેરેમાં નિરૂપાયો છે. એટલે જૈન ગ્રંથકારો એથી પરિચિત હોય તેમાં નવાઈ નથી. પ્રસ્તુત રાસકાર સંગીતના જાણકાર હોય એમ લાગે છે. એથી તો આ સીમંધરસ્વામિ-શૈલભાતરંગ જાતજાતના રાગ પૂરા પાડે છે. વળી ઘણી જારી ઢાલને મથાળે એની વલણ-આલ-ઉદ્દેશનો નિર્દેશ છે. ૨૪, ૨૬, ૨૭, ૨૯ ને ૩૬ એ ક્રમાંકવાળી પાંચ ઢાલ માટે રાગનાં નામ નથી. તેમ જ ૭, ૮, ૨૦, ૩૪, ૩૮ ને ૩૯ ક્રમાંકવાળી છ ઢાલ માટે દેશનો નિર્દેશ નથી. તાલને અંગે ફક્ત પહેલી જ ઢાલને ઉદ્દેશિતે 'અડતાલ'નો નિર્દેશ છે.

આ ગ્રંથના ૪ આશાવરી, કાશી, કેદાર, દેશખ, ધન્વાત્રી (દીપકની રાગિણી) મલાર, સામેરી અને સાગંગ આદિ બિંબ બિંબ રાગ-રાગિણીમાં રજૂ કરાઈ છે. વિશેષમાં પાંત્રીમેક જાતની પદ્ધતિઓને અહીં સ્થાન અપાયું છે.

૧ આવી કેટલીક પંક્તિઓ પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં રજૂ કરાઈ છે.

૨ આની માહિતી જૈ. સ. પ્ર. (વ. ૧૦, અ. ૮)માં ઉપાયેલ "સંગીત અને જૈન સાહિત્ય" નામના લેખમાં મેં આપી છે.

૩ જૈ. ગૂ. ક. (ભા. ૩, અ. ૧, ૫. ૧૮૩૩-૨૦૮૨)માં ૨૩૨૮ દેશીઓની નોંધ છે તેમ છતાં અહીં અપાયેલી દેશીઓનો એમાં ઉલ્લેખ જણાતો નથી. ઉપરક ૬૬એ તપાસ કરતાં તો અહીં નિર્દેશાયેલી સાતેક દેશીઓની નોંધ જણાય છે. એના ક્રમાંક ૧૦૮, ૧૮૮, ૨૪૫, ૫૪૮, ૬૭૮, ૧૪૨૨ અને ૨૦૦૬ છે.

૪ પ્રસ્તુત રાસમાં આવતા આ અને બીજા સંગોની નોંધ છઠ્ઠા પરિશિષ્ટમાં છે.

૫ આ તમામ દેશીઓની અકારાદિકમથી દાવના અંકપૂર્વકની નોંધ છઠ્ઠા પરિશિષ્ટમાં લેવાઈ છે. એમાં ફુલાનો પણ 'દેશી' તરીકે ઉલ્લેખ છે.

આ ભેતા તેમ જ કવિએ ગાઉ થીગાભાતગ ગો (૫૨)મા અને 'એકતાન કરી ગાનતા રે' (૫૪૮)મા મૂકયે. ગાનના નિર્દેશથી આ સમગ્ર કૃતિ 'ગેય હોવાનું' કવિત થાય છે.

દેવલેક પ્રસંગે જોન મ દિરોમા પૂજા લાણવાય છે આ મમયે દાઝર ગહેની નકિતઓ એ લાણવામા રીતસગ ભાગ લે છે ત્યારે ખુબ ગમ જનમે છે આવો આનંદ શ્રીપાસનામનો રાસ કે એ જાતની અન્ય કૃતિ પણ જ્યારે પાય સાત માણુમો ભેગા મગી જુન-અવાજે બનકારીને વાયે છે ત્યારે પણ મળે છે.

લમાદિપ્રસંગે તેમ જ પ્રભાતફેરી જેવા અવસરે ગોક જણ્યુ ગીત ઉપાડે છે અને ખીજી મધી નકિતઓ એ ગીને છે આ રીત ભ્ય પ્રસ્તુત કૃતિને અંગે સમજે છે આમ આ કૃતિ સગીતની દૃષ્ટિએ ઉપયોગી કે એમાં જે જાતજાતની દેશીઓનો ઉલ્લેખ છે તે આ દેશીઓનો ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અભ્યાસ કરનારને સહાયક થઈ પડે તેમ છે.

ગેય કાવ્ય—

૪૦મી કાન સરકૃતમા ગેય કા નરૂપે છે એમા કુપ નો ઉ નેખ છે 'ગેય' કા ન તરફિ જ્યદેવકૃત ગીતગોવિન્દ તેમ જ નિનયવિજય ગણિકૃત શાન્તસુનારસ એ સુપ્રસિદ્ધ કૃતિ છે 'અભિનવ આરુદ્રાર્તિ'એ ગીતગોવિન્દના અનુગ્રહરૂપે ગીતવીતરાગ વાને જિનાષ્ટપદી ગ્યેન છે.

સીમ ધરસ્વામી અને કૃષ્ણ વાસુદેવ—

સીમ ધરસ્વામીની વાણીયા ભગત'ક્ષેનમા કૃષ્ણ વાસુદેવ અને રકિમણી ગણી વગેરે એનો પગિય સુખી થયો એમ જે કથુ છે તે હકીકત વસુદેવહિંદી (પેઢિયા, ૫ ૮૪)મા જોવાય છે.

આબૂપણ—

મોતીની કઠીના-એના કઠાનાં નામો એમા કેટલી સેગ છે એ ઉપગથી

૧ આ પ્રસંગ ચોથા પરિચિદ્ધ (૫ ૨૧)મા વિચારાયો છે.

યોગ્ય અને યોગ્યતા છે એ સ્વાભાવિક છે. સામાન્ય રીતે માત્રીની ઢંડી એક સેગની હોય છે. દેટલીક વાર એ સેગની, પાંચ, સાત કે નવ સેગની પણ એ હોય છે સાત મરની ઢંડીને 'સતલડો' અને નવ સેગની ઢંડીને 'નવસેરો દાર' કહે છે. આ દિસાએ સા, પાંચમે! અને દમર, સેર માટે પ્રાચીન આશુપણ-શાસ્ત્રમાં સગા યોગ્યઈ લાગે છે. 'દેવ', વિગ્રય' અને 'ઇન્દ્ર' એ પ્રત્યેક સાથે 'હંદ' શબ્દ જોડાતા જે નામે ઉદ્ભવે છે એ પૃ. ૧૬માં અપાયાં છે. આથી આ ત્રણ શબ્દો દર્શ આશુપણ-શાસ્ત્રમાં મો પાચસો અને દમર એ સંખ્યા સૂચવવા મારેના પારિ-ભાષિક શબ્દો તો નથી એવો પ્રશ્ન મને રકુરે છે. વળી માત્રીની અનેક સેગની ઢંડીને 'હંડો' કહે છે તો શું આ 'હંડો' શબ્દ અને પ્રસ્રુત 'હંદ' શબ્દ સમાવેશીય છે?

વિજ્ઞાપણ વ્યુત્પત્તિ—

૫ ૪૧માં 'ગૌતમ' શબ્દને અંગે નીચે મુજબ ઉલ્લેખ છે:—

“ગૌ તરુઅર મણિ સાર.”

આથી રાસદાર 'તમ'ને ક્રિદાગ્રચક માત્રી એવો સંબંધ ગૌ, ત અને મ એ ત્રણે સાથે જોડે છે. વળી 'ગૌ' થી ગાય, 'ત' થી તરુ અને 'મ' થી મણિ એવા અર્થ એઓ સૂચવે છે. આ જગતની એમની દૃષ્ટના શાકપૂણિ આદિ કેટલાક નૈરુક્ત આચાર્યે આપેલી વ્યુત્પત્તિઓનું સ્મરણ કરાવે છે ૨ શાકટાવને પણ 'નામ' પદોની વ્યુત્પત્તિ અનેક ધાતુઓ દ્વારા દર્શાવી છે કે વિજ્ઞેયમાં રાતપથ ક્ષાતાણુ(૧૪-૮-૪૧)માં 'હૃદય'નો આ રીતે વિચાર કરાયો છે. ૪ અને મૈત્રાયણી આર.૫.૫૬- (૬-૭)માં 'બર્ગ'ની આ રીતે વ્યુત્પત્તિ અપાઈ છે. ૫

૧ એક ગાયત્રીમાં નીચે મુજબની પંક્તિમાં આ શબ્દ વપરાયો છે:—

“નવસેરો માત્રીનો દાર મારા સાહિબા!”

૨ આની નોંધ ચાસ્કે નિરુક્ત(અ. ૭, પા. ૪, અ. ૧૪)માં 'અગ્નિ' શબ્દને અંગે લીધી છે.

૩-૫ જુઓ સંસ્કૃત વ્યાકરણશાસ્ત્ર કા ઇતિહાસ (૫. ૧૨૦)

તેના પ્રયત્નને પમ આ ॥ ગી. સીકારી કે દા ત વિદ્યાવાગ્ધિ
ઉમાન્વાતિએ પ્રગમન્તિ શ્લો. ૧૮૬)મા 'શાન્ત' શબ્દને અંગે નીચે
મુદ્રા કરના કથું છે —

“શાસ્ત્રિતિ વાગ્ધિવિદ્ધિધાતુઃ પાપત્રયતેઽનુગિષ્ઠ્યર્થઃ ।
ત્રૈલોકિયેષુ પાલનાયૈ મિનિચિતઃ સર્વજન્મવિદ્યામ્ ॥૧૮૬॥”

આપરમથ ॥ નિબલ્લુતિ(૨૧ ૬૮૬-૬૮૭)મા “ મિત્રો મિ
દુષ્ટ 'ના અક્ષરેના અર્થ સૂચામે કે આ ગાથાઓ વિશેસાવરસથ ॥
ગા ૨૦૪૦ પટ્ટીમા અપાએની છે.

પ્રકીર્ણક આપરમે

સ્રીના છ ગુણો—

આનુ વર્ણન નિમ્નલિખિત પકિતમા નજરે પડે છે —

“આલોચિ મત્રી કાન્ધિ દાસીકા, કપિ રમા દમા ભૂમિ રે ।
ભોજનિ માતર તે વેશિકા, કર્મ પદ શુભ સ્ત્રી ધૂમિ રે ॥ ”

—દા ૧૭, ગા ૧૪

આ પદ સમ્પત્તીચંદ્ર(ભા ૨)મા આપામે ॥ અને મુક્તાપિત-
નભાંડાગાર(૫ ૩૬૭)મા નોખામેના નિમ્નલિખિત પદનુ અગ્રથ
કામે છે એટલે એ ૬ અર્થો 'સત્તાનાર્વ' નોધુ છુ —

“ કાર્યેષુ મન્ત્રી કરણેષુ દાસી
મોજ્યેષુ માતા શયનેષુ રમ્મા ।

ધર્માનુશ્લ્યા સમયા ધરિત્રી

માર્યા ચ પાદ્મગુણ્યવતીહ દુર્લભા ॥ ”

૧ આ જાનના સત્તુનને ત્રીજ પગિયેમા અપાયા છે તેથી આ સપાદનનુ
ગોચર વધુ છે.

સમ્યક્ત્વનાં લક્ષણ, ભૂપણ અને દૂષણ—

આનો ઉલ્લેખ પૃ. ૩૩માં છે.

દાન અંગેનાં પાંચ દૂષણ અને પાંચ ભૂપણ—

આનો નિર્દેશ પૃ. ૩-૪માં છે.

વીરની સ્તુતિ—

આ અધિકાર પૃ. ૪૩માં છે.

સુવર્ણના આઠ ગુણો—

દસવેયાલિયની નિનજીતિ(ગા. ૧૫૩)ના આધારે પૃ. ૪૮માં આ આઠ ગુણો ગણાવાયા છે.

ઐષ્ટતાનાં ઉદાહરણ—

કઈ વસ્તુ શેમાં ઐષ્ટ છે એ હકીકત હાલ ૩૭(કડી ૪-૭)માં રજૂ કરાઈ છે.

તેર પદાર—

પૃ. ૩૯માં ‘પ’ થી શરૂ થતી તેર વસ્તુઓ ગણાવાઈ છે. એમાં જૈન જગત્ સાથે વિશિષ્ટ સંબંધ ધરાવનાર તરીકે ‘પરમેષ્ઠી, પયુર્વણ, પચ્ચક્ષ્ણણ (પ્રત્યાખ્યાન), પોસદ્ધ (પૌષધ), પડિક્કમણ (પ્રતિક્રમણ), પ્રતિલેખણ(ન), પરમાર્જન(પ્રમાર્જન) અને પાપી એ હું અત્ર નોંધું છું.

પાપી—

જે દિવસે પાપમય પ્રવૃત્તિથી અલિપ્ત રહેવા માટે પ્રયત્ન કરાય તેને ‘પાપી’ કહે છે એમ એનો સામાન્ય અર્થ છે. આ સંબંધી વિશેષ

૧ અરિહંત થાને જિન કિવા તીર્થંકર, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ એ પાંચે ‘પરમેષ્ઠી’ કહેવાય છે. જિનનાં તેમ જ સિદ્ધનાં સદસ્ય નામો રત્ન કરતી કૃતિઓ રચાયેલી છે. આની નોંધ એ “જિનસદસ્યનામસ્તોત્ર” નામની કૃતિઓ” એ નામના મારા લેખમાં લીધી છે. આ લેખ “દિગંધર જૈન” (વ. ૪૪, અં. ૧૦ ને ૧૧)માં બે કટકે હાલમાં છપાયો છે.

વિચાર “શુભગતી” (સાપ્તાહિક) ના તા ૧-૭-૫૧ના અકમા છપાયેલ
“આગૂ(છો)ને, પાખી(કી), વારો અને ફડતાલ(બ)” નામના
લેખમા મે કર્યો છે એટલે એ વાત અહીં જતી કરુ છુ

અવતરણ—

નૈવધીય મહાકાવ્ય(સ ૨)નુ એક (સોળમુ) પદ અવતરણુ
કે ૫ ૨૬મા અપાયુ છે આ મહાકાવ્ય વિક્રમની તેમજી સદીના
પૂર્વાર્ધમા-પિ સ ૧૨૩૦ની આસપાસમા ગ્યાયુ છે

પારિભાષિક શબ્દો

અત્યુત કૃતિ એક જૈન મુનિવગ્ને હાથે યોગ્ય છે એટલે એમાં
જૈનોના પારિભાષિક શબ્દો વપરાયેલા જોવાય એ સ્વાભાવિક છે આવા
કેટલાક શબ્દોનો અર્થ આમા પરિશિષ્ટમાથી મળી ગહે છે તો કેટલાક
વિશે “ભાવાનુનાદ” ગત ૧ટિપ્પણો પ્રકાશ પાડે છે, પરંતુ એથી બધા
પારિભાષિક શબ્દોનો પૂરેપૂરો અર્થ આવી જતો નથી એટલે અવશિષ્ટ
શબ્દો વિશે તેમ જ અન્ય પણ કેટલાક શબ્દો વિશે કહેવાનું બાકી ગહે
છે પણ સમય અને અગના અભાવે નજીક જાગત જ હુ વિચારુ છુ

૧ આ પૈકી નિમ્નવિખિત નોવપાત્ર જણાય છે —

આક સપદા (૫૨)	વિવિધ સેગના હાર (૮૮)
પાવ્ય ધાત્રી (૫૭-૮)	૨૮ નક્ષત્રોની સજ્ઞા (૬૪-૫)
૨૫૦ અભિષેક (૬૧)	વૈતાલપ પર્વત (૧૦૦)
‘પવક’ નામની સમુચિતતા (૭૫)	નામસાજના દશાતનુ મૂળ (૧૦૪)
પ્રભુના રૂપની તુલના (૭૮)	માનવદેહનુ મૂલ્ય (૧૧૫)
દૃષ્ટિદાન ને પ્રીતિદાનનુ સ્વરૂપ (૭)	સમ્યક્ત્વના લક્ષણાદિ (૧૨૦-૧૨૧)
પ્રસ્થની સમજણ (૮૧)	બળની તરતમતા (૧૬૧)
નિગોદના આખ્યાતા અંગેના મતભેદનુ	
નિરાકરણ (૮૩-૮૫)	

મહાપાડિહેર(પૃ. ૧)—

બૌદ્ધ દર્શનમાં મનર્પિ બુદ્ધને અગ્રે પંદર ચમત્કારોનો ઉદ્દેશ્ય લેવાય છે તેમ જૈન ધર્મમાં તીર્થંકરની જાણ વિશ્રુતિ તરીકે આઠ પ્રાતિહાર્યોનો ઉદ્દેશ્ય છે. એ આઠ મહાપ્રાતિહાર્યો પહેરેગીરની જેમ સદા એ તીર્થંકરની પામે દાઝર રહે છે અને એ રીતે એનું નામે સાર્થક થરે છે. અંગાકનું વૃક્ષ, દ્વિજ પુષ્પોની વૃદ્ધિ, દેવ્ય ખડગ, ચામર, સિંહાસન, ભા-મડલ, દુ-દુલિ અને છત્ર એ આઠ મહા-પ્રાતિહાર્યો ગણાય છે. આના સંબંધમાં મારી વિવિધ કૃતિઓમાં મેં માહિતી આપી છે. તેમાં ભક્તામરસ્તોત્રની પાદપૂર્તિરૂપ કાવ્ય-સંમલુ(ભા. ૨)ગત રૂપીકરણ (પૃ. ૧૫૬-૧૬૪) ગુજરાતી વાચકો માટે બસ છે. અહીં તેા તિગ્રયપદ્ધતથોત્ત(ભા. ૧ ને ૧૦)માં “અટ્ટમહાપાડિહેર” નો ઉદ્દેશ્ય છે એટલી જ જાગત હું નોંધું છું.

અષ્ટ પ્રવચનમાતા અને આઠ મહ (પૃ. ૨)—

પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુપ્તિના સમૂહને ‘અષ્ટ પ્રવચનમાતા’ કહે છે. એનું તેમ જ મહના પ્રકારો આદિનું રૂપીકરણ મેં આદ્ય-દર્શનદીપિકામાં આપ્યું છે.

ચંદ્રકાંત (પૃ. ૯) અને કામગાધી (પૃ. ૧૨)—

આવા કેટલાક શબ્દો વિષે મેં ઉપદેશસ્તનાકરની “બૃગિદ્ધ” (પૃ. ૨૦-૨૩)માં વિચાર કર્યો છે. ‘ચંદ્રકાંત’ માટે એમ કેટલાક માને છે કે એ ચંદ્ર ભગતાં દ્રવ્ય છે. રચિતામણિ રત્નનો પ્રભાવ અંદોલારાટ્યમાં વર્ણવાયો છે.

૧ આ વિષય(પારિમાયિક શબ્દો)નું નિરૂપણ અંગ્રેજીમાં મેં અનેકાંત-જયપતાકા(ખં. ૨, પૃ. ૨૫૦)ના ટિપ્પણમાં કર્યું છે.

૨ “સુરમણિ, દુમણિ, ચિન્તામણિ, પારસમણિ છત્રાદિ” નામનો મારો લેખ “આત્માનંદ પ્રકાશ” (પૃ. ૪૭, અં. ૨)માં છપાયો છે. “કામધટ, કામકુંભ અને કામકળસ” નામનો મારો લેખ “આત્માનંદ પ્રકાશ” (પૃ. ૪૭, અં. ૧)માં છપાયો છે.

✓/‘દામદેવ’નો અર્થ ‘દામધનુ’ છે આ સમઘમા મે ૧ ‘દામધનુ’ અને એના પર્વાયો” એ નામના માગ વેળમા કેટલીક હપ્પીકન આપી છે

સમયગણ (પૃ ૧૫-૧૭)-

મમરમગ્નુને અગે મે સ્તુતિચતુર્વિંશતિકાના અપ્પીકગ્નુમા વિમ્તાગ્થી વિચાર કર્યો છે

સમયમૂલ્ય (પૃ ૩૩)-

આ સમઘી વિસ્તૃત નિરૂપણ મે ધનપાનીર “કૃતિકનાપ”ગત ઉસસપચામિયાના સ્પટીકગ્નુમા કરેલુ છે.

દામદેવનાં પાંચ આણુ (પૃ ૩૭)-

ગસકારે ‘દામદેવ’ સમઘી પાચ આણુનો નાગોન્વેળ પૃ ૩૭મા કર્યો છે ‘દામદેવ’ને અગે ભાગનીય અને યુરેલીય મંત્રાન્ય કલ્પાદિ ત્રિવિધ આગતો મે “દામદેવ, માગ અને ક્યુપિડ (Cupid)” નામના રહેખમા વિમ્તાગ્થી ગ્નુ કરી છે દામદેવની પ્રતિકૃતિ સપાદક તરફથી તૈયાગ કરવાઈ છે

રાજપિંડ (પૃ ૪૮)-

એનાપતિ, પુરોહિત, શ્રેદી, પ્રધાન અને સાર્થવાહ એ પાચની સહાયતાપૂર્વક ગભનનુ પાવન કરનાગ અને મમતકે અભિષેક કરાયેલા એના ગમન તરફનો અશ્વન, પાન, આદિમ, આદિમ, વસ્ત્ર પાન, કમન અને રત્નેકગ્નુ એમ આઠ પ્રકારનો પિંડ તે ‘રાજપિંડ’ કહેવાય છે

ખૂસટ (પૃ ૨૮)-

હા ૨૨(મા ૩૨)મા આ ચગદ પ્રયોગાયેનો છે આનો અર્થ ‘મીમતની વિધિ તર્ગકે ધેણુને દિવગ તરફથી મગતો તમાઓ’ એવો

૧ આ લેખ “આત્માનંદ પ્રકાશ” (પુ ૪૭, અ ૩)મા છપાયો છે

૨ આ લેખ “દ્રા ગુ સ ત્રૈમાસિક” માટે સ્વીકાયવાને હામતગ બેક વર્ષ થવા આગ્યુ છે, પણ હજુ એ છપાયો નથી.

ચાવ છે, પણ આ અર્થ ચીબડાંના ચોરને અંગે કેવી રીતે થતે એ વિચારવા જેવું છે.

ભલે (પૃ. ૧૯)—

ભા. પ્રા. સં. મં.માં મુજબ સરદાગની માલિકાની જે લગભગ ૨૫૦૦૦ હાથપોથીઓ છે તેમાં પાંચક દળર જેટલી જે જૈન હાથપોથીઓ છે તેમાંની ઘણીખરીના પ્રારંભમાં માથે જાણે રેફ જેવું ચિહ્ન હોય એવી રચાકૃતિને (૨) કે એનું સ્મરણ કરાવનારી અન્ય આકૃતિને સ્થાન અપાયું છે. આને ‘બક્ષે’ તરીકે ઓળખાવાય છે. “જૈન હસ્તલિખિત પ્રતિઓના વર્ણનાત્મક સચિપત્ર”માં મેં ‘ભલે’—સૂચક આકૃતિ માટે ખાસ ખીખાં તૈયાર કરાવરાવી એ આપી છે. આ સીમંધર સ્વામિ-શોભા તરંગ(પૃ. ૧૯)માં ‘બક્ષે’ શબ્દનો ઉલ્લેખ છે તે આ આકૃતિને અંગે જ હોવો જોઈએ એમ લાગે છે.

“પતનસ્થ-પ્રાચ્ય-જૈન-ભાંડાગારીય-ગ્રંથસૂચી”(પૃ. ૪૬)માં ચિનપ-ચન્દ્રકૃત કાવ્યશિક્ષામાંથી થોડોક ભાગ ઉદ્ધૃત કરાયો છે. એમાં પ્રારંભમાં ખીખ પદ પાછી ગીચે મુજબનું લખાણ છે:—

“મલેશબ્દવ્યાख्या ।

આદ્યા શક્તિરસૌ પરા ભગવતી કુઞ્જાકૃતિં વિભ્રતી
રેપા(સ્વા)વ્યાત....દ્વદત્તીનપદા વ્યોમાન્તવિદ્યોતિની ।

૧ આ હાથપોથીઓને વીસ વિભાગમાં વિભક્ત કરી દરેક વિભાગને પુસ્તક (Volume) તરીકે ઓળખાવાયેલ છે. છંદ, અલંકાર જેવા સાર્વજનીન વિષયો સિવાયના વિષયોને લગતી જૈન હાથપોથીઓનો સમાવેશ પુસ્તક ૧૭-૧૯માં કરાયો છે.

૨ આનાં રૂપાંતરો માટે જુઓ ઉપર્યુક્ત પુ. ૧૭, ભા. ૨ નું દ્વિતીય પરિશિષ્ટ (પૃ. ૪ ને ૧૨).

મેદ્યા પુસ્તકમાતૃકાદિલિખિતા કાર્યેષુ ચ શ્રૂયતે
દેવી બ્રહ્મમયી પુનાતુ [] સિદ્ધિઃ મહે વિશ્રુતા ॥ ”

આમ અહીં ‘બયે’ શબ્દની વ્યાખ્યા અપાઈ છે

‘કક્કો’ સીખવની વેળા જે શબ્દ-ત્રેણીનો પચામેક વર્ષ ૫૦ ઉપયોગ થતો તેનો એક નમૂનો વિજયગજેન્દ્રસંગ્રહિત કલ્પસૂત્રાર્થપ્રયોગિની (પૃ ૧૧૪-૧૧૮)મા અર્થ સહિત અપાયો છે

સ્વાર્થમૂલક સાંસારિક મગપણો—

ગણકારે ૫ ૪૫મા એનું પ્રતિપાદન કર્યું છે કે આ મ સાગમાના માતા, પિતા, પુત્ર ભાઈ અને પત્નીના મગપણો તેમજ રમિયતા સ્વાભાવિક, સગળ અને સાચા નથી પણ એ તો સ્વાર્થ માધના માટેના સાધનરૂપ છે આના સમર્થનાર્થ એમણે એકેક દૃષ્ટાંતો પશુ નિર્દેશ કર્યો છે

‘સાહિય’—

આ શબ્દ આનંદવનશ્રૂત વિમલનાથપ્રબુના સ્તવન (કડી ૪)માં વપરાયો છે વળી ‘સાહિય’ શબ્દ વ્યાવાચાર્ય યગોવિજયગણિએ ‘અતગ્નિ’ પાર્શ્વનાથને વિરૂપિતરૂપે ગ્થેના સ્તવનમા ‘મેરે સાહિય તુમહી હો પ્રભુ પાર્શ્વ ગિણ્દા” એ પંક્તિમા વાપર્યો છે વિશેષમા એમણે આ શબ્દ સાડી ૧૭મો ગાથાના સીમ વગ્ગાગીની વિનતિરૂપ સ્તવન”ની પડેની દાલના પ્રાગભમા પણ વાપર્યો છે

અણિતની પરિભાષા—

પ્રચુત કવિએ અણિતશાસ્ત્રની પણ પગિઆપાનો ઉપયોગ કર્યો જે પૃ ૫મા ‘મૂળ’ શબ્દ ‘વર્ગમૂળ’ના અર્થમા વાપર્યો છે ‘વન’ શબ્દનો ખયોગ એમણે પૃ ૨૪મા કર્યો છે

૧ બીજે એક નમૂનો “પ્રસ્થાન” (પૃ ૧૪, અ ૫, પૃ ૪૧૯-૪૨૦)મા અપાયો છે

૨ મિત્રની મદદતા પચતતમા ખૂબ જ વર્ણવાઈ છે

સીમંધરસ્વામીનો જન્મવૃત્તાંત—

જન્મસ્થાન પૂર્વ 'મદાવિદેહ' ક્ષેત્રમાંના 'પુષ્કણાવતી' નામના વિજયમાં શ્રેયાસગગતની રાણી સલ્લકીએ 'પુંડરિકામી' નામની કુંથુનાથ અને અગ્નિનાથ એ બે નીર્ધ દરના સમયના વચગાળામાં એક પુત્રસ્તનને જન્મ આપ્યો, ૧૪ ઇન્દ્રોએ તેમ જ ૧૬ નિઃકુમારિકાઓએ પૂજનસમયે શુભ મર્્યાદા ધાગજ કરી એ ઉપરથી એમનું નામ 'સીમંધર' રખાયું.

સીમંધરસ્વામી યૌવનાવસ્થાને પામ્યા એટલે માતાની વિરાપ્તિને તેમ જ ભોગકર્મને લક્ષ્યમાં રાખી એમણે કૃદ્ધિગણી સાથે લગ્ન કર્યાં. દાક્ષાંતરે 'લોકાંતિક' દેવો આવ્યા. આગળ જતાં મુનિમુત્રનસ્વામી અને નિમિનાથ એ બે નીર્ધકુળના સમયના ગાળામાં—દશરથ રાજાના રાજ્ય દરમ્યાન અને રામચંદ્રના જન્મ પૂર્વે ઇન્દ્રોએ એમનો નિષ્કમાયુ-મહોત્સવ કર્યો. આ સમયે એમને 'મનઃપર્યવ નામનું' યોયું રાગ ઉદ્ભવ્યું. આ વખતે એમની ઉંમર ૮૩ લાખ પૂર્વની હતી. દેવલગ્નસમયે ઈશાન ઇન્દ્રનું ઇન્દ્રાસન ડોલ્યું, અને એઓ તેમ જ અન્ય ૬૩ ઇન્દ્રો દેવલગ્નનાંતે મહોત્સવ કરવા 'પુષ્કણાવતી' વિજયમાં આવ્યા. 'બલિ' ઉભાગતી વગેરે જાગત આ પ્રમંગે વર્ણવાઈ છે. વગી કાણ કેવી રીતે યધામહુનો પ્રસંગ ઉઠાવે તે પાશુ અર્ધો (૫ ૧૬માં) દર્શાવાયું છે.

૪૧મી દાક્ષમાં સીમંધરસ્વામીને અંગે ૨૪૩ દાખાં અર્થાત્ ગોત્ર કહેવાની પ્રતિષ્ઠા કરાઈ છે, પરંતુ ૨૫૮ નિર્દેશ તો ૩૩૬નો છે. એ ઉપરથી નીચે મુજબની સોળ હકીકત ગણી શકાય છે:—

- (૧) સીમંધરસ્વામીનો જન્મ 'ઉત્તરાવાદા' નક્ષત્રમાં થયો હતો.
- (૨) એમની જન્મ-રાશિ 'ધન' હતી.

૧ આ તેમ જ અન્ય જ્ઞાનો વિષે આર્હતદર્શનદીપિકામાં મેં વિસ્તારથી વિચાર કર્યો છે.

૨-૩ ૪૩ દ્વારે (ખીજકો) તરીકે આની મોંપ "વાવાનુંવાદ" (પૃ. ૨૪૨-૨૪૨)માં લેવાઈ છે.

- (૩) એમનો દેહ શુભ લક્ષણોથી લક્ષિત હતો
- (૪) સીમધરવામીના દેહની ઊંચાઇ ૫૦૦ ધનુષ્યની હતી.
- (૫) એમને ૪૫૫ અર્થાત્ બગદનુ લાગન હતું
- (૬) એમનુ આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્નનુ એટલે (૮૪ લાખ)૩ હતુ
- (૭) એમનું વગ્ન રુદ્ધિમયુી સાથે થયુ હતુ
- (૮) એમની ટચવી આગળીમા અનત ઇન્દ્રો જેટનુ બળ હતું.
- (૯) એમનુ ૩૫ અસાધ્યગણુ હતુ
- (૧૦) મહાવ્રતની સખ્ના એમના નીર્થમા ચાગ્ની હતી
- (૧૧) સીમધરવામીના સાધુ-સાધ્વીઓ મંડળુ અને પ્રાસ હતા એટલે કે એઓ ગ્વભાવે સરળ અને ગળુક્ષ્મ હતા
- (૧૨) એમના શ્રમશુવર્ગને ગજર્પિંડ કૃપતો હતો
- (૧૩) એમના શ્રમણોના વસ્ત્ર વિચિત્ર હતા
- (૧૪) એમના શાસનમા ઉત્કૃષ્ટ તપશ્વર્ગી આઠ માસની હતી
- (૧૫) સીમધરવામીના પગિવાઝ તરીકે સો કોડી અણુગાઝ અને ૬૬ લાખ કેવલીનો નિર્દેશ છે
- (૧૬) સીમધરવામી જે નગરીમા છે એ સિંચાવની બીજ સાત નગરીઓમા જિનેશ્વરો આજે પણ વિચરે છે.

સીમધરવામીને અંગેના પ્રાચીન ઉલ્લેખો—

વસુદેવલિંડી (પેદિયા), દસવેયાસિયની ચૂલિયા (ચૂલિકા) સહિતની હાગિલરીય ટીકા તેમજ ઇસિલાસિય એ ત્રણ પ્રાચીન કૃતિઓમા સીમધરવામી વિષે ઉલ્લેખ છે.

ઇસિલાસિયમાનો પ્રસંગ નીચે મુજબ છે —

‘શૌર્ધપુ’મા અમુદ્રવિજય નામે ગજન હતા. લા થતદત્ત નામે તાપસ હતો એની પ્રત્ની(ચાપસી)નુ નામ સોમવશા હતુ. આ દલ્પનીને

નારદ નામે પુત્ર હતો. દંપતી શિક્ષા માંગીને જીવનનિર્વાહ કરતાં હતાં; એક દિવસ જામે અને એક દિવસ ઉપવાસ કરે.

એક વેળા આ દંપતી પૂર્વાર્દ્રો નારદને ‘અશોક’ વૃક્ષની નીચે મુકી શિક્ષાર્થે ગયા. એવામાં ‘વૈશ્રમણ’ નિકાયના ‘તિર્થક-જૂંબક’ દેવે ‘વૈતાલ’ પર્વત પર રહેનારા ત્યાં યજ્ઞને જતા હતા. તેમણે આ બાળકને જોયો. એમણે અવધિગાન વડે જાણ્યું કે એ જ દેવ-નિકાયમાંથી આ અવેક્ષો છે. તેમની એના ઉપર અનુકંપા થતાં તેમણે છાયા થંભાવી દીધી. બાલપણુ વ્યતીત થતાં આ નારદ આ ‘જૂંબક’ દેવે પાસે ‘પ્રરાભિ’ વગેરે વિદ્યાઓ શીખ્યા. ષષ્ઠી દાંચનની કુંડિકા અને મણિમય પાદુકા સહિત એ આકાશમાં વિચરવા લાગ્યા.

એક વેળા નારદ ‘દ્વારવતી’માં વાસુદેવ (કૃષ્ણ) પાસે ગયા. ત્યારે વાસુદેવે એમને પૂછ્યું: “કિં સોયં?” નારદ ઉત્તર આપી શક્યા નહિ. એઓ અહીંથી ઊડીને ‘પૂર્વ’વિદેહમાં ગયા. ત્યાં તીર્થકર સીમંધરવાગીને યુગબાહુ નામના વાસુદેવે પૂછ્યું કે “કિં સોયં?”. તીર્થકરે કહ્યું: “સચં સોયં”. યુગબાહુ આદલાથી બધું સમજી ગયા. નારદ આ સાંભળીને ઊડીને ‘અપર’વિદેહમાં ગયા. ત્યાં પણ યુગંધર તીર્થકરને મહાબાહુ નામના વાસુદેવે ઉપર મુજબ જ પૂછ્યું અને આ તીર્થકરે પણ ઉપર મુજબ જ ઉત્તર આપ્યો અને મહાબાહુ બધું સમજી ગયા. નારદ આ સાંભળીને ‘દ્વારવતી’ ગયા અને વાસુદેવને કહ્યું કે તમે તે વારે શું પૂછ્યું હતું? વાસુદેવે કહ્યું: “કિં સોયં?”. નારદે ઉત્તર આપ્યો: “સચં સોયં”. વાસુદેવે પૂછ્યું કે “કિં સચં?”. નારદ ક્ષોભ પામ્યા અને એમણે કથો ઉત્તર આપ્યો નહિ. એ ઉપરથી આ કૃષ્ણ વાસુદેવે કહ્યું: જ્યાં એ પૂછ્યું ત્યાં આ પૂછ્યું હતું ને? નારદ ખિસિઆણા પડી ગયા. વિચાર કરતાં એમને ‘જાતિરમરણ’ જ્ઞાન થયું.

એ બોલ પામ્યા પછી એમણે “સોયન્વં”થી શરૂ થતું પહેલું અઝઝાણ (અધ્યવન) કર્યું ?

ચૂલિકા ને સીમધરસ્વામી—

દસવેયાલિયની નિબજ્યુત્તિનું જે સપાદન ગ્રો કે વી અન્ય કરે કર્યું છે તેમાં નીચે મુજબની ગાથા છે, જે કે હુગિભદ્રોવ દીક્ષવાળા પ્રકાશિત આત્મિમાં એ નથી—

“આઓ દો ચૂલાઓ આળીઆ જમિસ્વળીણ અઝ્જાણ ।
સીમંધરપાસાઓ મચિયાણ વિવોદ્ધનટ્ટાણ ॥”

કહેવાતું તાત્પર્ય એ છે કે સીમધરસ્વામી પાસેથી આર્યિકા (સાધ્વી) યક્ષિણી લવિકજનોનાં ત્રિમોધનાર્થે આ એ ચૂનિયા (ચૂલિકા) (સ્વયંકા અને વિવિત્તચરિયા) લાની

હુગિભદ્રસૂત્રિએ ઉપર્યુક્ત ગાથા વિષે કર્યું કર્યું નથી તો શું આ ગાથા એમના સમય પછી નિબજ્યુત્તિની ગાથારૂપે સંકલિત કગાઇ હશે ? ગમે તેમ પણ એમણે તો દસવેયાલિયની દીક્ષામાં ‘વૃદ્ધવાદ’ તરીકે ‘બીજી ચૂલિકા કોઇકે આપા લાની’ એમ કર્યું છે આ આર્યાનું નામ પણ જણાવ્યું નથી

દસવેયાલિય ઉપર અગસ્ત્યની સુવિણુ હોવાનું કહેવાય છે કે જે એ સાચું જ હોય તો શું એમાં આ ચૂલિકાઓ પેટી એકેનો સબધ સીમધરસ્વામી સાથે દર્શાવાયો છે ખરો ?

૧ આને લગતું મૂળ લખાણ “નપચદેવજ કેશરીમલજ શ્વેતાખર સસ્થા” (સ્તવામ) તર-થી છપાયેલ “શ્રીમદ્ધિઃ પ્રત્યેકયુદ્ધેર્માપિતાનિ શ્રીઋષિમાપિતસૂત્રાણિ”ના અંતમાં છે.

૨ જુઓ “આત્માનંદ પ્રકાશ” (પૃ ૪૮, અ. ૪).

ચાર અધ્યયનો ને સીમંધરસ્વામી—

‘કૃત્તિકાલસર્વજ’ હેમચન્દ્રસૂરિએ પરિશિષ્ટપત્ર^૧ (સં. ૯, ૨૯ ૬૫ ને ૬૭)માં સીમંધરસ્વામીનો ઉલ્લેખ કર્યો છે એટલું જ નહિ પણ એમની પાસેથી મુનિગત સ્થૂલબદ્ધની જેન સાધ્વી જયેશ ત્રીચે મુજબ નામવાળાં ચાર અધ્યયનો લાંબાની હકીકત આપી છે:—

(૧) ભાવના, (૨) વિમુક્તિ, (૩) સ્તિકંઠપ અને (૪) વિચિત્રચરે ઉલ્લાં જે નામ ઉપરુક્ત ચૂલિકાનું સ્મરણ કરાવે છે.

અન્ય ઉલ્લેખ—

સીમંધરસ્વામી વિષે શ્રીલાંકસૂરિએ સુધગાડ (સુપ. ૨, અ. સુત ૨૯)ની રીક્ષ(પત્ર ૩૧૭ આ)માં ઉલ્લેખ કર્યો છે. અહીં એ આ તીર્થ^૨ કરને ક્ષેત્રાંતરમાં વર્તમાન એટલે કે વિદ્યમાન કહ્યા છે.

‘શ્રેતાંજર’ સંપ્રદાયમાં ઉપસંપ્રદાય તરીકે જોળખાવાતા ‘સ્થાનકવા’ અને ‘તેરાપંથી’ બન્નીસ જ આગમો માને છે. એમાં એકેમાં સીમંધરસ્વામી વિષે ઉલ્લેખ નથી, છતાં આ તીર્થ^૩ કરને તો તેઓ માને છે.

અહીં એ ઉમેરીશ કે ‘મૂર્તિપૂજક’ અર્થાત્ મંદિરમાર્ગી તરીકે જોખાવાતા શ્રેતાંજરો ઉપવબ્ધ ૪૫ આગમો વિષે બહુમાન ગણે છે. તે જેમ સમ્રાટ પારવેસ વિષે ઉલ્લેખ નથી તેમ સીમંધરસ્વામી વિષે ઉલ્લેખ નથી; બાકી અન્ય પ્રકારે જે ૮૪ આગમો ગણાવાય છે પૈકી ઇસલામિયમાં તો છે જ.

સીમંધરસ્વામી સંબંધી સાહિત્ય—

સીમંધરસ્વામીને અંગે સ્વતંત્ર સંપૂર્ણ કૃતિઓ મળે છે એટલું નહિ પણ વિદરમાણ જિનોને અંગેના સાહિત્યમાં અંશતઃ એ ઉદ્દેશને લખાણ જોવાય છે.

૧. કેટલાક સ્થાનકવાસી અને બદલે ‘દેરાવાસી’નો પ્રયોગ કરે છે અર્થાતે છે.

અતઃ કૃતિઓ ગુ-જાતી, પાદ્ય અને સમ્પ્રદાય એમ ત્રણે ભાષામાં ગ્રંથાયેલી મળે છે એ આપણે કમવાર નોવશ્યુ —

(અ) ગુજરાતી

(૧) પ્રસ્તુત કૃતિ.

(૨) સીમંધર-જિન-સ્તવન—

“પુષ્પાવનવલ વિજયે જયો ૩”થી શરૂ થતું આ માત કડીનું સ્તવન ‘ન્યાયાચાર્ય’ યશોવિજયગણિએ ગ્રંથુ છે એ ગૂ. મા. સં. (ભા. ૧, પૃ. ૫૫-૫૬)માં જણાય છે.

(૩) સીમંધર-જિન-સ્તવન—

“શ્રીમીમંધર ગ્વામરથુ ૭”થી આ આઠ કડીનું સ્તવન શરૂ થાય છે. એના કર્તા ‘ન્યાયાચાર્ય’ યશોવિજયગણિ છે એ ગૂ. મા. મ. (ભા. ૧, પૃ. ૧૧૨)માં જણાય છે.

(૪) સીમંધરસ્તવન—

વિજયપ્રભાસુરિએ વિ. સં. ૧૭૧૩માં આ ગ્રંથુ છે.

(૫) સીમંધરજિનસ્તવન—

આની ગ્રંથના ૩૫૦ ગાથામાં મત્તર દાવમાં ‘ન્યાયાચાર્ય’ યશોવિજય-ગણિએ કરી છે અને એ જૂઠું સાહિત્ય સંગ્રહ(ભા. ૧)માં જણાયેલ છે. સજ્જન-સન્મિત્રની પહેલી આકૃતિમાં પણ પૃ. ૨૫૬-૨૮૮માં આ જણાય છે.

(૬) સીમંધરસ્તવન—

આના કર્તાનું નામ જાણવામાં નથી.

(૭) સીમંધરજિનવિનતિસ્તવન—

આ ૧૨૫ ગાથાનું નવવિચારગર્જિત સ્તવન અગિયાર દાવમાં ‘ન્યાયાચાર્ય’ યશોવિજયગણિએ ગ્રંથુ છે. એ ગૂ. મા. મ. (ભા. ૧,

પૃ. ૨૧૨-૨૨૮)માં તેમ જ સંજ્ઞન-સન્મિત્ર(પૃ. ૨૯૯-૩૦૯)માં
છપાયું છે.

(૮) સીમંધરજિનસ્તવન—

આ ચાર દાસના સ્તવનમાં નિચય અને વ્યવહારનું નિરૂપણ છે.
આના કર્તા 'ન્યાયાચાર્ય' યશોવિજયગણિ છે. ગૃ. સા. સં. (બા. ૧,
પૃ. ૨૦૬-૨૧૧)માં તેમ જ સંજ્ઞન-સન્મિત્ર(પૃ. ૩૧૪-૩૧૭)માં
છપાયું છે.

(૯) સીમંધરજિનચિનતિસ્તવન—

આ એકવીશ કડીનું 'સ્તવન દેવચંદ્રે રચ્યું' છે. "પ્રભુ નાથ તું
તિપક્ષોકનો, પ્રત્યક્ષ ત્રિભુવણ બાણ"થી આની શરૂઆત થાય છે.

(૧૦) રસીમંધરજિનસ્તવન—

આના કર્તા પદ્મવિજય છે. આની પ્રારંભિક પંક્તિ નીચે મુજબ છે:-
"સુણો ચંદાછ સીમંધર પરમાતમ પાસે જાગે."

(આ) પાઠ્ય

(૧) સીમંધર-જિણ-થવ—

આમાં ૩૧ પદો 'અપભ્રંશ'માં છે. એના કર્તા મેરુનંદન છે. આ
સ્તવન જૈનસ્તોત્રસંહિતા (બા. ૧, પૃ. ૩૪૦-૩૪૫)માં પ્રસિદ્ધ થયેલું છે.

(૨) સીમંધર-જિણ-ચુર્ધ—

આ સાવચૂરિત રત્નતિસંગ્રહમાં "યશોવિજય જૈન સંસ્કૃત પાઠશાલા"
(મહેસાણા) તરફથી છપાયેલી છે. આઘ પદમાં સીમંધરસ્વામીની રત્નતિ છે.

૧ આ સ્તવન સંજ્ઞન-સન્મિત્રની ઇ. સ. ૧૯૧૩ની પહેલી આવૃત્તિમાં
પૃ. ૧૦૪-૧૦૬ માં છપાયું છે.

૨ દેવસિતાર્થ "પ્રતિકભણ્સૂત્ર" નામનું જે પુસ્તક "જૈન એયસ્કર મંડળ"
(મહેસાણા) તરફથી ઇ. સ. ૧૯૧૩ માં છપાયું છે તેમાં પૃ. ૧૮૧-૨ માં છે.

(૬) અસ્મૃત

(૧) સીમંધરસ્વામિસ્તોત્ર—

આ સમ્મૃતમા ૨૫ પદોમા 'સહસ્રાવધાની' મુનિસુદમશ્રીગી ૨૨યુ છે એ જૈન સ્તોત્રસંગ્રહ (ભા. ૨)મા હપાયેવા "જિનસ્તોત્ર મ્લકાશ"ના પ્રથમ પ્રગ્તાવનુ ૧૯મું સ્તોત્ર છે

(૨) સીમંધરસ્વામિજિનસ્તવન—

આ પણ ઉપર્યુક્ત મુનિસુદમશ્રીની કૃતિ છે એમા ૭ પદો છે. આની નોધ ત્રિદશતરગિણીનો પગિય આપતી વેળા મે ઉપદેશ-રતનાકરની "ભૂમિકા" (પૃ ૩)મા લીધી છે

(૩) સીમંધરસ્વામિસ્તુતિ—

આના પ્રણેતા પણ 'સહસ્રાવધાની' મુનિસુદમશ્રી છે એના ઉપર મધકે અવચૂર્ણિ ૨૨ી છે. આના પદની સખ્યા જાણવા વિના મુનિસુદમશ્રીની ઉપર્યુક્ત ખીજી બે કૃતિથી આ જિન છે કે કેમ તે જાણવુ યાત્રી ગહે છે.

(૪) સીમંધરસ્તુતિ—

આના કર્તા જિનહર્ષ છે

(૫) સીમંધરસ્વામિસ્તવન—

આ ૨૫ પદમા સમ્મૃતમા ગ્યાયેયુ છે એના કર્તા જિનમુદમશ્રી છે. એ જૈન સ્તોત્રસંગ્રહ (ભા. ૨)મા હપાયેયુ છે

૧વિહરમાણુ વીસ તીર્થંકરો સજ્જી કૃતિઓ હવે વિચારીશું.

(૧) વિહરમાણુ-વીસ-તીર્થંકર-સ્તવ—

આ સ્તવ વગ્ગિતગ નામના કવિએ વિ. સ. ૧૩૬૮માં જૂની

૧ વિનયવિજયમણિએ વિ. સ. ૧૭૩૧મા રચેલા જિનસહજનામ-સ્તોત્રમાં વિહરમાણુ વીસ જિનેશ્વરોને નમસ્કાર છે.

ગુજરાતી બાપામાં રચ્યો છે. સીમંધરસ્વામી એ ત્રીજા વિદગ્રમાણી તીર્થ દરેક ધૈર્ય એક મોવાચી એમને વિષે આ કૃતિમાં ઉલ્લેખ છે.

(૨) વિહરમાણુ-જિન-એકવિંશતિ-સ્થાન—

શીલદેવે આની રચના કરી છે. આના ઉપર સ્થાપત્ર વૃત્તિ છે.

(૩) વિહરમાણુ-જિન-ચોત્ત—

આ જગ્યાએ મગદદોમાં ૩૨૫ પદ્યમાં રચાયેલી કૃતિ છે. એના કર્તા લખિધસાગર છે.

(૪) વિહરમાણુ-જિન-સ્તોત્ર—

આની એક દાથપોથી લોંગડીના ભંડારમાં છે.

(૫) વિહરમાણુ-વિંશતિ(જિન)-સ્તવન—

‘તપા’ ગરબના વિજયસેનસુરિના સિધ્ધ કમલવિજયગણિએ આ સ્તવન વિ. સં. ૧૬૮૨માં રચ્યું છે.

(૬) વિહરમાણુ-વિંશતિ-જિન-સ્તવ—

આ અત્તાતકર્તૃક કૃતિમાં સીમંધરસ્વામીને ‘મદાવિદેહના મુગટ’ કહ્યા છે આ કૃતિ સ્તોત્રસ્તનાકર (સડીક)ના દ્વિતીય ભાગમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી છે.

(૭) વીસવિહરમાણુ જિનની થોઈ—

આ ચાર કડીની ગુજરાતી સ્તુતિ સંજ્જન-સન્મિત્ર (પૃ. ૬૨-૬૩)માં છપાયેલી છે.

આ ઉપરાંત આગમિક જયતિબ્રહ્મસુરિએ ચતુર્હારાવલિ-ચિત્રસ્તવ રચ્યો છે અને એ ઉપર્યુક્ત સ્તોત્રસ્તનાકર(ભા. ૨)માં છપાયો છે. એમાં એમણે અંતમાં “વિહરમાણુ-સાશ્વત-જિન-હારાવલિ-ચિત્રસ્તવ”માં સીમંધરસ્વામીને અંગે એક પદ્ય રચ્યું છે.

આ વિષય પૂર્વ કરતા એક અભિલાષા પ્રતીતિ કરવાનું મન થાય છે કે વિદગ્ધાશુ વીર્ય તીર્થ કરેને અગેનું સમય સાદિત એક સમહાત્મક કૃતિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું ધરે

સીમધગ્ધવામીનાં મંદિરો—

જે હેન મંદિરમા સીમધગ્ધવામીની એકવાની મર્તિ હોય કે એમની મર્તિ મુખ્ય ધ્યાને હોય—એજો ‘મૂળનાયક’ લેય તેને ‘સીમધગ્ધવામીનું મંદિર’ કહે છે. આવા મંદિરો શ્વેતાચર તેમ જ દિગ્ધગ એમ બેભય સમાજે બંધાવેલા જોવાય છે, પરંતુ એની સખ્યા ઋષ્યભદ્રેવાદિ અન્ય તીર્થ કરેના મંદિરોના હિસાબે જૂજ છે, તેમ છતાં સદ્ભાગે અહીં ‘સુગત’ શહેરમા તો સીમધગ્ધવામીનું એક પ્રાચીન મંદિર છે એ નાણાવટમાં આવેલું છે કે જ્યાં પહેલા માગ વડીલોનું પોતાનું ઘર—મહેરાસગવાળું ઘર હતું

અમદાવાદમા દોરવીવાડાની પોળમા પણ સીમધગ્ધવામીનું મંદિર છે આવા જીનનાં પણ શ્વેતાચરોના મંદિરો કોઈ કોઈ ધ્યેયે હશે.

ગજકોટમા દિગ્ધગરોનું સીમધગ્ધવામીનું એક મંદિર છે એમ સાંભળ્યું છે (

સહચારી તીર્થ કરો—

૫૪૮ પગની નિમ્નલિખિત પદ્ધતિઓનો અર્થ બગવદ્ મહામ્નતો નથી

“દિશિકુમરી ઇદ્રા સહી રે, જન્મ જિનાંતરિ સારો રે”

“સાત અન્ય નગરી સહી રે, વિચરિ શ્રી જિનરાજો ।

મોક્ષ ત્રીજિ ભાગિ રહી રે, મોક્ષાંતરિ જિનતાજો ॥”

આમા સહચારી જિનોની બાબત હોય એમ લાગે છે આં સબંધમાં ૧અહીં દ્વીપના નકશાની હકીકતનું પુસ્તક(પૃ. ૧૭)માં નીચે મુજબ હકીકત છે—

(૧) અત્યારે જે વીસ તીર્થ'કરો 'મહાવિદેહ'માં વિદગ્ધાગ્ય છે તેમનો જન્મ સમકાલે-કુંથુનાથ અને અગ્નાથના સમયની વચગાળામાં થયો છે.

(૨) આ વીસેની દીક્ષા પાત્ર સમકાલે જ-મુનિમુવતનાથ અને નમિનાથના અંતગત-સમયમાં થઈ છે.

(૩) આ દરેકે એક દગ્ધર વર્ષ 'જગ્ધથ અવરથામાં' પસાર કરી પછી સમકાલે કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું છે.

(૪) આ વીસે તીર્થ'કરો સમકાલે જ-આવની ચોવીસીમાં સાતમા અને આઠમા તીર્થ'કરના વચગાળાના સમયમાં મોક્ષે જશે.

(૫) આ પ્રત્યેક તીર્થ'કરને પાંચસે ધનુષ્ય જેવડી કાયા, ૮૪ ગણુધરો, ૬૬ લાખ કેવલજ્ઞાનીઓ, સો કોટિ સાધુઓ તેમ જ સો કોટિ સાધ્વી છે.

(૬) વીસે વિજયમાં આ એકેક તીર્થ'કરની સાથે બીજા સહચારી ૮૪ તીર્થ'કરો છે. એમાંના એક કેવલી છે, અને બાકીના ૮૩ પૈકી કોઈ રાજા, કોઈ યુવાન, કોઈ બાળક એ રીતે છે. પ્રત્યેકનું આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વનું છે. આ ૮૪ તીર્થ'કરોમાંથી એક મોક્ષે જતાં ૮૩મા તીર્થ'કરને કેવલજ્ઞાન થશે. અને એ ૮૪મા ગણુશે. વળી એ સમયે એક તીર્થ'કરનો જન્મ થશે. આમ ૮૪ની સંખ્યા મોજૂદ રહેશે. આ રીતે ૮૪ની પરંપરા સદચારી છે.

અહીં કોઈ એમ કહે કે એક જ ક્ષેત્રમાં એકથી વધારે તીર્થ'કર, ચક્રવર્તી, જળદેવ કે વાસુદેવ ન હોય તો પછી ૮૪ તીર્થ'કરો કેવી રીતે હોય? આનો ઉત્તર એમ અપાય છે કે આ વીસ વિજયના શાશ્વત ભાવ જ આ જાતના છે.

સેનપ્રશ્ન(ઉ. ૨)માં ૧૮૦મા ૧ પ્રશ્ન તરીકે એકંદર ચાર સવાલ નીચે મુજબ રજૂ કરાયા છે:-

૧ ચાકુ ક્રમાંક તરીકે આ ૩૧૬ છે.

(૧) 'જ'બૂંદીપના 'મહાવિદેહ'માના આગ વિજયમા વિદગ્ધમાણુ આગ જિનેશ્વરો વિદ્યમાન છે તો આ 'મહાવિદેહ'માના જીભ વિજયોમા વર્તમાન કાળમા અન્ય જિનેશ્વરોના જન્મ, કુમાગવગ્યા ઇત્યાદિ સભવે કે નહિ ?

(૨) 'વિદગ્ધમાણુ' પદથી વર્તમાન જિનો સમજવા કે સમવસગ્ધુમા મિગજેના ?

(૩-૪) સંપૂર્ણ 'મહાવિદેહ' ક્ષેત્ર કોઈ પણ વખતે કેવલિ-પર્વાન વાળા જિનેશ્વરથી ગદિત હોય કે સામાન્ય તીર્થ કા જેવાની વિદ્યમાનતા વિનાનુ હોય ?

આ આગના ઉત્તર નીચે પ્રમાણે અપાના છે -

(૧) વર્તમાન કાળમા જે વિજયોમા વિદગ્ધમાણુ જિનેશ્વરો છે તે સિવાયના વિજયોમા કોઈ તીર્થ કાના જન્મ, કુમાગવગ્યા ઇત્યાદિનો અસભવ જાણવામા નથી.

(૨) 'વિદગ્ધમાણુ' પદથી કેવલિ-પર્વાવવાળા તીર્થ કાને જાણવા.

(૩-૪) સંપૂર્ણ 'મહાવિદેહ' ક્ષેત્ર કોઈ પણ કાળે કેવલિ-પર્વાવવાળા તીર્થ કા વિનાનુ હોતુ નથી તેમ જ સામાન્યથી જે તીર્થ કા ગણાય તે તીર્થ કા વિનાનુ પણ હોતુ નથી.

વીસ વિદગ્ધમાણુ તીર્થ કારો સમકાલે જ જન્મ્યા છે એમ માનતા તેઓ સમકાલે મોક્ષે જગે એમ એમનુ આશુખ્ય જોતા મનાય એ સમયે અન્ય વીસ તીર્થ કારોને કેવલજ્ઞાન થતુ જ જોઈએ એમ સ્ત્રીનપ્રશ્નનો ઉત્તર વિચારતા જણાય છે આ પ્રમાણે કવચી જનતા માટે આ વીસ તીર્થ કારોનો જન્મ મોક્ષે જનાગ વીસ તીર્થ કારોના જન્મ પછી એક લાખ પૂર્વ અને વધાગમા એક હજાર વર્ષ વ્યતીત થયા બાદ થયેલો જણાવો જોઈએ.

આ સહચારી તીર્થ કારોની માન્યતા 'દહવા' મતની છે એમ કોઈ રચણે વાચ્યાનુ મને સ્ફુરે છે, પણ અત્યારે એ રચના બાદ આવતુ નથી.

જિનસંપ્રદાયવિચાર નામની એક કૃતિ ‘પૂર્ણિમા’ ગરબના આનંદરૂચિએ રચી છે અને એને નવાપન ગાલાવળોપથી વિશૃષ્ટિ કરી છે. આની એક દાથપોથી પાટાગુના જગરમાં છે. શું એમાં આ સદસ્યોની તીર્થક્રમેનો અધિકાર છે ?

તેનિચ પ્રસરિત પવયણસારુદ્ધાર (ગા. ૩૨૭) પ્રમાણે બધ-બધી તીર્થક્રમે પાસ અથવા દસ હોઈ શકે એમ જે વિદ્યુત રજૂ થયા છે. આ રીતે વિચારતાં પણ ગાથામાં આવેલ અન્ય સાત નગરીનો ઉલ્લેખ બંધગેસતો થતો નથી.

સાનને બદલે ત્રણ સમ્મદ હોય તો સંગતિ થઈ શકે.

સંપ્રદાય—

કવિએ પોતાનો પરિચય આપ્યો નથી, પરંતુ તેઓ જૈનધર્મી છે એ વાત મંગલાચરણરૂપે અપાયેલાં પ્રથો વિચારતાં જાણી શકાય છે. વિશેષમાં એમણે ગર્ભાવસ્થાને અંગે ‘ચૌદ સ્વપ્નોનું’ નહિ કે સોળનું વર્ણન કર્યું છે, તેમ જ જન્મમહોત્સવ અને દેવસંતાનના પ્રસંગે ૨૬૪ છંદોના, નહિ કે સોના આગમનનો નિર્દેશ કર્યો છે એટલે આ કવિ ‘ચેતાંગર’ સંપ્રદાયના છે, એ વાત તરી આવે છે.

પ્રસ્તુત કૃતિની ચાલુસ્માની દાથપોથી દેખાણે ચિત્રાંવી છે અને એમાં ‘કડવા’ મતના શ્રાવકોનાં ચિત્રો છે. એ ઉપરથી એવી દેખના થઈ શકે છે કે આ ગ્રંથકાર ‘કડવા’ મતના—‘અંચલ’ ગરબના હશે.

ચારણ મુનિ દીક્ષા ન આપે એમ આ ગ્રંથકારનું માનવું છે. ૩

૧ છુટ્ટો પૃ. ૫-૬.

૨ આનાં નામ પૃ. ૧૪માં અપાયાં છે.

૩ સરખાવો (સં.) મુવલ્લયમાક્ષા (પ્ર. ૨, પત્ર ૨.) અહીં કહ્યું છે હું ચારણ-મનજી ગમ્મ સાથે સંબંધ નહિ હોવાથી તને દીક્ષા આપવા અસમર્થ છું.

૩૭મી દાખમાં અનશનની શ્રેષ્ઠતા વર્ણવતા દેવલોકોમાં ‘અચ્યુત’ની શ્રેષ્ઠ તરફે ગણના કાઢી છે એ તુ કોઈ સપ્રદાયને અનુમગની વાત છે કે કવિની પોતાની આ કંપના છે ?

‘કડવા’ મત—

ઉપાધ્યાય રવિવર્ધનગણિકૃત ‘પટ્ટાવલીસારોદ્ધાર’માં આને અગે નીચે મુજબની હકીકત છે—

(૧) વિ. સં. ૧૫૬૨માં કટુક (કડવા) મત નીકળ્યો ૨ આ મતની મુખ્ય પ્રશ્નણા એ હતી કે આ કાળમાં અહીં સાધુઓ જણાતા નથી.

(૨) ગૃહ્યથો—શ્રાવકો વ્યાખ્યાન વાચી શકે એમ આ મતનું માનવું છે ૩

(૩) ત્રણ થોડવાળા મતથી વાસિત અંત કાગ્યવાળા ગૃહ્યથી આ મતની ઉત્પત્તિ થઈ છે

સીમંધરસ્વામિશોભાનરંગના (૫ ૪૬)માં જીવગજ અને તેજગ્નનો અને ૫ ૫૧માં તેજનો ઉલ્લેખ છે એ ‘કડવા’ મતના અનુયાયીઓનો છે એમ લાગે છે એટલે એમનો હું અહીં વિચાર કરું છું.

જીવરાજ—

જે મૂ. ક. (ભા. ૩, ખ. ૨, પૃ. ૨૨૨૨-૪)માં કડૂઆ-કડવાગમની પટ્ટાવલી અપાઈ છે તેમાં જીવગજ વિષે નીચે મુજબ નોંધ છે—

૧ આ પટ્ટાવલી—સમુચ્ચય(ભા. ૧, પૃ. ૧૫૭)માં છપાયેલ છે

૨ પૃ. ૧૬૨માં ‘ગુરુપટ્ટાવલી’ જોવાય છે તેમાં પણ વિ. સં. ૧૫૬૨નું જ વર્ષ અપાયું છે.

૩ પટ્ટાવલી—સમુચ્ચય(ભા. ૨, પૃ. ૨૪૬-૭)માં આ ‘કડવા’મતની પ્રશ્નણાને અગે બાવીસ બામતોની નોંધ છે.

“અમદાવાદના શ્રીમાલ્લી પરી જગપાલ પિતા, સોબી માતા, જન્મ સં. ૧૫૭૮, સંવરી વીરા પાસે સં. ૧૫૬૦, પટ્ટધર સં. ૧૬૦૧ ને સ્વ. નાજનજગમાં સ. ૧૬૪૪.”

તેજપાલ વિશે નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.—

“પાટણના શ્રીમાલ્લી દોશી રાયચંદ પિતા, કનકાઈ માતા, તેરમે વર્ષે સંવરી હવરાજ પાસે, પછી ૨૧ વર્ષે પટ્ટધર મ. ૧૬૪૪, પછી જે વર્ષે ૩૬ વર્ષની વયે સ. ૧૬૪૬માં પાટણમાં સ્વર્ગવાસ.”

આણુઆની દાયપોથી ચિતગવનાઠ કંઠવાણુ આ તેજપાલના ભક્ત કે એમના વશજ હશે એમ જણાય છે વળી આ પોથી કર્તાના હવનકાળ દરમ્યાન તૈવાર થઈ હોય એમ લાગે છે.

“જૈન સાહિત્ય સંગ્રહ”ના વિ સ. ૧૬૮૪ના ત્રીજા ખાંડના ત્રીજા અકમાં કંકુઆ મતની લઘુ પટ્ટાવલી જપાઈ છે ૧ પટ્ટાવલી—સમુચ્ચય (ભા. ૨, પૃ. ૨૪૭)માં આની નોંધ છે. વિશેષમાં અહીં નાડોજાઈના મહંદ કાનજીના પુત્ર કંકુઆનું અવસાન ‘વિ સં. ૧૫૬૪ (૧૫૬૨)’માં થયાનું જણાવ્યું છે. એમના પછી અવસાન પામનારા એમના પટ્ટધરના નામ અને સાલ નીચે મુજબ અપાયાં છે:—

નામ	વિક્રમસંવત	નામ	વિક્રમસંવત
૧ ખીમજી	૧૫૭૧	૪ તેજપાલ	૧૬૪૬
૨ વીરા	૧૬૦૧	૫ રતનપાલ	૧૬૬૧
૩ હવરાજ	૧૬૪૪	૬ જિનદાસ	૧૬૭૦

એમના પછી થયેલા તેજપાલ અને કંઠવાણુ વિ. સં. ૧૬૮૪માં વિદ્યમાન હતા. ભણ્ણુ અને ભાણુનો પણ અહીં ઉલ્લેખ છે.

આમ અહીં એક હવરાજ અને જે તેજપાલનો નિર્દેશ છે.

૧ પટ્ટાવલી—સમુચ્ચય (ભા. ૨, પૃ. ૨૪૬)માં કહ્યું છે કે “આંચલિક આવકનાં ઉપદેશથી વૈસાખ પામી ૩૫૫૨ માં આગમિયા ગચ્છના પં. હરિકીર્તિ પામેથી રાસજ્ઞાન મેળવી કંઠવાએ ‘કંકુઆ મત’ ચલાવ્યા.

‘અચળ’ ગરુડની વિશિષ્ટ માન્યતાઓ—

ધર્મશાસ્ત્રગણિએ ગુરુપરિવાડી યાને તપગરુડપટ્ટાવલીની ૧૩મી ગાથાની એપસત્ત વ્રતિમા ‘અચળ’ ગરુડની ઉત્પત્તિ વિ. સં. ૧૨૧૩મા થયાનું સચચું છે^૧ પત્રયાત્રુપરિજ્ઞામા આ ગણિએ આ ગરુડની કેટલીક માન્યતાઓનું ખડન કર્યું છે. એ પૂર્વે ‘તપા’ ગરુડના મુનિસુદ્ધસૂત્રિના શિષ્ય હર્ષમેનના શિષ્ય હર્ષમૂળાણગણિએ વિ. સં. ૧૪૮૦મા અંચલમતદલનપ્રકરણ નામનો ગ્રંથ ગયી આ ગરુડના કેટલાક મતઓનું ખડન કર્યું છે આની એક ખીછ કૃતિ ‘તપા’ ગરુડના દેવસુદ્ધસૂત્રિના શિષ્ય ગુણુત્તમગણિએ પણ ગયી છે એ ૨અંચલમતનિરાકરણ, વામોન્તિકાદિપ્રકરણ તેમજ ઉમ્મખવચ્ચિકા એ નામથી જોળખાય છે ૪‘અરતર’ગરુડના ગુણવિનયે વિ. સં. ૧૬૭૪મા ગુરુગાત્રીમા અંચલમતરવરૂપવર્ણન ગયું છે શાન્તિસૂત્રિના શિષ્ય અમગચન્દ્રે તત્ત્વબોધપ્રકરણ ગયી એ દ્વાગ ‘અચળ’ મતની કેટલીક માન્યતાઓનું ખડન કર્યું છે કેાઈકે અંચલમતરથાપન નામની પણ કૃતિ ગયી છે ‘તપા’ ગરુડ વગેરેના અનુયાયીઓની

૧ પટ્ટાવલીસાગૃહાર(પટ્ટાવલીસમુચ્ચય બા. ૧, પૃ. ૧૫૪)માં આજ વર્ષ અપાયુ છે ગુરુપટ્ટાવલી(પ. ૧૭૦)મા કયુ છે કે દેવચંદ્રસૂત્રિના ગિબ્ધ હેમચદ્રસૂત્રિની સામે ધ્રાવક મુખવચ્ચિકા રાખે તે થોડા નહિ એટલે વદન માટે અચવનો (વચ્ચના હેચનો) ઉપયોગ કરના માઓ, અને એમાથી આ મત ઉદ્ભવ્યો

૨ આના પરિચય માટે લુઓ “જૈન હસ્તલિખિત વ્રતિઓનું વર્ણનાત્મક સૂચીપત્ર” (પુ. ૧૮, ભા. ૧, પૃ. ૧૩૧-૧૩૩).

૩ જિનરત્નકોશ (ભા. ૧, પૃ. ૩૪૮)મા આમ ઉલ્લેખ છે, પણ એ વિચારગીય જણાય છે.

૪ તપા-અરતર-એદ નામનું પુસ્તક હાલમા પ્રસિદ્ધ થયું છે. એમા ‘તપા’ અને ‘અરતર’ ગરુડના ક્રિયાકાંડ વિષયક મતઓની નોંધ છે.

માન્યતાથી અંચલગચ્છના અનુવાચીઓની માન્યતા મુખ્યત્વે કરીને નીચેની બાબતોમાં ભુદી પડે છે.

(૧) 'અંચળ' ગચ્છના આવકો મુદ્દપત્તિ (નુખવસ્ત્રિકા) અસ્રગ ન ગણતાં પોતાના ખેસ જેવા વસ્ત્રના છેડાનો એ માટે ઉપયોગ કરે છે.

(૨) જેમ 'તપા' વગેરે ગચ્છના સાધુઓ અને આવકો બેમું પ્રતિક્રમણ કરી શકે છે તેવી વ્યવસ્થા 'અંચળ' ગચ્છ માટે નથી, કેમકે સાધુઓના અને આવકોના પ્રતિક્રમણની વિધિમાં વિશેષ તકાવત છે.

પ્રણેતાનું નામ—

સામાન્ય રીતે વિચાર કરતાં સેવક એ પ્રણેતાનું નામ હશે એવો ખ્યાલ લાગ્યે જ આવે, પરંતુ ૪૦મી હાલના અંતે (પૃ. ૪૭)માં તેમ જ છેલ્લી હાલ (પૃ. ૫૦)માં 'સેવક' અને સાથે સાથે 'તેજ' શબ્દ છે એ બોતાં તેમ જ સેવકના નામથી અન્ય કૃતિઓ રચાયાના અન્યત્ર મળી આવતા ઉદ્દેશ્ય વિચારતાં પ્રણેતાનું નામ સેવક હોય એમ બાસે. પાટણની એક હાથપોથીમા કર્તા તરીકે શાહ સાહેબ તેજપાલનો ઉદ્દેશ્ય છે અને પૃ. ૪૬માં 'જીવરાજ' અને 'તેજગ્ત' એ નામો દર્શાવાયાં છે. આ ઉપરથી પ્રણેતાનું નામ તેજપાલ હશે એમ અનુમનાય કર્તાનાં આ બન્ને નામ સંગત થઈ શકે. સેવક એ ઉપનામ હોય અથવા સંસારી અવસ્થામાં એમનું નામ તેજપાલ હોય અને દીક્ષા લેતાં એમનું સેવક નામ રખાયું હોય એમ સંભવે છે.

પૃ. ૧૩માં જે એ તેજપાલ ગણાવાયા છે તે પૈમી બીજા પ્રસ્તુત કૃતિના કર્તા છે, નહિ કે એમનાથી સોએક વર્ષ પૂર્વે વિદ્યમાન સેવક એમ અત્યારે તો હું માનું છું.^૧

જૈન ઐતિહાસિક ગૂર્જર કાવ્યસંચય(પૃ. ૨૧૦-૨૧૧)માં તેજ-રત્નસ્રિની સન્ન્યાય ઇપાગેલી છે. એમાં કલા મુજબ રૂપા નામના

૧. સંપાદકનો પણ આ જ મત છે. ભુજો તેમનું વક્તવ્ય (પૃ. ૧૪).

વણિકની પત્ની કુંવરીના પુત્ર તેજપાલે ભાવગ્નમુરિ પામે વિ. સં. ૧૬૨૯માં દીક્ષા લીધી અને ૧૬૩૫માં એમના એએા પદ્ધત્ત જન્યા અને તેજગ્નમુરિ એ નામથી પ્રખ્યાતિ પામ્યા. આ તેજપાલ અત્ર પ્રવૃત્ત છે કે કેમ એ એક પ્રશ્ન છે

સેવક અને તેમની કૃતિઓ—

‘અંચળ’ ગરબના અનુવાદીઓની માન્યતા એવી છે કે તપ દ્વાગ ચક્રેશ્વરી દેવીનો સાક્ષાત્કાર કરી ‘આર્ચરક્ષિતમુરિ’એ ‘અંચળ’ ગરબને વિસ્તાર્યો. ૨આ ‘અંચળ’ ગરબને ‘વિધિપક્ષ’ પણ કહે છે. આ પક્ષની સ્થાપના ચક્રેશ્વરી દેવીને હાથે થવાની વાત આદિનાથદેવરાસ-ધવલના પ્રારંભમા એના કર્તા સેવકે કહી છે. આ કૃતિ એમણે વિ સં ૧૫૯૦મા કાર્તિક માસમા શુક્લપક્ષમા તોમ ને શુરવારે રચી છે કે આ કૃતિના અત્રમાં એમણે સંક્ષિપ્ત પગિયથ આપ્યો છે. એ દ્વાગ આપણે જાણી શકીએ છીએ કે ‘વિધિ’પક્ષના ભાવસાગરમુરિની પાટે જગુનિધાનમુરિ થયા. એમની કૃપાથી સેવકે ઉપર્યુક્ત પદ્યાત્મક ધવલની

૧ પવયજુપરિક્ષા (વિ. ૫, ગા. ૫) પ્રમાણે એમણે અસવ નામ નગસિંહ છે.

૨ જુઓ જયરોજગ્નમુરિએ ઉવએસચિંતામણિ ઉપર વિ. સં. ૧૮૩૬મા એએી સ્વોપન્ન જ્ઞાતિની પ્રશસ્તિ.

૩ જુઓ જૈ. ગૂ. ક. (ભા. ૩, ખં. ૧, પૃ. ૫૮૧).

૪ જૈ. એ. ગૂ. કાવ્યસચય(પૃ. ૨૨૩)મા ગુણનિધાનમુરિસ્તુતિ છપાઇ છે. એમા કહ્યું છે કે આ મુરિનો જન્મ નગરાજની પત્ની લીલાદેવીની કુક્ષિથી વિ. સં. ૧૫૪૮મા થયો. સિદ્ધાતસાગર પાસે વિ. સ. ૧૫૫૨માં એમની દીક્ષા થઇ. એએા ૧૫૬૫માં મુરિ થયા અને ૧૫૮૪માં ગરબનાયક બન્યા (એએા વિ. સં. ૧૬૦૧માં સ્વર્ગે સચર્ચા).

રચણસચય (ગા. ૫૪૧-૫૪૨) પ્રમાણે ‘અંચળ’ ગરબના નાયક ગુણનિધાનમુરિના ઉપદેશથી ‘જટક’ હર્ષમુરિએ આ કૃતિ રચી. આ ગુણનિધાનમુરિ તે કયા ?

રચના કરી છે. આ ધવલની પહેલી આગ પંક્તિઓ તેમ જ અંતની બાર પંક્તિઓ જે ગૂ. ક. (ભા. ૩, ખં. ૧, પૃ. ૫૮૧-૨)માં અપાઈ છે. આ કૃતિ કોઈ સ્થળેથી પ્રકાશિત થઈ હોય એમ જાણવા-જોવામાં નથી.

ઉપર્યુક્ત સેવકે ઋષભદેવ-^૧વિવાહલુ-ધવલ વિ. સં. ૧૫૬૦ની માહ વદ અગિયારસ પહેલાં ચુમ્માલીસ ઠાણમાં રચ્યું છે. આ પદાત્મક કૃતિની આદ્ય અને અંતિમ પંક્તિઓ જે. ગૂ. ક. (ભા. ૩, ખં. ૧, પૃ. ૫૮૨-૩)માં અપાઈ છે. અંતમાં કર્તાએ પોતાના નામ તરીકે સેવકનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. આ કૃતિની અનેક હાથપોથીઓ મળે છે.

જે. ગૂ. ક. (ભા. ૩, ખં. ૧, પૃ. ૫૮૫)માં નેમિનાથના ચંદ્રાદિસા એ નામની સેવકે રચેલી કૃતિમાંથી પ્રારંભની ૭ પંક્તિ અને અંતની ચાર પંક્તિ અપાઈ છે. એ જોતાં આ કૃતિમાં એકંદરે ૧૦૬ પંક્તિ હશે એમ લાગે છે. વિશેષમાં આ પૃથ્થમાં ૪૬ ગાથામાં સેવકે રચેલા આદ્યકુમારવિવાહલુલિની નોંધ છે ખરી, પણ એમાંથી કોઈ પંક્તિ અહીં અપાઈ નથી.

“સંદેશ”ના વિ. સં. ૨૦૦૫ના “દીપોત્સવી અંક”માં અ. કેશવરામ કો. શાસ્ત્રીનો “આદિ-ભક્તિયુગમાં ગસયુગ” નામનો લેખ છપાયે છે. એમાં એમણે ગસ, કામ અને પ્રકીર્ણ કવિતા એવા વિભાગ પાડી સેવકની કૃતિઓ તરીકે નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો છે:-

આદિનાથદેવનાથચાંદિસ (સં. ૧૫૬૦).

ઋષભદેવવિવાહલુધવલ (સં. ૧૫૬૦) ઠાણોમાં રચના.

૧ ‘વિવાહલુ’ તરીકે જાળખાતી કેટલીક કૃતિઓ વિષે મેં “વિવાહલુ સાહિત્યતું દેખાદર્શન” નામના માસ લેખમાં વિચાર કર્યો છે. આ લેખ “જૈન સત્ય પ્રકાશ” (વ. ૧૦, અં. ૧૦-૧૧)માં છપાયે છે.

સીમધન્વવામીશાલાતરંગ

આતંદુમારવિવાહલુ

ઉપદેશગીત

અહીં જે આતંદુમારવિવાહલુ એમ જણાય છે તે આદ્રકુમાર-
વિવાહલુ જ હશે એમ લાગે છે. જે તેમ ન જ હોય તો આ કૃતિની
નોંધ જે મૂક મા નથી એટલી એની વિશેષતા ગણાય. ઉપદેશગીતનો
નિદેશ અન્ય નોવામાં નથી તો એ શા આધારે કરાયો છે તે જાણવું
ગાઈ ગયું છે ?

સમય—

‘ગુર્જ’ ગિગનો ઉદ્દગમકાવ તે ‘કવિકાવચર્ચ’ હેમચદ્રમુગિનો
સમય છે વિ. સ. ૧૨૪૧માં ભરત-પાહુબલિ-રાસ ‘રાજ’ ગુરુના
વજ્રમેનમુગિના પદ્ધત શાગિભદ્રમુગિએ ગયો છે એ પૂર્વે કાંઈને કાંઈ
ગુર્જ ગિગમાં પદાત્મક કે ગદ્યાત્મક કૃતિનું નિર્માણ થયું હોય તો તે
જાણવા—જોવામાં નથી, પરંતુ આ ગાસ પછી ગુર્જનીય સાહિત્યનું ઉદ્દાન
આજ દિન સુધી ખૂબ ફાલતું ફાલતું ગયું છે. આમ આ આશરે
સાડીસાતમે વર્ષના ગાળાના લગભગ મધ્ય કાળમાં સીમધન્વવામી-
શાલાતરંગ નામનું જેન કાવ્ય ગયાયું છે એમ એની લાખા, પ્રણેતાનો
અપ્રદાય કર્તવ્ય વિચારતા ગણાય છે.

મર્યાદા—

સીમધન્વવામી તેમજ એમના ગુણગાનરૂપ આ કૃતિ વિષે સમય
અને સાધન અનુસાર જે નિયત કર્યો છે સપાદક તરફથી ગૂંથ થયેલા

૧ આ સબધમાં જે અ કે કા. શાસ્ત્રીને પત્ર લખી પૂછાવ્યું હતું તે પણ
એમની તરફથી હજી સુધી તો કશો ઉત્તર મને મળ્યો નથી.

વિવિધ પ્રશ્નો ધેડી કેટલાકના સંતોષકારક ઉત્તર આપવા માટે જે સાનુ-
કૂળતા વંદ્ય છે તે ન હોવાથી એ કાર્ય લાલ ગુન તો માટે માફક રાખવું
પડે છે. માટે હાથે એ ચાવ તે પૂર્વ વિગત તરફથી એના સમમાન
ઉત્તર અપાશે તો એથી આનંદ થશે.

ગોપીપુરા, મુરત
તા. ૧૩-૪-૫૧ }

હીરાલાલ ર. કાપડિયા

ઉત્તમ કહાનિ માંગિજી સહુ, પરં યાચન-ભંગ ।

નીચ માગ્ય આશા ફલી, તુલું નહીં થંગ ॥ (૨-૧૬-૩)

સરખાવો-

યાજ્ઞા મોઘા વરમધિગુણે નાથમે લલ્લકામા ॥

(મેઘદૂત-પૂર્વમેઘ, સ્તો. ૧, પા. ૪)

૧ આ પ્રશ્નો સહિત કેટલીક દુર્ગમ મનાતી કાવ્યો નવમા પરિશિષ્ટમાં રજૂ
થયેલી છે.

શ્રી સીમંધર-શોભા-તરંગમાં વર્ણવાયેલી શ્રી કામગજેન્દ્રની કથાનો

ટૂંક સાર

ગસકારે ૧૩-પંખેછી-જગતોતે નમગગ કરી શ્રી મરદવતીનું
ધ્યાન ધરી આદ્ય-વિભગમાણ-વિષ્ણુ શ્રી સીમ ૧૩-પંખાતમાના દેવોએ
ઉજવેન કંપાણુક-મોતસન, માતાએ હુવામણામા દેવ પ્રભુના લોભાત
અદ્ભુત ગુણોનું ગાન આનિ વર્ણવના માથે ચ્યવનથી દેવગજાન સુધીનું
સાદત સુગમ વર્ણન કરી પછી શ્રી સીમવગ-પંખાતમાના સમાગમને
પામી કૃતાર્થ બનેન લાગનાઓના નામોનેજ પ્રમગે પ્રગુત
ગમમા નિગ્તાથી વર્ણવાયેવ શ્રી કામગજેન્દ્રનું અદ્ભુત ચરિત્ર
વર્ણવવા ઉપક્રમ કરેન છે

આવરિતનગરીમા શ્રી મહાવીરપ્રભુના અમરમણુમા એક માણસ
'આ માચુ કે તે સાચુ' નો મોગમ પ્રશ્ન પૂડે છે, તેના જવાબમા
પ્રભુએ 'આ માચુ' હતુ જેથી આદ્ય-ગણુધર શ્રી ગૌતમરવામીજીએ
જિજ્ઞાસાપૂર્વક પૂછવા આવેલ ભાગ્યશાલીનો પરિચય મેળવવા ની
વિનંતી કરી-એટલે પ્રભુએ નીચે મુજબનું જણાવ્યું

“અકલાલપુત્ર” ગજ ગજગજેન્દ્રને કામગજેન્દ્ર નામનો પુત્ર
છે તેને પ્રિય શુભતી સ્ત્રી છે, તે પતિ-જકિત-પગવણ સ્ત્રીએ કામગજે-
ન્દ્રને વશ કરી ચોતાથી કોઈ માત ગુમ ન ગળનાનું વચન લીધું, એક
કોઈ ચિનકાર પાસે ઉજ્જયિનીના ગાનની પુત્રીનું ચિન ૧૮ જેઠ મોદિત
ચઈ, પુત્રીના પિતાના તેડા જથી પિતાની આસા લઈ ઉજ્જયિની ૧૨ મવા
માટે જાય છે, વચમા એક યાત્રે જગલમા પડાન નાખ્યો છે, તારે
મધ્યરાત્રિના સમયે કોઈ જે વિદ્યાવરીના અર્પથી કામગજેન્દ્ર મળી
જાય છે, અને વિદ્યાવરીઓની કાકુદીજગી વિનવણીથી વેતાઢયપર્વત

પર ષિંદુમતી નામની વિધાધર-પતિની પુત્રીને પગપા ત્રણ છે, ત્યાં ષિંદુમતીને મહેલી જઈ તેડવા આવેલી અને વિધાધરજીએ વિધાધરના અને ચિતામાં ગજપુત્રીના સળ સાથે જાગીશ્રુત થઈ જાય છે, હામગજેન્દ્ર આ અનાવધા આજો અને છે, પાસેની વાવડીમાં જઈ જાણજણી દર્શ જેવા જવા નિદ્રે છે તેવો તે હામગજેન્દ્ર પોતાને પાંચમે ધનુષ્યની કાવાવાળા મહાકાય માનવીઓની વરતીવાળા મહા-વિદેહકેશવમાં વિદરમાય વિભુ શ્રી સીમંધરપ્રભુના સમવસરજીમાં રહેલો જુએ છે.

તે સમયે ત્યાંના રાજાએ શ્રીસીમંધરપ્રભુને ત્યાંના મહાકાય માનવીઓની અપેક્ષાએ ક્રાંતમાત્ર જેવા દેખાતા તે અદ્યપદાય માનવી (હામગજેન્દ્ર) જાળવ જિતાસાપૂર્વક પૂછ્યું કે-આ કોણ છે ! પ્રભુએ તેના જવાબમાં-આવેલ રાજપુત્રને ભરતકેશવના અરુણાભપુરના રાજા રત્નગજેન્દ્રના પુત્ર હામગજેન્દ્ર તરફે જોળખાવી-પૂર્વભવના સકેતિત દેવોએ ધર્મ-ઓધિનો પ્રાપ્તિ કરાવવા માટે તેની વાસનાને અનુરૂપ પગપાવવાની લાલચ આપીને (જે બદાને) અહીં લાવ્યાનું-જણાવ્યું. તે પ્રસંગે પ્રભુએ સમ્યક્ત્વ અને તેના લક્ષણ-ભૂષણ-દૂષણોને સવિસ્તર વર્ણવી હામગજેન્દ્રના અંતઃકરણમાં ઓધિ-બીજ પ્રગટાવ્યું, ફલતઃ વિષયાંધનાને દૂર દૂરથી હામગજેન્દ્ર નિર્મલ સમ્યક્ત્વ-રત્નને પામી વિવેકાન્વિત બની જનમૃત થયો.

સાર આદ ત્યાંના રાજાએ શ્રી સીમંધરપ્રભુને પુત્ર-અહીં લાવી સમ્યક્ત્વ પમાડવાના સકેતને પાળવાવાળા દેવો સાથે હામગજેન્દ્રનો પૂર્વજન્મનો સો સંબંધ છે ! આદિ-પૂછ્યું, જોટલે પ્રભુએ દેવો સાથેના હામગજેન્દ્રનો પૂર્વ-સંબંધ વર્ણવતાં કહ્યું કે-

‘પાટલિપુત્રના જયવર્મ રાજાના શમરશીલ નામના પુત્રને મોહ-દત્ત નામનો પુત્ર હતો, તે એકદલ લિંગાનહીનમાં મુવર્ણુદેવ નામની ધાર્મી સાથે આવેલ ત્યાંના રાજદૂતની પુત્રી વનદત્તાને જોઈ તેના રૂપમાં

મુખ્ય જની એકાંતની તપાસ કરે છે તેટલામાં ત્યાંના ગામની મેવા માટે દેશાંતરથી આવેલ તોમસકુમાર નામનો ગજપુત્ર તેના પ્રેમમાં પડી તેને સ્વાધીન કાપા વિનવણી કરે છે, છેવટે તપવાગના જોરે ધમપી આપે છે, મોહુદત્તે આ જોઈ-સામળી કોધાન્વિત જની તોસલકુમાર સાથે ઝપાઝપીમાં ઉતરી તલવારના એક ઝાટકે પ્રતિગર્વને કાઢ કર્યો બાદ વનદત્તા સાથે કામકીડાનો તૈયારી કરતાં અચાનક દિવ્ય-વાણી સંભળાણી કે-

“ધિક્કાર છે વાસનાને ! પોતાના સગા આપને મારી પોતાની માતા સમક્ષ સગી બહેનને ભોગવવા તૈયાર થયો છે.”

મોહુદત્ત અચાનક દિવ્ય-વાણી સામળી સ્તમ્ભ થઈ ગયો. આમ તેમ તપાસ કરી, કાંઈ ન દેખાવાથી પુનઃ વિષય-કીડા માટે પ્રવૃત્ત થાય છે, પુનઃ વાણી સંભળાય છે, એટલે કોવ-કુવુલની લાગણીઓથી ઘેરાયેલો જોલનાગની તપાસમાં નિકળે છે, કાંઈનો પત્તો લાગતો નથી પણ એક જગ્યાએ એક મુનિને જાઈ શકાવું નિગમકણ સ્થાની મુનિ કાંશે એમ ધારી વિનવણાવે નથી પોતાની વાતનો ખુલામો પૂઝતા મુનિવર કહે છે કે-

‘કોશલ દેશની કોશલ નગરીના કોશલ ગામને તોસલ નામનો પુત્ર હતો, તે જ નગરના નંદન નામના ગેડની રૂપવતી મુવણ્ડિયા નામની પ્રેમિતપતિકા (જંણીનો પતિ ધણા કાલથી દેશવગ ગયો છે) પુત્રી માથે તે ગજપુત્રને વ્યક્તિચાર પ્રસંગ થાય છે, રૂપત ગર્ભવતી થાય છે, પાપ પ્રકટ થતાથી ગજપુત્રને દેહાતકડની સગ્ન તેના પિતાએ કરેલી પણ મત્રીની કુનેહથી જની પાટલિપુત્રના જયવર્માનામની મેવામાં ગહે છે, અને પેલી મુવણ્ડિયા કુટુંબિયોથી તિગ્મૃત થયેલી મતોરાત પનાન કરી જંગલમાં પુત્ર-પુત્રી મુગલ ને જન્મ આપે છે, તે મુગલને કપડામાં પોકની જેમ બે છેડે માંથી સરીગ સુદ્ધિ માટે નદી પર વળે છે, પાછળથી તુરતના જન્મેલા તે જાલ-મુગલની ઉપર લાગેલ

લોહીની ગંધથી જેઆથેલ વાધજે આવી આખી પોટલીને વચમાંથી પકડી પોતાના મુકામ ભળી આસી, રૂંતે દેવયોગે પોટલીની એક ગાજુની ગાંડ હીલી પડવાથી ઝાકરી પડી ગઈ, વાઘણને તેની ખજર નહિ, તે પડી ગયેલી પુત્રી પાટલિપુત્રના રાજદૂતે કાર્વ પ્રસંગે ત્યાં થઈને જતાં જોઈ. વત્સલભાવથી લઈને પુત્રી તરીકે પાલી-પોપી મોટી કરવા માંડી અને વનદત્તા નામ પાશું પેલી વાઘણુ થોડીક આગળ ગઈ દુરો કે પાટલિપુત્રના રાજનો રાખરશીલ પુત્ર શિક્ષાગર્થ નિકળેલો, તેજો તાટીને મારેલા ગાજુથી વાઘણુ તડકડી ગરી ગઈ, પોતાની બદ્દાદુરીનાં યશોગાનનો અભિલાપુક રાજપુત્ર વાઘણુની પાસે જાય છે, તો ત્યાં વાઘણુના મોઢામાં રહેલ પોટલીમાં મનોદર એક નવજનત શિશુને જોઈ કંઈકા-રૂસથી આપ્તાવિત જની ઘરે લઈ જઈ પુત્રની જેમ લાલન-પાલન કરે છે, તે પાલિત-પુત્ર વાઘણુ પાસેથી મળી આવેલ હોઈ બ્યાધદત્ત નામ રાખ્યું, પણ તેની મોઢધેલી અનેક ચેષ્ટાઓથી લોભાગે મોહદત્ત નામ રાખ્યું.

આ ગાજુ નવજનત શિશુ-યુગલને વસ્ત્રની પોટલીમાં બાંધી શરીર-શુદ્ધિ અર્થે ગયેલી સુવર્ણદેવી પાછી આવે છે, ત્યારે પોતાના સંતાનને નહિં જોવાથી ગાભરી જની વિલાપ કરે છે, હેવટે વાઘણુના પગલાં જોઈ જનને નવ-જનત-સંતાનો વાઘજે મારી ખાધાનો નિર્ણય કરી સંતમ-હૃદયવાળી દૂરતી દૂરતી પાટલિપુત્રમાં તેજ રાજદૂતને ત્યાં તેની પુત્રી વનદત્તા (ખરી રીતે પોતાની પુત્રી)ની ધાઈ તરીકે રહે છે.

એકદા વસંતકીડાગે સુવર્ણદેવી ધાઈ સાથે વનમાં વિચરતી રાજપુત્ર રાખરશીલના પુત્ર (ખરી રીતે વનદત્તાનો બાઈ, સુવર્ણદેવોનો પુત્ર) મોહદત્તાના સુંદર રૂપ પર મોહિત થાય છે, પરસ્પર પ્રીતિસંબંધ થાય છે, અને એકાંતવાસની તપાસ કરતાં પાટલિપુત્રના રાજની મેવા માટે આવેલ તોસલકુમાર નામનો રાજપુત્ર (જે કે કેશલદેશના રાજનો પુત્ર છે, અને ત્યાંના નગરશેઠની પુત્રી સુવર્ણદેવી

સાથે - રાગિયાગના દોષથી પ્રાણ બચાવવા બાગીને પાટલિપુત્રમાં આવેન છે) વનદત્તા (જે કે વાસ્તવિક રીતિએ પોતાની પુત્રી છે) ના ૩૫ થી આસક્ત થઈ વિષનાબિનાશી પ્રાર્થના-ઈન્દ્ર પૂર્ણ ન થયે મારી નાખવાની ધમકી બતાવી-કરે છે, તેથી મોહુદત્ત પોતાની પ્રેમિકાને આમ અહમ્મી ફસાવનાર તે તોસલકુમારને (જે કે ખરી રીતે પોતાનો પિતા છે) રેષાવેશમાં તલવાગથી ઝગડે છે, બાદ અન્નભુષણે પગ સગી માતાની સમક્ષ સગી બહેનને ભોગવવા તૈયાર થતા મોહુદત્તને દિવ્ય વાણી ચમકાવે છે વ બાદ શુ યયુ તે વુ જાણે જ છે

‘ ઉપગા વૃત્ત ત ઉપગથી વુ સમજી સમ્યો હોઈશ ક જેણીના ૩૫ પર આસક્ત થયો તે તારી મગી બહેન, પોતાની પ્રેમિકાના પ્રતિપદ્ધી તરીકે માની જેનુ ખુન ક્યુ તે તારો સગો બાપ, અને જે ધાષ આ કામમાં પ્રેરણા-સદકાર આપનારી છે તે તારી અને વનદત્તા બન્નેની સગી માતા, તથા વુ પોતે મોહુદત્ત છે ’

આ વાત સાંભળી મોહુદત્તે દીક્ષાની પ્રાર્થના કરતાં આન્જુ-મુનિ પોતાને દીક્ષા દેનાનો અનધિકાર જણાવી કૌશાંબો નગરીમાં શ્રી વર્મનંદન મુનિની પાસે દીક્ષા લેવાનું મૂચવ્યું બાદ તે મોહુદત્ત દીક્ષા લઈ ખીન્ન આગ દેવાળુમિત્ર મુનિઓ સાથે શુદ્ધ સયમ પાળી સૌધર્મ દેવલોકમાં એક જ નિમાનમાં દેવ તરીકે થયો એકદા શ્રી વર્મનાથપ્રભુના સમવસગ્ધુમાં આસનભવ્ય મૂર્ધકરાજનો પ્રસંગ સાંભળી ધર્મની પ્રાપ્તિ આગામિ ભવમાં સુખ થાન માટે તે મોહુદત્તાદિક પાંચ દેવોએ પગપગ ધર્મપ્રાપ્તિ કરાવવાનો સંકેત-ચરગથા કરી બાદ તે મોહુદત્તનો જીવ દેવભવમાંથી ચીરી ગજપુત્ર-દેવનો ભાગ કરી આ કામગજેન્દ્રકુમાર થયેલ છે, પૂર્વભવની સંકેત વ્યવસ્થા પ્રમાણે દેવાળુમિત્ર તે દેવો આને સમ્યક્ત્વ-ધર્મ પમાડવા વૈતાલ્યના વિદ્યાન્દ્રની પુત્રી પગ્ણાવવાના બદાને અહીં મારી પાસે લાવેન છે ”

આ વ્રતાંત સાંભળી હામગજેન્દ્ર જ્યાં વિનયાવનત મસ્તકે પ્રસન્ને નમીને ઉચ્ચં જુએ છે કે તરત પોતાને ઉજ્જૈન ગંગપુત્રી પરજવા જતા જંગલમાં દરેક પડાવમાં જુએ છે, તેથી તે હામગજેન્દ્ર વિગ્મયાન્વિત થઈ 'આ હમણાં જ મેં' મદાવિદેશ્વરમાં શ્રી સીમંધરપ્રભુનું સમવસરણ આદિ જોયું, પૂર્વભવની ખીના સાંભળી અને બહીષ્માં પાછો હું આવી ક્યાંથી'ના સદેહને દૂર કરવા હું ગૌતમ! તે હામગજેન્દ્ર હમણાં પૂછવા આવેલ, અને મારા ખુલાસાથી તે પ્રસન્ન થઈ દરે ગુરત જ આત્મકલ્યાણની સાવનાથી દીક્ષા લેવા આવશે."

આટલું કહેતાં જ તે હામગજેન્દ્રે સપરિવાર આવી પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી. પૂર્વભવ-સાંગતિક કલ્યાણમિત્ર તે આરે મિત્રોનો પાશુ સમાગમ થઈ આવ્યો.

તે બાદ હામગજેન્દ્રાદિ પાંચે મુનિઓ પ્રભુ મહાવીરસ્વામી પાસે વિશુદ્ધ સંયમ-આરાધના કરી પ્રભુ મહાવીરસ્વામીના સચ્ચતથી આયુના અવશેષભાગે સંલેખના આરાધનાપૂર્વક અનશન કરી કેવલજ્ઞાન પામી ગુરત કાલ કરી નિર્વાણપદને પામ્યાનું રાસકારે સૂચ્યું છે.

આ રીતે પૂર્વભવમાં સગી માતાની સમક્ષ, સગી બહેનને ભોગવવાના ભયંકર પાપને આચરનાર અને પિતૃહત્યા કરનાર પણ હામગજેન્દ્ર વિહરમાણ વિભુ શ્રી સીમંધરસ્વામી અને ચરમતીર્થંકર શ્રી મહાવીર-પરમાત્માના અમૃદ્ય ઉપદેશ અને સમાગમ પામી આત્માની વિશુદ્ધિ કરનાર સંયમની નિર્મલતર આરાધના કરી પરમ-સુભગ મુક્તિ-પદ મેળવી કૃતાર્થ બન્યાનું સૂચવી શ્રી સીમંધરપ્રભુના ગુણ-ગાનપૂર્વક રાસની સમાપ્તિ કરી છે.

કામગચ્છેન્દ્ર-કથાની સાધારતા	૩૩
પ્રસિદ્ધિ	૩૩
કુવલયમાલા (સં.) સાથે પ્રસ્તુત	
કૃતિનું સંપૂર્ણન	૩૩-૩૪
અર્વાંતર કથાઓ અને	
દ્રષ્ટાંતો	૩૪ થી ૩૭
ભાષા	૩૭-૩૮
છંદ	૩૮
અલંકાર	૩૮ થી ૪૦
સમસ્યા	૪૦

મંદીર્ગિક બાબતો ...

સ્ત્રીના ૭ ગુણો	૫૩
સમ્યક્ત્વના લક્ષણ, બૂધણ	
અને દુષણ	૫૪
દાનના પાંચ બૂધણ અને દુષણ	૫૪
વીરની રૂપિતિ	૫૪

પારિભાષિક શબ્દો ...

મહાપાદિહર	૫૬
અષ્ટપ્રવચન માતા-આઠ મદ	૫૬
ચંદ્રકાંત અને કામગચી	૫૬
સમવસરણ	૫૭
સમ્યક્ત્વ	૫૭

કાલક નામના મુનિવગે અને	
આનંદક્ષિતમુનિ ૪૧ થી ૪૬	
નિગોઝનું નિરૂપણ	૪૬ થી ૪૮
અપભ્રંશ મુદ્રાકા	૪૮-૪૯
સુજ્ઞાપિતો	૫૦
સંગીત	૫૦-૫૧
જેવ કાવ્ય	૫૧
સીમંધરસ્વામી અને કૃષ્ણ	
વાસુદેવ	૫૧
આશ્રુષણ	૫૧-૫૨
વિલસણ વ્યુત્પત્તિ	૫૨-૫૩

... ૫૩ થી ૫૫

સુવર્ણના આઠ ગુણો	૫૪
શ્રેષ્ઠતાના ઉદાહરણ	૫૪
તેર પદ્ધતિ	૫૪
પાળી	૫૪-૫૫
અવતરણ	૫૫

... ૫૫ થી ૫૬

કામદેવનાં પાંચ બાણ	૫૭
રાગપિંડ	૫૭
ખૂસદ	૫૭
ભક્તે	૫૮
સ્વાર્થમૂલક સાંસારિક સગપણો	૫૯
સાદિગ	૫૯

ગણિતની પગલાપા	..	૫૯
સીમધરવામીનો જીવનવૃત્તાંત		૬૦-૬૧
સમંવગ્ધવામી અંગેના પ્રાચીન ઉલ્લેખો	...	૬૧-૬૩
શ્રુતિકા ને સીમધરવામી	.	૬૩
ચાર અધ્યયનો ને સીમધરવામી	..	૬૪
અન્ય ઉલ્લેખ	.	૬૪

સીમધરવામી અંબધી સાહિત્ય .. ૬૪થી ૬૭

(અ) ગુજરાતી ૬૫-૬૬

- (૧) પ્રવૃત્ત કૃતિ
- (૨) સીમધર જિનન ગતવન
- (૩) સીમધર જિનન ગતવન
- (૪) સીમધર રતવન
- (૫) સીમધર જિનન રતવન
- (૬) સીમધર રતવન
- (૭) સીમધર જિનન વિનતિ
રતવન
- (૮) સીમધર જિનન રતવન
- (૯) સીમધર જિનન વિનતિ
ગતવન

(૧૦) સીમધર જિનન ગતવન

(આ) પાઠ્ય ૬૬

- (૧) સીમધર-જિણ-થવ
- (૨) સીમધર-જિણ-થુધ

(ઈ) સંસ્કૃત ૬૭

- (૧) સીમધર-ગ્વામિ-ગ્તોત્ર
- (૨) સીમધર ગ્વામિ જિનન-
રતવન
- (૩) સીમધર ગ્વામિ રતુતિ
- (૪) સીમધર ગ્તુતિ
- (૫) સીમધર ગ્વામિ ગતવન

વિહરમાણુ વીસ તીર્થકરો સંબંધી કૃતિઓ ૬૭થી ૬૯

- (૧) વિહરમાણુ-વીસ-તીર્થ
કર-રતવ
- (૨) વિહરમાણુ-જિન-એક-
વિશતિ-સ્થાન
- (૩) વિહરમાણુ-જિન-ચોત્ત
- (૪) વિહરમાણુ-જિન-સ્તોત્ર

(૫) વિહરમાણુ-વિશતિ
(જિન)ગતવન

(૬) વિહરમાણુ-વિશતિ-
જિન-ગતવ

(૭) વીસ વિહરમાણુ જિનની
ચોત્ત

કામગજેન્દ્ર-કથાની સાધારતા	૩૩
પ્રસિદ્ધિ	૩૩
કુવલયમાલા (સં.) સાથે પ્રસ્તુત	
કૃતિનું સંપૂર્ણ	૩૩-૩૪
અર્વાંતર કથાઓ અને	
દ્રષ્ટાંતો	૩૪ થી ૩૭
ભાષા	૩૭-૩૮
છંદ	૩૮
અલંકાર	૩૮ થી ૪૦
સમસ્યા	૪૦

પ્રકીર્ણક બાબતો	...
સ્ત્રીના ૭ ગુણો	૫૩
સમ્યક્ત્વના લક્ષણ, ભૂષણ	
અને દુષણ	૫૪
દાનના પાંચ ભૂષણ અને દુષણ	૫૪
વીરની રૂપિતિ	૫૪

પારિભાષિક શબ્દો	...
મહાપાડિહેર	૫૬
અષ્ટપ્રવચન માતા-આઠ મદ	૫૬
ચંદ્રકાંત અને કામગવી	૫૬
સમવસરણ	૫૭
સમ્યક્ત્વ	૫૭

કાલક નામના મુનિવરો અને	
આચરણિતશ્રુતિ ૪૧ થી ૪૬	
નિગોઢનું નિરૂપણ	૪૬ થી ૪૮
અપભ્રંશ મુક્તકા	૪૮-૪૯
મુલાખિતો	૫૦
સંગીત	૫૦-૫૧
મેય કાવ્ય	૫૧
સીમંધરસ્વામી અને કૃષ્ણ	
વામુદેવ	૫૧
આમૃતપણ	૫૧-૫૨
વિદ્યક્ષણ વ્યુત્પત્તિ	૫૨-૫૩

...	...	૫૩ થી ૫૫
સુવર્ણના આઠ ગુણો		૫૪
શ્રેષ્ઠતાના ઉદાહરણ		૫૪
તેર પદાર		૫૪
પાળી		૫૪-૫૫
અવતરણ		૫૫

...	...	૫૫ થી ૫૮
કામદેવનાં પાંચ જાણ		૫૭
રાગપિંડ		૫૭
જૂસટ		૫૭
બલે		૫૮
સ્વાર્થમૂલક સાંસારિક સગપણો		૫૮
સાદિય		૫૮

ગણિતની પરિભાષા	૫૮
સીમધરસ્વામીના જીવનકૃતિમાં	.		૬૦-૬૧
સમધરસ્વામી અંગેના પ્રાચીન ઉલ્લેખો	...		૬૧-૬૩
શ્રુતિકા ને સીમધરસ્વામી	૬૩
ચાર અધ્યયનો ને સીમધરસ્વામી	૬૪
અન્ય ઉલ્લેખ	૬૪

સીમધરસ્વામી સંબંધી સાહિત્ય ... ૬૪થી ૬૭

(અ) શુદ્ધરાતી ૬૫-૬૬

- (૧) પ્રવૃત્ત કૃતિ
- (૨) સીમધર જિન ગતવન
- (૩) સીમધર જિન ગતવન
- (૪) સીમધર ગતવન
- (૫) સીમધર જિન ગતવન
- (૬) સીમધર સ્તવન
- (૭) સીમધર જિન વિનતિ
સ્તવન
- (૮) સીમધર જિન સ્તવન
- (૯) સીમધર જિન વિનતિ
સ્તવન

(૧૦) સીમધર જિન ગતવન

(આ) પાઠ્ય ૬૬

- (૧) સીમધર-જિણ-થય
- (૨) સીમધર-જિણ-થુષ

(ઈ) સંસ્કૃત ૬૭

- (૧) સીમધર-સ્વામિ-ગ્તોત્ર
- (૨) સીમધર સ્વામિ જિન-
સ્તવન
- (૩) સીમધર સ્વામિ ગ્તુતિ
- (૪) સીમધર ગ્તુતિ
- (૫) સીમધર સ્વામિ ગ્તવન

વિહરમાણ વીરા તીર્થકરે સંબંધી કૃતિઓ ... ૬૭થી ૬૮

- (૧) વિહરમાણ-વીસ-તીર્થ-
કર-સ્તવ
- (૨) વિહરમાણ-જિન-એક-
વિશતિ-સ્થાન
- (૩) વિહરમાણ-જિન-ચોત
- (૪) વિહરમાણ-જિન-સ્તોત્ર

(૫) વિહરમાણ-વિશતિ
(જિન)ગ્તવન

(૬) વિહરમાણ-વિશતિ-
જિન-ગ્તવ

(૭) વીરા વિહરમાણ જિનની
ચોર્ધ

સીમંધરનામીનાં મંદિરો	૬૮
સાહુવારી તીર્થંકરો	૬૮ થી ૭૨
સંપ્રદાય	૭૨-૭૩
‘કુડવા’ મત	૭૩
છવરાજ	૭૩-૭૪
‘અંચળ’ ગરબની વિશિષ્ટ માન્યતાઓ	૭૫-૭૬
પ્રણેતાનું નામ	૭૬-૭૭
સેવક અને તેમની કૃતિઓ	૭૭ થી ૭૮
સમય	૭૮
મર્યાદા	૭૮-૭૦

શ્રી સીમંધર-શોભા-તરંગ રાસ મૂલ ... ૧ થી ૫૦

પ્રથમ ઉદ્દેશ	૧ થી ૧૮
મધ્ય	૧૮ થી ૩૬
ચરમ ઉદ્દેશ	૩૭ થી ૫૦

રાસનો ગૂઝરે ભાવાનુવંદ ... ૫૧ થી ૧૬૫

પ્રથમ ઉદ્દેશ ... ૫૧ થી ૮૬

ઉપક્રમ ૫૧

મંગલ અભિધેય-નિરૂપણ
... ૫૨-૫૩

કથા-પ્રારંભ,
પુષ્કલાવતી
વિજયવર્ણન } ... ૫૩

શ્રીપુંડરીકીનગરી વર્ણન
૫૪-૫૫

શ્રી એયાંસરાખનું વર્ણન
૫૫-૫૬

સત્યકી, રાણીનું વર્ણન
૫૬-૫૭

શ્રી સીમંધરસ્વામી

જન્મ, દુલામણું ૫૭-૫૮

ચોદ રચનાનો ગદ્ય-કોટ ૫૮થી ૬૦

૭૧ પાદિકુમારીઓએ કરેલ જન્મોત્સવ ૬૦-૬૧

ચોસડ દુકોએ ઉજવેલ જન્મોત્સવ ૬૧-૬૨

માતાએ પ્રભુના રાગીગાનિનું કરેલું અદ્ભુત વર્ણન ૬૦ થી ૬૪

બાળપ્રભુ શ્રી સીમંધર-સ્વામીના ગુણોનું માતા તથા સખીના સવાદ રૂપે વર્ણન ૬૫થી ૬૮

શ્રી સીમંધરપ્રભુને વિવાદ સંબંધી માતાની પ્રાર્થના ૬૮-૬૯

શ્રી સીમંધરપ્રભુનો વિવાદ, દીક્ષા અને દેવલજ્ઞાન ૬૯-૭૦

મધ્ય-ઉદ્ધારા ...

મધ્ય-ઉદ્ધારાનો ઉપક્રમ શ્રીવીરપ્રભુની આવરતી-મા પદમણી, અને કથા-પ્રારંભની પૂર્વમૂલિકા ૮૭ થી ૮૯

શ્રી સીમંધરપ્રભુનો

દેવલજ્ઞાન-મોહોત્સવ

૭૧ થી ૭૨

પ્રભુની સેવાર્થે આવેલા ૬૩

(૬૪) કંઠોના નામો

૭૩ થી ૭૫

સમયસરણુ અને તેની મદત ૭૬

તીર્થ કરપ્રભુના અદ્ભુત

રૂપનું વર્ણન ૭૭-૭૮

વધામણી-પ્રસંગે વૃત્તિદાન-

પ્રીતિદાનની વ્યવસ્થા ૭૬

ધર્મદેશના ... ૮૦

પ્રભુવાળીની મદત ૮૦-૮૧

બલિ-ઉદ્દોષ વિધિ વર્ણન

૮૧-૮૨

શ્રી સીમંધર પ્રભુના ગુણો-

નુસાદ, શ્રી હામગજેન્દ્રની

કથાનો સળધ ૮૨ થી ૮૬

... ૮૭ થી ૧૩૦

શ્રી હામગજેન્દ્રકુમારનો

કથાનો પ્રારંભ ૮૯-૯૦

હામગજેન્દ્રનું નવપરિખીત

જીને વચન આપતું ૯૦-૯૧

કામગજેન્દ્રનો ઉજ્જવિની-
ની રાજકુમારી પર અનુ-
ગમ ૯૨

અવંતિપતિના આમ નણ્ણી
કામગજેન્દ્રનું રાજપુત્રી
પગણવા માટેનું પ્રયાણ ૯૩

સૂર્યસ્ત-વાર્ણન અને કામગ-
જેન્દ્રનો જંગલમાં પડાવ
૯૩ થી ૯૪

નક્ષત્રો ઉપરથી ગમેલી વસ્તુ
જણવાનો ઉપાય ૯૪-૯૬

કામગજેન્દ્રની પાસે જે
વિદ્યાધરીઓનું આવવું ૯૬

પ્રાર્થનાની સફલતાના હેતુથી
વિદ્યાધરીએ કામગજે-
ન્દ્રની કરેલી પ્રશ્ન સા
૯૬-૯૭

ઉપકારની મહત્તા ૯૮

શ્રેષ્ઠ ઉપકારની વ્યાખ્યા ૯૯

યાચનાની નિષ્ફળતા

ખિંદુમતીનો કામગજેન્દ્ર
પર થયેલ અનુગમ અને
વિદ્વલતા ૧૦૨-૧૦૩

કામગજેન્દ્રની સ્ત્રીની સલાહ-
ની વાત ઉપર વિદ્યાધરી-
ઓનો ઉપાસંભ ૧૦૩-૧૦૪

કામગજેન્દ્રનું પ્રિયંગુમતીને
પૂછવું, પ્રિયંગુમતીએ
વિદ્યાધરીઓને કરેલ ભલા-
મણ ... ૧૦૫

વિદ્યાધરી સાથે કામગજેન્દ્રનું
પાછું આવવું ૧૦૬

કામગજેન્દ્રને વીતક વાત
કહેવા સ્ત્રીએ કરેલ પ્રાર્થના
૧૦૭

ઉપકારીની મહત્તા
૧૦૭-૧૦૮

વિદ્યાધરી સાથે ગયા પછીની
ખીનાનો પ્રારંભ ૧૦૮

વિદ્યાધરીઓએ ખિંદુમતીને
કરેલું પ્રતોષન ૧૦૮-૧૦૯

શ્રી કામગજેન્દ્રના વૈગમ્ય
ગર્ભિત દુષોદગાઁ વચનો
૧૧૧-૧૧૨

મોહમેવા કામગજેન્દ્રના
મોહોદગારો ૧૧૨-૧૧૩

ભવનિર્વંદ પામેવા શ્રી કામ
ગજેન્દ્રના પુન આર્મિક
વૈગમ્યોદગારો ૧૧૩ થી ૧૧૬

મોહના આવેશમા કામગ
જેન્દ્રનો અભિપ્રવેશનો
સકંપ ૧૧૬

વિદ્યાધર-મિથુનના વાર્તા-
લાપથી કામગજેન્દ્રની
ગ્વચ્ચતા ૧૧૬-૧૧૭

કામગજેન્દ્રનું જલાઝવિ
આપવા વાવડીમા જનુ
અને દેવમાયાથી મહુ-
વિદેહુદ્દેવમા પહોચવું
૧૧૭-૧૧૮

કામગજેન્દ્રને શ્રી સીમંધર-
પ્રભુના દર્શનથી ચયેવો
દર્ષ અને તેણે કરેલ
ગુણગાન ૧૧૮-૧૧૯

શ્રી સીમંધરસ્વામીએ
કામગજેન્દ્રનો જિજ્ઞાસુ
રાત્રતે આપેલ પગિચ ૧૨૦

શ્રી સીમંધર-વિભુએ પ્રાસ-
ગિક કરેલ સમ્યક્ત્વનું
વર્ણન ૧૨૧

કામગજેન્દ્ર સળધી ગમ્મની
વધુ જિજ્ઞાસા, તેને સતોપવા
કહેવ વૃત્તાતના ઉપક્રમમા
શ્રી સીમંધરપ્રભુએ ન્યાયા-
વેવ કર્મની ગહનતા ૧૨૨

કામગજેન્દ્રના પૂર્વભવવર્ણન-
નો પ્રાગલ ૧૨૨

માયા સેવકની મહુતા ૧૨૩
કથામત પાનોતી માહિતી ૧૨૩

વનદત્તા પર મોહુદત્તનો
અનુગમ ૧૨૪

વનદત્તા પર આશક જનેલ
મોહુદત્તે પ્રણયમાર્ગમા
કટક-સમતોસલકુમારની
કરેલી હસા ૧૨૫

પ્રતિપર્ધીનું પૂત કળી વન-
દત્તા પ્રતિ મોહુદત્તની
પ્રતિ અને અચાનક
વિગમ ૧૨૬

વિગમ કાવનાઁ દિવ્યવાણી-
ની તપાસ કરતાં મુનિવર-
નો મેવાપ ૧૨૬-૧૨૭

મોહુદત્તે કહેવ મુનિવરની
સ્તવના ૧૨૭-૧૨૮

મોહદત્તે મુનિવરને દિવ્ય-
વાણીના ખુલાસા માટે
કરેલ પ્રાર્થના ૧૩૦

ચરમ ઉદ્ધત્તસ ..

ચરમ ઉદ્ધત્તસનો ઉપદ્રમ ૧૩૧

મુનિવરે દિવ્યવાણીના
ઉદ્ધત્તે કરેલ પ્રાર્થના ૧૩૧
વ્યગિઆરી તોસલકુમારનું
શુભ રીતે દેશાંતર ગમન
૧૩૧-૧૩૨

તોસલકુમાર સાથે કરેલ
જ્ઞાનાચાર્યા શ્રેષ્ઠીપુત્રીની
થયેલ દુર્દશા ૧૩૨-૧૩૩
શુભલુદેવાના નવ-મત
શિશુ-યુગલની કર્મસંભોગે
થયેલી પરિસ્થિતિ ૧૩૪

શુભલુદેવાનું પોતાની જ
પુત્રીની ધાધ તરીકે પાટ-
સિપુત્રમાં રાજદૂતને ત્યાં
રહેવું ૧૩૫

વનદત્તાનો મોહદત્ત પર
અનુરાગ, અને મોહદત્તાના
દાથે તોસલકુમારનો ધાત
૧૩૬-૧૩૭

દિવ્ય-વાણીના ખુલાસા
માટે કરેલ પ્રાર્થના ૧૩૦

... ૧૩૧ થી ૧૬૫

દિવ્ય-વાણીના ઉદ્ધત્તે
ઉપસદાર ૧૩૭-૧૩૮

અવનિર્વિણ્ણ અનેક મોહદત્તે
કરેલ પ્રાર્થનાનો મુનિવરે
કરેલ ખુલાસો ૧૩૮ થી ૧૪૦

મોહદત્તાની દીક્ષા અને દેવ-
લોકમાં ઉત્પત્તિ
૧૪૦ થી ૧૪૧

શ્રી ધર્મનાથપ્રભુના સમ-
વસરણમાં ધર્માત્મા મૂયક-
રાજનો પ્રસંગ
૧૪૧ થી ૧૪૩

મૂયકરાજના પ્રસંગથી મોહ-
દત્તાદિ પાંચ દેવોએ
અવાંતરમાં ધર્મની સુલભ
પ્રાપ્તિ માટે કરેલ સંકેત
૧૪૩

હામગજેન્દ્રના પૂર્વભાવનો
ઉપસદાર ૧૪૪

કામગજેન્દ્રનું સશન દુઃ
કવા પ્રભુ મહાવીર
સ્વામી પામે આવડુ
૧૪૪ થી ૧૪૬

શ્રી વીરપ્રભુનો શ્રી ગૌતમ-
સ્વામીએ કરેલો ગતનના
૧૪૬-૧૪૭

શ્રી કામગજેન્દ્રની દીક્ષા
૧૪૭

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ મુનિઓનું
સપ્તમાગધન, અને અન-
ગતનો તૈયારી માટે
પ્રભુવીરુદ્ધ મૃગન ૧૪૮

શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિએ
સદચારી આગ મુનિઓને
અનશનની મદદતા મમ
નની આગેન પ્રોત્સાહન
૧૪૮-૧૪૯

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ મુનિ
ઓનો અનશન-રીક્ષા ૧૪૯

ગસકારે પામે મુનિના કરેન
ગુણ-ગાન ૧૪૯-૧૫૦

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ મુનિ-
ઓની શુભ-જાનના ૧૫૦

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ મુનિ-
વરોએ લાવેની અનગન-
ની મરોત્તમતા ૧૫૧

શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિએ
કરેન દુઃસ્ત-ગર્હા ૧૫૨

શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિવરે
લાવેન સામાગિક-સગ
પણી અસાગતા
૧૫૨-૧૫૩

શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિએ
પ્રભુમહાવીર-સ્વામીના
કરેના ગુણગાન
૧૫૩ થી ૧૫૬

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ પાત્ર
મુનિઓને કેવલજ્ઞાન
અને મોક્ષપ્રાપ્તિ ૧૫૬
કથાનો ઉપમહાગ ૧૫૭

શ્રી મોમંદ પ્રભુનો અત્ય-
મનસ-રત્નિ ૧૫૮

શ્રી સીમધ પ્રભુના જીવનની
માહિતી માટે ૪૩ દ્વારે
૧૫૯ થી ૧૬૩

શ્રી મોમંદ પ્રભુના ગુણ
નુસાદ અને શુભાશાસ ૧૬૩
નગકાળી શ્રી મોમંદ
પ્રભુ પામે અતિમ પ્રાર્થના
૧૬૪-૧૬૫

મે	ખાસ અગત્યનો ગુનારો	૧
	કથાગત પાત્રોનો પરિચય	૧૬૭-૧
અ	પરિશિષ્ટો ૧ થી ૧૦	૧ થી
ચ	૧ સુભાષિત સાર સમુદ્યય	૧ થી ૭	૬ ગેય પદ્ધતિસૂચી	૩૫-
			૭ વિશેષનામસૂચી	
જ	૨ આલેકારિક ગાથાઓ	૮ થી ૧૩	૮ કદિન શબ્દકોશ	૩૭ થી
				૪૧ થી
ઝ	૩ અંધારો સાથે શબ્દસમ	૧૪ થી ૨૦	૯ દ્વાન દેવા લાયક રથો	૫૦ થી
	ગાથાઓ			
ટ	૪ રાસગાંઆવની કથાઓનો	૨૧ થી ૩૨	૧૦ વીજાપુરની પ્રતના પાઠા-	
	ટંક પરિચય		તરો	૫૫-૧
ડ	૫ ચિત્ર પરિચય	૩૩-૩૪		

नित्य-चिन्तय-उत्पन्न-भक्तिविष्णुपद पुस्तकसदृश-आख्यानानी नानदी विद्यावाणी प्रतनुं आद्य पानं,
 हेमां पञ्चपञ्चमी-राष्ट्रवती तथा प्राचीन लिपिमां शशंता आद्यभाग छे. "

॥ अरिहन्ता

आमिहन्ता

अभिजातवत्

अभिजातवत्

आमाभूपरमेश्वर

स्वस्वन्

॥ पूर्णश्रीसीमधरन्वासिने नमः ॥ दालप्रथमः ॥ रागगुडी ॥ तालअदताल ॥ कण्ठनञ्जि
 तं सनवनिनोण्डालश्रीजिह्वद्विवाकरा ॥ अरिदाविनोवतवदारा ॥ अहमदाण्डिदेरडा ॥ तलि ॥
 डातासुरवकदा ॥ दूटक ॥ मुस्वकदाकनककतकी ॥ कातिकदली ॥ कामला ॥ मानुषा ॥ अवतारमा
 नुषा ॥ विनकारणि ॥ सुतला ॥ अष्टकमनि ॥ मुक्तमिहा ॥ आश्रिया ॥ जगि ॥ सादी ॥ अहगणि ॥ संपदा ॥ जल
 पा ॥ आचार ॥ सुततडा ॥ सादी ॥ ॥ ववतवावनमभिलाणी ॥ ॥ अयोग ॥ संपदसारी ॥ तंमगदपरिना ॥ अहा ॥

॥ श्रीशंखेश्वर पार्श्वनाथाय नमः ॥

श्रीसीमंधर-शोभा-तरंग

॥ श्रीसीमंधरस्वामिने नमः ॥

ढाँस १

गग गुडी, ताव अउतावु-अवण अजित संभव जिनो-ओ देशी.

श्री जितेन्द्र द्विवाकरा, अरिहा त्रिलोचन अंदा रे ।

अहं महा-पांडिछेर रे, तेखि बुता सुभ-कंदा रे ॥

त्रुटके

सुभ-कंदा टनक-केतकी-कांति कदली-डोमला ।

भानुपो अवतार भानु, पवित्र-ठारखि भूतला ॥

अष्ट कर्म-निर्मुक्त-सिद्धा, आधारिया जगि सोहीछ ।

अहं गखि-संघदा बुता, आचार-भुत-तनु मोहीछ ॥ १ ॥

ढाँस

वचन-वचन-भक्ति जायकी, प्रयोग-संकेत सारी रे ।

संगड-परिना-अहंभी, आडिवनआय गुणधारी रे ॥

ગ્રંથક

ગુણધાર માના અષ્ટ પાઠક, સાધુ અષ્ટ-મહ-જયકર ।
પરમેષ્ઠિ-પંચક એક નંમતાં, હુષ્ટ આપદ હુષ્ટ-હર ॥
સરસ્વતી મુગ આવિ વદનિ, શ્રીસીમંધર બંધુર ।
ગાઉ શ્રી શોભાતરંગા, અભિનવુ એ સિંધુર ॥ ૨ ॥

દાસ ૨

રાગ કેદાર-આદિ ધર્મની કરવા એ-એ દેશી.

જંબૂદ્વીપ સોહામણ, પૂર્વવિદેહ રલિયામણ,
ભામણ કરીધ જિહાં સીમંધરએ ।
સાગર સીતા એગસેલુ, નીલવાનુ ચુચુ મેલુએ,
લેલુ પુષ્કલાવતી વિજયવરએ ॥

ગ્રંથક

બાવીસ શત નિ બારસ જોયલુ, ઝાઝેરાં સુખધામ ।
બ્યાસપણિ પુષ્કલાવતી દેવો, તેણિ પુષ્કલાવતી નામ ॥
વખાશગિરિ જિન-પ્રાસાદો, તેણિ પાસિતું સાર ।
વીસા સુ જિનજિંગ નમીનિ, સફલ કરે અવતાર ॥

દાસ

શ્રી પુંડરિકીયી વરનયરી, સતાર શત માઈ નયરી,
છિહયરી અઠાવીશ વલી બાણીયએ ।

ગાઉ પ્રમાણુ એ સળ બાણી, છત્રંદંડ રહિએ તાણી,
અહી પાણી દાર-કર્મ જિહાં આણીયએ ॥

ગ્રંથક

માતુ વિધાતા સુર-પુરી તોલી, તેણિ ગધ હચી લુધી
બારિ કરી ભૂ-પીઠિ લાગી-એ નંગરી ગુણ-ગુરથી ॥

દિન શોભાલું નિશિ ઉજ્જ્વળાલું, અચરિત્ત એ અસમાન ।
ચૈત્ય-ધન્ય લલકરેતી માનું, લૂંછ કરિ એક તાન ॥ ૨ ॥

હાલ ૩

ગગ ગમગિરી-નખનો ગય સવેગીઓ-એ દેશા

'તે રાજધ્યાની પુંડરિગિણી, જિહાં સોમધર પાર (સાર) રે ।
મુગલી સખ જન હીડીઈ, વનિ દીપી મુખકાર રે ॥ ૧ ॥

જલ સિંચ્યા વિષુસાર રે, અંદકલા જિમ ભાર રે ।
ઈંદ્ર-ધનુષિ કરી તાર રે, સખ જગ નેત્ર આધાર રે-તે રાજધ્યાની ॥

તિહાં એમાંસ નર-નાયકો, દાનિ કરી માનું અંગ રે ।
મોઈ-અક્ષર-માઝિલુ, નવિ કરિઉ નજાનું સગ રે-તે રાજગોરા ॥

અથવા પઠિત-વીસારિઉ, કર ઉપરિ કર ફીલ રે ।
'તે દિન લેખિ અવતરિઉ, જાણિ વંછિત સીલ રે-તે રાજગોરા ॥

આશા લેગ જેણિ કરિઉ, તેણિ ફીલું ભૂ-ભાર રે ।
પણ ભારે નવિ એણિ કરી, ગિરિ તરૂંચર જલધાર રે-તે રાજગોરા ॥

વદનાદિકે મોટિ તજે કે, તે સખ નર નિકલ રે ।
દિગ્ગ-પાતિ નિએક હરિણુ, પણ નૃપનિ નહીં અંક રે-તે રાજગોરા ॥

*દેતા વાધિ બહુ ધન, જિમ કૂંપ નિ આરામ રે ।
તપા પ્રમુખા જાણીઈ, પામિ અતિ મુખ-શ્રામ રે-તે રાજગોરા ॥ ૬ ॥

દાન-દૂપણ પંચ જાણીઈ, અનાદર-નિ-વિલાંબ રે ।
વિમુખપણુ-વિપ્રિયગિરા-વલી અનુતાપી જિમ રે-તે રાજગોરા ॥

રખાવો—
ધેનુ દૂપ આગમે સ્વભાવે, દેતાં દેતાં સંપતિ પાવે ।

તિમ મુજને જો તુંગ ગુણ દેગો, તો જંગમાં જશ અધિકા જહેગો ॥
સગ્ગમ ડણુ પાસ-જિણુ દગા ॥

૯ ઉપા. યસોવિ. મ. કૃત શ્રી સ્તંભમંડલ પાંચગિન કૃતવન)

દાન-ભૂપણ પંચ જાણ્યો, આનંદાશ્રુ-રોમંચ રે ।
ખડુમાન-વાણી શુભા-વલી અનુભાદન-સંચ રે-તે રાજ ૦ ॥૮૧॥

ઢાલ ૪

રાગ ગુડી-એક દિન રાજસભા કિલિએ-એ દેશી
તસ ઘરણી હરણી-દેશી, સાવ સવણી રે નારિ ।
મત્યકિ રાણી સોહીઈ, જસ સીમંધર સારો રે
શીલિ સોહામણી જાણી રે—
જસ કીરતિ ધણી, નિજ-પતિ-રંજની ધારી રે-શીલિ ૦ ॥૧॥
શુભ-લક્ષણિ સાલંકૃતા, વરણિ રાતડી ચાય ।
તે માનુ' જગ-સુંદરી, મસ્તકિ દીધા છિ પાયો રે-શીલિ ૦ ॥૨॥
તસ અંગિ કહું કિમ ન હવિ, કલા ચઉસકિ વાસ ।
જસ અંગિ ચઉ ચંદ્રમા, જસ કર અંગુઠ આસો રે-શીલિ ૦ ॥૩॥
જસ લોચન ચંચલ થકાં, જે ન મલિ તે જાણિ ।
શ્રવણ-રૂપ ભીતિ કરી, પડતા કોણ રાખિ તાણિ રે
વીણા છતી છે વાણિ રે-શીલિ ૦ ॥ ૪ ॥
સા રામા મુખ કહું કહા, એક શોભાઈ રહિત ।
ચંદ્ર-કમલ નિજ મૂંકતાં, શોભા દિન નિશિ ભીતો રે-શીલિ ૦ ॥૫॥

ઢાલ ૫

રાગ-શ્રીરાગ-દેખુ સુખણાં રે

ઇક દિન રાણી પુણિય લરાણી, કુંથુ-અર કે અંતરાલિ ।
પુત્રઅનોપમ સા શુભ પ્રસવિ, દુખીઆના દુખ ગાલિ રે-ઇક ૦ ॥૧॥
દિશિ-કુમરી ઈદ્રાદિક પૂજયુ, શુભ મર્યાદા ધારી ।
તેણિ કરી શ્રી સીમંધર નામ, ઠવિયં દુર્ગતિ-હારી રે-ઇક ૦ ॥૨॥

ચંચચ્ચાડ-ચંદ્ર-ચંદ્રિકા, તાસ પરિ વૃધિ પાવિ ।
 જિન-જનની નિજ-કરિજિનલેઈ, સીમંધરૂં હુલરાવીરે-ઈક૦ ॥૩॥
 જળ પૂતા ! તું ઉદરિ આયુ, હું આણુંદ બહુ પાઈ ।
 એકસુ-છન્નૂં મૂલ જે સંખ્યા, તેણિ સુપનિ હું ગાઈ રે-ઈક૦ ॥૪॥
 પ્રથમો ગજ ઐરાવલ્લ આવી, મુઝનિ બહુ નમેવી ।
 કહિ સોભાગિણી ધિનકૃષ્ણડલી, જિન ધરીઉ સુરસેવી રે-ઈક૦ ॥૫॥
 મુઝ સામી ઈંદ્રો તુજ સુતનિ, રોમંચીઅ શુભેસી ।
 તેણી કરી સામિની ! હું કિમ નાવું,
 તુઝ સુત મુક્તિ વરેસી રે-ઈક૦ ॥૬॥

બીજી ધોરી મુઝ આવી કહી, તુઝ સુત ધોરી ઈંદો ।
 ત્રીજી સિંહી-સુત મિંદીકું, નવિ બીહિ મૃગ-ચંદો રે-ઈક૦ ॥૭॥

ઢાલ ૬

ગગ કેદાર-નમુંય નિરંજન વિમલ સભાવિએ-એ દેશી
 ચુધિ લખિમી આવી ભાલી, મુઝ ચાપલ હવિ જાસિ રે ।
 પંચમિ માલ કહિ તુઝ સુતથી, જગત્ સુગંધી થાસિ રે ॥૧॥
 ચંદ્ર કહિ ચંદ્રવદની ! જો મુઝ ચંદ્ર સમો સુત હોસી રે ।
 છદ્ધિ, સત્તમિ સૂર્ય દેખું મુઝ નયનાંબુજ પોસી રે ॥૨॥
 હે સીમંધર ! મુઝ વજ સંધઈ, અઠમિ કુલ ધજ જોસી રે ।
 જ્ઞાન-જલિ બરીઉ સુતકુંભો, નવમિ જન મલ ધોસી રે ॥૩॥
 જન-તૃપ્ત્યા છેદિ તવ પુતો, તેણિ સર દસમું આવિ રે ।
 પુણ્ય વિના નારી કુણુ દેખિ, ધિન તે તુઝકું ગાવિ રે ॥૪॥

ઢાલ ૭

ઢાલ-અંદોલા, બીજૂં નામ અઢીઆ :

ગાયું ઈંદ્ર નેરેંદ્ર, આયુ સાગરચંદ્ર,
 બોલિ મુઝ હસીએ, એકાદશ વસીએ ।

તુઝ સુત અતિહિ ગંભીર, તેણિ હું થયુ અધીર,
પદ નવિ લીલ્યછએ, મુઝ હિત કીલ્યછએ ॥ ૧ ॥

ગિસસિ ત્રિગડિ સાર, સીમંધર ગુણુભાર,
રયણુ-કૃપ-ધારિયા એ, કરું અઉઆરીઆએ ।

હું છું દેવચિમાન, મુઝ દેને એક માન,
ધર્મ કહી આવીઉએ, ખારમ ભોવીઉએ ॥ ૨ ॥

ગુણુ-મણિ-રત્ન-ભંડાર, આપે સિન્નેનનિ તોર,
તુઝ સુત દીવડુએ, રત્નશશિ વડુએ ।

હમકી સખુ મામ, નુહુરિ દીનિ ગામ,
તેરમ હું ચઢીએ, આવીઉ અગ વઢીએ ॥ ૩ ॥

કર્મ-ધંધણુની રાશિ, દહિસિ સિતિ વિમાસિ,
આંધુ તુમ્હ ભણીએ, તુઝ પૂતો ગુણીએ ।

નિર્ધૂમ-વહિ સરૂપ, સકલ તેજકુ ભૂપ,
અઉદસ સુપનમિએ, તું મુઝનિ ગંભિએ ॥ ૪ ॥

હાલ ૮ :

કાગડ

અઉદ સુપન આવી ધર્મ થુણી, દિ આંસીસ એકતિ ।

વદનિ પંથકા સુપનકા, તીને સુવનકી કતિ ॥ ૧ ॥

તું જન્મિ સુણિ નંદના, દિશિકુમરી આવતિ ।

પ્રથમ આઠ મુઝ પ્રણુમીધ, બાલિ પ્રેમ ધરતિ ॥ ૨ ॥

માત મ ધરયે ભય મનિ, હમ તુમ્હ યુતા કાનિ ।

ગુણિય તાણી આવીઆ, આપે મુગતિનું રાનિ ॥ ૩ ॥

સૂતિ-કર્મ કરી આપસ્યું, ઈમ કહી પંક હરતિ ।
 આઠ ગંધોદકિ વરસિએ, આવી પાઈ પડતિ ॥ ૪ ॥
 વહી આવી મુઝ પ્રણમીઅ, આઠ કહિ સુણી માતી ।
 ફર્યાણુ જોઈને અમ્હતણા, જિમ થોઈ અઘ-પાત ॥ ૫ ॥
 આઠ લિંગારની ધારણી, આઠિ વૈજણી ધારિ ।
 તુઝ પુણિય હું વૌણ્ય, આઠ હુઇ આમર-હારિ ॥ ૬ ॥
 મ્યારિ દીવી ધરી ઝોમિ, જોલિ મંગલ-માલ ।
 મ્યારિ રક્ષા કરી જન્મકુ, હરખ ધરિ સુર-ખાલ ॥ ૭ ॥

તુમ્હ જનમો સુણી સુર-પતી, આઈ હમકે પાસિ ।
 પચ-ઈન્દ્ર શએ મારગિ, પોહતા મેરૂ આવાસિ ॥ ૮ ॥

અઉસદિ ઇન્દ્ર તિકાં મિત્રી, ઉછવ બહુપરિ કીદ્ધ ।
 સળ સુર-નાયક વિનવી, કાજ હમાગ મીદ્ધ ॥ ૯ ॥

યક્ષ-ઈમ કરી લીપએ, કુકમ અગર કપૂર ।
 કરતુરી અંદનિ કરી, મહામુગધનુ પૂર ॥ ૧૦ ॥

ઉચિ ધાનકિ આવીઆ, અહ માનું જોવા રત્ત । ૨૫૧, ૫૫)
 તુઝ દર્શનિ મુઝ દુખ ટલિ, કાલુગ્ને (કાલુગ્ને) જિમ પત્ત ॥ ૧૧ ॥

ધિન પુન્કલાવતી વિજયો, ધિન પુન્કરિગિણી રાજિ ।
 માનું સીતાર્થ રહિયો, મીતા જાવા કાજિ ॥ ૧૨ ॥

૧ આ ગાથા થી કેશરમાલ જોન જ્ઞાન મંત્રિ પાટણની "શ્રી
 ગીમધ-ગોસા તરંગ"ની પ્રતમાં નથી

ઈલાદેવી નિ સાર કિ, વૃતનૂં ફલ હવૂં રે ।
તુઝ પદ-પંકજ-પૂજન, પામિઉં અલિનવૂં રે ॥ ૮ ॥

ઈદ્રાદિકની કોડિ કિ, ણિઠી એક મિલી રે ।
પૂતા ! તુઝ રૂપ આગલિ, સળ જાઈ ગલી રે ॥ ૯ ॥

તુમ્હે શીતલતા તેજકે, વિચિઈ મનિ ધરી રે ।
ચંદ-સૂરકું કુંડલી, પરિવેષિ કરી રે ॥ ૧૦ ॥

રૈવતણી બલિ જાઉકે, અનિમિષ-લોચના રે ।
જાસ નહીં અંતરાય કિ, ધિન ગત-ચોચના રે ॥ ૧૧ ॥

અભ્યાસિ વાધાંતિ કિ, પૂન્યની ચોચના રે ।
નયન-કમલ-દલ તુમ્હેકા, સળ દુઃખ-મોચના રે ॥ ૧૨ ॥

તિલકં ત્રીન ભુવનમિ, સુરલોકો સહી રે ।
સ્વર્ગ-ખંડ-લલામ, સુરરેખા રહી રે ॥ ૧૩ ॥

સળ સુરકુ મણિ નાયક, ઇંદ્રો જલહલિ રે ।
તે તુમ્હે દેખું લાલ નૃ. તુઝ ચરણાતલિ રે ॥ ૧૪ ॥

જળ નવિ દેખું મોહન, તુમ્હે લાડિલા રે ।
તવ જે મિત્ર ન થાઈ, ચિત-કજ કોડિલા રે ॥ ૧૫ ॥

ધાઈ આવિ પાસિ કિ, તેણિ મુખચંદલિ રે ।
પ્રત્યક્ષ દીપ્તિ એક કિ, પદ્મસરિ જલિ રે ॥ ૧૬ ॥

રમિઅમિ કરતુ પૂત કિ, આવી લાગિ ગલિ રે ।
ધિન્ય પૂતા ! જગિ માત કે, તુઝ સરિષુ મલિ રે ॥ ૧૭ ॥

ચંદ્ર-કલા જિમ દેખિ કિ, જલ-નિધિ ઉછલિ રે ।
તિમ આવંતુ દેખિ કિ, સુતકું મન પ્રલિ રે ॥ ૧૮ ॥

સળ જાણિ સખી દેહ કિ, કોઈલ સામલી રે ।
પણ શબદ સામલીઈ કેમ કિ, જોણું મતિકલી રે ॥ ૧૯ ॥

તિહાં બહુ તમકુ વ્યાપ કિ, માસિ માસિ અંદલુ રે ।

તે મુઝ પૂતકે પદનિ, બહુ ફંદલુ રે ॥ ૨૦ ॥

તુમ્હારે વિરહકે તાવિ^૧ કે, હમ નયનાવલી રે ।

દેરવણી-દલ-કાંતિ કેરે, દમલાણી મલી રે ને ॥ ૨૧ ॥

તુમ્હ દર્શનકું અહ, સુધા નવિ મોચી^૨ રે ।

લીલા-લહરી-તરંગ, તુપારે સીચી^૩ રે ॥ ૨૨ ॥

લાલન મુખ-અંદ દેખીનિ, સત્યકી સરસની રે ।

આણુંદ-આસું સુતકું, માતા વરસતી રે ॥ ૨૩ ॥

અંદકાંતિ મણી^૪ કરી, માતા-મુખ ઘડિ^૫ રે ।

માનું અન્યથા મુખથી, આંસુ કિમરે પડિ^૬ રે ॥ ૨૪ ॥

મહી કૃતાર્થ માનું કિ, ત્રિહાં તું અવતરિ^૭ રે ।

દેવથી આવી^૮ બુ^૯તું, મુર-લોકો તરિ^{૧૦} રે ॥ ૨૫ ॥

નાગ-ભુવનિ બુ હેકું, ઉચ્ચ કિમ ન હવૂ રે ।

અલંદરિ^{૧૧} તે^{૧૨} ધાનક, પાવન તેહવું રે ॥ ૨૬ ॥

મુંદરતાકું આગર, શ્રી સીમચરે રે ।

જેણુદી બનાઉ તેજકે, સળ જગ સિધુરે રે ॥ ૨૭ ॥

પરમાનંદકી માલકે, ગાતા પાગી^{૧૩} રે ।

લલી લલી રંગ-તરંગ કિ, મસ્તક નામી^{૧૪} રે ॥ ૨૮ ॥

કાલ ૧૦ સમયમાંજે ઉપરજે.

ગમ-માણી, ગમજે ॥ મંત્રિ-જો દેશી.

જિતકુ રૂપ દેખિ સખી જાપિ, મુલિ માતા સસનેહો રે ।

સળ મુર-નરકું નાયક-રતનં, ત્રિભોવનિ વાલી રેહો રે ॥ ૧ ॥

૧ ૦૫, ૨ કિ, ૩ કિ, ૪ ભુતં, ૫ જો.

૨. સિમચરે ૧૫૬૫૫૫૬ દારી લખાવે

તે નયણાં રે 'નંગિ ધિન ધિન, શોભા વરણી ન જોઈ રે । ૧૧૫
રોગ-શોગ-સંતાપ-આપદા, જિન-નામિ અલગા થાઈ રે-તેં ॥૨॥

લોક કહિ છિ જેહ વિધાતા, તેણિ તુમ્હ અંખિઆં વંચી રે ।
તુમ્હ મુખ-શોભા જી નવિ દીઠી, ત્રિભોવન-કાંત પ્રપંચી રે-તેં ॥૩॥

હવિ નિજ-સુત-મુખ જોઈ જોઈનિ, સફલ કરું નિજ-નયણાં રે ।
ઈમ કરતાં જી ચિતમાંહિ આવિ, તુ આપિ નિજ-વચણાં રે-તેં ॥૪॥

એક ચંદહુ તુમ્હ દો નયણાં, કળહી સંચિ ન આવિ રે ૧૧૬
નયનાનંદ કરો એ દ્રવ્ય, ચંદ તેણિ તુમ્હ ભાવિ રે-તેં ॥ ૫ ॥

જાતજી ! મન્મથ-સરિયું જિન, કિમ એ શીતલ-જલ-લહરી રે ।
મન્મથ તુ જિહાં રહિ તેહ દાલિ, નિજ-ધરિન જૂઠ કિહરી રે-તેં ॥૬॥

નામિ રૂઠું મનમિ રૂઠું, રતિ-પતિ નામ કહાવિ રે । ૧૧૭
અથવા શંકર દાહ કરિઉ જળ, તળથી જનકું તાવિ રે-તેં ॥૭॥

તૂણ પૂતાકું જે જન સમરિ, રોગ ક્ષયાદિક જાવિ રે । ૨૧
એ હુધાકું અધ્યયન દેખુ, રોગ-ક્ષયાદિક થાવિ રે-તેં ॥ ૮ ॥

જી ધરત હથીઆર લોહકે, તુ સળ પ્રલય પાડે રે ।
અંગ-સહિત શ્રવણિ જી આણત, ક્ષણમિ મા'મ ગમાડિ રે-તેં ॥૯॥

તુમ્હ સુતકું આવત દેખીનિ, કોણ જીવ હરખ ન પાવિ રે ।
કોણ નિર્દન લુપ્તિમી દેખીનિ, નિજ કમાડ દેવરદાવિ રે-તેં ॥૧૦॥

એ અંગ-શોભા સહસ-લોચન વિણ, બીજું કોણ અવગાહિ રે ।
વચન-કાંતિ એ નાગ-પતિ વિણ, કોણ બોલવાનિ આહિ રે-તેં ॥૧૧॥

ચંદ-સમો એ જિન કિમ કહીઈ, તુમ્હ પુત્ર નિકલકી રે ।
દિજ-રાજો પણિ વારણી-સેવી, વિરહી-વધ-પાતક-અંકી રે-તેં ॥૧૨॥

નિજ-ધનુ મદનિ આપીઉં રે, જિનેડી બ્ર-ચ્યનાઈ ।

નવિ જાણિઉં મુઝ જીતસિ રે, અતિ-ગાહૂં છેતરાઈ-સીમં ॥૬૮॥

ચંદ્ર-સૂર નિ સાગર રે, મેરુ-ચિંતામણિ સાર ।

કામ-ગવી કામ-કુંભલુ રે, કામ-તરુ ગુણભાર-સીમં ॥

કમલ-મતંગજ-સીંહલુ રે, ધોરી ઉપમ વંક ।

ઈત્યાદિક સકલંકીઆ રે, એ જિનજી નિકલંક-સીમં ॥૧૧૧॥

ઈત્યાદિક પ્રેમિ કરી રે, માત સખી જિન ગાઈ ।

મનકી કરગર સળ ટલી રે, તેજ પ્રતાપ સવાઈ-સીમં ॥૧૨૦॥

ઉપમ

કાલ ૧૨

૧૧૨૦/૧૧૨૧/૧૧૨૨

સવાઈ ૫૫૫

મેજીક એ રાગ-આસાઉરી-નંદનકું ત્રિસલા-એ દેશી

ગુણ સાધિ સીમંધર વાધિ, ઐયાંસ રાગ રંગ રે ।

યોવન-વય મલયંતુ દેખી, માતા બોલિ યંગ રે ॥૧૧૧॥

સકલ-કલાં જિન-અંગિ રમતી, ભમતી આવી હુજિ રે ।

એહવું ઉત્તમ પુરુષ ન દીકું, જિહાં રહીધુ મુખ-સેજિ રે-સકલ ॥૧૨॥

ગુણ દેખીનિ સળ કો રાચિ, માચિ પ્રેમિ એપાર રે ।

દેહંતુ વ્યાધિ અહિંસા ભણીઈ, વનનું ઉપધ સાર રે-સકલ ॥૧૩॥

માતજી બોલી જેહની લખિમી, ધનપરિ લોગ ન આવિ રે ।

જલ-નિધિની પરિ વિરસ તુઝ રૂપ, લોગા કિમ ન ગાવિ રે-સકલ ॥૧૪॥

સઘલિ દર્શનિ મત ગહુ દીસિ, માત-મત નવિ દીસિ રે ।

તે પીઠતાં કિમ દેખીજિ, હા કહિ મન હોંસિ રે-સકલ ॥૧૫॥

તૂં પરણિય અમહનિ મુખ સાતા, ઈમ કહી આગ્રહ કીઝ રે ।

માત-મનોરથ લંગ ન કરિઉં, સળકું વંછિત-સીઝ રે-સકલ ॥૧૬॥

ભોગ-કર્મ જાણીનિ પગ્ણી, રૂઢિભણી રૂપિ અભંગ રે ।
 નિજ-દેહ-કાંતિ-જીત-ઈદ્રાણી, જિનજી મનિ પ્રત-રંગ રે-સકલ ॥ ૬ ॥
 જાણીનિ લોકાંતિક આવી, જોલિ અમૃત-વાણી રે ।
 'જુજિ જુજિ અનિહા જગ-પાવન, મારિ રે' ॥ ૭ ॥
 મુનિસુવ્રત-નમિ-કે અંતરાલિ, ઈદ્રાદિક ઉચ્છવ કરીઉ રે ॥ ૮ ॥
 આગી લાખ પૂર્વ થયિ જિન, તુરીય-જ્ઞાન વરીઉ રે-સકલ ॥ ૯ ॥
 શુભ-ધ્યાનિ વિષુ કેવલ પાયા, કીધુ જગ-કલોત રે ॥ ૧૦ ॥
 કીર્તિ-ફતી ગઈ સુર-લોકિ, ઈદ્રાદિ-મુખ જોત રે-સકલ ॥ ૧૧ ॥

દાસ ૧૩

ગગ-મામેગી-મિથિના-નયરી-જો દેશી

તેણિ કાલિ અનિ તેણિ સમિ, સ્વર્ગિં ઈદ્ર ઈશાનજી ।
 નિજ ઈદ્રાસન ડાઘું જાણી, જોલિઉ હરિ વીર-માનીજી-
 સુરપતિ ઈકગિત્તિ ધ્યાઈ સીમંધરકુંજ ॥ ૧ ॥
 આતક આહિ જિમ મેઘ-માલા, વલી ગજ વંધ્યાચલક જી-સુરપતિ ॥
 દેવની કોડાકોડિ મલિ જી, સિંહાસન નવિ હાલિજી ।
 મેરુ-ગિરિ-સમ તુ કિમ હાદ્યું, જિન દેખી મનિ માહોલિજી-સુર ॥ ૨ ॥
 પ્રેમુ દેખતે જે પ્રેમ ઉપનુ, ન્યાની વિષુ કોણુર ભાસિજી ।
 ધિન્ય ધિન્ય પુષ્કલાવતી-વિજયો, અરિહા વાણી પ્રકાસિજી-સુર ॥ ૩ ॥
 સાત આઠ પગ ઉસરી, એગ-સાડી ઉત્તરાસ ગીજી ।
 નેમાથણુ (અચૂણુ) કરિ રોમાંચિત, સીમંધરકુંજ રંગીજી-સુર ॥ ૪ ॥
 ઘંટ-નિનાદિ મુખ સુર મેલી, ઉચ્છવ-કારણિ અચલીઉજી ।
 દેવતાણી કોડિ પરવરિઉ, વિષુ-ચરણિ જઈ મલીઉજી-સુર ॥ ૫ ॥

ધર્મ ત્રિસદ્ધિ દુન્યવનાં આબ્યા, નામો-નામિ ગણીધી ૧૫૬
સુધર્મો નિ સનતકુમારો, માહિદ્રો બ્રહ્મ ચુણીધી-સુર૦ ૥૬૧

લાંતક શુક્ર અનિ સહસારો, પ્રાણત અન્યુન સુરસામી ૧
દેવલોકના પદસ એ મધવા, પુન્યતણા છિ કામી ૧-સુર૦ ૥૭૧

ભવન-પતિના વીસજ કંઠીધ, ચમર બલિ ધરણિંદા ૧
ભૂતાનંદ નિ વેણુદેવો, વેણુદાલી સુર-અંદો ૧-સુર૦ ૥ ૮ ૥

હરિકંત હરિસહ અનિ અગ્નિસીહો, અગ્નિમોણિયે પુત્ર રેનણુ ૧
વસિઠ્ઠજલકંત જલપ્રભ જાણું, અમિતગતિમિતવાહણુ ૩-સુર૦ ૬

વેલંબ અનિ પ્રભંજન ઘોષો, મહાઘોષ નિ વસિ નીચા ૧
જુએ જિનનિ વંદનિ આબ્યા, તુ કિમ ન થયાં ઉચા ૧-સુર૦ ૥ ૧૦ ૧

ના નામ પં કો નાનાકા ૨૨૦ ૧
ધર્મી તજાની રોવિલે દાસ ૩૪ ૧
મિત્રાગણના રોવિલે ૭૦, ગેમ ૫૦
ધર્મી રોવિલે ૭૦, ગેમ ૫૦
હવિ જત્રીસ રે વ્યંતર-ધંદ્રા આવીઆ ૧

કાલ મહાકાલ રે, સરૂવ પડિરૂવ જાણીઆ ૥
પુત્રભદ્રો રે, માણિભદ્ર લીમ સુરપતી ૧

મહાલીમા રે, કિંનર કિપુરસો મતી ૥
મીઠા મીઠા રોવિલે ૭૦, ગેમ ૫૦

સપુરિસ મહાપુરિસ અતીકાચો, મહાદાય ગીયરતિ લહિઆ ૧
ગીતજસા હવિ સોલ જીજ્ઞ, સનિહિત સામાણિ કહિઆ ૥ ૧૧ ૧

ધાતા વિધાતા ઋષિ ઋષિયાલ, ઈશ્વર મહેશ્વર સહી ૧
સુવચ્છ વિશાલ હાસ હાસરૂઠ, તુરાસાદ આબ્યા વહી ૥ ૧૨ ૧

શ્વેતમહાથેત રે, ૧પચક પચકપતિ દીપતા ।

હવિ યોતિથી રે, આબ્યા પર-મદ છપતા ॥

પૃતનાપાદ રે, અસંખ્યાતા આવચે ।

જાતિ માટિ રે, અંદ સૂર દોઈ લાવચે ।

લાવતા આણુંદ ઇમ અઉસદ્ધિ, કૌશિકા જિનકું નમિ ।

ત્રણિ ગદ અશોક-પમુહા, રચીનિ પાતગ ગમિ ॥

શ્વોસીમંવર ચુમુખિ કરી, ત્રિ-જગતિ જે ધર્મ કહિ ।

તે માનું ચ્યારિ ગતિ, કપાયા, લોકથી અલગા રહિ ॥ ૨ ॥

હવિ જાણુ રે, સમોસરણિ પિહલિ સહી ।

પ્રભુ લાખત રે, રાજા તિહાં આવિ વહી ॥

સાલિ-કલમના રે, આહુ એક અનોપમા ।

દુખલિઆ રે, ખડિયા બહી છડીઆ સમા ॥

સમો વાજિત્ર વાજતિ, ધન-ધોર નીસાણિ ગડિયા ।

પૂર્વ-પોલિ ભૂપાલ પિસિ, પરમ-શોભાઈ જડિયા ॥

૧ જહલસંગ્રહણી આદિ મથના આધારે આ નામને બદલે પતંગ

પતંગપતિ નામ યોગ્ય લાગે છે.

“ હાસે હાસરૂં વિય, સેએ ય મરે તહા મહાસેએ ।

પયંગે પયંગવરૂં વિય, સોલસ ઇંદાળ નામાઈ ॥

ઈમે ત્રિસદ્ધિ દુર્યવના આઠ્યા, નામો-નામિ ગણીઈછી ૧
સુધર્મો નિ સનતકુમારો, માહિદ્રો બ્રહ્મ શુભીઈછી-સુર૦ ।

સાતક શુક્ર અનિ સહસારો, પ્રાણત અન્યુન સુરસામીછી ।
દેવલોકના દસ એ મધવા, પુન્યતણા છિ કામીછી-સુર૦ ॥

ભવન-પતિના વીસજ કહીમ, ચમર બલિ ધરણિંદાછી ।
ભૂતાનંદ નિ વેણુદેવો, વેણુદાલી સુર-અદોછી-સુર૦ ॥ ૮ ॥

હરિકંત હરિસહ અનિ અગ્નિસીહો, અગિર્મોહિવે પુત્ર રજાણ
વસિષ્ઠજલકંત જલપ્રલ જાણું, અમિતગતિમિતવાહણુછી-સુ

વેલંબ અનિ પ્રભંજન ઘોષો, મહાઘોષ નિ વસિ નીચાછી ।
જીવે જિનનિ વંદનિ આઠ્યા, તુ કિમ ન થયાં ઉચાછી-સુર૦ ॥ ૧

આ બધું નં દો પાતાતમ મરો ।
અન્યો તમારો જેવો દાસ રૂઢ જો નમો નિલે
મિત્રગામી રૂઢો ઉત્તર, તેમજ મોજી અલિખ
અન્યો દોગ-દેવ-સારી સનુ જગદી ર-એ દેશી કાપગી
હવિ ગત્રીસ રે, વ્યંતર-ઈંદ્રા આવીઆ ।

કાલ મહાકાલ રે, સુરવ પડિરૂવ જાણીઆ ॥
પુત્રલદો રે, માણિલદ લીમ સુરપતી ।

મહાલીમા રે, કિંનર કિપુરસો મતી ॥

સુરુજેનું, મહાસુરુજેનું ચૂક ?

સપુરિસ મહાપુરિસ અતીકાવો, મહાકાય ગીયરતિ-
ગીતજસા હવિ સોલ ખીજ, સનિહિત સામાણિ-
ધાતા વિધાતા ઋષિ ઋષિપાલ, ઈંધર મહેંધર

સુવચ વિશાલ હસ હસરહ, હસસાદ આઠ્યા વ

પ્રથમોસરણિ દેવ, નિશ્ચિ સમકિત, તિહાં જિનિ લાભ કહિઉ સહીએ ।

પ્રદક્ષણ^૧ જિનુપૈત્ય, તરુચરનિ દેઈ, પછિ ધર્મ-કથા કહીએ ॥ પા.

જુલ્ય અપુત્રી પૂજા, અદિદ્-પૂર્વ, જે તે શ્રમણ^૨ નાવિ યદાએ ।

ગારસ જોયણુમાહિ, પ્રાછિત પામએ, શ્રીગુરુજી કહનલિ (!) તદાએ ॥ ૬ ॥

મંડલિક જે ભૂપ, તસ ભૂ-મંડલિ, રૂપ અનોપમ સહુ લણિએ ।

તેથી અનંતૂં રૂપ, બલ-હરિ-ચક્રીનૂં, વ્ય તરનૂં પડિત મુણિએ ॥ ૭ ॥

જીવ અનુત્તર-દેવ, આહારક-ગણુધર, અનંત-ગુણિ(ણી) સીમંધરુએ ।

જીવન/ભુવનની કંતિ, જે ભામંડલ, સંઘ સકલનિ સુખ-કરુએ ॥ ૮ ॥

કાલ ૧૬ સરુદ્ધિ પૂર્વજોડો ને

ગગ-ધ-વાસી, સગ જગ ભૂવણુ-એ રહિ ॥ ૯ ॥

ધિન ધિન તે વર વિદેહમાનવ, જે તુમ્હનિ નિત વંદિછ ॥

જે પ્રભુજી એક ભાવિયે ધ્યાઈ, નિશ્ચિ ન પડિ કંદિછ ॥

શ્રી સીમંધર ! તુમ્હ વાણીથી, ભરતખેત્ર નરનારીછ ।

સુખ-સમાધિ પામ્યા પામિ છિ, પામશિ દુઃખ નિવારીછ ॥ ૧ ॥

હલધર-ખાંધવ દેવકી-નંદન, પૂજ્ય થકી સુખ પાયુછ ।

રૂક્મણી રાણી સપરવારિ, સુખ પામ્યિ તું ગાયુછ ॥

કાલિકમૂરિ આર્યશક્તિ, ધિન જસ તુમ્હ પ્રસાદોછ ।

નિગોદતણી^૪ વિસ્તાર અપૂર્વ, કુણ ન કરિ જેહસ્યું વાદોછ ॥ ૨ ॥

ઈત્યાદિક પ્રાણી જાહુ તુમ્હથી, પામ્યા શાતા સારછ ।

અપ્રસિદ્ધ માટિ વહી બોલું, દામગજેદ્રો તારછ ॥

૧ °ક્ષિણ, ૨ શ્રમણો, ૩ ભાવિ, ૪ °તથા,

૧૫૫૨૪

૧૫૨૫૧

પ્રથમોત્તરણ દેવ, નિશ્ચિ સમકિત, તિહાં જિનિ લાભ કહિઉ સહીએ ।

પ્રદક્ષણ? જિનુજ્યૈત્ય, તરુચરનિ દેઈ, પછિ ધર્મ-કથા કહીએ ॥૫૫॥

જુલ્ય અપુત્રી પૂજન, અદિક્ષ-પુણ્ય, જે તે શ્રમણા નાવ યદાએ ।

ગારસ જોયણમાહિ, પ્રાપ્તિ પામએ, શ્રીગુરુજી કહનલિ (!) તદાએ ॥૬૬॥

મેંડલિક જે ભૂપ, તસ ભૂ-મંડલિ, રૂપ અનોપમ સહુ ભલિએ ।

તેથી અનંત રૂપ, ગણ-હરિ-ચક્રીનૂં, વ્યતરનું પડિત સુલિએ ॥૭૭॥

જીવ અનુત્તર-દેવ, આહારક-ગુણધર, અનંત-શુભિ(ણી) સીમંધરએ ।

તીન/ભુવનની કતિ, જે ભામડલ, સંઘ સકલનિ સુખ-કરએ ॥૮૮॥

કાલ ૧૬ મહાદેવ પૂર્વજેન્મજેન્મ

ગમ-ધન્યામી, સમ વામ ભૂવણ-એ રૂપિ ॥૯૯॥

ધિન ધિન તે વર વિદેહમાનવ, જે તુમ્હનિ નિત વંદિહ ॥૧૦૦॥

જે પ્રભુજી એક ભાવ્યે ધ્યાઈ, નિશ્ચિ ન પડિ કંદિહ ॥૧૦૧॥

શ્રી સીમંધર ! તુમ્હ વાણીથી, ભગ્તખેત્ર નરનારીજી ।

સુખ-સમાધિ પામ્યા પામિ છિ, પામશિ દુઃખ નિવારીજી ॥૧૦૨॥

હલધર-બાંધવ દેવકી-નંદન, પૂજ્ય થકી સુખ પાચુજી ।

રૂક્મણી રાણી સપરવારિ, સુખ પામ્યિ તું ગાચુજી ॥૧૦૩॥

કાલિકસૂરિ આર્યરક્ષિત, ધિન જસ તુમ્હ પ્રસાદોજી ।

નિગોદતણી વિસ્તાર અપૂર્વ, કુણ ન કરિ જેહસ્યું વાદોજી ॥૧૦૪॥

ધન્યાદિક પ્રાણી ગહુ તુમ્હથી, પામ્યા શાતા મારજી ।

અપ્રસિદ્ધ માટિ વલી બોલું, કામગજેદો તારજી ॥૧૦૫॥

નિજ ભાગિની વ્યભિચાર મુદ્દાણું, પૂરવ-ભવિ મુનિ પામીછ ।
 તુમેહ દર્શનથી ચીર કહનિ, દીક્ષા તદ્ભવ મુગતિઈ ગામીછ ॥૩૧॥
 કામગજેંદ્ર-કથા સાંભલતાં, કોહનિ નાવિ વિગળછ ।
 મંગલ-માલ અનોપમ પામી, સાધિ સુગતુ માગછ ॥
 પૂર્વ-ભવતા ચ્યાર મિત્રદયું, મિત્રીઉ મનનિ ગ્રેમિછ ।
 તે કેવલીનિ નિત-નિત ગાઉં, કાલ જાઈ જિમ એમિ
 સાવધાન સંભલીઈ લોગા, કિમ મોહ-જાણે સુપરિઉછ
 વીર-ધર્મ સીમંધરજનિ, કિમ આનંદિ લોટિઉછ
 વર્તમાન સીમંધરજના, જે શુભ ગાવિ ભાવિછ
 અભંગ-ભાગ્ય સૌભાગ્ય-લક્ષ્મી, એક પુલકનિ પાવિ

॥૩૨॥ શ્રીસીમંધર-સ્વામિ-શોભા-તરંગે પંચમ પ્રથમો

કામગજેંદ્ર મુન જાણીઈ, માત-પિતા મુખ અંદ રે ।

ધિન્ય પુત્રા જગિ તે સહી, મહા-વિનય-ગચ્છકા કંદ રે-છંક ॥૬॥

અન્યદા નારી પ્રિય-ગુમતી, સહિત ગિહુ શુણિ દેણિ રે ।

શુણિ ગિહી એ કન્યકા, દેવ-કન્યા ઉવેણિ રે-છંક ॥૭॥

નિજ-વશા નિદર માટિ કરી, આકારે ગોપ-ચુ અંચિ રે ।

રાગ જાણીનિ નારીઈ, પરણાચુ તે પરપંચિ રે-છંક ॥૮॥

સુકલીણી સુખકારિણી, અત્ર પ્રભાકર સાથ રે ।

ઉત્તમ-સંગતિ મુખ યશ, લોહ-કમલ-મીપ-પાથ રે-છંક ॥૯॥

ઉત્તમા હુઈ માનદા, નીચિનિ દેસહુત વોહક રે ।

અંદનિ ઈધર શિરિયહિ, રાહુ અસિ વહુ ગાહક રે-છંક ॥૧૦॥

આલોચિ મંત્રી, કાજિ દાસિકા, રૂપિ રમા, કામા ભૂમિ રે ।

ભોજનિ માતર, તે વેશિકા, કર્મ પદ શુભ સી-મિ રે-છંક ॥૧૧॥

પ્રથ-ગૃહાદિ કેલી કરિ, રામચંદ્રિ નેત્ર સીત રે ।

મીચીઆ અંદકું દિખતા, ઉત્તર દિ મૃગ સીત રે-છંક ॥૧૨॥

કામગજેંદ્ર આનંદિઉ, નારીનિ કહિ સુણિ દેવિ રે ।

તોરી સક્તિ હું રંછઉ, માગિ તૂં વર કાર્ષ હેવ રે-છંક ॥૧૩॥

નારી કહિ જે તુમિહ સુણુ, દેણુ અનુભવુ જોહ રે ।

સર્વ કહિવું મુજનિ, પતિ કહિ ઈમ હુયો તેહ રે-છંક ॥૧૪॥

ગગ-ગુડી, ત્રણ પત્રોપમ બોગવી-એ દેશી.

ઇક દિત કામગજોંદ્રનિ, ચિત્રકારિ પટ એક ।

આપ્યું દેખી કન્યકા, પૂછિ કોણ વિવેક ॥ ૧ ॥

કોહનું રૂપ કે આતુરી, તવ બોલિ રંગાણવ ।

ઉજેણીપુરી બાણીધ, અવંતી નૃપ-દીવ ॥ ૨ ॥

તસ કુમરી-પ્રતિ છંદુ, કુમર સુણી મનિ હરણી ।

નિજ સીમનિનીનિ કહિ, અહી આણુ તુમ્હિ પરણી ।

કહિ થોપા સુણુ કંતણ, તુમ્હ રૂપ તત્ર જુ વ્યાપિ ।

રૂપ દેવિની અમકિતો, નિજ પૂત્રી પછિ આરિ ॥ ૪ ॥

વચન નિતંગિની સાંલલી, નિજ-રૂપ ચિત્રી સાથિ ।

મોકલિઉં રાજ અર્પિત, પુત્રી અદાવીઉં માથિ ॥ ૫ ॥

ઉજેણી શક થીંતવી, એહ અનોપમ વાત ।

પુત્રી નરની દેખિણી, અહીં રાગી દુખ-પાત ॥ ૬ ॥

શર્ક કહાવિઉં પરણવા, આવયો પુરુષ-રતન ।

સોતાદેશિ વામાર્યુ, આલિઉં સેન્ય ચતન ॥ ૭ ॥

સૂરો અસ્તો સાગરિ, નવિ ઉદયુ મનિ આણી ।

મુઝ સુતનિ એહી છતિ, નલિણી પણ કમલાણી ॥ ૮ ॥

પશ્ચિમ-દિશિ ગણિકાઈ, સૂરિજ સાગરિ નાખ્યુ ।

રક્ત-સોચન નિ ગત-વસ્તુ, ગત-વન નવિ દોલિ રાખ્ય

એહવી યત્ર સંધ્યાઈ, રહીઉ તત્ર આવાસિ ।

બીજિ પુહરિ નિશીથિ, નિદ્રિ દરસ વિમાસિ ॥ ૧૦ ॥

અદભૂત-રૂપ દો કન્યા, દેખી બોલિ સંભલીઈ ।

તુમ્હિ દેવી કે માતુષી, મુઝ મનોરથ ફલીઈ ॥ ૧૧ ॥

તવ બોલી અમ્હિ અમ્હું વિદ્યાધરી તુમ્હિ જાણુ ।

કાઈકે હેતિ આવીઆ, તેહ કાર્ય ચિતિ આણુ ॥ ૧૨ ॥

દાલ ૧૬

રાગ-રામગિરિ, હરિ ભવિ મલાવિદેહિમાહિ-ઓ દેશી.

સકલ-કુમર-મણિ-નાયકો, પ્રભુ તું જાણિઉ સાર ।

સજ્જનમાહિ શિરોમણિ, પુરિસોત્તમ આધાર ॥ ૧ ॥

ધિન ધિન પર-ઉપગારીઆ, યાચન-વૃત સાધાર ।

પુષ્કરાવર્ત-વંશિ ઉપનુ, સુખકારી જલધાર-ધિન૦ ॥ ૨ ॥ (દુપદ)

ઉત્તમ કહુનિ માંગિણી લલ્લ, વરં યાચન-લગં ।

નીચ માગ્ય આશા ફલી, તુહું નહીં ચંગ-ધિન૦ ॥ ૩ ॥

નિજ-ઉદરકે પૂરણે, જે હુઈ અસમર્થ ।

તે જનનીક કાં જણ્યા, શક્તિ નાપિ અર્થ-ધિન૦ ॥ ૪ ॥

તસ માના વિકારણી, પર-યાચક-આઘ ।

યાચન-લગં કરિઉ બેણિ, તસ જનની આઘ-ધિન૦ ॥ ૫ ॥

એ દ્વિજ-રાજની ઉપમા, વલી ચંદ નિ સુર ।

તરુઅર સતપુરુષા જિકે, આશા લરપૂર-ધિન ॥ ૬ ॥

તન-યન-યૌવન કારિમું, કારિમું અવિત જાણી ।

કીરતિ એક ઇ સાસતી, સાચી નિરવાણિ-ધન૦ ॥ ૭ ॥

તુઝ દીકિ જુ અમ્હતાણા, દુખ બદલ નવિ દેવ ।

તુ અપબ્રાજન તુઝનિ, કુણુ કરસિય સંત-સેવ-ધન૦ ॥ ૮ ॥

દિનકર ઉગતિ નવિ યસિ, જુ અઘારું ધોર ।

જલધરિ તુખ્યા નવિ યસિ, તુ કર્મિ કરિઉં જોર-ધન૦ ॥ ૯ ॥

ઉપગારિ ઉપગારીઆ, જગિ દીસિ ખહુ લોક ।

વિણુ ઉપગારિ ગુણુ કરિ, તેહના સુહિ થાક-ધન૦ ॥ ૧૦ ॥

ગતિ-ભંગો સ્વર-દીનતા, કેહિ સ્વેદો ભીતિ ।

કીનાશ-ધરિ ગમનિ યથા, તિમ એ મગાણુ-સીતિ-ધન૦ ॥ ૧૧ ॥

ભંગ ન કરવી યાચના, તું ઇ વિખ્યાત ।

મયા કરી હવિ સંભલું, હમ કેરી વાત-ધન૦ ॥ ૧૨ ॥

તવ કુમરો વલતું ભણિ, તુમ્હ સાધસિઉં કાજ ।

વિદ્યાધરી હરિંત કહિ, સુણીઈ મહાશજ-ધન૦ ॥ ૧૩ ॥

૧ સરખાવો—

ગતેર્ભગઃ સ્વરો દીનો, ગાત્રે સ્વેદો મદદમયમ્ ।

મરણે યાનિ ચિહ્નાનિ, તાનિ ચિહ્નાનિ યાચકે ॥

—શ્રી સુભાષિત રત્નભંડાગાર પા. ૭૬

આચરનિદા પ્રકરણુ શ્લો. ૯

દાસ ૨૦

ગગ-ત્રિપદી

વીર કહિ ગુણિ ગૌતમ ! વાળી, તે વિદ્યાધરી નિજ-દિત જાણી,
બોલી અતિસપદાણી ॥ ૧ ॥

યેનાદયોત્તર-એણિ વખાણી, ગુણિ મણિ-રતન ગદુત બરાણી,
ધર્મ-પ્રેમકી દાણી ॥ ૨ ॥

આણંદમંદિર પુર ગુણ-ખાણી, પૃથ્વીવીરુદર તિલ્ક બિદુખાણી,
જગિ જગતી કૃપાણી ॥ ૩ ॥

મેખસા ઇતિ નાગિ છિ રાણી, પુન્યતણી માનૂં પટરાણી,
કમલ-દલ-જિત-પાણી ॥ ૪ ॥

નિજ-દેહિ અઉ-ધન કલ્યાણી, ખીજી નારી વહિ છિ પાણી,
શીલ-ગુણિ અંજાણી ॥ ૫ ॥

ખિંદુમતી પુત્રી ઇંદ્રાણી, તસ આગિ દેવી અંદ્રાણી,
નામ-કુમરિ કંદ્રાણી ॥ ૬ ॥

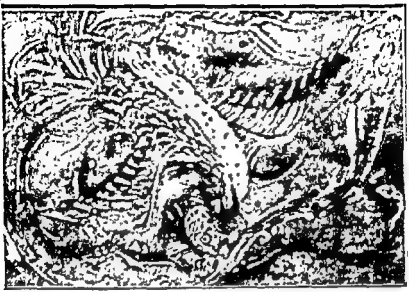
સા કુમરી નરસ્યું દેખાણી, વિદ્યાધરિ પુણ નવિ રંજાણી,
જન કહિ અકલ્ક કહાણી ॥ ૭ ॥

તાત કહિ તૂં કોકની રાણી, નહીં ધાર્ધ તુ મોટી હાણી,
ઈમ નવિ તૂં શોભાણી ॥ ૮ ॥

નિજ-મતિ સિંગિ જાણી વંચાણી, દક્ષિણ-એણિ તે ખંચાણી,
હમ સાથિ સંવાણી ॥ ૯ ॥

વનિ રામતિ રંગિ રંગાણી, કરિ કંચણ દીસિ પિંગાણી,
નહીં કો તિહાં જાંગાણી ॥ ૧૦ ॥

ବିଜୁ ଭବନର ପ୍ରଗତିର ଫଳ ସାଥେ
 ଶିଶୁଙ୍କର ମନରେ ଉଦ୍ଭବ ହେଉଛି ଗୁଣର

ବିଜୁ ଗ୍ରନ୍ଥାଳୟର ପ୍ରଗତିର ଫଳ ସାଥେ
 ଶିଶୁଙ୍କର ମନରେ ଉଦ୍ଭବ ହେଉଛି ଗୁଣର

ઠાલ ૨૧

ગગ સામેરી-આ રીસ ભાઈ યોગિણી-એ દેખી

કુમર ! સંભલિ અમિહ રમતા, યુગલ-કિનર સાર ।

કામગજેંદ-કુમારના, ગુણ-આમ કરત હિદાર ॥ ૧ ॥

સંભલી જળ પૂછીએ, તવ કિનરી કહિ મુદ્ધિ !

કામગજેંદ ન સુણીઉ ન દીઠ, તુ કવણ તાહરી મુદ્ધિ ॥ ૨ ॥

રંગ-સાગરિ ઝીલતિ, તવ અમિહ પૂછીએ રગિ ।

સેજિંધ સધલુ તુમહતાણુ, તેણિ કહિઉ પ્રેમ અભંગિ ॥ ૩ ॥

તાહરા ગુણ સંભલી, મિંદુમતી પ્રીતિ ધર નિ ।

રવિયોગિ તાહરિ અતિહી દુખિણી, તવ અમિહ કહિએ એકંતિ ॥ ૪ ॥

તોરા ચિત્તિમિ સખી જે અછિ, તે આણુમિએ તનદ્રવ ।

ઇમ કહી અંજરિ આલીઆ, ઇકે ઠાણિ મૂકી ગાલ ॥ ૫ ॥

પત્રતી-વિદ્યાથકી, અમિહ લહિઉ અહી તૂ દેવ ।

હવિ પ્રભો ! જઈ તિકાં હરીઇ, મિંદુમતી કરન્ધિ એવ ॥ ૬ ॥

તવ કહિ કુમરો સુભગિ ! મુંદરિ !, નિજ-દેવી કહિવા લાગ ।

વિદ્યાધરી કહિ રાજઆ એ, નીતિનું કોણ ગાગ ! ॥ ૭ ॥

ગુણ શ્રીનિ કિમ કહીઈ !, નવિ મુખિઉ તરિ સ્થૂં શ્લોક ।

દયાંત નામરાજતાણુ, તેણિ કષ્ટ પામિએ રોક ॥ ૮ ॥

શ્લોક નીયમાન (સ્મૃ) સુપર્ણેન, નારાચશ્વાઘવીદિદમ્ ।

યઃ સ્ત્રીણાં ગુણમાલ્યાતિ, તદંતં તસ્ય જીવિતમ્ ॥ ૧ ॥

નિર્નાયકં સૈન્યં દત્તં, સ્ત્રીનાયકં ગૃહ નદ્ધ ।

વાલરાજા દત્તં સૈન્યં, ઇત્યાદિ નુહિ લઘુ ॥ ૯ ॥ ^{૨૩}

કુમરો કહિ વર આપીઉ, તેણિ કહિજા જોઈઈ જાણુ ।

પ્રિયંશુમતીનિ જવ કહિજિં, તવ કહિ સ્વામી પ્રમાણુ ॥ ૧૦ ॥

તવ ગાયમા ! તેણી નારીઈ, વિદ્યાધરી પ્રિતિ યાચ ॥ ^૫

મુજ હોયિ મોરુ નાહલુ, મુઝિ આપવુ દિઉ વાચ ॥ ૧૧ ॥

જગમિ ઉત્તમ નારિનિ, ધણી વિના નહીં કંઈ સાર ।

જુ કોપ કરી સાહમૂં લવિ, તુ કીઉ પતિનિ ભાર ॥ ૧૨ ॥

છછ કરી જુ ઉચ્ચરિ, તુ પ્રેમ જિમણુ થાઈ ।

ફલેસ કરતી નવિ રહિ તુ, પતિ યોગી થઈનિ જાઈ ॥ ૧૩ ॥

રાહિ ખાહુ જોહનિ ઘરિ, તસ લખિમી નાસી દૂરિ ।

સીતાનિ પરિ થાય યો, નામ લીજિ ઉગતિ સૂરિ ॥ ^{૧૪} ॥

ઈમ પુત્રનિ શિષ્ય-સેવકા, ધન વિના એ જસ થાઈ ।

ઈમ સંલક્ષી વિદ્યાધરી, રચી વિમાનં તે જાઈ ॥ ૧૫ ॥

સંભારવી મુઝ સ્વામીઈ, પતિ કહિ નહી સમરેસિ ।

સંભારવું ચિત્ત-ધર્મ ઇ, મુગધે હરિઉં તિં પ્રેમિ ॥ ૧૬ ॥

જાતા કહિ પ્રિયૂં ! પંથિ કુશલં, આવયો લઘુ ઉવ ॥ ^{૧૭} ॥

નિજ-ઈષ્ટ સકલં સાધયો, સંભારવા અમ્હ દેવ ॥ ^{૧૮} ॥

યદુક્તં નૈપથે^૧ -તવ વર્ત્મનિ વર્ત્તવાં શિવં, પુનરસ્તુ ત્વરિતં સમાગમઃ ।

અયિ ! સાધય સાધયેષ્તિતં, સ્મરણીયાઃ સમયે વયં વયઃ ॥ ૧૯ ॥

ગગનાંગણિ લેઈ ગયિ, ચિંતિ પ્રિયા મુઝ કંતિ ।

કિં આવસ્યિ નાવિ વહી, એહવિ વિમાનં સંત ॥ ૧૮ ॥

નિશાવશેષિ આવિગિ, વિદ્યાધરી કંત યાપિ ।

નિજ-થાનકિ ગિહુ ગઈ, હવિ નારિ પૂછિ આપિ ॥ ૧૯ ॥

ઢાલ ૨૨

ગગ-ગુડી, એણિ અવસગિ જ્યગવ-એ દેશી જેસખુમ

પ્રિયંગુમતી કહિ દેવ ! કહીઈ વાત ખરીરી । ^{પ્રિયંગુમતી/કહિ દેવ}

વિદ્યાધરી મુઝ બિહનિ, આયુ કેયિ ધરીરી ॥ ૧ ॥ ^{વિદ્યાધરી/મુઝ બિહનિ}

જે દિઠં અનુભૂત, સંભલિગિ જેહ તુમ્હિરી । ^{જે દિઠં/અનુભૂત}

આપણા વાહલેશર પાસિ, પ્રછન્ન નહિ કિમ્હિરી ॥ ૨ ॥ ^{આપણા/વાહલેશર}

ગોલિ કામગજેદ્ર, સુચીંધ પ્રાણપ્રીઆરી । ^{ગોલિ/કામગજેદ્ર}

કહીઈ અગ સગ વાત, મુઝકી જાણિ મયારી ॥ ૩ ॥ ^{કહીઈ/અગ સગ વાત}

નરિ જાણિ ઉપગાર, તે વ મુઝ વહુરી । ^{નરિ/જાણિ ઉપગાર}

ચંદન-રાસલ જેમ, તસ ધિકાર પહુરી ॥ ૪ ॥ ^{ચંદન-રાસલ/જેમ}

જેણિ દીધુ ગુણ સાર, તેહનુ બુ નવિ જાણિહિ । ^{જેણિ/દીધુ ગુણ સાર}

તેણિ મુતાહલ મૂકી, એમિ પત્થર તાણિહિ ॥ ૫ ॥ ^{તેણિ/મુતાહલ મૂકી}

અહીથી વિમાનિ જિસિ, ગિરિ-વૈતાલ્ય-દરીરી । ^{અહીથી/વિમાનિ જિસિ}

તત્થ કુમારી દીઠ, ભુવન-માઝિ ધરીરી ॥ ૬ ॥ ^{તત્થ/કુમારી દીઠ}

દોઈ સણિ કહિ ઉઠિ, આયુ છવનછરી । ^{દોઈ/સણિ કહિ ઉઠિ}

કુમરી બોલી નાહિ, માનું મૂન્ય ભજરી ॥ ૭ ॥ ^{કુમરી/બોલી નાહિ}

હું પણ પામિઉં મૂર્છા, પુનરપિ બોધકું પાચુ ।
દોષ સખી કહિ જાગિ, બિંદુમતી ! એ આચુ ॥ ૮

કુમરો તુઝ મુખ ચંદ, કમગજેંદ્રો પામી ।
કાં તું નાપિ વચસ, ચિત્ત-ઠારણકુ સામી ॥ ૯ ॥

અગર ભઈ તેણિ સુભગે !, કુમરી તું રીસાણી ।
સન્નનસિંગે ને રેસ, તે કીજિ વા પાણી ॥ ૧૦

છારી પ્રીતિ ને દેખ, તે તુ બિંદુ ! મરીકુ ?
તુઝ મુખ-વેણી સુદ, માનું રાહુ-સચાંકુ ॥ ૧૧ ॥

સુણિ થોડિ અપરાધિ, બોહલુ રેસ ન કીજિ ।
ચીભડતું ને ચોર, તસકું ખૂસટ દીજિ ॥ ૧૨ ॥

અહો વંનદેવત ! સંત, પરકું નિજ પ્રાણ આપિ ।
મુઝનિ માહરા પ્રાણ, આપતા સિંગે દુખ વ્યાપિ ॥ ૧૩

એહી પ્રેમકુ અવસર, રેસણું કાઢિકું લીજિ ।
રેસણુકે દિન ગહોત, આવહી ચિત્ત ન ખીજિ ॥ ૧૪ ॥

ધતિ વિતપંતી દેખી, હું બોલિઉં તવ રાણી ।
ધનકું દીજિ દાધ, યમ-મંદિર ગઈ જાણી ॥ ૧૫ ॥

નિજ-કુમરી લેઈ સાથિ, દો વિદ્યાધરી પિડી ।
ચહિગિ તે તતકાલ, ભરમ થઈ મિ દીઠી ॥ ૧૬ ॥

તણ વજાહત ચિત્તું, કર્યું દીસિ એ સોહણું ।
દુઃખ-સાગર સંસાર, એ પણ મોટું જોણું ॥ ૧૭ ॥

યંત્રિ રાગ ન બાજિ, તૂટિ ગયિ જખ તારા ।
 ગૂં કરિ યંત્ર બિચારા, ગયા બખવલુહારા ॥ ૧૮ ॥
 ઈશુ કેન મિલિ જે, બાકુ મહીઈ દાગિ ।
 ગમ જગ જલતા દેખુ, આપ આપણી આગિ ॥ ૧૯ ॥
 દેહા કાચકા કૂપા, તિસા પિંડ પરાણા ।
 રાખીઈ બહુત જતનિ, પણ ઠમકિ નિરવાણા ॥ ૨૦ ॥
 ધમણિ ધમંતી રહી, બુઝિ ગયિ અંગારા ॥ ૨૧ ॥
 અહિરણુ ઠખગા બાઈ, ઉઠિ ચલે લોહારા ॥ ૨૧ ॥

કાલ ૨૩ ૧૮/૧૧/૧૯૦૦

ગગ-મારુણી દ્વા

મુઝ મોટુ શુભ આવસુ, જે ખલતા ધરમાહિ ।
 નિચિતૂ ભર-નીંદ્રી, બાવા નવિ ઉમાહિ ॥ ૧ ॥
 હમંડા કૂટિ તડતિ કરી, કાંઈ વિમાસિ હયાસ ।
 પછિ વિધાતા નિર્દયો, કિહા કરશિ દુખવાસ ॥ ૨ ॥
 માણસ ધનવિણુ જે નરા, તેણિ શુભી સુખ કીદ ।
 દર્મઈ ધર્મઈ બાહિરા, એક કાજ ન સીદ ॥ ૩ ॥
 ચિંતા ચિંતા સમ ભયે, પણ બિંદુ વિશેષિ બાણિ ।
 ચિંતા દહિ નિર્જીવિડે, ચિંતા પ્રાણી-હાણિ ॥ ૪ ॥

૧ સગળાએ—

ચિંતા ચિંતાસમા પ્રોક્તા, વિન્દુમાત્રવિશેષતઃ ।
 સજીવં દહતિ ચિંતા, ચિંતા દહતે નિર્જીવમ્ ॥ ૧ ॥

રાગ ઘણુ નર જે કરિ, પામિ દુખ-સયાઈ ।

મંછ ફિ અધરતીક, દેરસ્યા કષ્ટ ઘણાઈ ॥ ૫ ॥

સમજન દુઃખ અંતર, મિ નવિ કોઈ દીકું ।

સમજન દુખ દિ દુરથી, દુઃખણુ પાસિ ખડક ॥ ૬ ॥

કષ્ટ પડિયા જે નર ઉકરિ, તે નર નવિ દીસતિ ।

સાહમૂં પર-દુઃખીઆતણી, વાતડીક વિહસતિ ॥ ૭ ॥

એહુવુ જગિ કો નવિ મલિ, જે કરિ હારણુકી વાત ।

ઉદગ ઉઠાઈનિ વલિ, સખ કીજુ જુઈ ઘાત ॥ ૮ ॥

દીગિ ધનવંતા મુખી, પણ મનની દાણિ અતાગિ ।

કોહનિ કહવાઈ નહી, એ નિર્ધૂમી આગિ ॥ ૯ ॥

મુર-કોટિ-મણિ-નાયકો, પવિ-શોભિઉ ભુજ-દંડ ।

ઈદ્રો ભૂ-છત્રં કરિ, તે પણ તુહિ અખંડ ॥ ૧૦ ॥

જસ આગિ સખ કિંકરા, દેવ અનિ દેવ-રાજ ।

તેહું પ્રભુ જુ નવિ રહિયા, જે સકલ-ભુવનકે તાજ ॥ ૧૧ ॥

જીવિઉ કાસ ન વહલહું, ઘણુ પણ કાસુ ન ઈહું ।

દાગિ વિ અવસર નિવિડિ આઈ, તિણુ-સમ ગિણિ વિસિહું ॥ ૧૨ ॥

જીવત ધમિ કલેવરો, જં વાહિઉ તં સાર ।

જઈ હંઈ તુ તે કુહઈ, આહ કનઈ તુ છાર ॥ ૧૩ ॥

ભમરા એત્યવિ લિંગડિ, કેવિ દિહડા વિલંબુ ।

ઘણુ-પતલ છાયા-ખહુલુ, કુહિ બાવ ક્યંબુ ॥ ૧૪ ॥

જાવઈ વિસમી કેજા(મમ)ગઈ, જીવહ-મજાએ એઈ ।
 તાવઇ અછઉ ઇયડ જાણુ, મુયણ વિ અંતર દઈ ॥ ૧૫ ॥

મુર નર દુપીઆ દેપીઈ, મુખીઆ શ્રી વીતરાગ ।
 કરગર સઘલી તુ ટલિ, જી સેવિ જિનમાગ ॥ ૧૬ ॥

વલી મનગિ હૂં ચિતવૂં, યગિ કંટક દિ દુખ ।
 અઝીઠમળૂં જે સાલ ચિતિ, તે કિમ દેસ્ય મુખ ॥ ૧૭ ॥

દાસ ૨૪

ઋષિદત્તા આવી ગિમ્મ રે-એ દેશી

રામા વધિ(ધી) યથુ કલંકી રે, એહ અનલિ પિસૂં શંકી રે ।
 ઈમ ચિંતવતાં બોલી નારી રે, વિદ્યાધર પતિસિંગે સારી રે ॥ ૧ ॥

એ કુમરેા નિર્દય જૂઉ રે, કુમરી મરતિ નવિ મૂઉ રે ।
 જી લજાવિઉ પ્રેમ અજાંગરે, તુ કુમરીસિંગે રચું રંગ રે ॥ ૨ ॥

વિદ્યાધર કહિં ચિતિ ધરીઈ રે, સ્ત્રી મરતિ પુરૂષિ ન મરીઈ રે ।
 તખ ચિંતિ કામગયંદો રે, એ સાચું હું મતિમદો રે ॥ ૩ ॥

કુમરી સરખી જે વાપી રે, તિહા પિસિ જલાંજલિ આપી રે ।
 મુખજે । નીસરીઉ જેહવિ રે, અપૂરવ દીહું તેહવિ રે ॥ ૪ ॥

શત-પંચ-ધનુષ નરનારી રે, દીહું કૌતક મનોહારી રે ।
 મિં ચિંત્યું એ નવિ હુઈ રે, નિજ-થાનક જે છિ સોઈ રે ॥ ૫ ॥

તવ વાપી વિમાનં યાઇ રે, તવ મુઝ ચિતિ હરખ ન માઇ રે ।
 પાકયુગ્મં એહવિ બોલિંગે રે, તાહરું ભાગ્ય દીસિ છિ બોલિંગે રે ॥ ૬ ॥

ઈમ કહી 'કંથુ(ધુ) પરિ લીધુ રે, સીમંધરનિ જઈ દીધું રે ।
 ત્રિગડિ સિંહાસનિ ગિહું રે, જિન પીયૂષથી અનિ મીઠું રે ॥૭॥
 તિહાં ગિહું હું અતિ હરખી રે, એ સૂરતિ બેવા સરખી રે ।
 આનંદ પાયુ જે નિરખી રે, ન કહવાઈ તે કુણિ પરખી રે ॥૮॥
 પુષ્કલાવતી-વિજયો ધિત રે, જિહા એહવા પુરુષ-રતન રે ।
 નર-નારીના ધિન કદ રે, વલી ધિન ગામા-ગર-વત્ત રે ॥૯॥
 એહ રૂપ નીપાયું જેણિ રે, જગ પવિત્ર કીઉ વલિ તેણિ રે ।
 પરમાનંદ-સાગરિ ઝીલું રે, એ તુ તીન ભુવનકું ટીલું રે ॥૧૦॥
 જગિ કુણુ ઉપમ ઉમ્મ દીજિ રે, ગિર ધ્રુવણુ-દ્યોલિ પીજિ રે ।
 કુગતિ-નારી જુ ખીજિ રે, મુગતિ-નારી તુ ભીજિ રે ॥૧૧॥
 સર્વનિ ગમતું કિમ થાઈ રે, શઠ-લોક ગહુ નિવાહઈ રે ।
 જિન-નાદિ જલધર નડીક રે, દંત-ખૂંજ-મસિ ગડગડીક રે ॥૧૨॥
 ધિક્કાર પડુ વિધિ-પાણી રે, પુરૂ અંદ કરિ અજાણી રે ।
 તું સમર્યિ અંધુરું તાડિ રે, પછિ ભવનિ માયિં પાડિ રે ॥૧૩॥
 જોણિ વંદિઉ તું જિન ! બાણી રે, ધિન તે પસૂઆં ગુણુ-ખાણી રે ।
 તે પસૂઆ નરનિ હાણી રે, જેણિ ન સુણી તોરી વાણી રે ॥૧૪॥
 તું કોડિ-સૂર્ય-પરિ દીપિ રે, તું બેતા તરસ ન છીપિ રે ।
 પ્રાપતિ વિણુ તું કિમ સુણીઈ રે, કોડિ જીભ હુઈ તુ ચુણીઈ રે ॥૧૫॥

હાલ રૂપ

રાગ-મ-યાસી, માર્છ ધિત સુખ-એ દેશી

સુઝ ચિંતવત પૂછિ, સીમંધર એક રાય ।

એ કુણુ છિ સામી જેણિ, પ્રણમ્યા તુઝ પાયે ॥ ૧ ॥

તવ જિનજી બોલી, અરુણાભં પુર સાર ।

રાજ-કુમરો તિહાં જે, કામગજેંદ્રો તાર ॥ ૨ ॥

સ્ત્રી-લપટ જાણી આ, ગિઠા દો દેવ ।

એણિ સ્ત્રી-રૂપ ધારી આણિઉ, સુઝ કહુનિ હેવ ॥ ૩ ॥

સમકિત દેવાનિ, આણી પ્રેમ અપાર ।

ઈમ જે પરગણુ[ગરણુ], તે પામિ ભવપાર ॥ ૪ ॥

સમકિત નિ ભવ્યના, સક્રણુ પંચ એ જાણુ ।

શમ-સંવેગ-નિવેદ-અનુકંપા-રિતક આણુ ॥ ૫ ॥

પંચ દૂપણુ શાંકા, આકાંક્ષા-સંદેહ ।

મિથ્યાપ્રશંસન-સંસ્તવ કરવું જેહ ॥ ૬ ॥

પંચ લૂપણુ સુણીઈ, સ્થૈર્ય-પ્રભાવન-ભક્તિ ।

કૌશિક-તિથિસેવા, કરવી તે ચઢાશક્તિ ॥ ૭ ॥

તવ પૂછિ રાજા, કુણુ એ સ્થૂં સંજાંધ ।

સિંગે કરણી કીધૂં પૂરવ-જનમિ પ્રજાંધ ॥ ૮ ॥

તવ જિન વિસ્તારિ, વાણી જિમ ઘન-ઘોર ।

તેણિ પ્રેમ-કલાપિ, નાચિ શ્રાવક-મોર ॥ ૯ ॥

ઢાલ ૨૬

સંભારી જન બોલકાં-એ દેશી

પાડલીપુરવર બાણીઈ, જયવર્મા નૃપ સોહિ રે ।
 રાજપુત્ર રાખરંશીલો, વીર-ભાની જનમોહિ રે ॥ ૧ ॥
 કર્મ-ગતિ-વિચિત્રતા, કુણુ નવિ પામિ પાર રે ।
 ધિન્ય તે કે તીર્યકરા, કર્મ-રિપુ ગુણુ-ભાર રે-કર્મં ॥
 રાખરંશીલતું પુત્ર જે, મોહદત્ત ઇતિ નામિ રે ।
 દત્ત વસિ એક ભૂપતું, રાજ-કાજિ સૂર કામિ રે-કર્મં ॥ ૨ ॥
 સેવક સુંદર તે સહી, જે પ્રભુનિ કામિ આવિ રે ।
 ગાણાસરીખા સેવકા, કુડી મૂલ ન પાવિ રે-કર્મં ॥ ૩ ॥
 અલીક બાલી જે પ્રીછવિ, તે ઘરં સરિખી નહી યાત્ર રે ।
 સત્ય-વાદી દેવિ અધિઠીઆ, તુ માનવ કુણુ માત્ર રે-કર્મં ॥ ૪ ॥
 હવિ તે દત્તકું વદલહી, વનદત્તા નામિ બેટી રે ।
 યૌવનિ સુંદરતા સહી, સુવર્ણદેવા છિ એટી રે-કર્મં ॥ ૫ ॥
 તોસલકુમરે તેણિ પુરિ, રાજ-સેવાસ્યું લીનુ રે ।
 નિજ-પ્રભુ-ચિત્તકુ રંજણુ. નૃપ-હિત-રસસ્યું લીનુ રે-કર્મં ॥ ૬ ॥

ઢાલ ૨૭

દેવો પુન્ય-નિધાન-એ દેશી

વનદત્તા ઇકદિનિ વનિ, આલ્યિ રાગ બગીઉ એ ।
 કુમર તોસલ વલી દેખી, વનદત્તોપરિ રાગીઉ એ ॥ ૧ ॥
 વનિ એકાંતિ દેખિ, લોક-પ્રીડા અવગુણી. એ ।
 બેલિ મારું કિ માનિ, રત સુવર્ણદેવા સુણી એ ॥ ૨ ॥

હાહાકાર કરંતિ, તવ મોહદત્તો આવિઉ એ ।

બોલિ પાપી । દુષ્ટ ।, ઈમ કહિ સન્મુખ ધાવિઉ એ ॥ ૩ ॥

ઋષિ (૧) યુદ્ધ કરંત મોહ-દત્તિ ઘા જાલવિઉ એ ।

તોસલકુમર નિ ધાર્મ, દેઈ કીનાશનિ લાલવિઉ એ ॥ ૪ ॥

વનદત્તા થઈ રાગિ, શ્રવિત સો દાતા જાણીઈ ।

સુવર્ણદેવા પણ પ્રેમિ, નિજ પુત્રીકુ ધણી ગણીએ ॥ ૫ ॥

જળ આલિંગી પ્રેમિ, રમવા જાઈ હરપસિછિ'એ ।

તવ એક મધુર નિનાદ, સુણીઉ તેણિ અમર પસિછિ' એ ॥ ૬ ॥

ઠાસ ૨૮

રાગ-કેદાર, લોગા! વાસુપૂત્ર-એ દેશા

લોગા! સ્વારથ જનનિ વાહલુ, સ્વારથજનનિ ન વાહલુ-રે લોગાં ॥ ૧ ॥

જનક ભારીનિ જનની આગિ, ઇછિ રમિવા જામી ।

મૂઢપણું વલી ઓળૂં કેહું, એહવું ઠાણ હુઈ કામી-રે લોગાં ॥ ૧ ॥

સીમંધર કહિ તે તેણિ કાલિ, તેણિ સમિ ચમકંતુ ।

સર્વ નિહાલિછિ' નવિ દાંઈ દીહું, જાઈ રમવા મલપંતુ-રે લોગાં ॥ ૨ ॥

પૂર્વદીપરિ વાણી સંભલી, ધનંજય માન જાણુ ।

નિજ-મનરચું મોહદત્ત ચંદાણુ, કૌતક કોપિ જરાણુ-રે લોગાં ॥ ૩ ॥

ખર્જ-રત્ન-વિરાજિત-પાણી, હીંડિ કાનન જોતો ।

એહવિ એક મુનીશર દીહું, સાગરમિ જિમ પોતો-રે લોગાં ॥ ૪ ॥

ભૂખિઉ જિમ અલ્પ દેખી હરખિ, ત્રસીઆનિ જિમ પાન' ।

શ્રમ-બાધિતનિ જિમ વલીયાન', સુખીઆનિ જિમ ગાન'-રે લોગાં ॥ ૫ ॥

તાપિતનિ તરૂંચર આનંદી, લીતાનિ જિમ શરણુ ।

ચંદ્ર ચકોરો જિમ સુખકારી, સરો કજ-દુખ હરણુમ-રે લોગાં ॥ ૬ ॥

અંદ-કલાર્ધ જિમ પાથોધિ, કૈરવણી મોહ-ધારી ।
 જિમ ધનાધન કેકી દેખી, ભૂપણ વિણ મનોહારી-રે લોગાં ॥૭૮॥
 બહુલા પુન્ય વિના કોણ પામિ, એહવુ પર-ઉપગારી ।
 માનું ધર્મ એ મૂરતિવંતુ, ધિત્ર નમિ નર નારી-રે લોગાં ॥૭૯॥
 આનંદ-સાગર મુઝનિ રેલિ, પ્રીતિ ધણી મુનિ પાશિ ।
 જગહુ પુરિસોત્તમ બોલાવીશિ, તવ સુખ મુઝકોણ થાસિ-રે લોગાં ॥૮૦॥
 અમી રસાયણ આગલા રે, માંયતાય ગુરુ ખેલિ ।
 માનિ મુકુલીણ ઉત્તમા રે, તેહનિ નિત રંગરોસ રે-રે લોગાં ॥૮૧॥
 વસુધા આભરણું નરા રે, લખિમી નર-રાણગાર ।
 લખિમી આભરણું છિદાનં, દાન ભૂપણ અણગારે રે-રે લોગાં ॥૮૨॥
 યુધ્ધ વંધિ જગિ યોધા રે, વૈદા પીડિત પંથ ।
 મૃતકે બહુલા વાડવા રે, એમ સુલિખ નિઝંથ રે-રે લોગાં ॥૮૩॥
 ખુલ ગવિ હુઝં હુવિ રે, તે વિપ થામ નાગિ ।
 તેણિ પાત્ર પ્રમાણીધરે, તિમઘન અંબ નિંબ ભાગિ રે-રે લોગાં ॥૮૪॥
 એકિ અક્ષર વંકુ રે, જુ ગુરુ તુસી દર્ધ ।
 જિમ અંધારિ દીવડુ રે, ફરી ફરી થોતિ ક્લેષ-રે લોગાં ॥૮૫॥
 ઈમ હરખંતુ મુનિ કહનિ આવિ, તાતાદિક વર્તતો ।
 પૂછિ તવ બોલિ ઋષિ-રાજો, મુખ-અદો ઝલકંતુ-રે લોગાં ॥૮૬॥
 વનદતાદિક સુણત કહિ ચતી, સંજાંધ જગદુ બંધુ ।
 ઘન-ધાર-ગર્જિત-નાદિ, શોભિ પીયૂષ-ધારા-સિંધુ-રે લોગાં ॥૮૭॥

। इति श्रीसीमंधर-स्वामि-शोभा-चरंगे पंचम-मध्योह्यासः

समाप्तः ॥

દાસ ૨૯

ધર્માનેન્દ્ર ખોલિ લીધું-એ દેશી

કોસલ-દેશ સોહામણું, કોસલા નગરી સારી રે ।

કોસલ રાજા સુંદર, તોસલ સુવ મનોહારી રે ॥ ૧ ॥

સીમંધર જિન ભાસિ, સળ જનનિ હિતકારી રે ।

ભારિ ૧ પરદ સાંભલિ, સુર-નરકે દુખ વારી રે-શ્રી સીમંધર ॥ ૨ ॥

તેણિ નગરિ નંદન સેઠી, રત્નરેખા છિ નારી રે ।

પુત્રો સુવર્ણકેવા અછિ, વિદેસ-પતિકા વય ભારી રે-શ્રી ॥ ૩ ॥

ઉન્માદન-તાપન-સહી, શોષણ-રતંભન-જેહ રે ।

સંભાળન-પંચ બાણુ એ, જગનિ દુખ દિ તેહ રે-શ્રી ॥ ૪ ॥

રાજ-પુત્ર-વ્યભિચારથી, ગર્ભવતી વનિ ભર્થ રે ।

તોસલ પણુ વલિ તે માટિ, પાડલિપુત્રી રહાર્થ રે-શ્રી ॥ ૫ ॥

ભારગિ યુગલં જનમીજી, પુત્ર-પુત્રી દુઃખ થાર્થ રે ।

નામ-સુદ્રા બાંધી કરી, શૌચ-કરણકું ભર્થ રે-શ્રી ॥ ૬ ॥

દાસ ૩૦

રામ-ગમગિરી, ધિન દુખ નંદાતણી-એ દેશી

નવ-પ્રસૂતા વાઘિણી-સુણિ ગાયમા!, બાલક લેઈ જાય-સુખકારિમા ।

૨ પંચિ જાતા પુત્રી પડી-સુણિ, પાડલિપુત્રનું રાય-સુખ ॥ ૧ ॥

તસ દૂતિ આવત ગહી-સુણિ, નિરપત્યા નારી દીદ-સુખ ॥

વનદતા નામ ઠવિઈ-સુણિ, અતિ-ઘણુ-ઉચ્છવ કીદ-સુખ ॥ ૨ ॥

કુમર સહિત વાઘિણી દીઠી-સુણિ ભારગી નૃપનિ પુત્રિ-સુખ ॥

બાણિ હણી સુતલેઈ ચલિઈ-સુણિ, નિજ-નારી એક સૂત્રિ-સુખ ॥ ૩ ॥

વ્યાઘ્રદત્ત નામં દેરવિ-સુણિં, લોક અતિ મોહ માટિ-સુખં ।
 મોહદત્ત નામિ વાધિ-સુણિં, મુંદર દીપ્તિ ઘાટિ-સુખં ॥ ૪ ॥
 સુવર્ણદેવા એહવિ આવિ-સુણિં, નવિ દેખિ નિજ-ધર્મ-સુખં ।
 વ્યાધી-ભક્ષિત જાણી વહી-સુણિં, દૂત શહે પર્ધર્મ-સુખં ॥ ૫ ॥
 નિજ-પુત્રી અણુજાણી-સુણિં, પાલિ ચૌવનિ આવિ-સુખં ।
 સુવર્ણદેવાદિ પરવરી-સુણિં, વનિ વનદત્તા આવિ-સુખં ॥ ૬ ॥
 મોહદત્ત દેખી ઠરી-સુણિં, પરરૂપરિ પ્રીતિ જાણી-સુખં ।
 જાહુવેલાઈ માતડી-સુણિં, જોરે નિજધરિ આણિ-સુખં ॥ ૭ ॥
 ઈકદિનિ વનિ આબ્ય દીઠિ-સુણિં, જાડી સંવર્ વર્તાત-સુખં ।
 પ્રત્યક્ષ તિએ અનુભવિઉં-સુણિં, મુઝ દીઠા-પર્યત-સુખં ॥ ૮ ॥

કાલ ૩૧

ગંગ-મુડી, ઇક દિન નમિરાજનું હાથી-એ દેશી

મોહદત્ત એણિ કારણિ સંભલિ, પિહલૂં અકારિજ તાત હણિઉં ।
 ખીજૂં અકારિજ જાગિની વંછી, એહ સંખંધેા તુઝ જણિઉં ॥ ૧ ॥
 સુવર્ણદેવા નિ વનદત્તા, અધોમુખી સંભલી રહી ।
 ધિગ અજ્ઞાનપણું ! જ્ઞાનીય, પાવન દીની સક્ત મહી ॥ ૨ ॥
 મોહદત્ત જોલિ જાવિ-રાજનં ! તુઝિં તુ હમ ઉપગાર કીઉં ।
 એહ અજ્ઞાન ટલિ જે કારણિ, તે દીક્ષા તુઝિં હમકું દીઉં ॥ ૩ ॥
 તવ મુનિરાજિં ગિરા મુખિ લીધી, દંત-મણિ-ધૃણિ તવ ઉચ્છલી ।
 હારીભૂત થઈ ઝલકંતી, મોલીન-માલા દંત-કલી ॥ ૪ ॥
 અથવા લોક-કારણકું કાજિ, મેઘકી માલા આઈ જની ।
 રૂપ-શુણિ ઝલકંતુ દેખી, મારૂં વરણિ મુગતિ-કની ॥ ૫ ॥

એહી સુંદરતાકું સાગર, મોહ-સાગરકું નાવ જન્યુ ।
 સગ જગદુ દુખ ઉદ્ધરવાનિ, વાણિ-વજ્રિય પાપ હ-યુ ॥ ૬ ॥
 હું યતી છું ચારણઅમણા, તેણિ નાપું દીધ્ય સહી ।
 શી શત્રુજય તીર્થ જાતા, તુઝનિ દેખી આન્યું વહી ॥ ૭ ॥
 પુ'ડરીક-નિ-પાત્ર-પ્રભુજી, -પરમેષ્ટિ-પર્યુપણું રે ।
 પથખાણુ-પોસહ-નિ-પૂજા, -પડકમણું-પ્રતિજેમણું રે ॥ ૮ ॥
 પરમાર્જન-પોથી-નિ-પાખી, -તેર પકાર નિર્દૂષણું રે ।
 એ દુર્જન પ્રુન્યવંતા પામિ, માનું પોહવિ-ભૂષણું રે ॥ ૯ ॥
 અવધિજ્ઞાન-ગલિ કરિ જાણી, પ્રતિજોધ્યા તુઝનિ આવી ।
 હવિ દેશાંથી નગરી જઇનિ, ધર્મનંદન મુનિ મનિ જાવી ॥ ૧૦ ॥
 દીક્ષા દેશિ તુઝ મોહહતા !, ઈમ કહી મુનિ ગગનિ ચાલિઉ ।
 તવ ઋષિ-પાસિ ચારિત્ર લેઈ, અખંડ-ધાર પાલિ માહલિઉ ॥ ૧૧ ॥

દાસ ૩૨

રાગ-મલ્હાર, સમોસરણિ ગિહા-એ દેશી

અન્ય મ્યાર ચારિત્રી સાથિ, દીક્ષા પાલિ સુદ્ધાચાર ।
 અનશન લેઈ મુર્ખમિ કલિપ, પામિઉ દેવતણુ અવતાર-અન્ય ૦ ॥ ૧ ॥
 મોહહતાદિક દેવ સુધર્મી, સમોસરણિ ધર્મજનકે સાર ।
 કોતક-વાણિ અપૂર્વ પ્રભુકી, સંભલી વૃષ-લોચન અધિકાર-અન્ય ૦ ॥ ૨ ॥
 ઇદ્રિ આપૂ નિજ-કરિ લેઈ, જોલિ સુધા-તરંગી વાણિ ।
 ધર્મ-જિનો જોલિ-“ હમ સખ થી, તુમહૂં છિ પ્રથમ નિર્વાણિ ”
 અન્ય ૦ ॥ ૩ ॥
 દેખુ સકલ-સુસ-સુર-ઈદ્રા !, ધિન્ય ! એહી તિરિજંચની જાતિ ।
 જસ ઉપરિ ધર્મજનજી તૂડા, અઘીક-કોડિ-રોમંચિ વાતિ-અન્ય ૦ ॥ ૪ ॥

જિન પ્રભુમી અમરાપુરિ શોભ્યા, માહોમાહિ દીદ્ધ સંકેત ।
 પાછલિ દેવ રહિઉ પ્રતિજોધિ, ઇમ કરી કાલિ મૃત્યુ સમેત-અન્ય ॥૫॥
 મોહદત્ત જીવ પદ્મેશરો, રાજપુત્ર થઈ દીક્ષા લીદ્ધ ।
 કાલિ દેવપણું પામીનિ, કર્મિ કામગજેંદ્રો દીદ્ધ-અન્ય ॥ ૬ ॥
 એણિ કારણિ પૂરવ-ભવ મિત્રિ, દેવિ પ્રતિજોધનકું કાનિ ।
 વિદ્યાધરી-પ્રમુખ કરી કરણી, આણિઉ મહાત્રિદેહકે રાનિ-અન્ય ॥૭॥
 ઇત્યાદિક સીમંધરજી, માહરૂ કહિઉં સકલ વરતંત ।
 તવ અખ્યા તુઝનિકટિદીકુ, પ્રિયંગુસુંદરી ! એ દુષ્ણ-આંતિ-અન્ય ॥૮॥
 કામગજેંદ્ર કહિ સુણ સુંદરી !, ન વીસરિ સીમંધર-સામિ ।
 સ્વપનં અથવા સ્યું છિ સાચું !, એ સંદેહ ટાલું સુખ-કામિ-અન્ય ॥૯॥
 સૌમ્યપણિ શશિ નવિ જોડાઈ, ગંભીરિમ જલધિ; રવિ તાંપ ।
 ત્યાગિ વૈશ્રમણી; પ્રભુતાર્થ, ઇંદ્રોએ; રૂપિં સુમ-આપ-અન્ય ॥૧૦॥
 માધુર્યં પીયૂષ; જલ હરિ, ગુરૂ આતુરી; ધીરિમ કરિ મેરૂ ।
 વીર જો મલિ ખીળ પાખંડી, માનું કંઠીરવસ્યું ફેરૂ-અન્ય ॥૧૧॥

દાસ ૩૩

રાગ-સાગેરી, એ હુ આસાદ યુ-એ દેશી

સુણિ સુભગે ! મુઝ સંભરિઉ, આજ અનોપમ વીરો રે ।
 તીન ભુવન મણિ નાયકો, નહી કો ઉસથી ધીરો રે-સુણિ ॥

પ્રરૂઢ

ધીર નહી કોઈ એહી જલ્લીઉ, કનક ભુજ-દંડો સહી ।
 મેરૂ-દંડં છત્ર ઉપમિ, એક કરિ રાખિ મહી ॥
 એહવુ વદ્ધમાન જિનવર, એહી યાનકિ આઈઉ ।
 વીર કહિ તુ એહ સાચું, એહી પર-ઉપગારીઉ ॥ ૧ ॥

જગમિ સત્પુરૂષા સહી, પર-ઉપગારિ ગ્રાતા રે ।

નિજ-ઢેહિ દુષ્પ પામીનિ, પર-કારજ જે માતા રે-જગમિ ॥

સૂ૦

માત તેહની ધિન્ય પણ જે, સ્વાર્થ અણભૂંચિ કરિ ।

સામાન્ય પુરૂષા તેહ જાણુ, હવિ નર રાપ સરિ ॥

સ્વાર્થ પર-કાજ હણના, કીર્તિ-સોપિ બીહિ નહી ।

નિર્થક પર-કામ ઢોલિ, તેહ નવિ જાણૂં કહી ॥ ૨ ॥

જાતાં લલના કહિ, મુણિ તૂં મોરા નાથો રે ।

સત્ય કહિ તુ તૂં ક્યૂં કરિ, તવ કહિ વીર-વૃત સાથો રે-જાતાં ॥

સૂ૨ક

નારિ કહિ મુણિ સ્વામિ, તુઝ વિણ એકલી હું નવિ રહું ।

હુથ પણ સંસાર છાંડી, વીર આ-ન્યા(ણા) શિર વહું ॥

એહ કારણિ ગાયમા ! મુઝ પૂછવા એ આવીઉ ।

મુઝ વચનથી સત્ય જાણી, ગયુ કટકિ ભાવીઉ ॥ ૩ ॥

કાલ ૩૪

ગગ-માત્ર

તેણિ સમિ ગૌતમ જોલિઆ રે, ગૌ તરૂઆર મણિ સાર ।

સંભલિ મારા વીરજી ! તૂં દુષ્પ-દાધા જલ-ધાર-

તુઝ મુખ ચંદ્રમા રે ॥ ૧ ॥

શુણ-મણિ-રત્ન-મંડાર, તૂં કેવલ-લક્ષ્મી-હાર-તુઝ ॥

નહીં વિણસિ ઈમ જાણીનિ રે, વિધિ મુદ્રયા શુણ પ્રેમ ।

તે માનૂ ભય છૂટીઆ, તુઝ દીઠિ મુઝ ચેમ-તુઝ ॥ ૨ ॥

સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાલના રે, ઈંદ્ર ધરિ ચિત્ત જોલિ ।

અપાપ-મતં મર-ચલી પરિ રે, સ્વામી ! કામગજેંદ્ર ।
 સ્થૂં કરશિ જઈ સ્ત્રી કહનિ, તવ જોલિ વીરજિનેંદ્ર-તુઝં ॥ ૪૮ ॥
 નારીનિ સાચૂ કહી રે, માન પિતા પૂછંત ।
 સ્ત્રી-પરિવાર-અહિત ઈહાં, આવીઉ (!) જોયમ ! સંત-તુઝં ॥ ૪૯ ॥
 એહવિ વીર-ચરણાં-બુજે રે, કામગજેંદ્રો ભુંગ ।
 દીક્ષ લીધં વિરાગસ્થૂં રે, શ્રી જિનજીસ્થૂં રંગ-તુઝં ॥ ૫૦ ॥
 પૂર્વમિત્ર તે સ્થારસ્થૂ રે, સાથિ કરિ રે વિકાર ।
 અખંડિત-વૃત પાલતિ રે, કિમ નવિ પામિ પાર-તુઝં ॥ ૫૧ ॥
 ભુવન-મોહન શ્રીવીરકું રે, એક-મના જે ધ્યાઈ ।
 વર્જમાન-મુખ-અંદકી રે, યોતિ રહે લપટાઈ-તુઝં ॥ ૫૨ ॥
 વર્જમાન-પદ-પંકજ રે, નવ ઇનતા રાજંતિ ।
 શોભા-હર કૌશિક-મુખં, વલી કુમુદં વિહસંતિ-તુઝં ॥ ૫૩ ॥
 શ્રી સીમંધર-પ્રભુજીના રે, કરકર જે ઉછડંતિ ।
 તે માનું શેષ-નાગતુ, ક્ષણ મન્યુ પ્રગટંતિ-તુઝં ॥ ૫૪ ॥
 વિવર-ચુતા છિદ્રં વિના રે, દુખ-કૃત પણુ મુખ-કાર ।
 સત્કમલં દોષા-કર નહી, એહી અચરિત્ત સાર-તુઝં ॥ ૫૫ ॥
 અપવર્ગ નાપિ ઇશ્વરો રે, જુ પવર્ગ-પરિવાર ।
 તે આપિ સીમંધરો રે, નિર્દન નાપિ હાર-તુઝં ॥ ૫૬ ॥

લાલ ૩૫

ગગ-દેશાપ, કાપ-ગલં મુઝ લીજૂં ચપૂં-જે દેશી.

કામગજેંદ્ર-પ્રમુખા યતીએ, પંચ દીક્ષ પાલિ એક-મતીએ ।
 વરસ ઘણા વિચરત ગયાએ, કર્મ દલિત બહુ કૃશ થયાએ ॥ ૫૭ ॥

એક દિનિ વીરિ જોલાવીઆએ, માનિ આપુદ-માગ પાવીઆએ ।
તુમ્હે જીવિત થોડું અછિ એ, હર્ષિત મન્નિ થયા પછિએ ॥ ૨ ॥

તવ કામગજેદ્ર-મુનિ કહિએ, એ સભવિ ભવમિ કુણુ નહિએ ।
વીર-મુખિ જી ઉચ્ચરએ, અણુસણુ સાર તુ તુમ્હે તરએ ॥ ૩ ॥

વીર સરિધા કિહા પામીધએ, પ્રમાદ કગિહ એણિ આમીધએ ।
પરમ-પુરુષ ઉપગારીઉ એ, નીન જીવન જેણિ તાગીઉએ ॥ ૪ ॥

વીરજી મુખિ વૃત સાધીધએ, તુ મોક્ષ-માગ આરાધીધએ ।
અવતા લીધુ એણિ માનવુએ તે તુ લોનિ તારવા જાણુવુએ ॥ ૫ ॥

સ્વ-પર-શર્કર જાણિવાએ, ધીમ ડિમ શર્કર માનિવાએ ।
કયક ઠ-કીરતિ ઉજ્જવલ સડીએ, જસ પુરોત્તમિ રેખા નહીએ ॥ ૬ ॥

અથપિ નામ એક મિલિએ તુ હું ઠામ-વિશેષિ જાડુ ક્ષિએ ।
જાગવડુચ્છ જગિ જાણુયોએ, પ જ મી । નિશિવચિત્તિ આણયોએ ॥ ૭ ॥

જનક-વર્ણુ જી સોહીધએ તુ ચ્છ વર્ણુ ડિમ મોહીધએ ।
તારા-મૈત્રી ત્રિહુ પરિએ, વીજી કાજ ડિમ નવિ અરિએ ॥ ૮ ॥

ઈમ નતવી વીજ-કહનિ આવીઆએ, વીજ મુખ-ચદ્રિ લાવીઆએ ।
દિઉ અનશન પ્રભુ ! હું ખહરીએ જોલિ નેત્ર અમી-ભરીએ ॥ ૯ ॥

પ્રભુ આઠેસ લહી કરીએ, ચતુર્વિધાહા પગિહીએ ।
આનદા-મૃતિ ઝીલતા એ, કપાય-ભુવગમ કીલતાએ ॥ ૧૦ ॥

૬૧ ૩૬

પાચિ કામગજેદ્રાદિ સુખકારીરે, પાચિ જીવ દયાવ સાધુ સુખકારીરે ।
પાચિ અનુપમા વૃત્તિ-સુખજ, પાચિ મગવ-માલ-સાધુજ ॥ ૧ ॥

પાચિ પૃથ્વી-પાવના-સુખજ, પાચિ ભૂમિ-લલામ-સાધુજ ।
પાચિ ક્રોધ-ક્ષય-કરા-સુખજ, પાચિ માનકૂ વામ-સાધુજ ॥ ૨ ॥

પાંચિ માયા નિર્જળી-સુખં, પાંચિ લોલ અસંગ-સાધું ।
 પાંચિ તૃણ-મણિકું સમા-સુખં, પાંચિ જિનચૂં રંગ-સાધું ॥૩॥
 પાંચિ વાયુ-ગતિ ભલા-સુખં, પાંચિ તપિ કરી સૂર-સાધું ।
 પાંચિ ચંદન ચંદ્રમા-સુખં, પાંચિ આનંદ-પૂર-સાધું ॥ ૪ ॥
 પાંચિ પરમ-સોહામણા-સુખં, પાંચિ પંકજ-શુદ્ધ-સાધું ।
 પાંચિ સારદ-નિર્મલા-સુખં, પાંચિ ઈંદ્રી રૂદ્ધ-સાધું ॥ ૫ ॥
 પાંચિ સંઘટ્ટં જય-કરા-સુખં, પાંચિ મુગતિકું દીપ-સાધું ।
 પાંચિ કુલ-ઉદ્યોતકા-સુખં, પાંચિ લવ-અંતરીપ-સાધું ॥ ૬ ॥
 પાંચિ પરમ-સોભાગીઆ-સુખં, પાંચિ અમૂલિક-મંત્ર-સાધું ।
 પાંચિ મુખદી ઉપધી-સુખં, પાંચિ યશકા તંત્ર-સાધું ॥ ૭ ॥

ઠાણ ૩૭

રાગ-ધારી, કંસારી મુખ-જો દેશી.

કામગજેંદ્રાદિ ચિત્તવે રે લાલ ॥
 ધિન-ધિન હમ-અવતાર-મેરે ખ્યારે રે, સીમંધર-વીર-સાર-મેરે ॥
 શોભા-સાગર તાર-મેરે, જસશી પામ્યા પાર-મેરે ખ્યારે રે-કામ ॥૧॥
 પિહસિ તુ શોભા દેપુ વીરકી રે, અંગિ અંગિ મુખ-દાર્ઘ-મેરે ॥
 કુણુતુમ્હ શોભા વર્ણવિ રે-લાલ, નિજ-મતિસાર ગાઇ-મેરે કામ ॥૨॥
 જસ મનોરથ ઉપનુ રે-લાલ, તે પામ્યા મન પંતિ-મેરે ॥
 અનશનચૂં કોણુજોડીઈ રે-લાલ, હમ-દેહે આઈ કંતિ-મેરે કામ ॥૩॥
 મેરૂ-ગિરિ સળ પર્વતિ રે-લાલ, સકલ-ધુનીમિ ગંગ-મેરે ॥
 દેવ-લોકમિ અચ્યુતો રે-લાલ, મૃગે મૃગાધિપ ચંગ-મેરે કામ ॥૪॥
 ચરમોદધિ જિમ સાગરિ રે, વતમિ નંદન રંગ-મેરે ॥
 જંજુદીપ જિમ-દીપમિ રે, તેજે સૂર અલંગ-મેરે કામ ॥૫॥

શાંતિ-પ્રેતિમિ અંદ્રમા રે, સકલ-સુમનિ અરવિદ્-મેરેં ।
 યોદ્ધામે' હરિ દીપિઉ રે, વૈશ્રમણ્ય દાન-કંદ-મેરેં કામં ॥૬॥
 ક્ષત્રિ ચક્રી શોભિઉ રે, તપમિ જોર અણુગાર-મેરેં ।
 પંતિ-પમા અરિહાણ રે, સખ મંત્રિ નવકાર-મેરેં કામં ॥૭॥
 તિમ અણુશણુ સર્વ-ધર્મનિ રે, જે પામિ નર-નારી-મેરેં ।
 તસક્રી ઉઆરી કીર્ત્તિ રે, તે પોહચિ ભવ-પારિ-મેરેં કામં ॥૮॥

કાલ ૩૮

ગગ-ગુડી

ઈક-દિન કામગજેંદ્રો મિતિ, ધિગ બે ! કામ અસાર ।
 કુણ અકારિજ કરતુ હુંતુ, પૂરવ-ભવમિ અપાર ॥ ૧ ॥
 ભવિયણુ ! ભાવ ધરીઈ સંભલીઈ, મોહ-વશિ જે ખૂડા ।
 ચૂસણી ફૂં મુત-મારણુ-બુધિ, માત-સનેહા ફૂડા-ભવિં ॥
 તાત-સનેહો તે પણ કહુ, કનકરથિ નિજ-પૂતા ।
 પુત્રિ કોણી, બાંધવિ જાણુ, ભરત-આહુબલિ પૂતા-ભવિં ॥ ૨ ॥
 નારી-સગપણ સૂરીકંતા, વલી પતિ-મારી પ્રમાણુ' ।
 મિત્રપણિ આણાકથ-પર્વતો, એહવૂં ન કરિ જાણુ-ભવિં ॥૩॥
 મુભૂમો-નિ-પશુ'રામો, દિજ-ક્ષત્રી-ક્ષય-કારી ।
 નિજજ-રેવારથ અણુપૂજંતિ, પ્રથવી કીધી ભારી-ભવિં ॥ ૪ ॥
 એહી જગમે' સહુકુ વિદિ, એક ન વિદિ વીર ।
 મેઘ-દુખ મુનિ ન્યાણા ટાલ્યા, મૃગાવતી મુખ-ધીર-ભવિં ॥૫॥
 અપભદત-નિ-દેવાનંદા, અર્ધમત્તા-નિ-ઉદાર્ધ ।
 શિવ-પુદ્ગલ-અંદગો-અર્ધતી, અંગેહ-કલોદર્ધ-ભવિં ॥ ૬ ॥

અખડના વલી શિષ્ય સાતસિ, વરૂણાગત તૂઠિ સાર ।
 મુનક્ષત્રો-સર્વાનુભૂતી, ઇત્યાદિક શુણ્ણ-ધાર-ભવિં ॥ ૭ ॥

હે વીર ! તુમહથી એ સળ, દુખથી મૂકાણી જન-કોડિ ।
 તે હવિ હમદ્દં કા ન મૂકાણુ, વીનવીઈ કર-જોડિ-ભવિં ॥ ૮ ॥

ક્ષિતિ-વધૂ જાવ ધરિં અક્ષાણું, ચિર નંદુ જિન-વીર ।
 મેરૂ કરિ મરકત-મણિ-થાલં, ગગનંગણુ-ગંભીરં-ભવિં ॥ ૯ ॥

નક્ષત્રાક્ષત નિ નાલિકેરં, અંદ્રો તેહની ઘાંતિ ।
 અંદન છંટિ વિરાજિત સૂરો, જાળૂગંધ ધરંતિ-ભવિં ॥ ૧૦ ॥

ઠાલ ઝં

રાગ-કાશ્મીર

ધિન ધિન કામગજેંદ્ર-પમુકા, સળ જીવ-રાશિ ખમાવી રે ।
 સીમધર-વીરજી-કે ધ્યાનિ, નિત્ય રહિ મન ભાવી રે-ધિનં ॥૧॥

ચુરાસી લધિ જીવા-યોનિ, ભમતા કીધા પાપ રે ।
 તેહ પમાવત પરમાનંદિ, શુદ્ધ-ધ્યાનકુ બ્યાપા રે-ધિનં ॥૨॥

પૂર્વ-સાધુની ભાવન કરતા, અતિ-શુભ-ભાવિ ચઢીઆ રે ।
 વૈરાગ્ય-જલધિ-રંગ-તરંગિ, ઝીલિ આરિત્ર-ગલીઆ રે-ધિનં ॥૩॥

સકલ-કર્મનુ ક્ષય કરીનિ, પામ્યા કેવલ-નાણુ રે ।
 લોકા-લોક-પ્રકાસી તે મુનિ, પોહતા મુગતિ ભાણુ રે-ધિનં ॥૪॥

કામગજેંદ્રો દુખ મૂકાણુ, સીમધર કે પ્રસાદિ રે ।
 સકલ-સંઘનિ આણુંદ-કારી, દિન-દિન મુખ-સંવાદિ રે-ધિનં ॥૫॥

हास ४०

अ पञ्चमाया छंद, अदायलुनी देशी

विश्व-वरं सीमंघर-सारं, जन्म-जरा-भेदं शिव-कारं ।
 सेडुक-तुल्यो पे शम-मारं, जीव ! चिरं माया-द्रि-शतारं ॥
 पंकज-नेत्रं चारु-विहारं, मुक्ति-रमा-दातारमपारं ।
 मोचन पारावार-गंभीरं, मोहन ! माया-भू-वर-सीरं
 पंकज० ॥ १ ॥ ध्रुपद ॥

तगं शुभ ! वंदे देवमभीतं, कौश(शि)क-रामा-वृंद-सुगीतं
 स्तौति गुणान् कांतान् वर ! कस्ते, विश्व-विकाशे एक गभस्ते !
 पंकज० ॥ २ ॥

सत्पकि-गोत्र-व्योम-पतंगं, दुख-बृहद्-भान्व-भ्रम-संगं ।
 सौर्य(शौर्य)-गुणैः पारींद्र-समानं, धीर-गुणैर्मेरु-गति-मानं
 पंकज० ॥ ३ ॥

चंपक-माला-गोभित-देहं, देव-नतं शाता-मुख-गेहं ।
सेवक-संघाता-मुर-गेयं, सामज-तेजो-भारमजेयं
 पंकज० ॥ ४ ॥

हास ४१

गज-सागेरी, अंदाडिवानी देशी

श्री सीमंघर ! तुम्हें सुणा दे, वर्षाविवा नवि नालु ।
 निज-भति-साइ-वर्षावू दे, सार त्रितालीस ढालु ॥

પરમ-મુખ-દાતાર, ત્રિ-જગતનુ આધાર ।

વિશ્વ-ભૂપણ સાર, મોર હૃદયનું તું હાર-ત્રિલોચન ॥ આંકણી ॥

જવ સુપતમાહિ તું મલિ, તવ હર્ષ-આનંદ-પૂર ।

રંગ-સાગરિ જીલતિ, પણ નિકટ આવિ સૂર-ત્રિલોચન ॥ ૨ ॥

આજ મુઝ આશા ફલી, જવ દીઠ તોરી મુહાડિ ।

તુઝ દેખવા મુખ-અંદલુ, દો નયન કરંત ફહાડિ-ત્રિલોચન ॥ ૩ ॥

તોરી વદન-શોભા-મંડપિ, મોઝં મન્ન લાવન-વેલિ ।

ધન-શામરૂં જિમ વીજલી, ઝલકંતિ કરતી ગેલિ-ત્રિલોચન ॥ ૪ ॥

ઢાટિ-સૂરિય-ચેતિ અધિકી, તુઝ વદન દેતી હેલિ ।

તેજ-પુંજ વિરાજતી, સેવકું રંગરેલિ-ત્રિલોચન ॥ ૫ ॥

[.....આ રચને દ્રાવિડી લિપિમાં લખેલ છે પંક્તિ જોટો ભાગ છે.]

॥ इति श्रीसीमंधरस्वामिशोभातरंगे पंचम चरमोल्लासः समाप्तः॥

इति श्रीशोभातरंगः संपूर्णः ॥ छ ॥ छ ॥ श्री ॥ छ ॥ छ ॥

श्री ॥ छ ॥ साहाजी साद्वि तेजपालजीकृतम् ॥

॥ छ ॥ इति शोभातरंग संपूर्ण ॥

वाई रूपाई पठनार्थ ॥ पत्तने सा कल्याणेन चित्रावितः ॥

ॐ

॥ श्रीशंखेश्वर-पार्ष्णाथाय नमः ॥

श्री विहरमान-विष्णु श्रीसीमंधरस्वामीना ज्वनयत्रिनी साथे अंतिम-
तीर्थपति शासननाथ श्रीमहावीर परमात्मानી दयाली हरभ्यान
अनेकी, विषय-वासनानी विषमताने दर्शानारी, ओक अत्यद्भूत
धनाने वर्णवती, श्री वीरप्रभुओ श्री गौतमस्वामीने
स्वमुખे कहेकी कामगजेंद्रनी कथानुं जेमां
सुरभ्य वर्णन करवामां आवेस छे

श्री सीमंधर-शोभा-तरंग
(संक्षिप्त गूर्जर भावानुवाद)

रासकार भट्टपि विहरमान प्रभु श्री सीमंधरस्वामीजना पवित्र
ज्वनप्रसंगेना वर्णन साथे, परमोपकारी शासनपति श्री महावीर
प्रभुओ मुख्य गलधर श्री गौतमस्वामीजने
उपक्रम तेमना प्रश्नना जवाबमां कहेकी. विपत्तिकारनी
विपत्ताने दर्शानारी श्री कामगजेंद्र गजप्रभुनी
कथाने उपक्रम करतां शिष्टजनायति-समयनुं परिपालन करवा परम
पवित्र श्री पंच परमेशीने स्मरणपूर्वक नमस्कार करे छे अने श्रीमतापिहारी
सरस्वतीदेवीना सान्निध्यने वर्णवे छे.

ત્રણેય બુદ્ધિને ચંદ્રની જેમ આલોકિત પમાડનારા, મુર્ચસમ તેજસ્વી,
અષ્ટ મહાપ્રાતિદાર્થની ગોખાવાલા, અનુષ્ઠાન સુખના કંઠસ્વરૂપ, શુદ્ધ સ્વર્ણ
સમ દેદીપ્યમાન, કેતકીના પુષ્પની જેમ કાલિવાલા અને
મંગલ અભિધેય જગતના ઉદ્ધાર માટે જ જનને જેમનો મનુષ્યાવતાર
નિરૂપણ છે એવા અતુલોપકારી શ્રી અશિષ્ટ પરમાત્મા,
વિષમતર વિષાક્રાંતી અષ્ટ કર્મના ગંધનથી મુક્ત શ્રી
સિદ્ધભગવંત, જ્ઞાની પ્રજુની અનુપસ્થિતિમાં અખિલ શાસનના નાયક
સમાન, આચાર, શ્રુત, શરીર, વચન, વાચના, મતિ, પ્રયોગ,
સંગ્રહપરિજ્ઞાન * આઠ સંપદાઓથી વિભૂષિત શ્રીઆચાર્યમહારાજ,

* આઠ સંપદાઓનું દૂક સ્વરૂપ

- ૧ આચારસંપદા-ગંભીરપણે સાધુ આચારનું સુચોચ પાલન કરવું કરાવવું તે.
- ૨ શ્રુતસંપદા-સ્વપરમથના શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતોનું સ્વસ્થ-પર્યાયેચનસ્વરૂપે જ્ઞાન
હોવું તે.
- ૩ શરીરસંપદા-સક્ષણપ્રમાણેષેત સર્વાંગસુંદર અને પરીપદાદિ સાદન કર-
વામાં સમર્થ શરીર પ્રાપ્ત થવું તે.
- ૪ વચનસંપદા-ત્રાગદેવાદિના ઝેરને દૂર કરનાર અધુર અને આદેય વચનની શક્તિ
પ્રાપ્ત થવી તે.
- ૫ વાચનાસંપદા-શિષ્ય કે શ્રોતાની શિષ્યતાની માત્રાના આધારે જ્ઞાન આપી
તેનું હિત સાધી શકવાની ક્ષામાં નિપુણતા પ્રાપ્ત થવી તે.
- ૬ મનિસંપદા-વિવિધ તર્કવિતર્કના બંધે કોઈપણ મદન પદાર્થના સ્વરૂપનું
અવગાહન કરવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થવી તે.
- ૭ પ્રયોગસંપદા-પ્રબલવાદીને પણ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલની પરીક્ષાની નિપુણતાના
બંધે પદાજિત કરવાની કુશલતા પ્રાપ્ત થવી તે.
- ૮ સંગ્રહસંપદા-સંયમની સાધનાને અનુકૂળ સામગ્રીને નિર્દોષપણે મેળવવાની
નિપુણતા પ્રાપ્ત થવી તે.

આ આઠ સંપદાઓની વધુ માદિની માટે જૂઓ, શ્રી સ્થાનાંગ-
સૂત્ર અધ્યવન ૮, ઉદ્દેશો. ૩, મુ. ૧૦૧. તથા શ્રી પ્રવચનસાદેહાર
હાર ૬૪, ગા. ૫૪૧-૫૪૨.

શ્રુત-સિદ્ધાંતના પઠન-પાઠનાદિદ્વારા અનેક ભવ્ય જીવોના હિતકારી શ્રી ઉપાધ્યાય મહારાજ, આઠ પ્રવચન-માતાના પાલનમાં તત્પર, આઠ મદથી ગહિત, મોક્ષમાર્ગના અનુપમ સાધક શ્રી સાધુમહારાજ, આ પાત્ર પરમેષ્ઠીઓ અશુભ કર્મથી યનાગ વિધોને હઠનાગ છે, તેઓને ભાવપૂર્વક હું નમું છું તથા ભગવતી શ્રી સરસ્વતી દેવી મારા મુખમાં વાસ કરે, જેથી કે અપ્રમેય ગુણગણધારી વિહંગમાન પ્રજ્ઞ શ્રી સીમવરસ્વામીના ગુણોનું દેવેદ્રોથી પણ અશક્ય-ગાન તેમના શોભા-તરંગોને વર્ણવવા સાથે સફલતાપૂર્વક કરી શકું

આ જન્મૂદ્ધીપના મધ્ય ભાગે જન્મે જાણુ પણ ત્રણ ક્ષેત્ર તથા વર્ષધર પર્વતથી સુગોહિત શ્રી મહાવિદહક્ષેત્રમાં મધ્યભાગે ગહ્ય મેરુપર્વતથી પૂર્વ જાણુ આવેલ પૂર્વ મહાવિ-
 કથા-પ્રારંભ દેહમાં પુષ્કલાવતી નામના દેવથી અધિષ્ઠિત
 પુષ્કલાવતી ૨૨૨૨૨ યોજન પ્રમાણ પહોળી, તથા ૧૬૫૮૨
 વિજય વર્ષુન યોજન જેટલા પ્રમાણ પહોળી પુષ્કલાવતી
 નામની આઠમી વિજય જોભે છે

જેમાં મુકુટગરુડ શ્રી સીમવર પ્રજ્ઞ હાલ વિચરી ગયા છે, તથા જે વિજયની પૂર્વ જાણુ નીલવંત વર્ષવર પર્વત, દક્ષિણ જાણુ લવણ સમુદ્ર, પશ્ચિમ જાણુ સીતા નદી અને ઉત્તર જાણુ એકઝૈલ નામનો ઓથો વક્ષઝાગ પર્વત (જે ૭ મી ૮ મી વિજયના મધ્યભાગે છે) જોભે છે, જે વખાગ પર્વત ઉપર એકઝો વીસ સાશ્વત ચતુર્મુખ જિનર્ણિઓથી સુગોહિત મનોહર શશ્વત જિનચેત્ય જોભી ગહેલ છે, તેને બારપૂર્વક નમી હું માગ જન્મને સફલ કરું છું

તે વિજયમાં ૧૭૨૮ ગાઉ પ્રમાણુ* વિસ્તારવાથી, ધન-ધાન્યાદિ સમૃદ્ધિપૂર્ણ, સુંદર શોભાવાળી પુંડરિકિણી નગરી છે. જે નગરીના ઉત્તુંગ પ્રાસાદોના અગ્ર ભાગે ફરકતી ધ્વજનવાલા પુંડરિકિણી ધ્વજદડે જાણે નગરીરૂપ દારા-સ્ત્રીની સાથે નગરીનું વર્ણન પ્રાસાદોને પાણિઅદ્ય કરાવવા તાણી લાવતા ન હોય તેવા શોભે છે અને જાણે વિધાતાએ સ્વર્ગ-પુરી અમરાવતીની સાથે ત્રાજવામાં તોલતાં શોભા અને સંપત્તિમાં વધુ હોવાથી આ નગરી નીચે જમીન પર આવી હોય, અને અમરાવતીનું પશ્તુ આ નગરીની શોભા-સમૃદ્ધિ કરતાં ન્યૂન હોઈ તે પુરી ઉપર-સ્વર્ગમાં ગઈ એવી દેખનાર રહેજે જે નગરીની સુંદરતા-સમૃદ્ધિ જોઈને પ્રેક્ષકોને થાય. જે નગરી અનેક મણિરત્નોથી શોભતા પ્રાસાદોની દારમાલાથી દિવસે શોભાવમાન તથા રાત્રે પણ અનેક હીરા માણેક મોતીઓના પ્રકાશથી દીપતી હતી, તથા જ્યાંના ઉત્તુંગ જિનાલયોની ફરકતી ધ્વજો જાણે નગરીના હાથમાં

* પુંડરિકિણી નગરીના વિસ્તારનું પ્રમાણુ સંદિગ્ધ જણાય છે. રાસ્ટ્રોમાં ક્યાંય આવો લક્ષ્યો ધણી તપાસ કરવા છતાંય મળેલ નથી. આવી વાત નિર્મૂલક સંભવે નહિ, કદાચ કોઈ સપ્રદાયની માન્યતા સ્વરૂપ હોય, છતાં સિદ્ધસ્ય ગતિશ્ચિતનીયા એ ન્યાય મુજબ વિચારતાં જણાય છે કે શ્રી જૃહત્સંગ્રહણી ગા. ૨૮૬ પ્રમાણે સાધિત પદાર્થોનું માપ પ્રમાણાંશુલથી માપવાની વ્યવસ્થા છે, તો શ્રી લઘુદ્દેવ સમાસ ગા. ૧૪૭ માં જણાવેલ વિજયનું માપ પ્રમાણાંશુલથી ગણી રાસકારે જણાવેલ નગરીનું માપ ઉત્તેષાંશુલ ગણીએ તો આપણી દષ્ટિએ જૃહત્સંગ્રહણી નગરીનું ૧૭૨૮ ગાઉનું પ્રમાણુ પ્રમાણાંશુલથી ગણતાં તો એકસો અઠ્ઠાવીસ ગાઉ અધિક એક યોજનનું જ આવે, તે ત્યાંના ક્ષેત્ર મનુષ્ય આદિની વિશાલકાયતા વિચારતાં અસંગત ન જણાય. આટલો ફેર પડવાનું કારણ ઉત્તેષાંશુલ કરતાં પ્રમાણાંશુલ આસોગણું મોટું હોય છે, એ માટે જુઓ શ્રી જૃહત્સંગ્રહણી ગા. ૨૬૩.

આ સિવાય રાસ્ટ્રાનુકૂલ વધુ સ્પષ્ટ ખુલાસો કોઈ વિદ્વાનની જાણમાં હોય તો જણાવવા વિનંતી છે.

કેમ ન લેતી હોય તેમ ગોખે છે, જ્યાના જગીયાઓમા પાણીના સિંચન વગર પણ સુદર સોભતી દક્ષગાંઠિઓમા સ્ત્રી-પુરુષોના યુગનો સાન-વિચરી ગહેના છે દુઃકમા તે નગરીની છટા ઇંદ્રધનુષ્યના ગંગતી અગ્નિ છટાની જેમ સર્વ પ્રાણીઓના નેત્રોને તૃપ્ત કરનારી અને ચંદ્રકાની જેમ દિનપ્રતિદિન ચક્રની ઠનાવાની હતી.

તે નગરીમા પ્રજાજનોના હૃદયમા ન્યાય નીતિ આદિ ગુણોથી આધિપત્ય ભોજવનાર શ્રેયાંસ નામનો ગંગ ગોખે છે, જે ધણો જ દાનેશ્વરી છે તેને આગણે આવેન ગમે તેવા અર્થાંતિ શ્રી શ્રેયાંસરાજાનું પગદ્મુખ ચર્ચ કરવું પડતું નથી માતૃકાક્ષમાલા-વાર્ણન (વર્ણમાલા-ગાગખડી)મા આવતા નક્કરતા તે તે ગંગાએ સગજ કર્યો નથી અથવા તે માતૃકાક્ષરોના અભ્યાસ કરને બણેના તે નકારને જૂરીજ ગયો હાગે કે વળા તે ગંગ તેજ દિવસને કૃતાર્થ લેખે છે, જે દિને અર્ધાંજોની પ્રાર્થના પૂર્ણ કરી હાથને દાનના સુગમ્ય ભૂપણથી ભૂષિત કર્યો છે એટલે કે તે ગંગાએ કાંઈ દિવસ પણ કાંઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કર્યો નથી.

“ખડેખન ! આ પૃથ્વી તેના લોકોથી જ ભારે થાય કે જે લોકોએ સાનન-આમત્રાસપત્ર દગામાં રાખિ ગોપવીને આસ-હિન-મોહને આધીન થઈ અર્ધાંની પ્રાર્થનાનો ભગ કર્યો છે બાકી રચૂલ છુદ્ધિએ ભારરૂપ જણાતા પરત, જંગલો કે અમુદ્ર આદિથી પૃથ્વી ભારે નથી, તેઓ તે જગતના હિતાર્થે પોતાની સામગ્રી ગમે તેના સયોગોમાં પણ અર્પી જ રહ્યા છે.”

વળા તે ગંગ દાનેશ્વરી છતાં દાનગુણની પ્રાપ્તિ કરતા પણ દુર્લભ નિગ્ધિમાનતા ગુણથી ગોખતો હતો, તેથી જ ચંદ્ર કરતા પણ તે ગંગાની કીર્તિ ઉજ્જવન હતી ચંદ્રને તે હરણુ નાનું પણ દેવક છે, જ્યારે આ ગંગ તે દાનેશ્વરી છતાં નિગ્ધિમાની હતો, તેથી જ સોનામાં સુગંધની જેમ તે ગંગમા ગુણોનો સુમેળ શોખતો હતો.

તથા દાનગુણની સાથે તે ગગનમાં પાત્રપરીક્ષાનો ગુણ પણ ધણો વિકસ્યો હતો, “ ખરેખર ! પાત્રાપાત્રના વિવેક વિના મુંદર પણ દાન છીપડી, ગાય, સર્પ, ઉખર ભૂમિમાં પડેલુનિ પામતાં સ્વાતિ નક્ષત્રના પાણીની જેમ ફેલની વિવિધતા પેદા કરનારું ધાય છે ” આટલું જતાય ગગન પામે સમૃદ્ધિમાં કંઈપણ ન્યૂનતા થવા પામી ન હતી, કારણ કે ગળીયા, ફવા, ગાય આદિને વપરાશની વૃદ્ધિની સાથે પેદાશની પણ વૃદ્ધિ જ થતી હોય છે.

આ પ્રમાણે રાસકાર વિદગ્ધમાન વિભુ શ્રી સીમંધર પરમાત્માના પિતા શ્રી ઐયાંસરાજના ગુણગણનું વર્ણન કરતાં પ્રસંગે દાનનાં પાંચ દૃષ્ટિએ અને પાંચ ભૂપણો પણ લગ્ય શ્રવેના કિતાર્થે જણાવે છે.

“ ૧ દાનના પ્રસંગે અનાદર, ૨ વિસંખ, ૩ પરાઃપ્રખપણું, ૪ અપ્રિય ભાષા અને ૫ માનસિક અનુતાપ કરવો એ ખરેખર મુંદર પણ દાનને કલંકિત કરનારાં પાંચ દૃષ્ટિએ છે. ”

“ ૧ દાન દેતાં મળેલી સામગ્રીના થતા સદુપયોગથી આનંદના આંશુ, ૨ રોમાંચોતું વિકસ્વરૂપણું, ૩ બહુમાન, ૪ મુંદર વચનો અને પકરેલા દાનની અનુમોદનાકરવી, આ પાંચ વસ્તુઓ માત્રામાં અદ્ય છતાંય દાનને મુશોલિત કરનાર ભૂપણસ્વરૂપ છે. ”

તે ઐયાંસરાજને ૩૫-લાવણ્ય ગુણથી ભરપૂર, શીયલસલ્લણી સત્યપ્રી નામની ગણી હતી, જેણીએ પાતિવ્રતધર્મના અનુપમ પાલનથી જગતમાં અપૂર્વ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરી છે, જેણીનું શરીર સત્યકી રાણીનું સર્વ ઉત્તમ લક્ષણોથી અલંકૃત છે, તેણીના પગનાં વર્ણન તળિયા તો લાલ કમલની જેમ એવા મુંદર લાલા-શવાલા છે, જાણે કે-જગતની સર્વશ્રેષ્ઠ સુંદરીઓના મસ્તક પર અનુપમ શીલ-રૂપાદિ ગુણોએ કરી હીનતા દર્શાવવા કરેલા પાદાકમળને લીધે જ લાલ કેમ ન થવા હોય ! વળી અહીં રાસકાર

સત્યદિ શણી વિષે સ્ત્રીતોચિત્ત ઉત્તમ ચોસડ કવાના વામ વિષે
 ઉત્તરેક્ષા કરતા જણાવે છે કે-તેણે વિષે ચોસડ કવાનો વામ કેમ ન હોય ?
 તેણીના હાથ-પગના ચાગ અગૂડાઓમાં જ સુદૃઢ ગોવાકાર નખરૂં ચાગ
 પૂર્ણચક્રોએ વાસ કર્યો હતો-તો એકેક ચક્રની મોજ કવાના પિચામે
 ચોસડ કવાનો વામ અત સિદ્ધ સભવે છે વળી જેણીના લોચનયુગલ
 મૃગી-નયનની જેમ અતિ ચચલ હતા મનાઈથી બહાર નથી જતા-તે
 જાણે પાસે આવેલ કાનરૂપ ઊંડા કવામાં કદાચ પડી જાય તો બહાર
 કાઢી લાવે-કાઢે ? એ ભયથી જ તેણે મર્યાદિત ચચનતાનાગા હતા
 જે કાકિલકઠીના સ્નિગ્ધ-મધુર અવાજથી સાગી-વોણ પણ કુગી
 બનેલ છે અને જેણીનું મુખકમલ તો સદા ચિદમ્બર ગહેતુ, મીઠા કમલો
 દિવસે કે રાત્રે કર્મમાતા હોઈ તેણીના મુખ સાથે હિપમા માટે પણ
 સગત થતા નહિ

પુણ્યકર્મના સચવાથી તે ગણીએ આધુ ચોવીશીના શ્રી કુંથુનાથ
 પ્રભુ તથા શ્રી અરનાથપ્રભુના અતગતકાલે મો-અમથી સ્મિત
 નિયોકનાયક ગાનનરધારક તીર્થકર ગણુને જન્મ
 શ્રી સીમંધરરવામી આપે તે પ્રભુના જન્મથી દુ મગશિમા નિમગ
 જન્મ-હુલામણું નાગકાના શ્રવાને પણ ક્ષયુગર આનંદ થતા તા
 બીજની વાતજ શી કહી ? અર્થાત્ અનેક દુ ખી-
 જોના દુ ખનો નાશ થયો જન્મમર્યે ત્રિફલુકમારિકાઓ તથા ચોસડ
 ઇન્દ્રાદિક અસખ્ય દેવોએ સ્વ-સ્વમર્વાનુમારે બક્ષિતભાવપૂર્વક કર્તવ્યન
 પાલન કર્યું, માટે માતાપિતાએ આનંદપૂર્વક પ્રભુનું શ્રી સીમંધર
 એવું નામ રચાવું પડી *પાય ધાનીમાતાઓથી લાવિતપાવિત થતા
 તે ગાન-પ્રભુ બીજના ચક્રની જેમ પ્રતિનિધિ રૂપિ પામરા વાગરા

*૧ ક્ષીરંધામી-આવકને સ્તનપાન કરાવે તે

૨ મજ્જનધામી-આવકને સ્નાનાદિ કરાવે તે

૩ મંડનધામી-આવકને સારા કપડા વરેલા પહેરાવે તે

એક દિવસ માતાજી જાલ-પ્રભુ શ્રી સીમધરસ્વામીને હાથમાં લઈ હુલાવવા માંડી, તે હુલામણામાં માતાજી પ્રસન્ના અવન સમયે પોતે જોયેલા ચૌદ સ્વપ્નોને રહસ્યસ્ફોટપૂર્વક વર્ણવી, જન્મસમયે ચોસઠ ઈંદ્રોએ કરેલ જન્મોત્સવના અધિકારને વર્ણવે છે.

“હે પુત્ર! જ્યારે તું ગર્ભમાં આશ્યો, ત્યારે હું જાહુ આનંદ પામેલી અને એકસો જન્મની સંખ્યાના વર્ગમૂલરૂપ ઉત્તમોત્તમ ચૌદ સ્વપ્નો મેં જોયેલા, તેમાં પ્રથમ એરાવણ હાથી આવીને ચૌદ સ્વપ્નોને મને જાહુ આદરપૂર્વક નમીને બોલ્યો કે-“ હે રહસ્યસ્ફોટ સૌભાગ્યશાશ્વિનિ! ધન્ય છે તારી કૃપાને! કે જેણે દેવેન્દ્રોને પણ પૂન્ય પ્રશ્નને ધારણ કરેલા છે, તારા પુત્રની પાસે મારો સ્વામી-ઈંદ્ર આવી રોમાંચવિકાસપૂર્વક સેવા માટે લાક્ષણિક જનશે, તો પછી હે સ્વામિનિ! હું તેમની પહેલાં કેમ ન આવું? તમારો પુત્ર તો મુક્તિગામી છે, માટે ધન્ય છે. ”

ત્યારપછી ધોરી-વૃષભ આવીને મને કહે કે-“ તમારો પુત્ર ખરેખર ઈંદ્રોનો પણ ધોરી-અગ્રેસર થશે. ”

પછી વનરાજ કેશરીસિંહ જોયો, કે જે મૃગોના ધૂધને ત્રાસ પમાડનાર પરાક્રમવાળો નિર્ભય હતો.

૪ ક્રીડાપનધાર્મી-જાલકના મનપ્રસાદ માટે વિવિધ ક્રીડા કરાવે તે.

૫ અંકધાર્મી-જાલકને આખો દિવસ ખાજામાં રાખે તે.

ઉપર મુજબની ધાવમાતાઓ જે ગતતની હોય છે: એક તો ઉપરંતો કામો સ્વયં કરે, અને બીજી પોતાની દેખરેખ નીચે ખીખ પાસે કરાવે.

આની માહિતી માટે જુઓ શ્રી પિંડનિર્ચુકિત શ્રી મલયગિરીય વૃત્તિ, ગા. ૪૧૦-૪૧૧

† ગણિતશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે કાઈપણ સંખ્યાને પોતાના આંકથી ગુણતાં જે આવે તે વર્ગ કહેવાય છે. અને તેની મૂલ સંખ્યાને વર્ગમૂલ કહેવાય છે. અર્થાત્ $૧૪ \times ૧૪ = ૧૯૬$ થયા, માટે ૧૯૬નું વર્ગમૂલ ૧૪ થયું.

ગોલા સ્વપ્ને લક્ષ્મીદેવી આવીને ગોલી કે-“દેવે જ માગ. આપવનું કાંઈ આ તાગ પુત્ર-પ્રભુના પ્રતાપે દૂર થશે ”

પાંચમે દૂલની માલે સૂચ્યુ કે-“તાગ પુત્રના ગુણ-ગાણ-સૌગંધથી આખું જગત્ સુશાન્તિ થશે ”

છઠે સ્વપ્ને ચંદ્રે સૂચ્યુ કે-“તાગે પુત્ર ચંદની જેમ સર્વને આલૂવાદદાથી થશે ”

સૂર્યના વ્યવસ્થા સૂર્યવિકાસી કમલની જેમ તાગ મુખથી માગ નેત્રકમળો વિકસ્યો થવાનું જનપયુ

“હે સૌમંધર ! તુ ખરેખર અમાગ કુલની ઉન્નતિ કળાગ્ર પદ્મસમાન છે, ” એમ દ્યુજના સ્વપ્ને મને સૂચ્યુ.

અને પૂર્ણકલમે તો “માનવલયો બહેવા તાગમા નિરૂદ્ધ પાપાઓના પાપ પાપ ધોવાની અનુપમ શક્તિ”નું જ્ઞાન કરાવ્યું

હે વત્સ ! દગમા પદ્મમરોચણા વ્યવસ્થા સૂચિત “ભારતીયના તાપને શાંત કરવાના અનુપમ ગુણ”વાળા તાગી ગદ-પુષ્પ-ગાંધી નૃતિ કળાના ખરેખર ધન્ય છે.

આગિ.વાગમે સ્વપ્ને રતનાકર સમુદ્ર આપીને મને વિનવવા માગ્યો કે-“ હે પ્રભુજનની ! ઉઠો અને નરેન્દ્રોથી લખખાસેન, અપ્રમોદ-ગુણ-ધારક તાગ પુત્રના આંખીર્યગુણની પ્રતિષ્ઠાથી મારી રબીગતા વિશેની લોભીની કાર્તિકી જાંસાવા સંજ્ઞા છે, માટે કૃપા કરો અને માગ દિનનો વિચાર કરો ”

બાગમે સ્વપ્ને મુંદર દેવવિમાને “તાગ ગાંધી અમલસરખાના ગળુ મદ આદિની ગચના મુસવો તેમાં પોતાને ગ્યાન આપવાની વિનવણી કરી, રત્નકુશિધાગિષ્ઠ તરીકે માગ જોવારણાં લીધાં ”

તેરમે સ્વપ્ને રત્નરાશિએ “ તારા અણુગોણ ગુણગત્તોની દીપ્તિથી પોતાની પાર્થિવતા વ્યક્ત થઈ જવાથી જતી લાજ પચાવવા ” પ્રાર્થના કરી અને “ હે વત્સ! સર્વ જીવોના દયાલુકાંક ગુણોના પ્રકાશસ્વરૂપ તારા આત્મતત્ત્વરૂપ અમૂલ્ય રત્નની મહત્તા વર્ણવી. ”

ચૌદમે સ્વપ્ને નિર્ધૂમ વલ્લિએ “ કર્મઘંઘનોને બરમીમૃત કરી નિર્મલ થનારા તારા આત્મસ્વરૂપના પ્રકાશને સદૃશ તેજસ્વી પદાર્થોમાં શ્રેષ્ઠ જાણ્યાથી તેવી શ્રેષ્ઠતા મેળવવા તારું શરણ સ્વીકાર્યું. ”

આ પ્રમાણે ત્રણે જીવનમાં શ્રેષ્ઠ ચૌદ સ્વપ્નો આશીર્વાદો સૂચવતા મારા મુખમાં પેસતા મેં જોયા, જાદુ જ્યારે મોગ્ય સમયે તારો જન્મ થયો *ત્યારે અધોલોકથી આઠ દિશ્કુમારિકાઓ આવી છપ્પન દિશ્કુમા- મને પ્રણમી વિનિતભાવે બોલી કે-“ હે જગદ્ગ્રંથ રિકાઓએ કરેલ માતાશુ! તમે જરાય બપ પામશે નહિ, અમે જન્મોત્સવ તમારા પુત્રના લોકોત્તર પુણ્યથી આકર્ષાઈને આવેલ છીએ, અને સેવા કરી મુક્તિ મળ્ય મેળવવા માંગીએ છીએ માટે અમે યથોચિત મર્યાદા પ્રમાણે સૂતિકાકર્મ કરશું. ” પછી તેણીઓએ ઇશાનમૂળે સૂતિકાગૃહ બનાવ્યું અને યોગ્યપ્રમાણ ભૂમિ સંવર્તક પત્રનથી શુદ્ધ કરી. તથા ઊર્ધ્વલોકવાસિની આઠ દિશ્કુમા- રીઓ આવી સુગંધી જલના છંટકાવથી રજ-શમન કરી પ્રભુસહિત માતાન પગે પડી. બીજી પૂર્વરુચકદ્વીપથી આવેલી આઠ દેવીઓ આવી દર્પણ બતાવતી કહેવા લાગી કે-“ હે માતાશુ! દર્પણમાં આપના પુત્રના દર્શન કરવાથી અમારા પાપોનો ક્ષય થાશે. ” વળી દક્ષિણરુચકવાસી આઠ

* અહીંથી શરૂ થતા જન્મમદોત્સવની વિસ્તૃત માહિતી માટે શ્રુતદેવલી શ્રી ચતુર્દશપૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામિપ્રણીત શ્રી કલ્પસૂત્રની શ્રી કિરણાવલી-શ્રી મુખોદિકા આદિ ટીકાઓમાં તથા સંસ્કૃત ન લખનારાઓએ ખેમશાહી શ્રી કલ્પમૂલ બાપાંતરના પુસ્તકમાં પાંચમું વ્યાખ્યાન વાંચવું.

દેવીઓ ભૃંગાગ્ધારિણી બની અને પશ્ચિમરુચકદ્વીપની આઠ કુમારિ-
કાઓ વીરગો-પંગો લઈ મુણગાન કરવા લાગી. ઉત્તરરુચકદ્વીપની
આઠ દિક્કુમારેઓ ચામર વીંગવા માંડી, તથા વિદિશારુચકદ્વીપની
ચારે દિક્કુવરીઓ દીપક લઈ વિદિશામાં જઈ રહી, તેમજ રુચકદ્વીપથી
આવેલ ચાગ્ર કુમારિકાઓએ નાલ-ચહેર-વિધિ કરી મણિરત્નની પીઠિકા
બનાવી અને ખાટી રહેલ અશુચિકર્મનિવારણરૂપની સ્તક સખધી
આનાદિની સંપત્તિ ક્રિયા પતાવી તાગ મુણગાન કરવા લાગી.

દિક્કુમારીઓની અશુચિનિવારણ વિધિ પત્યા પછી સૌધર્મેન્દ્ર આવી,
પોતે પંચડપ કરી તને લઈ મેરુપર્વત ઉપર પહોંચ્યા.

ચોરસ ઇંદ્રોએ અને ત્યાં ચોસઠ ઇંદ્ર-અસંખ્ય દેવો ભેગા મળ્યા અનેક
ઉજવેલ વાલ્મીકીના નાદપૂર્વક *અઢીમે અભિષેકની વિધિ
જન્મોત્સવ માયવી આત્રમહોત્સવ કર્યો. પછી મુળધર્મી
ભરપૂર વક્ષકર્દમ, કેશ, ચંદનાદિ સુવાસિત વિલેપનાદિ
કરી વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોદ્ધાગ શુભ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું.

* દરેક તીર્થ કર પ્રભુના જન્મમહોત્સવ વખતે ચોસઠ ઇંદ્રાદિ દેવો પ્રભુની
સ્નાત્રવિધિ અઢીસો અભિષેકદ્વારા કરે છે, તે અઢીસો અભિષેક આ પ્રમાણે—

૧૨ ઇંદ્રના	૪ અંતરેન્દ્રની પટ્ટાણીના
૪ લોકપાલના	૧ ત્રાયસ્થિરા દેવોનો
૧૩૨ મનુષ્યક્ષેત્રના ચંદ્ર-સૂર્યના	૧ સામાનિક "
૮ સૌધર્મેન્દ્રની "	૧ પર્વદા "
૮ ઈશાનેન્દ્રની "	૧ સેનાપતિ "
૧૦ અસુરેન્દ્રની "	૧ અગ્રજક "
૧૨ નાગકુમારેન્દ્રની "	૧ પ્રજાભૂક "
૪ જ્યોતિષેન્દ્રની "	૨૫૦

આની વિશેષ માહિતી માટે ભુજો શ્રી સેનપ્રશ્ન યથ સંસ્કૃત
ઉવાચ ૨, પ્રજા ૧૫૬, અથવા તેનું ગુજ્જની લાગાંતર ૫૧. ૬૫.

તથા સિદ્ધદત્ત ગૂર્જર-કવિ-કુલ-શિરોમણિ ઉપા. શ્રી વીરવિજયજી
મહારાજકૃત શ્રી સ્નાત્રપૂજની ભેષી દાસની ગાથા ૨-૩-૪.

વળી મારા લાડીલા હે વત્સ ! તારા જન્મસમયે માતે ગ્રહો પણ ઉચ્ચ ગણાતી સ્વસ્વરાશિના પરમાચ્છદ્યાધાયક અશોભાં રહીને તારા અનન્ય-સાધારણ લોકોત્તર સૌભાગ્યને વર્ણવતા હતા, ઉચ્ચરથળે ચઢીને નિરીક્ષણ કરવાના લૌકિક વ્યવહારને અનુસંગતા જનણે બધાય ગ્રહો તત્કાલ જન્મેલા તારા મુખનું પ્રથમ દર્શન કરવા માટે જ ઉચ્ચ-પરમેચ્ચ અવસ્થામાં આવ્યા કેમ ન હોય ! કારણ કે તારા દર્શનથી પ્રાણીમાત્રના સર્વ દુઃખો કાગળ મહિના(વસંત ઋતુ)ના ઝાડના પાનની જેમ ગળી-ખરી જાય છે.

પછી પરમાનંદ રસમાં ત્રીજતા ઇંદ્રમદ્ભગાન અનેક પ્રકારે શ્રી પુષ્કલાવતીવિજય-શ્રી પુંડરિક્ષીનગરીના વચસ્રવોપણાના ધન્યવાદ-પૂર્વક વખાણ કરી, વારંવાર નમી શ્રી નંદીચરદ્વીપે અદ્વાઈમહોત્સવ કરી પોતાના રથાને બધા.

ઉપર મુજબ દેવેન્દ્રોએ પણ દરખબેર ઉજવેલા પ્રમુખ જન્મમહોત્સવ પ્રસંગે વર્ણવી દેવે સત્યકિ માતા પોતાના માતાએ પ્રભુના ગાણડા લોકોત્તર-પ્રેમશાસ્ત્રી પતોતા પુત્રના શરીર-શરીરોદિતું કરેલું દિના અદ્ભુત લક્ષણ-ગુણોનું વર્ણન કરતી કહે છે કે:-
અદ્ભુત વર્ણન "હે પ્રાણુવલ્લભ પુત્ર ! ખરેખર મુખ-કમલ અને નેત્ર-કમલને સખતીય સંબંધ હોવાના કારણે જ મારા નેત્રકમલો તારા મુખ પરથી જરા પણ ખસતા જ નથી, લોકોત્તર ગુણોના ધામસમા તારા ગુણોનું જ્ઞાન નહિ કરનારી જિહ્વાનો જન્મ જ ખરેખર અસાર-ગુચ્છ છે, માટે જ પૌદ્ગલિક નયનોએ પણ તારા મુખરૂપી ચંદ્રમાં મૂળની સમાનતા સ્વીકારી તારા અનુપમ ગુણોનું જ્ઞાન કરવાનું સૌભાગ્ય મેળવ્યું છે. તમારું સર્વાંગસુંદર મનોહર રૂપ જોતાં કામદેવ સંબંધી શરીરરહિતપણાની અને વિપ્લવના પુત્ર હોવાની પુરાણોની વાતો ખરેખર મિથ્યા જ લાગે છે. હે વત્સ ! દેવોના નયનોને પણ અકિત કરનાર અદ્ભુત તારા સુંદર રૂપ-સુધાનું પાન કરી મારાં નેત્રો

સકલ થયા અને મુલાગ ભાગ્યશાની બન્યા, તાજી વિવિધ-મધુ વાણીનું
 શ્રવણ કરીને અતિમિષ્ટમ અમૃતવાદમય સુધા પણ મિશ્ર લાગે છે,
 અને તાગ વિયોગની વાર્તા પણ આભાગ દિવસને સતાપે છે તાગ
 શરીરની અદ્ભુત પ્રમા અને ક્ષતિની ઝટા આખા જૂમડલના સાગસર્વ-
 વ્ય અને અમૃત ગોલાવરૂપ છે અને કામદેવને જીતવા પ્રયત્ન અમે
 સાધનવરૂપ તાગ શરીર ની સુદૃઢતા અવર્ણનીય છે લેખિત રૂપ-નિધાન
 તાગ દેહની મનોહરતા જોઈ અસખ્ય દેવોના સ્વામી ઇન્દ્રગજ પણ શર
 માંદને જ ખરેખર જાણે તાગ ચણોમા વાગનાં ઝૂંકી ઝૂંકીને પ્રણામ
 કરે છે હે નિનોકપૂજ્ય ! તાગ ચણાડપ કમનોને વહન કરવાનું સુભગ
 સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કરવાથી હું માનું છું કે પૃથ્વીરૂપ દેવીને આટલા દિવસ
 મુખી અનેક જાતની દુર્જનાદિને વહન કરવારૂપની વિષ્ટ તપમ્યાનું જ
 સુભગ ફળ પ્રાપ્ત થયું છે સૌભાગ્યનિધાન હું વત્સ ! તાગ અનુપમ રૂપ-
 સ પદા આગવ કોડો દેવેરોની દેહપ્રભા નિર્માર જ લાગે છે, અને તારી
 લોકાતીત તેજસ્વિતા અને શીતલતાની ઉત્તમતા જણાવવા માટે જ વિધિએ
 અદ્ર-સૂર્યને જ્યોતિષશાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ પગિવેષના કુડાવાથી અકિત કર્યા લાગે
 કે તથા જગત્પ્રમા ભોગવિવારની તરીકે પ્રસિદ્ધ ગણાતા દેવોના સૌભાગ્યની
 બસિદ્ધારી જાઉં છું કે તેઓ પગમદર્શનીય તાગ મુખકમનના સર્વદુષ્ટોને
 નાશ કરનાર દર્શનનો લાભ પનકાગના ન્યાવાત વિના ઝોકીટશે સતત
 લઈ શકે છે હે પ્રાણુવદાલા ! તારી નિરુપમ-સુભગ-રૂપ-સુધાનું પાન
 કર્યા પછી ઉત્કૃષ્ટ રૂપસ પાવાળા દેવેદ્રને જોવા મળે થતું નથી, કાગળ કે
 તે તો તાગ ચણુતલની પણ ઉપમા પામવાને લાયક નથી માગ
 વાડિલા ! જ્યારે તને હું નથી જોવા પામતી ત્યારે મારું ચિત્ત-કમન
 વિદીર્ણુ નથી થતું તે કેવળ પુનઃ મિલાપના સુમધુ વ્યવમૃદ્ધિનો જ પ્રતાપ છે '

આ પ્રમાણે માતા હજીજે વહાવા પુત્રના ગુણગાન હુનામણાદ્વારા
 કરી ગ્હે છે, તેટલામા ધાઈમાતા આવી અને તેણીએ પણ પગ સુભગ
 પાત્રુડા પ્રધુના ગુણોનું વ્હાવબધુ ગાન કરવા માંડ્યું

હવે અહીંથી પરસ્પર માતા અને ધાત્રીના મધુર સંવાદ આલે છે.

— સારપત્રી બાલપ્રણ શ્રીસીમંધરજીની ધાત્રી-માતા પાસે આવી પ્રભુના સુંદર મુખચન્દ્રને જોઈ કહેવા લાગી કે—“અહો ! શ્રી મુખચન્દ્રની પ્રભા છે ! સાક્ષાત્ જલદક્ષોત્પત્ત્ય પદ્મસરોવર જ હોય એમ લાગે છે.” વળી જ્યારે આ પુત્ર ઝંઝરના ઝળકાર સાથે રમઝમ કરતો ગળે બાઝી પડે છે ત્યારે એમ જ થાય છે કે—“હે પુત્ર ! તારા જેવાની માતા થવાનું સૌભાગ્ય મેળવનાર સ્ત્રી ખરેખર ધન્ય છે.” તથા વધતી ચંદ્રની કક્ષાને જોઈને સમુદ્ર જેમ ઉછાળો મારે છે તેમ તને આવતો જોઈ ખરેખર હૃદયમાં અવર્ણનીય હર્ષની રેલમહેલ થાય છે. હે કુલદીપક ! જગતમાં બધાય જાણે છે કે કાયકનું શરીર તો સ્થાય છે જ, પણ તેનો સખ્દ-સ્થામલ-ગોહક કેમ હોતો હશે ? એટલે કે તારા સખ્દો કોકિલની જેમ વધુ સ્થામલ-ગનમોહક છે. તથા દર કૃષ્ણપક્ષમાં પૂર્ણકક્ષાએ ખીલેલા ચંદ્રની ઉપર અંધારાની સ્થામતા ફેલાય છે અને અમાવાસ્યાએ અધકારમાં ચંદ્ર સાવં હુમ્મ થઈ જાય છે—તે નક્કી હું માનું છું કે—તારા મુખની સાથે ઉપમાન થવાની ધૃષ્ટતા કરવાથી તેના ફલસ્વરૂપે જ ખરેખર તેને સંતાકકડી રમવો પડે છે વળી પરમાનંદલઈ તારા વિરહથી સંતપ્ત અમારા નવનોને પરમશાંતિ આપનાર કમલિનીપત્રની સુંદર શોભાવાલા તારા મુખની પ્રભાનું કેટલું વર્ણન કરું ? હે લાડીલા પુત્ર ! તારા મુખચન્દ્રને જોઈને માતા સત્યકિને આનંદસમુદ્રને ઉછાળો થવાથી આંખમાંથી હર્ષનાં આંસુ વહી નિકલે છે, મારે ખરેખર સત્યકી માતાનું-મુખ ચંદ્રકાંતમણિનું જ બનેલું લાગે છે કારણ કે ચંદ્રના સ્પર્શથી રસ ઝરવાનો સ્વભાવ ચંદ્રકાંતમણિમાં જ છે હે લોકોત્તર વત્સ ! આ પૃથ્વી પણ ખરેખર ધન્ય-કૃતાર્થ છે જ્યાં તારો પુનિત જન્મ થયો છે. તારું અહીં અવતરણ જો દેસલોકથી થયું હોય તો તે દેવલોક પણ કૃત-પુણ્ય થયો છે અને જો નાગલોક-પાતાલમાંથી તારું આગમન થયું હોય તો જગતની દૃષ્ટિએ તે સ્થાન બલે નીચે રહેલું હોય, પણ જે સ્થાન તારાથી પાવન અલંકૃત-ચયેલું હોય તો તે ઊંચું થયું કેમ ન મળ્યા ?

હવે લોકોત્તર પ્રભુના અદ્ભુત રૂપાદિ ગુણોને અનુરક્ષી સખી પ્રભુની માતાને ઉદ્દેશીને કહે કેકે હું માતાજી ! આપનો આ પુત્ર તો સર્વ સુ-

નર-અમુદાયમા ગત સમાન છે અને રૂપના ત્રિપદમાં

બાલ-પ્રભુ શ્રી તો સર્વોત્કૃષ્ટ ત્રણેય જુનનની રેખા છે તમાગ પુનના સીમંતરસ્વામીના સુલભ મુખનું દર્શન કરનાર નેત્રો ધન્ય છે ! મુખની ગુણોનું માતા તથા શોભા અદ્ભુત અને અનર્ચનીય છે તમાગ પુનના નામ સખીના સંવાદરૂપે માનથી તથા રોગ શોક અને સતાપો દૂર થાય છે લોકો

વર્ણન કહે છે કે-જેણે તમાગ પુનના સર્વત્રેષ શોભામુખ

મુખની શોભા નથી જોઈ, તેને ખરેખર વિધાતાએ

આપ્યો તો આપી છે, પણ તેને કયો છે, માટે હવે તો પ્રાણપ્રિય પુનના મુખને જોઈ-જોઈને તમાગ નેત્રોને સફળ કરું હું પુલ્કશશાલિની માતાજી ! તમારે નેત્રો ગે છે અને તેને આહ્વાન કર્યા માટે આજ સુધી તો એક અદ્રશ હતો તેથી જો બાલકો વચ્ચે એક જ ગમકડા િ જેમ તમાગ નખોને હમેશા અસતોષ ગ્રહેતો પણ હવે તો બન્ને નખોને આનંદ કરવાના સાધનરૂપ એક જગપ્રસિદ્ધ ચદ્ર અને બીજો આ તમાગ પુનનો મુખચદ્ર થનાથી અને આજસુધીના અસતોષને ટાળનાર હોવાથી જ ખરેખર પેના ચદ્ર કરતા પણ આ તમાગ પુનનો મુખચદ્ર તમને વધારે જમે છે, હું માતાજી ! આ બાન-પ્રભુને કામદેવની સમાન કેમ કહેવાય? કામ્યુકે પ્રભુ તો જન-નહરીની જેમ અતિ શીતલ આનંદાથી છે અને કામદેવ તો જ્યાં ઉત્પત્ત થતે ગહે છે તે ધ્યાનને જ અગ્નિની જેમ સતાપે છે અને નષ્ટ કરે છે કામદેવનું ગતિપતિ એનું નામ તો કેવન કહેવા પૂરતું જ છે બાકી તો તે આ મા જગતને મહાન્ અગતિ ઉત્પન્ન કરી ધર્મના નામે લોકોને ધૂતનાર દુર્ગમની જેમ સારુ નામ ગાળી જગતને પોતાની જાળમાં ફસાવનાની પોતાની ચિત્તવૃત્તિ પ્રકટ કરે છે અથવા તો સકરે જ્યાગથી (પાર્શ્વતી પશ્ચિમ પ્રસંગે) પોતાના ત્રીજા નેત્રથી તેને બાળી નાખ્યો છે ત્યાગથી જ ખરેખર તેનો સ્વભાવ અગ્નિની જેમ સતાપ કરવાનો થયો હાગે છે, માટે જ કામદેવ અને તમાગ પુનની સમાનતા

દરની એ જ અરેખર મૂર્ખતા છે વળી તમારા પુત્રના તો રમણ્યમાત્રથી રોગોનો નાશ થાય છે જ્યારે આ દુષ્ટ કામના રમણ્ય માત્રથી ક્ષય આદિ ભયંકર રોગો અને અશુભ કર્મોનો નીત્ર બધ થાય છે. કામદેવની જન્મસિદ્ધ દુષ્ટતાનું વધારે શું વર્ણન કરવું ? કારણ કે જગતના પ્રાણીઓના જનતા પુણ્યપ્રભાવ જ અરેખર વિદ્યાતાને સદ્બુદ્ધિ જગી લાગે છે કે કામને ફૂલનાં બાળુ આપ્યાં છે-જે સોદમય દયિયાર બૂલથી પણ આપ્યાં હોત તો જગતમાં ક્ષણવારમાં જ પ્રદય ઊભો કરી મકયો હોત, અને વિદ્યાતાએ તેને અનાંગ-શરીર રહિત જનાઓ છે તે પણ સારું થયું, નહિ તો કાલભલાઓની પ્રતિજ્ઞાનં ક્ષણભરમાં મિટાવી દેત. આવા જગસંતાપી દુષ્ટ કામની સાથે આપના પરમાનંદદાયી સુભગ બાલની ઉપમા કોઈ પણ દિસાએ સંગત ન લેખાય.

વળી હું માનાશુ ! તમારા લાડીલા પુત્રને આવતો દેખી કેને દરખ ન થાય ? કયો એવો નિર્ભાગ્યેખર હોય કે લક્ષ્મીને આવતી દેખી બારણા બંધ કરે ! આ બાલપ્રભુના ૧૦૦૮ લક્ષ્ણો પુક્ત શરીરની શોભા સદસ્યોચન-ઈંદ્ર વિના ખીજે કાણુ જોવા સમર્થ છે, અને તેની મધુર-કાકલી ભાષાની સુરમ્યતાનું વર્ણન સદસ્યમુખ-શ્રેયનાગ વિના કાણુ કરી શકે તેમ છે ? તમારા પુત્રને ચંદ્ર સમ આહલાદનયો પણ ન કહી શકાય કારણ કે તમારા પુત્રમાં કોઈ જનતનું ક્લંક નથી, અને ચંદ્રને તો ઉદય વખતની વધુ પડતી લાલાશથી-વિરહી-વધુઓના રક્તનું અગર મદિરાનું પાન કર્યું હોય તેવો ખાસ થાય છે માટે તે સદ્વંકી છે. તમારા બાલ-પ્રભુના મુકટમણિઓની કાંતિ અતિસુંદર શોભે છે, અને જાની પર રહેલ સુંદર મોતીનો હાર જે પ્રવાહમાં વિભક્ત થએલ ગંગાના શુદ્ધ પ્રવાહની જેમ શોભે છે ! તથા સ્નાન કરાવની વેલાએ બાલપ્રભુના મુખ પર આવતા ધનસ્વાગ કેશો એવા સુંદર શોભે છે કે જે જોઈ વાદલમાં છુપાતા ચંદ્રની શોભા વાદ આવી જાય છે.

આ રીતે વિવિધ ગુણોનું મર્જન કરી સખી કરીથી વિશિષ્ટ રૂપે શરીર સુગંધી સુદૃઢતાને વર્ણવતી કહે છે કે—હે રત્નકુશિયારિણી માતાશુ ! જે પ્રભુની સુદૃઢતા આવાશ્યામા પણ અનુપમ-મનોહર છે, તો યૌવનદશામા પ્રભુની સુદૃઢતાને કાણુ વર્ણવી શકજે ? હે ગીમધા પ્રભુ ! તમે તથે લોકમા શ્રેષ્ઠ છો અને નવનામૃતદ્વાગ દુઃખીઓના દુઃખને શાત કરનાર છો. જગત્સર્વ તમાગ પુત્રના અદ્ભુત મુખની પ્રભાથી જિતાએલા કમયો ખરેખર ક્રોધથી સરોવરમા પેસી અચાગ પાણીમા ગડી અપ્રતિમ-નવીન સૌન્દર્ય મેળવવાજ ઉત્કૃષ્ટ તપ કરતા લાગે છે વળી તમાગ પુત્રના ત્રિજગત્યાપી અખડ અને દેદીપ્યમાન પ્રનાપથી જિતાએલો સૂર્ય અને નિર્મલ ઉજ્જવલતમ કીર્તિથી જિતાએલો ચંદ્ર સધ્માસમયે લગ્નગથી જ જાણે પોતાના તેજને સહરીને કમલોના સતાપને હરનાગ થયા છે, અથવા તો અમાસને દિને બેગા થતા ચંદ્ર અને સૂર્ય તાગ પ્રતાપ અને કીર્તિથી હતપ્રભ થએલા હોવાથી જાણે નન્ને મસવત કરતા લાગે છે.

વળી જગતાગણુ તમાગ પુત્રની સુભગ લક્ષણુપુક્ત મહાગતિથી જિતાએલો ગજગજ સુગંધી દાન-જલ-મદની સુવાસથી લગ્નગઓની ચિત્તદત્તિને મતોષનાનું પુણ્યકામ કરી ગહેનો જે, કા-લુકે મુન્દર વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે દાન-પુણ્ય કરવાનું સાન્નુ કરમાન છે.

વળી હે સૌકાન્તર સૌભાગ્યવંતી માતાશુ ! તમાગ પુત્રના મુખના પ્રતિરૂપી કમળની સાથે જમરાએ બાદ્યગંધી ગળી અને ગમાશ્યાદની લાલસાએ સેવા કરી તો કમલ ગિરગજ જવાના પ્રયગે મૂગ ગાઈને મગી જવાનો પ્રસંગ તેને આગ્યો ખરેખર જગતમાં બીજાના દોહના કાર્યમાં સહકાર આપનારાઓ દુઃખીજ થાય છે. તથા મગરાના મદ શીતલ સુગંધી પવનના ઝંકારથી ડોવતા કમયો જાહે તાગ આવ-પુત્રના મુખની સાથે જલતપશ્યા કરવાના પ્રતાપે ઉપમાન થવાના મયેના સૌભાગ્યથી આનંદિત થયા લાગે છે હે પુણ્યનિધિ માતાશુ !

મેર ચિત્રવિચિત્ર પીઠાંજો ફેલાવી કલા કરી નાચે છે તે ખરેખર તમારા પુત્રના ધનસ્વામ સુદર કેસો આથે પોતાના પીઠાની ઉપમા મળવાથી આનંદિત થયો લાગે છે. વળી તમાગ પુત્રની સુંદર કુટિલ બૂની રચનામાં કામદેવે ઉદારતાની સોંઘી પ્રીતિ મેળવવાની આશાએ વિધિને પોતાનું ધનુષ્ય આપ્યું, પણ વાસ્તવિક રીતે કામદેવ ઠગાણો જ છે, કારણ કે તેને ખજાર રહી નથી લાગતી કે આ પ્રભુ તો મને છતનાર થવાના છે અને હું તો નિઃશસ્ત્ર થઈ ગયો છું, અથવા તો “તેરા જૂતા તેરે હી સિર પર”ની કહેવત પ્રમાણે મારાં જ સાધનોથી તૈયાર થયેલ આ પ્રભુ મને જ ભાવિમાં હરાવશે એવો ખ્યાલ સુદ્ધાં પોતાનું ધનુષ્ય આપતાં કામદેવને રહ્યો લાગતો નથી, માટે જ તે ખરેખર છેતરાણો છે. હે જગદ્દંધ માતાઈ! તમારા પુત્રના અતિશયસંપન્ન શુણ્ણાનું તો કેટલું વર્ણન કરું? જળતના સર્વથેષ મણાતા પદાર્થોમાંથી એક પણ પ્રભુની તુલનામાં આવી શકે તેમ નથી, કારણ કે ચંદ્રમાં લાંઝન, સૂર્યમાં પ્રચંડતા, સમુદ્રમાં ખારાશ, મેરુપર્વતમાં દુરધિગમતા, ચિંતામણિ-કામધેનુ-કાગકુંભ-કંપટક્ષમાં દુર્લભતા અને યાચન-સંકટપ-સામેક્ષતા, હાથીમાં ઉન્માદ અને સિંહમાં ક્રૂરતા આદિ કલંક રહેલા છે, અને આપનો પુત્ર તો નિષ્કલંક છે.

આ રીતે માતા અને સખીએ પ્રેમપૂર્વક પ્રભુના ગુણ-ગણો ગાયા, આવા પ્રભુના ગુણગાનથી માનસિક સહુ ઉપાધિઓ દૂર ટલે છે અને દિનપ્રતિદિન તેજ-પ્રતાપ સવાયો વધે છે.

શ્રી સીમંધર પ્રભુ ખીજના ચંદ્રની ચંદની કલાની જેમ શુણ્ણાની સાથે પિતાના આનંદને વધારતા વધવા લાગ્યા શ્રી સીમંધર પ્રભુને અને આ રીતે ક્રમે ક્રમે સુવાવર્યામાં પતોતા વિવાહ સંબંધી પગલાં મૂકતા પ્રભુને હરખજેર સત્યકિ માતા માતાની પ્રાર્થના વિનવવા લાગી કે—

‘ હે વત્સ ! જગત્ની સર્વશ્રેષ્ઠ ક્વાઓએ ખરેખર તાગમા જ આવીને વાસ કરેલ છે તે જાણે-‘જગત્મા યોગ્ય રચાનને માટે તપાસ કરતા કરતા છેવટે ચાકીને તારા જેવું સુયોગ્ય ઉત્તમોત્તમ અન્ય પાત્ર ન મળવાથી સંતોષપૂર્વક તારો જ આશ્રય લીધો લાગે છે ’ તાગ ઉત્તમ અતિશય-સખ ગુણો જોઈને બધાંય આનંદમા ગરકાવ થઈ જાય છે, અને ગુણ-જ્ઞાન-દ્વાગ પ્રેમસમુદ્રમા નિમગ્ન થઈ જાય છે, પણ હે લાડીલા બેટા ! જેની શા પદા જગત્ના ઉપયોગમાં ન આવે તો તે વિપુલ-પ્રમાણુવાળી છતાં સમુદ્રની જલ-સપ્દાની જેમ શા કામની ? તાગ ઉપાદિક ગુણોની વિપુલ સંપદા લગ્ન-પાણિમહલ્યાદિ-દ્વાગ જગત્ની જાણુમા ન આવે તો જગત્ના લોકો તેને પ્રશમ્ય કેમ કહેશે ? ખીજ વાત, તારી ઈચ્છા ન પણ હોય છતાં માતાના વિચારો તે સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય છે, જવાય દર્શનો(ધર્મો)મા અનેક મતભેદો જણાય છે, પણ માતાના વિચારોમા કોઈ ત્યાજ્ય કરે તેમ નથી વળી તાગ પશુવાથી મારા ચિત્તને અપૂર્વ સાતિ-આનંદ મળશે, માટે મારી આ પ્રાર્થનાનો તારે ભગ કરવો ઉચિત નથી ”

પ્રભુએ જોખાવથી કર્મના અવશ્ય-ભોગ વિષાકને જ્ઞાન-મહે જાણી માતાની વાત્સલ્ય-પૂર્ણ ભાવ-ભરી વિનવણી માન્ય ગણી, અને શરીર-

શોભાથી ઇન્દ્રણીને પણ વિચ્છ કરનારી રૂ-સુભગ

શ્રી સીમંધર પ્રભુનો રૂઝિમણિગણી સાથે મહોત્સવની ઉગવણીપૂર્વક વિવાહ-દીક્ષા અને પાણિમહલ્ય કર્યું, પણ અનેક લવની ઉત્કૃષ્ટતમ

કેવલજ્ઞાન આગધનાના ફલરૂપે સપાદિત કરેલ જ્ઞાનગર્ભ-

વૈરાગ્યના બધે પ્રભુજ્ઞના ભાવનાના ક્ષેત્રમા તો

વૈગમની ઉત્કૃષ્ટ માત્રા વર્તતી હતી, વિષય-વિકાગનો લેશ માત્ર ત્યાં પ્રચાર ન હતો. યોગ્ય સમયે રસોકાંતિક-દેવો આવી સુમધુર વાણીથી વિનવવા

૧ આ દેવોની માહિતી માટે પૂવધર શ્રી ઉમાશ્વાતિવાચકવિરચિત શ્રી તત્ત્વાર્થાધિગમસૂત્ર અધ્યાય ૪, સૂત્ર ૨૬ ની શ્રી સિદ્ધમેનગણિ વિરચિત સંસ્કૃત મોગી દીક્ષા અને શ્રી અભિધાનરાત્રિન્દ્રકોશ બા. ૬ (પા. ૭૨-૭૩) માં લોગંતિય રાખેલ જો.

લાગ્યા કે-“ હે જગતપાવન ! સ્વયંસંપુદ્ધ ! અરિહંત પ્રભુ ! સર્વ જગતને હિતકર તીર્થની પ્રવૃત્તિ કરે । ” પ્રભુએ પણ દીક્ષા-યોગ્ય દાસને જાણી ‘સાંવત્સરિકદાનની વિધિપૂર્વક શ્રી મૃનિમુક્તતરવામી અને શ્રી નમિનાથપ્રભુના અતગલ કાળે ત્વાણી લાખ રૂપૂવપ્રમાણ મૂલવાસ-પર્યાય પૂર્ણ કરી સંવત્ર ચલણ કર્યું, એટલે તરત પ્રભુને કેમનઃપર્યવશાન ઉત્પન્ન થયું, અને ઈત્રાદિક દેવોએ પરમાનંદોલાસ-પૂર્વક મહોત્સવ ઉજવ્યો.

જાદ પ્રભુને વિશુદ્ધ અધ્યવસાયોની નિર્મલતારૂપ શુદ્ધલજ્જ-ધ્યાનના બલે ધનધાતી ચારે કર્મો ક્ષીણ થવાથી પદ્મજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને આખા જગતમાં પ્રકાશ થયો, અને ઈત્રાદિક દેવોને જાણે આ સગાચાર કહેવા જ પ્રભુની કીર્તિરૂપી ફતી સુરસોકમાં ગઈ.

૧ આના માટે શ્રી આચારંગસૂત્ર કૃતસ્કંધ ૨ ચૂલિકા ૩ શ્રી ભાવના-ધ્યયનતું સુ. ૧૭૬ જુઓ.

૨ પૂર્વ એટલે ૮૪ લાખને ૮૪ લાખથી ગુણતાં જે રકમ આવે તે. અર્થાત્ ૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦૦ વર્ષોનું એક પૂર્વ થાય. આ સંખ્યા જૈન ગણિત-શાસ્ત્રમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. વધુ માહિતી માટે જુઓ શ્રી જંબૂદ્વીપપ્રજાસિ સૂત્ર વક્ષસ્કાર ૨ ના આદિભાગ(સુ. ૧)માં આવતું ભરતક્ષેત્ર સંબંધી કાલતું. સ્વરૂપ.

૩. અઢી હોંપના સમસ્ત રાંસી પંચેન્દ્રિય ઇલેના મનોગતભાવોને જાણવાની શક્તિ. આત્મ વિસ્તૃત વર્ણન શ્રી મલ્લપગિરીય વૃત્તિયુત શ્રી નંદીસૂત્રતું ૧૭-૧૮ મુ સૂત્ર તથા શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિદ્વિત નબ્ય પ્રથમ કર્મઅર્થે જા. ૮ ની સંસ્કૃત સ્વોપજ્ઞવૃત્તિમાં જુઓ.

૪. આત્માદિ દ્રવ્યોતું પૃથક્ત્વ-વિતર્કાદિ ભેદોથી સૂક્ષ્મચિંતન કરવું તે. આની વધુ માહિતી માટે જુઓ કલકાલસર્વજ્ઞ આચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરીચરચરિત યોગશાસ્ત્રનો પ્રકાશ ૧૧મો, તથા શ્રી રત્ન-શેખરસૂરિચરિત શ્રી ગુણસ્થાનકમારોહ જા. ૬૦ થી ૬૫, ૭૫ થી ૭૬, ૮૬ થી ૧૦૦ તથા ૧૦૫-૧૦૬.

૫. જગતના તમામ પદાર્થોતું સંપૂર્ણપણે જ્ઞાન થવું તે. આની વધુ માહિતી શ્રી નંદીસૂત્રના ૧૨ થી ૨૩ સૂત્રો તથા શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ ચરિત નબ્ય પ્રથમ કર્મઅર્થેની જા. ૮ ની સ્વોપજ્ઞ વૃત્તિમાં જુઓ.

આ જ સમયે ઈશાન નામના બીજા દેવલોકના અદ્વાતીશ લાખ વિમાનોનો અધિપતિ શવપાણિ શ્રી ઈશાનેન્દ્ર પોતાના અચલ સિંહા સનને પણ ચલપ્રિયલ ચતુ જોષ વીગમની શ્રી સીમંધર પ્રભુનો અભિમાનપૂર્વક ચિંતવવા લાગ્યો કે- કોણનો કેવલજ્ઞાન મહોત્સવ સખ્યામા ભેગા થયેલા દેવોના સર્વ પ્રયત્નથી પણ ન હાલી શકે તેવું મેરુપર્વતની જેમ ગિચા- દૃઢ મારુ આસન રા કાગણે હાલ્યુ હશે? શુ કાગણુ હશે? વગેરે વિચાર કરતા અવધિતાનના બજે વિહરમાણુ પ્રભુ શ્રી સીમંધર-સ્વામીના કેવલજ્ઞાનના પ્રમંગલે જાણી દેવગણ ઈશાનેન્દ્ર ચાતક જેમ શ્યામભેદની ઘટાને અને ગજરાજ જેમ પોતાની જન્મશૂભિ વિંધ્યાચળની ભૂમિને નિગત આહે તેમ શ્રી સીમંધર પ્રભુના ધ્યાનમા તદ્દમીન થયો તે સમયે જ્ઞાનમલે થયેલા પ્રભુદર્શનથી થયેલા ઈંદ્રના આનંદગસને જાની વિના ગ્રાણુ વર્ણવી શકે ન અત્યંત પ્રમોદગસથી ભગપૂર બનેલ ઈશાનેન્દ્ર શ્રી પુષ્કલાવતી વિજયની સુભગ પુષ્પશાવિતાનું નિગત અનુભોદન કરતો ૧ પાચ અભિગમ સાચી ઝોગસાડિ (અખડ) ઉત્તગસગ કરી, ભક્તિભાવપૂર્વક સાત આકે પગલાં પ્રભુ તરફ સામે જઈ પિનવ-પૂર્વક શકંસ્તવ (નમુત્યુણં સૂત્ર)થી ગુણિ કરી અને ઘટાનાદથી બંધા દેવદેરીઓને ભેગા કરી અસખ્ય પગિવાગની સાથે પ્રભુનો કેવલજ્ઞાન-

૧. પ્રભુને વદન કરવા માટે કપધોમી પાચ અભિગમની માહિતી શ્રી દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજીયિત શ્રી ચૈત્યવદનભાષ્યની ગા. ૨૦-૨૧મા ન્દ્યો.

૨. આ સૂત્ર પૂર્વધર શ્રુતકેવલી સ્થવિગ શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીરચિત શ્રી પર્યુપણાકલપાપરાખ્ય શ્રી કલપસૂત્ર (બ્યાખ્યાન ૧) સુ. ૧૬ મા ઉ.

મહોત્સવ ઉજવવા પ્રભુની સેવામાં હાજર થયો*.

* અહીં રાસકાર વિહરમાણ વિષુ શ્રી સીમંધરસ્વામીના કેવલ-જ્ઞાન મહોત્સવને ઉજવવા ઇશાનેંદ્રની આગેવાની સૂચવે છે. આ વાત ગદ્ય નવીન જેવી જણાય છે, પણ શાસ્ત્રોમાં આવતા અન્ય ઉલ્લેખોને યોગ્ય રીતિએ વિચારતાં તે તે ક્ષેત્ર સંબંધી રાસકારોએ નિયત કરેલી વ્યવસ્થાનું આપણને જ્ઞાન કરાવે છે.

જાર દેવલોકમાં પહેલા બીજા દેવલોક પાસે પાસે છે અને પૂર્વધર શ્રુતકેવલી શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીશ્ચર્યિત શ્રી પર્યુપણાકકપાપરાખ્ય શ્રી કંડપસૂત્ર (પ્રથમ વ્યાખ્યાન) સ્ક. ૧૨ માં આવતા સૌધર્મેન્દ્રના ૨૪ વિશેષણોમાંના ૧૦ માં “દાહિણહ્લોગાદિવર્ગ” વિશેષણ ઉપરથી મેરુપર્વતથી દક્ષિણદિશાના સર્વવિભાગની માલિકી સૌધર્મેન્દ્રની સાબિત થાય છે અને પરિશેષ-વાયથી મેરુપર્વતથી ઉત્તર બાજુના વિભાગની માલિકી ઇશાનેંદ્રની સિદ્ધ થાય છે.

આ જ વાત શ્રી જંબૂદ્વીપપ્રજામિત્તિષાંગ વક્ષસ્કાર ૪ માં આવેલ આભિયોગિકંત્રેણિ બાજતના નીચેના પાઠ ઉપરથી પણ ખ્વનિત થાય છે.

“આમિઓગસેદીઓ ઉત્તરિહ્વાઓ સેદીઓ સીઆઈ ર્સાણસ્સ, સેસાહ સવકસ્સ ।”

ભાવાર્થ—સીતા નદીની ઉત્તર બાજુ આવેલા વૈતાહ્ય પર્વતો ઉપરની આભિયોગિકંત્રેણિઓનું સ્વામિત્વ ઇશાનેંદ્રનું છે અને બાકીના (સીતા નદીની દક્ષિણ બાજુ આવેલા) વૈતાહ્ય પર્વતો ઉપરની આભિયોગિકંત્રેણિઓનું સ્વામિત્વ સૌધર્મેન્દ્રનું છે.

આ ઉપરથી પણ સીતા નદીથી ઉત્તર દિશાના વિભાગની માલિકી ઇશાનેંદ્રને ફાળે જાય છે.

શ્રી સીમંધર પ્રભુ સીતા નદીથી ઉત્તર બાજુ આવેલ શ્રી પુષ્કલાવતી વિજયમાં હોવાથી ભરતક્ષેત્રના દરેક તીર્થકરોના કલ્યાણકાદિ પ્રસંગે સૌધર્મેન્દ્રની જેમ ઇશાનેંદ્ર શ્રી સીમંધર-સ્વામીના કેવલજ્ઞાન મહોત્સવની ઉજવણીમાં આગેવાનોગણો ભાગ લેવા ઉપરિચિત થાય તો તેમાં કંઈ અનીચિત્ય કે અસંગતિ જણાતી નથી.

દવે રાસકાર શ્રી સીમચરપ્રભુના કેવલજ્ઞાન મહોત્સવને
 હિતવવા બેઠા થયેલા બીજા ત્રેસડ ઇન્દ્રોના
 ૧૬૩ ઇન્દ્રોના નામો નામો મણાવે છે.

✓ બાર દેવલોકના વૈમાનિક રત્ન ઇન્દ્રો

૧ સોધમેન્દ્ર	૬ શુકેન્દ્ર
૨ સનતકુમારેન્દ્ર	૭ સહસારેન્દ્ર
૩ માહોદ્રેન્દ્ર	૮ પ્રાણુતેન્દ્ર
૪ બ્રહ્મલોકેન્દ્ર	૯ અમ્યુતેન્દ્ર
૫ લાંતકેન્દ્ર	

દશ ભુવનપતિના વીશ ઇન્દ્રો

૧ ચમરેન્દ્ર	૭ હરિકાંતેન્દ્ર
૨ બલીન્દ્ર	૮ હરિસહસેન્દ્ર
૩ ધરણેન્દ્ર	૯ અગ્નિસિંહિન્દ્ર
૪ ભૂતાનંદેન્દ્ર	૧૦ અગ્નિમાણુવેન્દ્ર
૫ વેણુદેવેન્દ્ર	૧૧ પૂર્ણેન્દ્ર
૬ વેણુઠાલીન્દ્ર	૧૨ વસિષ્ઠેન્દ્ર

૧ ઇન્દ્ર સંબધી વધુ વિગત માટે ભૂજો શ્રી સમવાયાંમસૂચમા આવતો
 ૩૨ની સંખ્યાનો અધિકાર અને શ્રી કેવેન્દ્રજીતવ પ્રકીર્ણક નામના દશ
 પદ્યના પૈકી નવમો પદ્યનો. તથા શ્રી અભિધાનરાજેન્દ્રકોશ ભા. ૮ માં
 તિલથયર રાજદત્ત વર્ણનમાં પા. ૨૨૧૦ ની “મવર્ણિદૂ વીસ૦” માં ભૂજો.

૨ જે કે વૈમાનિકના ઇન્દ્રો દસ છે, પણ ઇશાનેન્દ્ર આવેવાન તરીકે પહેલાં
 આવી ગયેલ છે, એટલે તેના વિના અહીં નવ ગણ્યા છે.

૩ આ ઇન્દ્ર નવમા અપ્સર દેવલોક અને દશમા પ્રાણુ દેવલોક
 બંનેનો સ્વામી છે.

૪ આ ઇન્દ્ર અગ્નિવારમા આશણ દેવલોક અને બારમા અમ્યુત
 દેવલોક બંનેનો સ્વામી છે. આ અમ્યુતેન્દ્ર ૧૩ ઇન્દ્રોનો અગ્રેસર, માનનીય અને
 વડો નામ છે, તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે જ બધા ઇન્દ્રોને વર્તવાનો કાર્ય છે.

૧૩ જલકાંતેન્દ્ર	૧૭ વેલખેન્દ્ર
૧૪ જલપ્રભેન્દ્ર	૧૮ પ્રભંજનેન્દ્ર
૧૫ અમિતગતીન્દ્ર	૧૯ ઘોષેન્દ્ર
૧૬ મિતપાહનેન્દ્ર	૨૦ મહાઘોષેન્દ્ર

આ વીશ ઇન્દ્રો પાતાલમાં રહેતા હોવાથી જગત્પત્ની દૃષ્ટિએ નીચા ગણાતા છતાં તેઓ પ્રજાને વંદન કરવા આવેલ છે; તેા તેઓ સુભગ ભાગ્યશાલી હોઈ ઉચ્ચ કેમ ન ગણાય ?

આઠ વ્યંતરના સોળ ઇન્દ્રો

૧ કાલેન્દ્ર	૯ કિંનરેન્દ્ર
૨ મહાકાલેન્દ્ર	૧૦ કિંપુરુષેન્દ્ર
૩ સરુષેન્દ્ર	૧૧ સતપુરુષેન્દ્ર
૪ પ્રતિરુષેન્દ્ર	૧૨ મહાપુરુષેન્દ્ર
૫ પૂર્ણભદ્રેન્દ્ર	૧૩ અંતિકાષેન્દ્ર
૬ માણિભદ્રેન્દ્ર	૧૪ મહાકાષેન્દ્ર
૭ ભીમેન્દ્ર	૧૫ ગીતરતીન્દ્ર
૮ મહાભીમેન્દ્ર	૧૬ ગીતજસેન્દ્ર

આઠ વાણવ્યંતરના સોળ ઇન્દ્રો

૧ સંનિહિતેન્દ્ર	૮ મહેશ્વરેન્દ્ર
૨ સામાણિ ઇન્દ્ર	૯ સુવત્સેન્દ્ર
૩ ધાતા "	૧૦ વિશાલેન્દ્ર
૪ વિધાતા "	૧૧ હાસ્યેન્દ્ર
૫ ઋષિ "	૧૨ હાસ્યરતીન્દ્ર
૬ ઋષિપાલેન્દ્ર	૧૩ શ્વેતેન્દ્ર
૭ ઇશ્વરેન્દ્ર	૧૪ મહાશ્વેતેન્દ્ર

૧૫ પચ(વ) કેન્દ્ર

૧૬ પચ(વ)કપતી-દ્ર

જ્યોતિષી દ્વોના બે દન્દ્રો

૧ સૂર્ય

૨ ચન્દ્ર

જો કે જ્યોતિષનિઠાયના અસખ્ય દન્દ્રો (સૂર્ય અને ચન્દ્ર) પ્રભુના ક'વાણુકમહોત્સવમા આવે છે, પણ આદી જ્ઞાતિની અપેક્ષાએ બે જ ગણ્યા છે. આ માટે જૂઓ શ્રી સમવાયાન મૂળ (સ. ન. ૩૨ ની શ્રી અમયદેવસૂરીય વૃત્તિ પા ૫૮)નો નીચેનો પાઠ -

“ x x x અસંખ્યાતાનામપિ ચંદ્રમુર્ચાણાં જાતિગ્રહણેન દ્વયોરેવ વિવક્ષિતત્વાદ્ x x x.”

✓ ૧૫૫૧ વેમાનિક નિઠાયના ૯ દન્દ્રો
 જવનપતિ „ ના ૨૦ „
 વ્યંતર-વાણુવ્યંતર „ ના ૩૨ „
 જ્યોતિષ્ય „ ના ૨ „

ગણના કુલ ત્રેસડ દન્દ્રો થયા

૧-૨ આ બંને નામ મૂલમા મચ્છાગે પ્રયોજ્યા છે, તેવાજ આદી લીધા છે, પણ શ્રી બૃહત્સમ્યક્ષી ગા. ૪૨ તથા શ્રી દેવેન્દ્રન્તવમ્પ્રકીર્ણક ગા. ૭૨ અને તેની આગમદિવાકર આગમોદ્ધારક ધ્યાનરથસ્વર્ગતાચાર્ય શ્રી આનંદમાગરસૂરીસ્વરણ મગ્ધ સંસ્કૃત ધાયાના આધારે પદ્મમા અને શેળમા વાળુચત્રેન્દ્ર પતંગ-પતંગપતિ નામ જમ્પાય છે, વાળુ કલિકાલમર્વશાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રમૂરીસ્વરણ મગ્ધ ગણિત શ્રી ત્રિપટિ રાતાકાપુષ્પચરિત પર્વ ૧, સર્ગ ૨ રડો. ૪૭૭મા ચવક-ચવકપતિ નામ સૂચવાયેલા છે, મૂલમા ચેલચેલા પચક-પચકપતિ રાન્દો ત્રિપટિ રા. પુ. ચગ્ના ઉલ્લેખની સાથે વધુ સંજ્ઞા થઈ શકે છે, કાળ્ય કે પ્રાચીન હમ્પલિખિત શાસ્ત્રોની લિપિના અલ્પાસંકેાના મળ મુજબ જ અને ચંમા વધુ સામ્ય દોવાથી લેખકોરથી મૂલ પ્રત્યં ‘વ’ને બદલે ‘ચ’ લખાઈ ગયાની સંભાવના છે.

આ રીતે બેગા થયેલા ચોસડ ઇન્દ્રોએ બકિતભાવ અને આનંદ-
 પૂર્વક પ્રભુનું નમસ્કાર કરી, સોના ચાંદી અને
 સમવસરણુ અને રત્નાદિથી જડેલાં ત્રણ ગઢ, દેવચ્છંદક, સુંદર પગધિયાં
 તેની મહુત્તા આદિની શોભાવાળું ચોળનપ્રમાણુ સમવસરણુ
 તથા અશોકવૃક્ષ આદિ આઠ મહાપ્રાતહિયોની
 વિભૂતિ રચી પ્રભુના અનુપમ લોકોત્તર તીર્થંકરનામઠર્મના પુનિત
 પ્રભાવને જગમાં વિસ્તાર્યો. જાદ પ્રભુજીએ સમવસરણુમાં પૂર્વદ્વારથી
 પ્રવેશ કરી ચૈત્ય (અશોક)વૃક્ષને ત્રણ પ્રદક્ષિણા દીધી અને તીર્થની

૧ અહીંથી ખંડની સમાપ્તિ સુધીનો અધિકાર વિધવાનુસંધાનની સરસતા
 માટે રાસકારે યોજેલ ગાથાના કંઠનો જાંચ કરી આલેખવામાં આવેલ છે,
 કારણ કે રાસકારે જાણવેલો ઢા. ૧૪ ની ગા. ૨ થી ઢાલ ૧૫ માં સુધીનો
 અધિકાર શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિ (ગા. ૫૪૩ થી ૫૬૦ સુધીમાં) વર્ણિત
 સમવસરણુ દ્વારા જાણવેલ વર્ણનની સાથે કંઠની દ્રષ્ટિએ સંમત થતો નથી.

૨ યોજન એટલે આર ગાઉ. જૈન ભૂમિતિશાસ્ત્રનો આ પારિભાષિક
 રાખે છે.

આની વધુ માણ્વિતી માટે જુઓ શ્રી જમ્બૂદ્વીપપ્રગર્ભિતસૂત્ર વક્ષસ્કાર
 ખીજે રૂ. ૧ માં આવેલું જૈન ભૂમિતિશાસ્ત્રનું પારિભાષિક કોષક, તથા
 શ્રી પૃથ્વસ્તંત્રવર્ણી ગા. ૨૮૬ થી ૨૯૩માં આવતી જૈન ભૂમિતિશાસ્ત્રની
 કેટલીક પારિભાષિક સંજ્ઞાઓ.

૩ સમવસરણુ એટલે તીર્થંકર પ્રભુની ધર્મદેસના માટેનું અર્લોકિક સત્ય
 રચનામય વ્યાસપીઠ.

આની વિસ્તૃત માહિતી માટે શ્રી સમવસરણુ' સુલક, 'શ્રી સમવસરણુ
 સ્તવ આદિ પ્રકરણ ગ્રંથો, તથા શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિનું (ગા. ૫૪૩ થી
 ૫૬૦ સુધીનું) સમવસરણુદ્વાર, અને શ્રી અભિધાનરાજે' દ્રઢોશ બા. ૪માં
 તિત્થયર રાખે જુઓ.

કાંઈ પણ પ્રાણી સમર્થ નથી,^૧ માટે જ દેવો તે તેજનું સંદરણ બામંડલદ્વારા કરી પ્રભુના રૂપને સર્વજનગ્રાહ્ય અને સૌમ્ય બનાવે છે. આવી અનુપમ અદ્ભુત શરીરાદિની શોભાવાળા અનેકગુણનિધાન શ્રી સીમંધરપ્રભુ સકળ સંધને જ્ય કરનારા થાગો.

હવે રાસકાર સમવસરણની મહત્તા સૂચવવા શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિ- (ગા. ૫૬૮)ના આધારે જણાવે છે કે—

“ જ્યાં તીર્થકરનું પ્રથમ જ સમવસરણ થકું હોય, અથવા જેણે પહેલાં કાંઈ વખત સમવસરણ જોયું ન હોય અને સમાચાર મળવા છતાં બાર યોજન (૪૮ ગાઉ) સુધીમાંથી ન આવે તો તે સાધુ-સાધ્વીને શાસ્ત્રધારેથી ૨ ‘અતુર્લધુ’નું પ્રાયશ્ચિત જણાવ્યું છે. ”

૧ શ્રી આવશ્યક નિયુક્તિ (ગા. ૫૬૯)માં પ્રભુના રૂપની અતિ-શામિતાની પરાકાષ્ટાનું વર્ણન નીચેના શબ્દોમાં કર્યું છે—

“ જગતનાં તમામ દેવો ભેગા થઈ પોતાની સર્વ સક્તિનો ઉપયોગ કરીને અંગૂઠા જેટલું પણ કદાચ સાહસિકૃત્તિવશ સર્વોત્કૃષ્ટતમરૂપ બનાવે છતાં ભગવાનના પગના અંગૂઠા સાથે તેની તુલના કરીએ તો પોતાની અનંતાનંત મનાતી ઉત્કૃષ્ટ વૈકિંચ શક્તિના બલે તમાર કરેલું તે રૂપ પ્રભુના પગના અંગૂઠા સામે કાસસાની જેમ નિસ્તેજ-રીકડું અને અસાર જણાય. ”

૨ આ શબ્દ જૈન હંડનીતિશાસ્ત્રનો સુપ્રસિદ્ધ પારિભાષિક શબ્દ છે. આ શાસ્ત્ર યોગ્ય પરિણત અમુક જ સાધુઓને બલાવવામાં આવે છે. વિશેષ માહિતી માટે છેદવ્રંચો જુઓ.

‘અતુર્લધુ’ શબ્દના પરિચય માટે પૂજ્યશાસ્ત્રી શ્રીહરિભદ્રસૂરીશ્વર-મયિત શ્રી સંયોધપ્રકરણ આલોચ્યતાધિકારની ૮૫ થી ૯૪ ગાથાઓ, તથા શ્રી જૈન ગ્રંથ પ્રકાશક સભા-અમદાવાદ તરફથી વિ. સં. ૧૯૭૨ માં પ્રકાશિત આ ગ્રંથની પાછળ ૬૦ થી ૬૩ પાનામાં આવેલ પ્રાયશ્ચિત્તસંજ્ઞા-સ્વરૂપદર્શક થંત્રો જુઓ.

આ રીતે પ્રભુના સમવસરણી મદતા શાસ્ત્રકાગ્ર મહર્ષિના શબ્દોથી વર્ણવી અવમરોપિત પ્રભુના સમવસરણ પ્રસંગે વધામણી બાજતની શાસ્ત્રવ્યવસ્થા વર્ણવતાં રાસકાર જણાવે છે કે—

વધામણી પ્રસંગે = જૂતકાળમાં જે તીર્થ દેગે થયાં છે, વર્તમાન-

૧૧૮૮૮૮૮૮— કાળમાં જેઓ હયાત છે, અને ભવિષ્યમાં જેઓ

પ્રીતિદાનની થશે, તે સર્વેની સમોસર્વાની વધામણી સાંભળી

વ્યવસ્થા પદ્મ ડાધિપતિ ચક્રવર્તીઓ વૃત્તિદાન તરીકે સાડા-

ખાગ લાખ અને પ્રીતિદાન તરીકે સાડાખાર કોડ

મોનું અને ત્રિખંડાધિપતિ વાસુદેવો વૃત્તિદાન તરીકે સાડાખાર લાખ

અને પ્રીતિદાન તરીકે સાડાખાર કોડ ચાંદી, અને માંડલક (મામાન્ય)

ગગનઓ વૃત્તિદાન તરીકે સાડાખાગ હનર અને પ્રીતિદાન તરીકે

સાડાખાર લાખ ચાંદી આવે છે. અને અન્ય શ્રીમુજ્જ શ્રેષ્ઠોઓ પશુ સ્વ-

સ્વશક્તિ અનુસાર વધામણી લાવનારને યથાયોગ્ય બક્ષિશ-ઇનામ વગેરેથી

ખુશ કરે છે. આ રીતે જેઓ તીર્થ કર પ્રભુ ઉપર અવિચલ શ્રદ્ધાપૂર્વક

ધર્મનો દૃઢ અનુગામ હોવાથી અંચળ મોહોત્પાદક લક્ષ્મીનો સદ્વ્યવ કરે

છે, તેઓ ખરેખર જગત્માં સર્વશ્રેષ્ઠ ધ્યાનને પામે છે.

૧ વૃત્તિદાન-પ્રભુ પધાર્યાની ખબર આપવાના કામ પગ નીમેલા માણસોને વધામણી લાવતાંની સાથે જ ઇનામ તરીકે આપવામાં આવે તે.

પ્રીતિદાન-પ્રભુ પધાર્યાની ખબર પડતાંની સાથે જ વધામણી આપનાર અને અન્ય લોકોને પણ અનુવર્તનાના શ્રમ હેતુથી હૃદયી બેચવામાં આવે તે.

આ બંને દાનોમાં વૃત્તિદાન નિયત માણસોને નિયત સંખ્યામાં જ અપાતુ હોવાથી તેના કરતાં પ્રીતિદાન અનેક માણસોને અનિયત સંખ્યામાં

સ્વસ્વબલિત અનુસાર દેવાતું હોવાથી ધર્મની વધુ પ્રભાવના કરે છે.

આની વધુ માહિતી માટે જુઓ શ્રી આવરણકનિકા અને શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિચિત શ્રી વિચારસારપ્રકરણ.

વળી વિહરમાણ વિભુ શ્રી સીમંધરસ્વામી દેવેન્દ્રોએ ભક્તિ-
ભાવથી રચેલા સમવસરણુમાં ચતુર્મુખ સ્વરૂપે જન્મ, જન્મ, મરણના ત્રિવિધ
તાપથી સંતપ્ત થએલા સંસારના પ્રાણીઓને પરમ
ધર્મ દેશના શાંતિપ્રદ ધર્મની દેશના આપી તે સમયે જગતના
પ્રાણીઓને ધર્મની સુમધુર દેશના આપનાર તીર્થ કર-
પ્રભુ સ્વયં-પોતે પણ ચાર ગતિ અને ચાર ક્યાવના તાપથી અગળા થયા
છે તે સૂચવવા જ ખરેખર ભક્તિવિનશ દેવેન્દ્રોએ પ્રભુ ચતુર્મુખ
દેખાવ તેથી અતિશયસંપન્ન વ્યવસ્થા કરેલી.

આ પ્રસંગને આગળ કરી રાસકાર અવલોકારી તીર્થ કર પરમા-
ત્માની સુમધુર શાંતિપ્રદ ધર્મદેશનાનો સારમયતાને પ્રાસંગિક વર્ણવે છે
કે-^૧તીર્થ કર પ્રભુની વાણી જુદા જુદા દેશ-ક્ષેત્રાદિમાં
પ્રભુવાણીની ઉત્પન્ન થયેલ સર્વ પ્રાણીઓને અનુકૂલરૂપે
મહત્તા પરિણમવાવાળી હોય છે, તથા નિરંતર કલાકો
સુધી સાંભળવા છતાં અરુચિ કે કંટાળા જેવું ન
જણાય તેવા અદ્ભુત સુમધુરતા ગુણવાળી પ્રભુની વાણી તનમનમાં ઝોવી
અગળ સીનતા પ્રગટ કરે કે કદાચ તીર્થ કર પ્રભુ દેશના દેવા માંડ અને
શ્રોતા આખી જિંદગી એક જ આસને બેસી સાંભળે છતાં શૂન્ય-
તરસ કે પરિશ્રમના દુઃખની ખબર જ ન પડે, આવી અદ્ભુત ગુણવાળી
પ્રભુવાણીને વધારે શું વર્ણવું? ગમે તેવા સંસારના તાપથી પીડાતા
પણ પ્રાણીને પ્રભુની વાણીનું શ્રવણમાત્ર સર્વ દુઃખો દૂર કરી પરમ
શાંતિ આપે છે, જેમાં દૃષ્ટાંત તરીકે શ્રી આવશ્યક નિર્ધુક્તિ (ગા.
૫૭૮)નું વૃદ્ધદાસીનું^૨ દૃષ્ટાંત સુપ્રસિદ્ધ છે.

૧ આનું વધુ વર્ણન શ્રી આવશ્યકનિર્ધુક્તિ (ગા. ૫૭૮-૫૭૯)ની
હારિભદ્રીય અથવા મહાયજિરીય વૃત્તિમાં તથા શ્રી અભિધાનરામેન્દ્ર
કેશ ભા. ૪ “તિત્યયર” સપ્દ પા. ૨૩૦૪ માં ૧૧૪મા દ્વાર તરીકે
વર્ણવેલ વાણીના પાંચીસ ગુણોના અધિકારમાં જુએ.

૨ આ કથા પાછળ ચોથા પરિશિષ્ટમાં જુએ.

આવા અવર્ણનીય અનેક ગુણગણિના લંડારૂપ શ્રી સીમંધર પરમાત્મા સંઘમાં જયજયકાર કરનારા થાઓ. ખરેખર શીતલતા-શાંતિને આપનારા આ નીર્થ કર-પ્રભુ જ છે, ગાકી જગતના જલ-પદ્મ-ચંદનાદિ પદાર્થો તો ક્ષેત્ર-કાલ-પરિસ્થિતિ આદિને અવલંબી શાંતિને આપનારા છે, માટે તે પદાર્થો વસ્તુતઃ શાંતિ દેનારા નથી.

શ્રી સીમંધર વિભુ સુમધુર ધર્મદેશના આપી રહ્યા છે તે વારે ગામનો રાગ દુર્ગલ જોઈને ખાડેલા અને સામર્થ્યપૂર્વક ખાડેલા-તીણેલા-અખંડ કમલગતિના જાંચા રચ્યાદક પ્રમાણુ ૧ બલિ-ઉદ્દેશ-ચોખાની જનાવેલ સુગંધયુક્ત બલિને લઈ વાજતે-વિધિવર્ણન ગાજતે ધામધૂમપૂર્વક પૂર્વદ્વારથી પેસે છે, દેવ-દેવીઓ પણ વિવિધ વાર્નિત્રોના નાદપૂર્વક આવતા બલિના થાકતે સન્માનપૂર્વક પ્રભુ જ્યાં બિરાજેલા છે ત્યાં લાવે છે, એટલે પ્રભુ પણ ધર્મકથાનો ઉપસંહાર કરી વિરમે છે. જાદ રાગ ભક્તિ-પૂર્વક પ્રભુને નમસ્કાર કરી બલિના થાળને લઈ દેવદેવીઓના પરિવાર સાથે પ્રભુ શ્રી સીમંધર સ્વામીને તથા પ્રદક્ષિણા દે છે. પછી તે બલિને પ્રભુ અન્નુષ્ણ વિનયભાવપૂર્વક ઉછાળે છે તે સમયે ઉછાળેલ તે બલિનો અડધો ભાગ તો દેવતાઓ ભૂમિ પર પડે નહિં તે પહેલાં જ

૧. આ પ્રમંજનુ વિસ્તૃત વર્ણન શ્રી આચર્યકનિર્ણયકિત (આ. ૫૪૮ થી ૫૮૭)ની શ્રી કુશિકાદ્રીય અથવા મલ્લયમિરીયવૃત્તિમાં જુઓ.

૨. આ રાખ્દ પ્રાચીન વ્યાપારી ગણિતશાસ્ત્રનો પાનિભાષિક રાખ્દ છે. આનો સામાન્ય અર્થ સ્વાર પ્રત્યે થાય છે, અને મગધદેશમાં આવતા પ્રત્યેનું પરિમાણ ૬૪૦૦૦ ફાણા થાય છે. જૈન પદાર્થપરિમાણ શાસ્ત્રમાં પણ આ રાખ્દ વધુ વપરાયેલ છે. આનું સજન વર્ણન શ્રી લંકુલવેયાસિય પયન્ના- (સુ. ૫૫)માં જુઓ, તેમાં નીચે મુજબનું પદાર્થપરિમાણનું ક્રોડક વર્ણવેલું છે.

૨ અસઈ-પસઈ ૪ સેતિકા-કુલવ

૨ પસઈ-સેતિકા ૪ કુલવ-પ્રત્યે

૪ પ્રત્યે-આકક

ગ્રહણ કરે છે, જાકીના અડધામાંથી અડધો ભાગ ગામનો રાજન લઈ
જાય અને જાકીનું બીજા બધા સામાન્ય લોકો લઈ જાય છે, કારણકે તે
જલિનો એવો અનુપમ પ્રભાવ છે કે તેનો એક પાણી દાણો જેના માથા પર
પડે તેના સર્વરોગો સખી જાય છે અને છ માસ સુધી નવા રોગ ચતા
નથી, જેમ શ્રી આવશ્યકનિર્ગુહિ (ગા. ૫૮૭)માં કહેલું છે.

હે શ્રી સીમંધર વિભુ ! મહાવિદ્યક્ષેત્રના માનવીઓ ખરેખર
ધન્ય છે, કે જેઓ રોજ આપને વંદન કરે છે, કારણ કે આપને જેઓ
એકનિષ્ઠા-ભાવશુદ્ધિથી ભજે છે - તેઓ

શ્રી સીમંધર પ્રભુના નિઃશયથી સંસારના દુઃખમાં પડતા જ નથી,
ગુણાનુવાદ અને શ્રી હે વિહરંભાણુ વિભુ ! ભરતક્ષેત્રનાં પંચ
કામગજેન્દ્રની કથાનો ઘણા બધાત્માઓ આપશ્રીની વાણીથી સુખ-
સંબંધ શાંતિ પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે. ∴

જેમ કે શુભધર બલભદ્રજીનાં જાણ દેવકીનંદન ત્રિખંડાધિપતિ
શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ મહાગગન અને તેમની પદરાણી રૂદ્રિમણીદેવી વિગેરે
પરિવારનું પ્રણમકુમારનું જન્મતાં જ અપદ્મરણ ચઈ જવાથી થયેલ
અનુપમ વિરલનું દુઃખ નારદમુનિ દ્વારા આપશ્રીએ કહેલ 'પ્રણમેન-
કુમારના પૂર્વભાવ આદિના' વૃત્તાંતને સાંભળવાથી દૂર થયેલ, અને
પરમ આનંદને પામેલા.

તથા સરસ્વતી સાધ્વીના શીશનો ભંગ કરવા ઇચ્છનાર ઉજ્જ-
યિનીપતિ ગદ્ગદિશ્વ રાજાનો ઉચ્છેદ કરી જિનશાસનની પ્રભાવના

૧ આની વધુ માહિતી માટે જુઓ શ્રી વસુદેવહિંડી પેઢિયા પા. ૮૪
થી પા. ૯૦ સુધીનો પ્રણમકુમારના પૂર્વભવાદિનો કથા સદર્શ તથા શ્રી
જંબુદ્વીપમહાસિપ્રમેયમંજુપાટિશર શ્રી શાંતિચન્દ્રવાચક શિખરનો-
પાધ્યાય શ્રી રત્નચંદ્રગણિ રચિત શ્રી પ્રણમેન ચરિત્ર-સર્ગ ૫, સ્થા. ૮૬ થી
૨૬૨માં આવેલો પ્રણમકુમારનો અધિકાર.

વરાગનાગ, તથા પથુપણા-મંવત્સરી-પર્વને ચતુર્થીમા વાવનાગ ૧ શ્રી કાલિકાચાર્ય મહારાજ આપશ્રીના મુખથી નિગોહના અપૂર્વ વ્યાખ્યાતા તર્કકેની સુખમ પ્રસન્ન-કાર્ત્તિ મેળવી કૃતપુણ્ય બન્યા, તેમ જ આગ અનુગોગની અવગ્યા કરતાગ દશપૂર્વર ૨ શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ

૧-૨ અહીં મમખર નિગોહના વ્યાખ્યાતા તરીકે શ્રી સીમધર પ્રભુદ્રાગ પ્રસાસિત થયેલા શ્રી કાલિકાચાર્ય અને શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ મ. બન્નેનો ઉલ્લેખ કરીને નિગોહની વ્યાખ્યાના સખધમા આતતા મતબેદનો સુદર સમન્વય કરી દે છે.

કાગણ કે શ્રી કાલિકાચાર્યકથાદિ ગ્રથો શ્રી સીમધર પ્રભુની પ્રગસાથી પ્રેગઇને બ્રાહ્મણરૂપે આવેલ શકેદ્ર સામે કમરથી નિગોહની વ્યાખ્યાનો પ્રસન્ન શ્રી પથુપણા-મંવત્સરી-પર્વને ચતુર્થીમા લાવનાર અવંતિપતિ-ગર્હલિક્ષ્મણેદેવક સુખપ્રધાન શ્રી કાલિકાચાર્ય સાથે સખધિત જણાવે છે, પણ આગમિક સાહિત્યમા પ્રામાણિકપણે મહત્વભર્યુ સ્થાન સજવનાગ ચૂલ્લિ અને તદનુસારી અન્ય ગ્રથો શકેદ્ર સમક્ષ કાચથી નિગોહની વ્યાખ્યાનો પ્રસન્ન બીજી રીતે વર્ણવે છે

જેમકે-શ્રી આવશ્યકચૂલ્લિમા (નિયુક્તિ ગા. ૭૭૪ના ચિવરણ પ્રસંગે) તથા શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિ ગા. ૭૭૪ ની શ્રી ભારિતમદ્રીય વૃત્તિ (પા. ૩૦૮-૩૧૦)માં તથા શ્રી મલયગિરીવૃત્તિ (પા. ૩૯૬-૪૦૦)મા “દેવિદ્-વંદિણિ” પદના વિસ્તરમા.

“શ્રી સીમધર પ્રભુને કરેલ નિગોહની વ્યાખ્યા સાંભળી ઉત્સુક બનેન શ્રી શકેદ્રે ભરતકેવગા તેના સમર્થ મા, નિગોહ સ્વરૂપચિત્રેચક આચાર્યની નિજાસા કરવાથી શ્રી સીમધરસ્વામીએ શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિનું નામ સૂચવ્યુ એટલે શ્રી શકેદ્રે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ પામે બ્રાહ્મણરૂપે આવી નિગોહના અપૂર્વ સ્વરૂપને સાબળી, પ્રસન્ન થઈ સુન્નિ બળિપૂર્વક મહિમા કર્યા અને આ રીતે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ દેવેન્દ્રદિન થયા.”-એમ વર્ણવેલ છે.

આ જ મુજબ વિં. સં. ૯૨૫ માં બાદરવા સુદ પાંચમ પુધવારે નાગપુરમાં શ્રી જયસિંહસૂરિએ એક અને ગીધી જૈન ગ્રથમાતાના

મં ૫૯ આપત્રીના મુખર્ગી પ્રસંસિત થવાના સૌભાગ્યને મેળવવા જાગૃત્તાલી બન્યા. ૫૯ આ રાસમાં મુખ્યત્વે વર્ણવાયેલી શ્રી કામ-ગજેન્દ્રકુમારની કથા અપ્રસિદ્ધ છે, અને તે પૂર્વભવમાં માતાની સમક્ષ સગી બહેન સાથે વ્યભિચાર કરવાના ભવંકર પાપથી કેવી રીતે બચેલ !

૨૮ માં ક્રમાંક તરીકે પ્રકાશિત ૫૦ લાક્ષ્યદ્ર ગાંધી સંપાદિત શ્રી ધર્મોપદેશમાલા વિવરણ અંથ(પા. ૧૦૭)માં શ્રી ધર્મોપદેશમાલાની ૨૮ માં ગાથાના વિવરણ પ્રસંગે શુભેચ્છાઓ વ્યવહાર આપાયેલી ૩૪ માં શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિની કથા(સ્લોકો ૨૨)માં ૫૯-માં શ્રી સીમંધરપ્રભુની પ્રશંસાથી પ્રેરિત થઈને બ્રાહ્મણરૂપે આવેલ શકેન્દ્ર સામે મધુરા નગરીમાં શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિએ નિગોદની બાપ્પા કર્યાનું જણાવેલ છે. '

તેમજ શ્રી જૈનાનંદ :પુસ્તકાલય સુરતના હસ્તલિખિત સાત્તસંઘડીના પ્ર. નં. ૫૩૪ શ્રી ભદ્રેશ્વરસૂરિવિરચિત કથાવલી ખંડ ૨ ગા. ૨૦૨ની વૃત્તિમાં 'દેવિદ્વંદિઅં' પદના વિવરણ પ્રસંગે શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિને શકેન્દ્ર સમક્ષ અદ્ભૂત નિગોદના બાપ્પાતા જણાવેલા છે. (આ માટેની વધુ માહિતી જુઓ શ્રી ભદ્રેશ્વરસૂરિવિરચિત કથાવલી અંથ ખંડ ૨, ગા. ૨૮૨નાં વિવરણમાં ૮૪ થી ૯૧ સુધીના સ્લોકો) ૫૯ શ્રી આવશ્યકચૂલ્લિ વૃત્તિમાં વર્ણવાયેલ શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિની નિગોદની બાપ્પાતા પ્રસંગ કરતાં કથાવલીમાં આ પ્રસંગ ખીલ રીતે વર્ણવાયેલ છે, કેમકે શ્રી આવશ્યકચૂલ્લિ-વૃત્તિ કે તદનુસારી અન્ય ગ્રંથોમાં શ્રી સીમંધર પ્રભુએ નિગોદના અપૂર્વ બાપ્પાતા તરીકે કરેલી પ્રશંસાને સાંભળી શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ પાસે શકેન્દ્રનું આગમન વર્ણવાયેલ છે, અને કથાવલી અંથમાં શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ પાસે નિગોદની બાપ્પા સાંભળવા શકેન્દ્રનું સ્વાભાવિક આગમન વર્ણવાયું છે, અને તે ઉપરાંત વધારામાં શ્રી સીમંધર પ્રભુએ શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિની નિગોદના અદ્ભૂત બાપ્પાતા તરીકેની નહિ પણ વિશુદ્ધ સંયમપાલક તરીકેની કરેલી પ્રશંસાનો ઉલ્લેખ છે.

આ રીતે શ્રી આવશ્યકચૂલ્લિ અને તદનુસારી શ્રી આવશ્યકવૃત્તિં તથા શ્રી કથાવલી અંથના આધારે શકેન્દ્રસમક્ષ નિગોદની બાપ્પા કરનાર શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ જ સિદ્ધ થાય છે.

૫ળી શ્રી સેનપ્રજ્ઞ(ગુજરાતી ભાષાંતર પા. ૧૭૫)માં ૩-૧-૬૦ માં પ્રશં

અને કામગજેન્દ્રના સવમાં આપ(શ્રી સીમંધર પ્રભુ)ના ઉપદેશથી કેવી રીતે સમ્યક્ત્વને પામી શ્રી મહાવીરસ્વામી પાસે દીક્ષા લેતા તે જ સવમાં મોણે ગયા ! આ બધો અધિકાર અત્યંત વૈરાગ્યપોષક છે, અને આ બધા અધિકારમાં આપના જ ઉપદેશે પ્રધાન ભૂમિકા ભજવી છે, આવી ઉત્કૃષ્ટતમ વિષયવાસનાના ત્યાગરૂપ વૈરાગ્યરસથી ભરપૂર શ્રી કામગજેન્દ્રની કથા સાંભળતાં કેને રોમાંચોદ્ગમપૂર્વક વૈરાગ્ય ન થાય ? માટે હે શ્રોતાજનો ! સાવધાન થઇને સાંભળો કે-કામગજેન્દ્રે પૂર્વભવસંગતિક ચાર મિત્રો સાથે કયા રીતે નિર્મલ ચારિત્ર પાળ્યું ?

તરીકે વર્ણવાયેલા પાંચ કાલકાચાર્યોમાં ચાચા કાલકાચાર્યનું વર્ણન કરતાં તેરમી સદીમાં થયેલા અંબલગમ્મીય શ્રી ધર્મધોષસુરિરચિત શ્રી ઋષિ-મહત્ત પ્રકરણ (વિભાગ ૫, અરા ૩, શ્લો. ૧૮૮) નું સમર્થન આપી શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરીશ્વરજી મળે વીર નિ. સ. ૫૮૪ વર્ષે નિગોદની અપૂર્વ વ્યાખ્યા કરાધી શહેન્દ્રદ્વારા કાલકાચાર્ય નામ મળ્યાનો ઉલ્લેખ કર્યો છે. જો કે શ્રી ઋષિમહત્તમાં શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ મળે શહેન્દ્ર દ્વારા કાલકાચાર્ય નામ મળ્યાનો ઉલ્લેખ નથી.

એટલે શ્રી સેનપ્રજ્ઞાકારના મતે શ્રી કાલકસૂરિ અને શ્રી આર્યરક્ષિતસૂરિ બંને એક જ સિદ્ધ થાય છે.

આ રીતે શહેન્દ્ર સમક્ષ થયેલી નિગોદની વ્યાખ્યાના સળપમાં રહેલા મતભેદનું સુદર સમન્વય કરવા માટે જ જાણે રાસકારે અર્દા (દા. ૧૬ ગા. ૨ ના ઉત્તરાર્ધમાં) “કાલિકસૂરિ આર્યરક્ષિત” પદોનો પ્રયોગ કર્યો લાગે છે, કારણ કે આ પદો ઉપરના બંને મતનો સમઢ કરી લે છે.

કેમકે ‘કાલિકસૂરિ અને આર્યરક્ષિતસૂરિ આપથી ઉપકૃત થયેલા છે’—આ અર્થની વિવક્ષામા કાલકાચાર્યકથાદિ ત્રયો અને શૃંગિ-તદનુસારી ત્રયોમાં ઉલ્લેખાયેલી બીનાનો સમઢ થઈ જાય છે, અને ‘કાલિકસૂરિ ઉપનામ છે જેનું એવા આર્યરક્ષિતસૂરિ આપથી ઉપકૃત થયેલા છે’ આ અર્થની વિવક્ષામાં શ્રી સેનપ્રજ્ઞામાં વર્ણવાયેલી બીનાની સંગતિ થઈ જાય છે.

આ રીતે રાસકારે રાષ્ટરચનાની કુસલતાથી શહેન્દ્ર સમક્ષ થયેલી નિગોદની વ્યાખ્યા સંબંધી મતભેદનું સુદર નિરાકરણ કર્યું.

અને અનશન કરી મોક્ષગતિ મેળવી? તથા તેમના જીવનચરિત્રમાં શ્રી ધર્મનાથપ્રભુનો શ્રી મહાવીર પ્રભુનો, અને શ્રી સીમંધર પ્રભુનો કેવો સંબંધ ગુંચાયેલો છે? વિગેરે વૃત્તાંત અદ્ભુત વૈરાગ્યપોષક છે.

આ રીતે પ્રથમ ઉદ્ધાસમાં રાસદારે પ્રસ્તુત રાસમાં વર્ણવેલા ઇન્દ્રેન્દ્ર શ્રી કામગજેન્દ્ર રાજપુત્રની કથાના ઉપક્રમને સસંગતકરવા શ્રી સીમંધર પ્રભુના જીવનચરિત્રને વર્ણવ્યું અને શ્રી સીમંધર પ્રભુથી શ્રી કામગજેન્દ્રકુમાર ઉપકૃત થયા હોવાથી પ્રસ્તુત કથાનો સંબંધ પણ શ્રી સીમંધર પ્રભુ સાથે સ્વચ્છો. હવે શ્રી કામગજેન્દ્રકુમાર શ્રી સીમંધર પ્રભુના સંસર્ગમાં આવી કથી રીતે ઉપકૃત થયા તેનું વિસ્તૃત વર્ણન (ગીત) મધ્ય ઉદ્ધાસમાં આવશે.

॥ ક્રીતિ શ્રીસીમંધરસ્વામિ-શોભા-તરંગે પંચમ(મુંદર)
પ્રથમોદ્ધાસઃ સમાપ્તઃ ॥

૧. આ શબ્દનો પ્રયોગ અહીં કયા અર્થમાં છે તે નિશ્ચિત નથી. આજુરમા-પાંટણુની પ્રતના અંત્યભાગે આ મુજબ જ ઉદ્દેશ્ય છે એટલે મૂલ રાસકારનો જ આ શબ્દપ્રયોગ જણાય છે, શ્રી શબ્દરત્નમહોદધિ ભા. ૨ (પા. ૧૨૬૩)માં પંચમ શબ્દના. સુદર, કુશલ, દોંસિયાર, અર્થો કર્યા છે તેમાંથી અહીં 'સુદર' અર્થ સંગત થતો જણાય છે. આ સંબંધી વધુ વિચારો. ગ્રા. હી. ૨. કાપડિયાએ આ મંથના. 'પરિણય'માં કર્યો છે ત્યાંથી ભેઈ લેવા બહામણ છે.

॥ ॐ अर्धे नमः ॥

श्री सीमंधर-शोभा-तरंग

(मध्य ઉક્તિસ)

હવે મધ્ય ઉક્તિસમાં કથાનાયક શ્રી કામગજેન્દ્રકુમારને શ્રી સીમંધર-
પ્રભુનો સમાગમ કઈ રીતે થયો અને કઈ
મધ્ય ઉક્તિસનો ઉપક્રમ રીતે ઉપકૃત થયા તેનું વિસ્તૃત વર્ણન શરૂ
કરતાં રાસકાર પ્રવૃત્ત કથાની પ્રામાણિકતા
અચ્છવા આવરતીપુરીમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુએ શ્રી ગૌતમસ્વામીને
તેમના પ્રશ્નના જવાબમાં આ કથા કઈ રીતે કહી તે પ્રસંગ રજૂ કરે છે.

અરમનીર્થપતિ શાસનનાયક શ્રી મહાવીરસ્વામી પરમાત્મા
આગાનુઆમ વિચરતા પૃથ્વીમંડલને પાવન
શ્રી વીર-પ્રભુની કરતા વિહારાનુક્રમે એક વખત શ્રી આવરતી
આવરતીમાં પધરામણી નગરીમાં સંગોસરે છે. પ્રભુની પધરામણીથી
અને કથાપ્રારંભની નગરીના લોકો અંદાજે શીતલ દિગ્ભ્રમણ
પૂર્વ ભૂમિકા કુમુદિનીના પત્રવિકાસની જેમ પ્રકૃત થયા
અને સંપૂર્ણ શોભાવાલા શ્રી મહાવીર પ્રભુના
મુખચન્દ્રને નિદાગવા ઉજ્જમાળા બન્ધ્યા, કારણ કે પ્રભુનો મુખ-અંદર
ક્રમતરૂપ રાહુના દૃઢમાં નહિ આવનાર અને દક્ષાંકુરિત તેમજ
સકલ લોકોને સુખદાયી હોવાથી લૌકિક અંદર કરતાં અત્યંતુત હતો.
આ પ્રસંગે પ્રભુની સેવા માટે લાલાયિત જનતા ઇત્યાદિક અસંખ્ય
દેવોએ સુંદર સમવસાગરની રચના કરેલી અને તેમાં સ્વર્ણ સિંહાસન
પર-નિગજેન્દ્રા અલૌકિક રૂપનિધાન પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવના મુખથી
અનુપમ ધર્મદેશના-મુધાનું પાન કરતા હતા. તે નગરીનો રત્નાંગદ
નામનો રાજા પણ સમસ્ત પરિવાર સાથે શાવભક્તિપૂર્વક આવીને

યથોચિત સ્થાને ગોઠવે છે. આવા પ્રસંગે 'દેવચંદ', 'વિજયચંદ' અને 'દેવચંદ' આદિ ઉત્તમોત્તમ આશ્રયજોથી અને રત્નમય વૃક્ષના કંદની જેમ વિવિધ ઉત્તમ રત્નોથી ડોભતો એક માણસ આવીને પ્રભુને જય-જય નાદથી વધાવી વિનયપૂર્વક વંદના નમસ્કાર કરે છે, અને નમ્રભાવે હાથ જોડી પૂછે છે કે-“હે પ્રભુ ! મેં રાત્રિએ જે અનુભવ્યું અને એકાંતમાં જોયું અને સાંભળ્યું, તે શું ખરેખર સાચું છે કે કોઈ દેવમાયાકૃત પ્રતિભાસસ્વરૂપ છે !”

એટલે પરમ કૃપાળુ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ ‘તે બધું સત્ય છે’ જેમ કહ્યું, એટલે આવેલ માણસ પોતાની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત થવાથી આનંદિત થઈને વંદન કરી ચાલ્યો ગયો. એટલે આઘગણધર શ્રી ગૌતમસ્વામીજીએ વિનયપૂર્વક પ્રભુમી પૂછ્યું કે “હે ત્રિજગદ્ગર્ભો ! પેલા માણસે શું પૂછ્યું અને આપે શું કહ્યું તેનું રહસ્ય અણઉકેલ્યું હોવાથી : હૃદયમાં ભારે કોતુહલ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે હું જગત્સભ્ય પ્રભુ ! તેનું વિસ્તૃત વર્ણન કરી અમારા મનની ઉત્સુકતાને શાંત કરો,

૧ ઉદ્ગચંદ-૧૦૦૦ શુક્લવાણો હાર.

૨ વિજયચંદ-૫૦૦ સેર (સરિકા) પડે તેવો હાર.

૩ દેવચંદ-૧૦૦ સેર(સરિકા) પડે તેવો હાર.

.. આ ત્રણે રાખેદો પ્રાચીન આભરણુશાસ્ત્રના પારિભાષિક સંજ્ઞારૂપ છે, આ ત્રણેયની માહિતી કક્ષિકાક્ષ-સર્વશાચાર્ય શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરચરિત સ્વોપનસૃષ્ટિયુક્ત : શ્રી અભિધાનચિંતામણિ (કાંડ ૩, શ્લો. ૩૨૨ અને ૩૨૩)માં જુઓ.

અતિપ્રાચીન ગણાતા અને લોકમાન્ય અમરકોશ જેવા પ્રસિદ્ધ કોશમાં આમંત્રો : કૃત એકં જ (દેવચંદ) રાખેદ મળી આવે છે. (આ માટે જુઓ તેનો કાં. ૩, વર્ગ ૬, શ્લો. ૧૦૫) બીજા જેનો ઉલ્લેખ પણ નથી, કદાચ હદ-સ્વમુંદલ સરતમુકથી, અગર તે જમાનાનાં આવા આશ્રયજો પ્રચલિત ન હોવાના કારણે ઉલ્લેખ ન થયો હોય તો તે સંભવિત છે.

કારણ કે આપ તો સૂર્યથી સંકાતા કીચકની જેમ સંદેહમાનના લાંજક છો, આપની વાણી સંદેહ ઉત્પન્ન કરે તે તો પ્રભુ ! ન જ અને, માટે આનું રહસ્ય સમજાવી અમારા-મનની ધ્રુમણાને દૂર કરો. ”

આ પ્રમાણે શ્રી ગૌતમસ્વામીની વિનયપૂર્વકની પ્રાર્થના સાંભળી અનેક લાઘ્યશ્લોકોના સ્થિતને હૃદયમાં રાખી પ્રભુ શ્રી મહાવીરદેવ આવેલ માણસનો સાદાંત પરિચય અને તેણે પૂછેલા પ્રશ્નના પોતે આપેલ ખુલાસા વગેરેની માહિતી વિત્તાગપૂર્વક વર્ણવે છે.

હું ગૌતમ ! અહીંથી થોડેક દૂર અરણ્યાભયુર નામનું નગર છે, ત્યાં રત્નગજેન્દ્ર નામનો ગજ છે, કે જેને સૂર્યની જેમ કવિ અને બુધ(પંડિત)નો ત્રિગોચ સુખદાઇ થતો નથી, શ્રી કામગજેન્દ્ર કુમારની તેને સુંદર રૂપનિધાન ગુચસંપદાથી શોભતો કથાનો પ્રારંભ કામગજેન્દ્ર નામનો પુત્ર છે, જેણે અપૂર્વ વિનવાદિ મુણોથી માતાપિતાનો પ્રેમ છતી લીધેલ છે. ખરેખર તે જ પુત્રો ધન્ય અને પ્રશંસાપાત્ર છે, જેઓએ અનુપમ વિનયગુણને કેળવીને છવનને નમ્ર, સાદું અને સરસ બનાવ્યું છે.

એક દિવસ તે રાજકુમાર પોતાની સ્ત્રી પ્રિયંશુમતી સાથે અરણ્યમાં ગોઠેલ, તે સમયે ક્રોધ દેવકન્યા જેવી સુંદર નયપૌરના સ્ત્રીને સાંભળી અરણ્યમાં રહેલી જુઓ છે, અને તેથી, વિકારભાવ ઉત્પન્ન થાય છે, પણ પોતાની પરણેલી સ્ત્રી પાસે હોવાથી તે ભાવને ગોપવવા પ્રયત્ન કરે,

૧. સૂર્યપક્ષમાં કવિ એટલે શુક અને બુધ એટલે નવ ગ્રહમાનો ચોથો ગ્રહ એમ અર્થ જલ્લભો.

જ્યોતિષ્ શાસ્ત્રમાં વર્ણવાયેલ સૂર્યનો ચાર તથા બુધ-શુક્રની ગતિનો વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે સૂર્યને અને બુધ-શુક્રને બીજા ગ્રહો જેટલું મહિમાન વધારે અંતર હોતું નથી, તેથી સૂર્યને બુધ-શુક્રના ત્રિષોને સુખ નહિં થતું હોવાનું ઉત્પ્રેક્ષીને રાસભાર રાભની બુદ્ધિ અને કવિઓ સાથેની ગોઠીના પ્રેમને સુંદર રીતે વર્ણવે છે.

પણ વિચક્ષણ પતિગંજનકુશલ પ્રિયગુમતીએ તે જાવને જોગખી-
વિચારીને પતિની ઇચ્છા પૂર્ણ કરવા ખાતર પેલી ઓની સાથે લમ દરાવી
પોતાના સ્વાર્થનો ભોગ આપવારૂપ અનુપમ પાતિત્વ ધર્મનું પાલન કર્યું.

કામગજેન્દ્ર રાગકુમાર પોતાની મનધારણ્યા આ રીતે સરલતાપૂર્વક
પાર પડવાથી વિષયરસના આનંદમાં મગ ચર્ષ તે નવપરિણીત ઓ
સાથે અનેક પ્રકારની કીડા કરવા લાગ્યો, તે ઓ પણ ઉત્તમ કુલંતા

વિશિષ્ટ સંસ્કારથી વાસિત દોવાના કારણે

કામગજેન્દ્રનું પતિવ્રતાને ઉચિત યોગ્ય સુંદર વર્તનથી
નવપરિણીત ઓને પતિના મનને વશ કરવા લાગી, કારણ કે
વચન આપતું ઉત્તમ જનોની ઉત્તમતા ક્યાંય છાની
રહેતી નથી, તેવાઓની સંગતિથી તે

જગતના સામાન્ય ગણાતા પદાર્થો પણ મેષ નિવડે છે, જેમકે
પારસમણીના સંપર્કથી લોહું કંચન બની જાય છે, સ્વાતિ નક્ષત્રના
જલના સંયોગથી હીપલીમાંથી માતી પેદા થાય છે, ગાય વિગેરેના
મુખમાં પડવાથી પાણી પણ પોપક તત્ત્વોથી ભરપૂર દૂધપણે
પરિણમે છે, તથા સારી કે નરસી સોખતથી સારાં માઠાં ફોલો કેવી
રીતે પ્રાપ્ત થાય છે તે ઉપર પ્રભાકરની વાત જગપ્રસિદ્ધ છે.

વળી ઉત્તમ પુરુષો સદાકાલ બીજાઓની સાથે પ્રેમભર્યો જ
વર્તવ કરે છે, અને હીનપ્રકૃતિવાલા ડગલે પગલે સામાના
વર્તનને ઠલહટું કારણ બનાવી મૂકે છે-જેમ કે નાના પણ ચંદ્રને
રાંદર હુમરાં માથા પર ધારણ કરે છે, અને સોળે કલાઓથી
ખીસેલા સંપૂર્ણ પણ ચંદ્રને રાહુ ગળી જવાની ઉદ્વેગતા કરે છે.
આ ખરેખર સ્વભાવગત સારા નરસાં બીજકોનો જ પ્રતાપ છે.
જોડે કે કામગજેન્દ્રકુમારના મનનું આધિપત્ય મેળવવામાં ખરેખર તે
નવપરિણીત ઓનો ઉત્તમ સ્વભાવ જ મુખ્ય કારણ હતો.

વળા તે સ્ત્રી આર્થનારીઓમાં થટના ઉત્તમ ૭ લક્ષણોથી પણ
જોખની હતી, ક્યું છે કે—

“કાર્યેષુ મંત્રી કરણેષુ દાસી, મોઝ્યેષુ માતા ગયનેષુ રંભા ।
ધર્માનુકૂલા ક્ષમયા ધરિત્રી, માર્યાં ચ પાઠ્ઠગુણવતીઠ દુર્લભા ॥”

સાવાર્થ:—વિષમતર કાર્યપ્રસંગે સલાહ દેનારી, નાકરની
જેમ મનમાંછિત બધા કાર્યોને કરનારી, માતાની જેમ વાત્સલ્ય-
પૂર્વક જમાડનારી, રંભાની જેમ વિષયકીડાના સંપૂર્ણ આનંદને
આપનારી, ઔદિક પારલૌકિક દિતના કાર્યોમાં સર્વથા અનુકૂલ
રહેનારી, અને પૃથ્વીની જેમ સહનશીલતાવાલી, સ્ત્રી ખરેખર
દુર્લભ છે.

વળા તે સ્ત્રી વિવિધ પ્રકારના ગૃહ પ્રસો-સમસ્થાઓ-બીજગણિતનાં
પ્રસો અને અદ્ભુત પ્રદેશિકાઓ આદિથી પતિના મનને વારંવાર
પ્રસન્ન રાખતી હતી.

જોકદા કામગજેન્દ્ર રાજકુમારે તેણીની અનુવ ભક્તિ અને વિનોદી
સ્વભાવથી પ્રસન્ન થઈ તેણીને ક્યું કે—‘હે પ્રિયે ! તારી પતિમેવા અને
લાગણીથી હું ખુશ થયો છું, તું કંઈક વરદાન માંગ.’ સારે નારીએ
એટલું જ માંગ્યું કે ‘હે સ્વામિનાથ ! તમે જે કંઈ વૃત્તો, સાંભળો કે
અનુભવો તે જાણી જ માત અને કહેવી, મારાથી જાનું કંઈ ન રાખવું.’
આ સાંભળી વિષવરસની આશામાં જમાએલ કામગજેન્દ્રે પણ વચન
આપીને કજૂવાત કરી તેણીની દરજ્જા પૂર્ણ કરી.

એક દિવસ કામગજેન્દ્ર રાજકુમારની પાસે કાંઈ વિદેશી નિપુણ ચિત્રકલાકુશલ ચિતારાએ એક મુંદર ચિત્રપટ જોવા આપ્યું, તેમાં અદ્ભુત

નયનાનંદદાયી નાગકન્યા જેવી મનોહર રૂપ-

કામગજેન્દ્રનો ઉજ્જ્વલ મુંદર કાંઈ રાજકન્યાનું ચિત્ર જોઈ રાજ-

યિનીની રાજકુમારી કુમારે ચિતારાને પૂછ્યું કે-“આ કાણ છે ?

પર અનુરાગ કયા રાજની કુંવરીની મુમધુર રૂપસંહિતા

નિવાસરૂપ આ છબી છે ?” એટલે ચિતારા

કુંવરનું મન આકર્ષિત થયેલું જાણી પોતાની ઈશ્વરસિદ્ધિ થવાની આશંસાએ

હર્ષપૂર્વક જોયો કે-“હે સોભાગી કુંવર ! અવતરી દેશની રાજધાની

ઉજ્જયિની નગરીના પ્રતાપી નૃપએજ ભૂપાલની લાડીશી અને માનીતી

કુંવરીનું આ ચિત્ર છે.” આ વાત સાંભળી વિપવના વસંતમાં વેગમાં

તણાતો કુમાર વચનગદ્ગદ હોવાના કારણે પોતાની નવી સ્ત્રીને વાત

કરે છે, અને વધુમાં કહે છે કે-“મારું મન તૂટે કરવા માટે તું ત્યાં જઈ

પરીક્ષા કરી તેણીને લઈ આવ.” પણ વિવેકચક્રુર શ્રી સ્વામીને નમ્રભાવે

વિનવે છે કે-“જગતમાં તાલી બે હાથે પડે છે, પ્રીતિ પણ એક-

પખી નહીં રાકતી નથી, માટે આપની પ્રીતિને સફલ કરવા માટે

તેણીમાં આપના તરફ પ્રેમાંકુર પેદા ન થયા હોય તો ખીજા બાજુ

પ્રવરતો લગભગ નિષ્ફલ નિવડે છે માટે તેણીના હૃદયને પારખવા માટે

ચિતારા સાથે આપનું ચિત્ર મોકલાવ્યો, એટલે તે ઉપરથી આપણું

કામ લગભગ સિદ્ધ થવાનો ક્યાસ દાઢી રાકાયો.” કામગજેન્દ્રે પણ

“ઐરાંની બુદ્ધિ પાની મુઘી”ની લૌકિક કહેતીને લગભગ અપયાર્થ

દર્શવનારી પોતાની સ્ત્રીની નીતિચાત્રાનુસાર સરલપણે કાર્યને સાધી દેનારી

સલાહજારી મધુર વાણી સાંભળી તરત જ ચિતારા સાથે પોતાનું મુંદર

ચિત્ર ઉજ્જયિનીની રાજકુમારીને બતાવવા મોકલવાની બ્યવસ્થા કરી.

અનુક્રમે ચિતાગએ ઉદ્ભવિની પહોંચીને અવંતિપતિ નરેશને
 કામગજેન્દ્રનું ચિત્ર આપું, રાજાએ પણ પસંદગી કરવા માટે ખાલી
 પુત્રીને તે ચિત્ર આપું. રાજપુત્રીએ તે ચિત્રને
 અવંતિપતિના આ- નિરખી નયન અને મનની પ્રકૃષ્ટતા દર્શા-
 મંત્રણથી કામગજેન્દ્રનું વળી ઘજબગ પોતાની સંમતિ મૂકવી. તેનો
 રાજપુત્રી પરણવા પિતા જ્ઞાતી દીકરીની આજ્ઞાથી કાંઈ વખત
 માટે પ્રયાણ નહિ જોયેલી ચિત્ર જોયા પછીની પ્રસન્નતા
 નિહાળી અચરિત પામ્યો, કારણ કે તે રાજ-
 કુમારી પૂર્વકર્મના વિપાકથી પુરપદેપિણી બનેલી હતી, તેથી આજ્ઞાથી
 અનેક સમૃદ્ધિશાલી રાજપુત્રોના અત્વદ્વલુત ચિત્રો જતાવ્યા છતાં પણ
 કુંવરીનો પ્રેમ કાંઈના પર હબ્યો ન હતો, અને આજે સદગ રીતિએ
 આવેલા ચિત્રપદને નિહાળી અનુરાગવાળી થઈ તેથી પિતા આશ્ચર્ય અને
 હર્ષની જોડી લાગણીઓ અનુભવવા લાગ્યો. છેવટે “કન્યા તો પારકું
 ધન છે” ની લૌકિક માન્યતાનુસાર થયારથાને તેનો વિનિયોગ કરી દેવાની
 પોતાની ફરજ હોઈ હત દારા કામગજેન્દ્ર રાજકુમારને પરણવા માટે
 અવંતિપતિ આમંત્રણ મોકલે છે. કામગજેન્દ્રે પણ પિતાની આજ્ઞાથી
 સ્ત્રીની સાથે અગ્રગ સેનાના વિપુલ પરિવાર સાથે અવંતિ તરફ
 પ્રયાણ કર્યું.

જોકે કુદરતના અવિચલ નિયમ પ્રમાણે સંખ્યાસમયે સૂર્ય અસ્ત
 થાય છે-પશ્ચિમ સમુદ્રમાં ડૂબી જાય છે-તે જાણે સમુદ્રે સૂર્ય છતાં
 પોતાના પુત્ર(ચંદ્ર)ની ઉદયસમૃદ્ધિ નહિ
 સૂર્યસ્ત વર્ણન અને થાય તે ઇગ્નિથી જ સૂર્યને ફગાડી દીધો
 કામગજેન્દ્રનો જંગલ- લાગે છે. અને સૂર્યના અસ્ત થયાથી પતિના
 માં પડાવ મરણથી જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી શોકાકાન્ત થાય
 તેમ કમલિનો કરમાઈ જાય છે. તે અવસરની
 ગસકાર ઉત્પેક્ષા કરતાં જણાવે છે કે-મુખ્યતઃ પૂર્વદિશાના પતિ તરીકે
 પ્રખ્યાત સૂર્યદેવે પશ્ચિમ દિશારૂપ ગણકાનો આશ્રય લીધો તેથી જ

તેમને અનાચારના પથે વિહરતા પ્રાણીને આવી પડતા જલોળા વિપત્તિ સમુદાયની જોમ પશ્ચિમ સમુદ્રમાં ડુબી અસ્ત થવાનો અવસર આપ્યો; અને સૂર્યના અસ્ત સમયે થતા રંગબેરંગી સંધ્યાના વાદળો તે જાળે જોમ મુચ્ચે છે કે રક્તલોચનની ગમેલી વસ્તુની આસા જ ન રાખવી. રક્ત ગમેલી વસ્તુના સમાચાર મળે જોટકું જ, પણ તે વસ્તુની પુનઃ પ્રાપ્તિ તો શક્ય જ નથી, કેમ કે જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં ગત-વસ્તુ-જ્ઞાનોપાયના અધિકારમાં અદ્વાવીશ નક્ષત્રોને વિસિષ્ટ સંતાઓમાં ૦૬૨વી ખોવાયેલી-ગમેલી વસ્તુ ક્યાં છે? અગર મળશે કે કેમ? તેનું વર્ણન આ મુજબ આવે છે.

૨ નક્ષત્રો ઉપરથી ગમેલી વસ્તુ જાણવાનો ઉપાય

કાણી	ચીગડાં	દેખતાં	અધિગાં
અધિની	બરણી	કૃતિકા	શહિણી

૧. રક્તલોચનનો સામાન્ય અર્થ સાત અંખવાયો થાય, પણ વાક્ય પ્રસંગને અનુલક્ષી જ્યોતિષશાસ્ત્રમાં આવતા ગતવસ્તુજ્ઞાનોપાયપ્રકરણને જોતાં મરણી, આદ્રાં, મયાં, ચિત્રા, જ્યેષ્ઠા, અમિજિત્, પૂર્વાભાદ્રપદ આ સાત નક્ષત્રોની ચિષ્પટાક્ષ સંજ્ઞા મળે છે, ચિષ્પટાક્ષ રાજ્યનો અર્થ 'બન્ને બાજુના ખૂબા દબાયેલ હોય એવી આંખો' એવો છે, એટલે રાજવિશેષનાં કારણે લાભારા પાંખુ હોવાનો સંભવ દોષ કદાચ તેનું સામ્ય અર્થો શસકારે રંગબેરંગી પણ વધુ પેટતાં રમવાર્થી વાદળાંવાળી પશ્ચિમ દિશા સાથે થયું લાગે છે.

૨. આ કોડો ધર્મધુરધર પ્રાગ્વાટકુલતિલક મંત્રીધર શ્રી વસ્તુ-પાલપૂજિત આચાર્યદેવ શ્રી ઉદયપ્રભદેવસૂરિવિરચિત શ્રી આરંભ-સિદ્ધિ મંથ (વિમર્શ ત્રીજો, કાર્યદારની. બા. ૫૯-૬૦)ના આધારે તેમ જ પંદરમી સદીમાં થયેલા (વિ. સં. ૧૪૨૮માં પ્રાકૃત શ્રીપાલ-અરિત્રની, તથા ગુણરથાનકમારોહાદિ મંથોની રચના કરનાર) શ્રી રત્નચંપરસૂરીધરચિત શ્રી દિનશુદ્ધિપ્રકરણની ૧૦૬ મી ગાથા

મૃગશિર	આર્દ્રા	પુનર્વસુ	પુષ્ય
અશ્લેષા	મૃગશિર	પૂર્વાશ્વિની	ઉત્તરાશ્વિની
હસ્તા	ચિત્રા	સ્વાતિ	વિશાખા
અનુગધા	જ્યેષ્ઠા	મૂલ	પૂર્વાષાઢા
ઉત્તગપાઢા	અભિજિત	શ્રવણ	ધનિષ્ઠા
શતભિષા	પૂર્વાભાદ્રપદ	ઉત્તરાભાદ્રપદ	રેવતી
વસ્તુ	વસ્તુ	વસ્તુ	વસ્તુ
દક્ષિણમાં ગઈ છે	પશ્ચિમમાં ગઈ છે	ઉત્તરમાં ગઈ છે	પૂર્વમાં ગઈ છે
ખમર પણ ન મળે	ખમર મળે	પ્રયત્નથી મળે	શીઘ્ર મળે

અનુસારે આપેલ છે, પણ વિ. સં. ૧૧૪૨ માં ભાદરવા સુદ પુનમે મેડતા નગરના શા. ગણેશદાસ પારેખની પ્રાર્થનાથી શ્રી દેવ-ચન્દ્ર મુનિએ રચેલ 'શ્રી નારચન્દ્રોદ્ધાર' ગ્રંથમાં ગતવસ્તુલાભ પ્રકરણ (ગા. ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩)માં નીચે મુજબ અઢાવીશ નક્ષત્રોની મેડાઓ અને ફલ જણાવ્યા છે.

અધકૃત (આધ્યા) કેકર (કાણા) ચિષ્પટ (ચીળડાં) દિવ્યદૃષ્ટ (દિવ્ય દષ્ટિવાળા)

રોહિણી	મૃગશિર	આર્દ્રા	પુનર્વસુ
પુષ્ય	અશ્લેષા	મૃગશિર	પૂર્વાશ્વિની
ઉત્તરાશ્વિની	હસ્તા	ચિત્રા	સ્વાતિ
વિશાખા	અનુગધા	જ્યેષ્ઠા	મૂલ
પૂર્વાષાઢા	ઉત્તગપાઢા	અભિજિત	શ્રવણ
ધનિષ્ઠા	શતભિષા	પૂર્વાભાદ્રપદ	ઉત્તરાભાદ્રપદ
રેવતી	અશ્વિની	મૃગશિર	ધનિષ્ઠા
વસ્તુ	વસ્તુ	વસ્તુ	વસ્તુ
પૂર્વ દિશામાં ગઈ છે	દક્ષિણમાં ગઈ છે	પશ્ચિમમાં ગઈ છે	ઉત્તરમાં ગઈ છે.
શીઘ્ર મળે	ત્રણ દિનમાં મળે	એક મહિનામાં મળે	નહિ મળે

આ મિથાસ એક બીજી રીત પણ નક્ષત્રોના ગણિતની ગા. ૧૩૪-૩૫માં અચકારે જણાવી છે.

* આ ગ્રંથ ૧૫૮ સ્તોત્રમાં (અથામ ૨૭૫ શ્લોક) પ્રાચ્ય ગુર્જર ભાષા તથા સંસ્કૃતમાં સામાન્યતઃ લોકોપયોગી જ્યોતિષની સર્વ વિગતો સમાવી છે, અને આજ સુધી આ લઘુ ગ્રંથ મુદ્રિત થયા જણાવેલ નથી

ગોટસે રક્તલોચન (ગીચડાં) નક્ષત્રમાં ગમેથી ચીગ્ગની જેમ માત્ર ખગર જ ગમે છે, પુનઃ પ્રાપ્તિ તો અશક્ય જ છે, તેમ રંગગેરંગી લાલ વાદળાંવાળી પશ્ચિમ દિશામાં ખોવાયેલ સૂર્ય તો માત્ર કથાશેષ જ થઈ ગયો ગોટસે કે અસ્ત થઈ ગયો, તેથી અવહારનીતિકુસલ કામગજેન્દ્ર રાજકુમારે મુયોગ્ય સ્થલે પડાવ નાંખી રાત્રિ પસાર કરવાનો વિચાર કરી સારા સ્થલે મુકામ કર્યો.

હવે તે કામગજેન્દ્રકુમાર સુરમ્ય મખમલના મત્તીયા—ગાલમસૂરિયા આદિથી શોભતી દેવ સમ્યા જેવી પોતાની સંધ્યામાં સુખપૂર્વક સૂતો છે ત્યારે
મધ્યરાત્રિએ દેવકન્યા જેવી સુંદર ગે યુવતિ-
કામગજેન્દ્રની પાસે જોના કામલ સુખદ સ્પર્શથી ઝગડીને જાગી
‘વે વિદ્યાધરીઓ’ નંબ છે અને વિષયાસક્તિના વસમા હૃદમાં
આવલું પડેલો કુમાર કુત્સિત બાવનાને સફલ કરવાની
ધારણાએ ‘તમે દેવજાતિના છો કે મનુષ્ય-
જાતિના’નો પ્રશ્ન પૂછી રાત્રીના સમયે અપરિચિત પણ યુવતીઓની સાથે
સામાના પૂજ્યા વિના પણ સીધી વાત કરવાની ધીકાર પ્રવર્તિત કરે છે.

કામગજેન્દ્રકુમારના આવા પ્રશ્નને સાંભળી યુવતીઓ કહે છે કે—‘અમે વિદ્યાધરી પુત્રીઓ છીએ, અને ખાસ જરૂરી કામ માટે તમારી પાસે આવ્યા છીએ, તે કાર્યની વાત તમે ખ્યાન દઇને સાંભળો—

હવે પોતાની પ્રાર્થનાને સફલ કરવાના આશયથી સમયોચિત નીતિનિપુણ વિદ્યાધરીઓએ પ્રથમ મહા-
પ્રાર્થનાની સંકલ્પતાનો પુરોગોની ઉત્તમતા, પરોપકારસિકતા આદિ હેતુથી વિદ્યાધરીએ ‘શુભો’ વર્ણવવાપૂર્વક કામગજેન્દ્રકુમારનાં
કામગજેન્દ્રના કરેલાં યશોમાન વિનીતબાવે અને ઉદાત્ત ભાષામાં
વખાણ કરવાં માંડ્યાં, કેમ કે વ્યવહારનીતિમાં
કશું છે કે—

“ લુબ્ધમર્થેન ગૃહ્ણીયાત્સાધુમંજલિકર્મણા ।

મૂર્ખે છન્દાનુરોધેન તત્ત્વાર્થેન ચ પંડિતમ્ ॥ ”

ભાવાર્થ—લોભી માણુએને પૈઆથી, સજ્જનને વિનય—નમ્ર-
ભાવથી, મૂર્ખને અનુકૂળ જતિથી અને વિદ્વાનને તત્ત્વપદાર્થની વિચારણાથી
વશ કરવો.

હે કુમારગ્રેષ્ઠ ! જગતના સર્વ સજ્જનપુરુષોમાં તમે ગ્રેષ્ઠ અને
પરોપકારી તરીકેની વિખ્યાત કાર્તિવાળા છો. યાચકોના મનમાંછિત
પૂરવાનું જ અનુપમ વ્રત ધારણ કરી રહેલા પરોપકારી માણુસોને
ખરેખર ધન્ય છે, જેઓ કે પુષ્કળવર્ત મેઘની જેમ નિરંતર અર્થો-
જનોની કામના સફળ રીતે પૂર્ણ કરે છે. અને તે ખરેખર સજ્જનોનો
પ્રકૃતિ સ્વભાવ જ છે, મારેજ કહ્યું છે કે—ભાસે ! યાચનાનો ભંગ થાય
પણ ઉત્તમ પુરુષો પાસે માંગવું શ્રેષ્ઠ છે, પણ આશા પૂર્ણ થાય
તેમ હુાય તો પણ નીચની પાસે પ્રાર્થના કરવી તે ઉચિત નથી.
વળી મોટા પુરુષો લગભગ કેઈની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરતા
નથી કારણ કે જે લોકો શક્તિ છતાં બીજાની યાચનાને સંદેશ
નથી કરી શકતા અગર જેઓ પોતાના જ ઉન્નિર્વાહને મારે
બીજાની અધેશ્વા રાખે છે તેઓ જન્મેજ શા મારે હુશે !
અર્થાત્ તેઓની તો જિંદગી જ નિષ્ફલ છે. અને જે લોકો
અર્થોની પ્રાર્થનાનો ભંગ કરી જગતમાં અસાર દેણાફિંથી
સાર મેળવવા રૂપની કલા શીખ્યા નથી, તેવાઓના હવનરને
પણ ધિક્કાર છે. શા મારે તેઓ નાહક અનુપકારમુલક જગતના
પદાર્થોના સ્વેચ્છાપૂર્વક ઉપભોગ કરો પૃથ્વીને ભારે કરતા હુશે !
તેના કરતાં તો કપૂર, ચંદ્ર, સૂર્ય, નદી, અને પૃથ્વી તેમજ તેવા
વિશિષ્ટ સત્પુરુષો ધન્ય છે—જેઓ પોતાના અવયવ-શક્તિ-સાધન-
આદિ સામગ્રી પ્રત્યુપકારની હેરામગ્ર અસરસા રાખ્યા વિના
જગતને ચરણે ધરી રહ્યા છે.

વળી જગતના મૂઠ જીવો સાંસારિક દ્વાણિક પૌદ્ગલિક પદાર્થોના અનુરાગને આધીન થઈ માનવના કર્તવ્ય તરીકે થઈ પડેલ આત્મભોગ આપીને પણ પરોપકાર ઉપકારની મહત્તા કરવાના મુલ્ય કર્તવ્યને પાળી શકતા નથી, અને જુગજૂની સામ્રોક્ષ પોતાની ફરજનું પણ તેઓને જ્ઞાન રહેતું નથી, પણ જગતના મોહક આ તમામ પદાર્થો તો વિનંદર માત્ર પુણ્યના ઉદ્યને જ આધીન અવસ્થિતિવાળા હોઈ દ્વણમાત્રમાં જ જલપ્રપોટાની જેમ ક્યાંય વિનલી થઈ જાય છે, માટે આ અશાશ્વત પદાર્થોના સદુપયોગ કરી શાશ્વત રહેનારી કીર્તિ શા માટે ન કમાવી લેઈએ ! એટલે સત્પુરુષો જગતના અશાશ્વત પદાર્થોના મોહનો ત્યાગ કરી શાશ્વત કીર્તિ થાય તેવા પરોપકારના કામોમાં પીછેહઠ કરતા નથી.

વળી હું કામગજેન્દ્રકુમાર ! તમારી પાસે આવ્યા પછી પણ જો અમારા-કુઃખ દર્દ દૂર નહિ થાય તો તેમાં આપને જ લીધુપત.લાગશે, અને પછી આપ જેવા પરોપકારસુભગ મહાપુરુષોની સેવા કોણ કરશે ! અથવા તો નિઃસ્વાર્થ મૂંગી પરોપકાર સેવામાં ત-ગંધ આપનો પણ શો દોષ છે ! તેજ અને પ્રકાશના સમૂહથી દેદીપ્યમાન સૂર્ય જગ્યા પછી પણ કદાચ ક્યાંક (ગુફા આદિમાં) ઘોર અંધારું રહે અગર જલ-સ્થલ બધે ય જોકસરખી રીતે વરસનાર વરસાદથી પણ તરસ ન છીપાવી શકાય તો ત્યાં સૂર્ય કે વરસાદનો દોષ નથી - પણ તે તે પદાર્થની જ ન્યૂનતા ગણાય છે, તેમ આપ જેવા હોઈ પુરુષ પાસે પણ આવ્યા પછી કદાચ અમારી પ્રાર્થના સફળ ન થાય તો તે અમારા કર્મોનો જ દોષ છે.

તથા જોએ એક વાર આપણા ઉપર ઉપકાર કર્યો હોય તો તેના ઉપકારનો જાદો વાળવા માટે તેને મદદ કરવી, દુઃખ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરવો આદિરૂપ ઉપકાર કરનારા જગતમાં એક ઉપકારની . ઘણા છે પણ ઓળખાણ કે પરિચય વ્યાખ્યા વિના પણ દુઃખમાં કે વિષમ અવસ્થામાં અટવાઈ ગયેલાઓને નિરાશાંસપણે સ્વાર્થભાવે સ્વાર્થત્યાગ કરીને પણ સંપૂર્ણ સહાયતા કરનારા મહાપુરુષો બહુ વિરલ હોય છે; ખીજા વાત કેાંઈએ આપણને આપત્તિ વેળાએ મદદ કરી અને તેને આપણે પણ દુઃખાદિ પ્રસંગે મદદ કરીએ-આને જગતના સામાન્ય જીવો બધે ઉપકાર કે સેવાના નામથી સંબોધીને પોતે ધર્મ (પુણ્ય)નું કામ કરી રહ્યાનો સતોષ અનુભવતા હોય, પણ વસ્તુતઃ શૂદ્ધમણિથી વિચારતાં સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે-આ તો કેવલ વ્યાપારમાં ચાલતા લેવડદેવડના શાહુકારી ધારાનું અનુકરણ માત્ર છે, તેમાં વાસ્તવિક ઉત્કૃષ્ટ ધર્મ કે શ્રેષ્ઠ ઉપકારની માત્રા પણ હોતી નથી, આ વાત પૂર્વધગસન્નકાતાવર્તિ-સમર્થ-શાસનપ્રભાવક-૧૪૪૪ મંથોના રચયિતા સૂરિપુરંદર-આચાર્યદેવ શ્રી હરિભદ્રસૂરીધરજી મઠ શ્રી અષ્ટકપ્રકરણના શ્રી સૂક્ષ્મબુદ્ધ્યા-શ્રયણ નામના એકવીશમા અષ્ટકમાં વિસ્તારથી વર્ણવી છે.

‘હે કુમારશિરોમણિ ! સામાન્યરીતે દરેક માણસે સ્વાતંત્ર્યથી બનવું જોઈએ. પોતાની જરૂરિયાતો પોતે જ પૂરી કરી લેવાની તમજા દરેક માનવીમાં હોવી જરૂરી યાચનાની નિષ્કૃષ્ટતાનું છે, પોતાની જરૂરિયાતો માટે પરમુખ-વર્ણન પ્રેક્ષિપણું કરનાર માનવનું જીવતર જ ધૂળ છે. અને એટલે જ તો “માંગને સે મરના મળા” “સહજ મિલા સો દૂધ ચરાચર, માંગ

લિયા સો પાની” આદિ લોકોક્તિઓ યાચનાને નિરૂપિતમ જણાવે છે. વળી સુભાષિતરત્નભાંડાગારમાં યાચકનિંદા પ્રકરણના નવમા શ્લોકમાં યાચકની દશાને મૃત્યુ દશા સાથે વર્ણવી યાચનાને દીન જણાવી છે. મરણકાલે અનુભવાતા ગતિભંગ, સ્વરમાં દીનપણું, શરીરે પરસેવો, અને હૃદયમાં ફડફડાટરૂપ બંધાયેલ લક્ષણો યાચના કરનારો પ્રાણી અનુભવે છે. એટલે યાચના કરવી એ સારું તો નથી જ, છતાં હું કુમારેન્દ્ર નિરૂપાયે આપની પાસે યાચના કરવા અમે આવ્યા છીએ તો અમારી યાચનાનો ભંગ ન કરી કૃપાદ્રષ્ટિ કરવા અમે નમ્ર વિનંતી કરીએ છીએ, આટલી આશા અને વિશ્વાસની લાગણીઓના બળ ઉપર અમારા કાર્યની સિદ્ધિ થશે જ એમ ધારી હવે અમે અમારી વાત કહીએ તે આપ ધ્યાન દઈને સાંભળો.

આ સાંભળી કામગજેન્દ્રે ‘તમારું કામ મારાથી બનતા બધા પ્રયત્ને કરીશ’ એવી કબૂલાત આપી, એટલે વિદ્યાધરીઓ ગણ થઈ જે કામને માટે આવેલ છે તેની વાત શરૂ કરે છે.

“હું નરેન્દ્રકુમાર! ‘વૈતાલપર્વત ઉપર ઉત્તર જાણુની વિદ્યાધરો-

૧. આ પર્વત જંબૂદ્વીપના સાત મહાદેવમાંના ભરતદેવના બરાબર મંથકાગે રહેલ છે. આ પર્વતની ઉત્તર જાણુનું ભરતદેવ ઉત્તરાર્ધ ભરત અને સમુદ્ર તરફનું દક્ષિણ જાણુનું ભરતદેવ દક્ષિણાર્ધ ભરત કહેવાય છે. આ પર્વતમાંથી નિકળતી ચૌદ ચૌદ હજાર નદીના પરિવારવાળી ગંગા અને સિંધુ મહાનદીથી બને તરફ ત્રણ ત્રણ ભાગ થઈ જવાથી છ અંકનું ભરતદેવ કહેવાય છે. જેમાંના ગંગા સિંધુ વચ્ચેના દક્ષિણાર્ધ ભરત સંબંધી મંથ ખંડમાં આપણે રહીએ છીએ.

આ વૈતાલ પર્વતની વધુ માહિતી જૈન ભૂગોળ શાસ્ત્રના મંથો (પૂર્વધરમાન્વાતિરચિત શ્રી જંબૂદ્વીપસમાસ પ્રકરણ, શ્રી લઘુદેવસમાસ ગા. ૭૯ થી ૮૭, શ્રી બૃહત્તદેવસમાસ, શ્રી જંબૂદ્વીપપ્રસ્થિતિ, શ્રી જંબૂદ્વીપ-

ની શ્રેણિમાં ગુણગુણરત્નથી શોભતા ધર્મની ખાણસમા વિશિષ્ટ
ઉત્તમ જનોથી સમૃદ્ધ આનંદમંદિર નામનું
વિદ્યાવરીઓએ રાજપુત્રી સુંદર નગર છે, જ્યાં અખડ પ્રતાપી મરાઠવી
ખિંદુમતીનો આપેલ પૃથિવીચુદ્ધર ગળ ન્યાય નીતિપૂર્વક
પરિચય “ પ્રજાઃ પ્રજાઃ સ્વા દ્વ મંત્રયિત્વા ”ના

ગૃહ ગદ્યને જીવનમંત્રસમ લેખી ગોચ
રીતે પ્રજાનું શાસન કરી ગદ્ય છે, તે ગમને સાક્ષાત્ પુણ્યમર્તિસમી
ધર્મને જીવનપ્રાણ ગણનારી અને શરીરગોમાથી જગતના શ્રેષ્ઠતમ
પદાર્થોની અસારતા બ્યક્ત કરનારી મેખલા નામની પટંગણી છે,
કે જેણીએ ચાગના રથન પ્રમાણુ (ચોસક) દલાઓને ધારણ કરવા સાથે
રૂપ, ચાતુરી અને શિયલની વિરલ ઉપલબ્ધ થતી સમવ્યાપ્તિના
આનંદ ઉદાહરણરૂપ નિર્માણ અખંડિત શુદ્ધ સદાચાર-શિયલ ધાગણ
કરવાદારા જાણે જગતની સર્વ નારીઓને પમ હેડ કરી હતી. તે રાણીને
પ્રાણ કરતાં પણ ઘણી વ્હાલી ખિંદુમતી નામની પુત્રી છે, જેણીની
રૂપસંપદા અને શરીરસૌંદર્યને જોઈને દેવકન્ધાઓ અને નાગકુમારીઓ
લજગવિમુખ બની મર્ત્યલોકમાંથી અદૃશ્ય થઈ ગઈ છે, પણ
“ રત્નદોષી સ્વલુ વિધિઃ ” મુક્તિ મુજબ સર્વગુણસંપત્તિ છતાં પૂર્વના
અશુભ કર્મના વિપાકબળે તે પુત્રી પુણ્યદેવિણી થઈ. તેનો પિતા સુદરમાં
સુંદર ગુણસમૃદ્ધ ગજપુત્રોના ચિત્રો મંગાવી પુત્રીના પુણ્યદેવને દૂર કરવા
ધણા પ્રવલ્તો કરે છે, પણ પથર ઉપગના વરસાદની જેમ કાંઈ ઉપાય
સફલ નિવડતો નથી, અને પુત્રી મોટી ઉંમરની કુંવારી ગદે તેથી ભેદા

૨. ગણિતશાસ્ત્રમાં વર્મને મૂલ મૂખ્યાથી ગુણતાં જે આવે તે
ઘન કહેવાય છે. જેમ આગનો (તદ્ગુણિતો વર્ગઃ ગુણ) ચારથી ગુણાકાર
થતા ૧૬ તે વર્મ અને તે વર્મ(સોળ)ને મૂળ ૩૫૫ (ચાર)થી ગુણતાં ૧૪ આવે
તે ઘન. આ રીતે રાસકોદે અદ્ધા ઓની ચોસક કવાને સૂચવવા “ ચંડુધન-
કલા ” રાષ્ટ્રપ્રયોગ કર્યો છે.

દિ ના ના ૧૦
દૃષ્ટાંત

લિયા સો પાની” આદિ લોકાકિતઓ યાચનાને નિષ્કૃષ્ટતમ જણાવે છે. વળી સુભાષિતરત્નભાંડાગારમાં યાચકનિંદા પ્રકરણના નવમા શ્લોકમાં યાચકની દશાને મૃત્યુ દશા સાથે વર્ણવી યાચનાને હીન જણાવી છે. મરણકાલે અનુભવાતા ગતિભંગ, સ્વરમાં દીનપણું, શરીરે પરસેવો, અને હૃદયમાં ફડફડાટરૂપ બંધાયેલ લક્ષણો યાચના કરનારો પ્રાણી અનુભવે છે. એટલે યાચના કરવી એ સારું તો નથી જ, છતાં હે કુમારેન્દ્ર ! નિરૂપાયે આપની પાસે યાચના કરવા અમે આવ્યા છીએ તો અમારી યાચનાનો ભંગ ન કરી કૃપાદ્રષ્ટિ કરવા અમે નમ્ર વિનંતી કરીએ છીએ, આટલી આશા અને વિશ્વાસની લાગણીઓના બળ ઉપર અમારા કાર્યની સિદ્ધિ થશે જ એમ ધારી હવે અમે અમારી વાત કહીએ તે આપ ધ્યાન દઈને સાંભળો.

આ સાંભળી કોમગજેન્દ્રે ‘તમારું કામ મારાથી બનતા ગધા પ્રપત્ને કરીશ’ એવી કબૂલાત આપી, એટલે વિદ્યાધરીઓ ગાજી થઈ જે કામને માટે આવેલ છે તેની વાત શરૂ કરે છે.

“હે નરેન્દ્રકુમાર ! વૈતાલપર્વત ઉપર ઉત્તર બાજુની વિદ્યાધરો-

૧. આ પર્વત જંબુદ્વીપના સાત મહાક્ષેત્રમાંના ભરતક્ષેત્રના બરાબર મધ્યભાગે રહેલ છે. આ પર્વતની ઉત્તર બાજુનું ભરતક્ષેત્ર ઉત્તરાર્ધ ભરત અને સમુદ્ર તરફનું દક્ષિણ બાજુનું ભરતક્ષેત્ર દક્ષિણાર્ધ ભરત કહેવાય છે. આ પર્વતમાંથી નિકળતી ચૌદ ચૌદ હંબર નદીના પરિવારવાળી ગંગા અને સિંધુ મહાનદીથી બને તરફ ત્રણ ત્રણ ભાગ થઈ જવાથી છ ખંડનું ભરતક્ષેત્ર કહેવાય છે. જેમાંના ગંગા સિંધુ વચ્ચેના દક્ષિણાર્ધ ભરત સંબંધી મધ્ય ખંડમાં આપણે રહીએ છીએ.

આ વૈતાલપર્વતની વધુ માહિતી જૈન ભૂગોળ શાસ્ત્રના ગ્રંથો (પૂર્વધરમા-સ્વાતિરચિત શ્રી જંબુદ્વીપસમાસ પ્રકરણ, શ્રી લઘુક્ષેત્રસમાસ ગા. ૭૨ થી ૮૭, શ્રી બૃહત્ક્ષેત્રસમાસ, શ્રી જંબુદ્વીપપ્રસસ્તિ, શ્રી જંબુદ્વીપ-કરણ્યચૂડિ, જગદ્ગુરુ શ્રી હીરવિજયસૂરીશ્વરકૃત શ્રી જંબુદ્વીપપ્રસસિ-લઘુટીકા, શ્રી શાંતિચંદ્રવાચકરચિતપ્રમેયમંજુપાવૃત્તિ વિ. વિ.) થી મેળે લેવા મહામુલ્ય છે.

ની શ્રેણિમાં ગુણગણરત્નથી શોભતા ધર્મની ખાણસમા વિશિષ્ટ ઉત્તમ જનોથી સમૃદ્ધ આનંદમંદિર નામનું વિદ્યાધરીઓએ રાજપુત્રી સુંદર નગર છે, જ્યાં અખડ પ્રતાપી યશસ્વી ખિંદુમતીના આપેલ પૃથિવીસુંદર રાજ્ય ન્યાય નીતિપૂર્વક પરિચય

“ પ્રજાઃ પ્રજાઃ સ્વા ઇવ મંત્રયિત્વા ” ના

ગૃહ ગૃહ્યને જીવનમંત્રસમ લેખી ગોચ્ય

રીતે પ્રજાનું શાસન કરી ગહેલ છે, તે ગમને સાક્ષાત્ પુણ્યમર્તિસમી ધર્મને જીવનપ્રાણ ગણનારી અને શરીરશોભાથી જગત્તા શ્રેષ્ઠતમ પદાર્થોની અસારતા વ્યક્ત કરનારી મેખડા નામની પટરાણી છે, કે જેણીએ યાગના રત્ન પ્રમાણુ (ચોસડ) કલાઓને ધારણ કરવા સાથે રૂપ, ચાતુરી અને શિયલની વિરલ ઉપલબ્ધ થતી સમવ્યાપિતા આનંદ ઉદાહરણરૂપ નિર્માણ અખંડિત શુદ્ધ સદાચાર-શિયલ ધારણ કરવાદ્વારા જાણે જગત્તાની સર્વ નારીઓને પગ હેડ કરી હતી. તે રાણીને પ્રાણ કરતાં પણ ઘણી વધારી ખિંદુમતી નામની પુત્રી છે, જેણીની રૂપસંપદા અને શરીરસૌંદર્યને જોઈને દેવકન્યાઓ અને નાગકુમારીઓ લગ્નલિમુખ બની મર્ત્યલોકમાંથી અદસ્ય થઈ ગઈ છે, પણ “રત્નદોષી સ્વલ્લ વિધિઃ” મુક્તિ મુજબ સર્વગુણસંપત્તિ છતાં પૂર્વનાં અશુભ કર્મના વિપાકબળે તે પુત્રી પુરુષદેવિણ્ણી થઈ. તેનો પિતા સુંદરમાં સુંદર ગુણસમૃદ્ધ ગજપુત્રોના મિત્રો મંગાવી પુત્રીના પુરુષદેવને દૂર કરવા ઘણા પ્રયત્નો કરે છે, પણ પત્થર ઉપગના વરસાદની જેમ કાંઈ ઉપાય સંકુલ નિવડતો નથી, અને પુત્રી મોટી ઉંમરની કુંવારી ગહે તેથી લોભા

૨. ગણિતશાસ્ત્રમા વર્ગને મૂલ સંખ્યાથી ગુણતાં જે આવે તે યન કહેવાય છે. જેમ યાગ્ને (તદ્ગુણિતો વર્ગઃ મુજબ) ચારથી ગુણાકાર થતાં ૧૬ તે વર્ગ અને તે વર્ગ(સોગ)ને મૂળ સંખ્યા (ચાર)થી ગુણતાં ૬૪ આવે તે ઘન. આ રીતે રાસકોષે અહીં કોની ચોસડ કથાને સૂચવવા “ચંડિધન-કલા” શબ્દપ્રયોગ કર્યો છે.

— જ્ઞાન આદિ —
કૃષ્ણજ્ઞાન

પણ ન હોવાવાચક અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરી રાગને
 “કન્યાપિતૃત્વં સ્વલુ નામ કપ્ટમ્” તથા “કન્યા તે તો
 સાપતણા ભારો” વગેરે લોકહૃદયતોએ વર્ણવેલા “બેટીના બાપ”
 તરીકેના દુષ્કર્મનાં નાંખે છે, અને “દીકરી અને ગાય, મા-બાપ દોરે
 ત્યાં જાય”ની લોકશિક્ષિતને કાલના પલટા સાથે પલટાછ મવાની માન્ય-
 તાને દૃઢ કરે છે.

એકદા તે ધિંદુમતીએ અમ સહિયરીઓની સાથે વનકીડા કરતાં
 ફરતાં ફરતાં એક દેશણે કામગજેન્દ્રકુમારના અદ્ભુત રૂપાદિ ગુણોની વાત
 કહતા એક કિનરયુગલને જોયું એક જાણુ
 ધિંદુમતીના કામગજેન્દ્ર જીભા રહી અમે તેઓની અધી વાત સંભળી
 પર થયેલો અનુરાગ કુતૂહલથી ‘કામગજેન્દ્ર તે કાણુ ?’ એમ
 અને વિહ્વળતા પૂછતાં કિનરીએ અમારી મુગ્ધતાનો ઉપહાસ.
 કર્યો અને ‘આવા જગપ્રસિદ્ધ રાજકુમારનું
 નામ પંથુ તમે સંભળ્યું નથી’ એમ કહી અમારી અજાણ્ય દશાએ
 તેમને આશ્ચર્યમાં ગરકાવ કરી દીધા. પછી અમે એ કામગજેન્દ્રકુમારની
 સંપૂર્ણ હકીકત પૂછતાં તેઓએ સંપૂર્ણ વાત કરી. એટલે જગતના
 તમામ પદ્ધતિને જાણી નાંખનારો પણ અમિ અદ્રક્ષાન્તમણિના
 સંગોગથી જેમ શીતળ થઈ જાય છે, તેમ પિતા આદિના અનેક
 ઉપાયોથી પંથુ દર નહિં થનારો અમારી સખીનો પુરુષદેવ કયાંય
 ચાલ્યો ગયો અને હૃદયમાં કામગજેન્દ્ર તરફ કામરાગના અંકૂર પ્રગટ
 થયા, અને કાલકગે ચિત્તની વિહ્વળતા વધવા માંડી એટલે અમે એ
 તેણીને આશ્વાસન આપ્યું કે ‘તારા ચિત્તમાં જે વસે છે તેને અમે તુરત
 અહીં લઈને આવીએ છીએ અને તું શાંત-સ્વસ્થ થા !’ પછી અમે
 તેણીને એક સુયોગ્ય સ્થળે રાખી અમે આપને પ્રજ્ઞાસિ વિદ્યા થકી
 અહીં રહેલા જણી અમારા કાર્યની તાત્કાલિક સિદ્ધિ કરવાના આશયથી
 અમે એ આપને મીઠી મધુરી ગુલાબી નિદ્રામાંથી જાગૃત કર્યાં છે, કારણ કે

“અર્થો દોષાન્ ન પશ્યતિ”, પણ તે જણે તો આપ જેવા પ્રજ્ઞુતિવત્સલ મહાપુરુષો પાસે ક્ષમા માંગીને તે બુલનું પરિમાર્જન કરી લઈશું, પણ હવે ક્ષમ્યોતો પણ વિશ્વંય કર્યા વિના આપ અમ વિનતિને ધ્યાનમાં લઈ વિરહના તાપથી પીડાતી અમ સખીના ચિત્તને શાંત કરવા માટે આપ તુરંત સાં પધારો.

વચનરચનાચતુર વિદ્યાધરીઓની વાત સાંભળી કામગજેન્દ્રકુમારે કહ્યું કે-‘તમારી વાત ઠીક છે, પણ મારી સ્ત્રીને પૂછી સલાહ લીધા પછી વાત.’ આ સાંભળી મોહું મચકાડતી કામગજેન્દ્રની સ્ત્રીની વિદ્યાધરીઓએ કામગજેન્દ્રને કહ્યું કે-‘અરર ! સલાહની વાત ઉપર આ શું જોડ્યા ! તમે ઉત્તમ રાજવંશી વિદ્યાધરીઓએ આપેલ કુલના શ્રેષ્ઠ મહાપુરુષ તરીકેના અદ્ભુત ગુણોને ઉપાસંભા ધાગનાગ છતાં આવી સામાન્ય નીતિશાસ્ત્રની મર્યાદાને પણ નથી જાણ્યતા કે અનુસરતા ! એ ભારે આશ્ચર્યની વાત છે, કારણ કે નીતિશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે- ‘શુદ્ધસંસારના સર્વ વ્યવહારોને સુવ્યવસ્થિત રાખવા ઈચ્છનાર શુદ્ધરથે કોઈપણ મહત્વની વાત સ્ત્રીને કરવી ન જોઈએ,’ કારણ કે સ્ત્રીઓનો જાતિસ્વભાવ જ ક્ષુદ્રતાથી ભરેલો છે. સ્ત્રીઓના સામાન્યતા: સાહજિક ગુણોને વર્ણવતાં મુખાપિતકારે પણ “અનૃતં સાદસં માયા; ક્ષુદ્રત્વમતિલોભતા” શ્લોકથી જ અવગુણોમાં ક્ષુદ્રતાને વર્ણવી છે, જેટલેજ સહેજે “કૂતરીના પેટમાં ખીર ટકે તો નારી અને હુજામના પેટમાં વાત ટકે” ની લોકોક્તિ પ્રચલિત થઈ છે. આ રીતે ક્ષુદ્રતાનો દોષ મહત્વની વાત જાળવી રાખવામાં અયંકર નિવડે છે. આ જ વાત ભારતના મહાન સમ્રાટ શ્રી ચંદ્રગુપ્ત મહારાજના મહામાત્ય રાજનીતિશાસ્ત્રના પ્રકાંડ વિવેચક આવકકુલદીપક શ્રી વ્યાણક્ય મહામંત્રીએ જનાવેલ નીતિશાસ્ત્રનાં નીચેનાં મુત્રમાં જણાવે છે,

“ક્ષુદ્રે ગુહ્યમકાશનમાત્મવાન્ન કુર્યાત્ ॥ ૧૪૧ ॥”

સાધાર્થ:-વિવેકી પ્રાણીએ શુદ્ધ વાત શુદ્ધ માણસને ન કરવી જોઈએ. શાસ્ત્રકારોએ પણ આ જ દારજીથી ધર્મરત્નની પ્રાપ્તિ કરનાર પ્રાણીએ મેળવવા સાચક એકવીસ ગુણોમાં ૧અશુદ્ધતાનો ગુણ પ્રથમ ગણ્યો છે, તથા નીતિશાસ્ત્રની મર્યાદા બૃહીને શુદ્ધ (ખાનગી) વાત સ્ત્રીને કરવાથી નાગરાજ્યે કેવી રીતે પ્રાણાંત કટ બોગચું તે રદદર્શિત પણ તમે સાંભળ્યું લાગતું નથી. આટલું બધું સ્ત્રીનું પ્રજુત્વ પુરુષ ઉપર જે ધરમાં વર્તણું હોય તે ઘર ખરેખર વિનાશના જ પંથે પડેલું મુભાપિતકારેએ “ નિર્નાયકં હતં સૈન્યં, સ્ત્રીનાયકં મૃદ્દ નદ્દ । ચાલરાજાહતં સૈન્યં ”ના મુભાપિતથી જણાવ્યું છે, માટે આપ તો વિવેકી અને શુદ્ધિચતુર છો, આનું આપને જાગે નહિ.

૧. આ માટે વાદિવેતાલ શ્રી શાંતિસૂરિ રચિત શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણની ૫ અને ૮ મી ગાથાનું સ્વોપજ વિવરણ તથા યુગપ્રધાનાધાર્ય શ્રી દેવેન્દ્ર સૂરીશ્વરજી મં ૦ રચિત શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકરણની ગૃહદૃષ્ટિ નૃઓ

૨. સ્ત્રીને શુદ્ધ વાત કહેવાથી કુઝ પામવા ઉપર નાગરાજ્યનું દર્શાવત અનેક પ્રયત્ન કરવા છતાં કયાંય ઉપસંબ્ધ થયું નથી. આ કથાના દ્રઢ ભાવાર્થને સમજવનારો નીચેના શ્લોક મૂલમાં રાસકારે મૂક્યો છે.

“ નીયમાનઃ સુપર્ણેન, નારાચંચાત્રવીદિદમ્ ।

યઃ સ્ત્રીણાં શુદ્ધમારુયાતિ, તદંતં તસ્ય જીવિતમ્ ॥ ”

પણ આ શ્લોક મૂલ કયા મંથનો છે તેનો નિર્ણય ત ચવાથી આખી કથાની તો પ્રાપ્તિ અશક્ય મધ છે. વેળી ‘વિ. સ્ત્ર.’ ૬૧૫ ના ભાદ્રપદ શુકલ પંચમી બુધવાર રવાતિ નક્ષત્રના યોગે શ્રી ભોગદેવરામના વિચર્યમાન રાજ્યે નાગપુરમાં શ્રી જયસિંહસૂરિવિરચિત શ્રી ‘ધર્મપંદશમાંતા’ ગ્રંથના સ્વોપજ વિવરણ- (જે સૌથી જૂન ગ્રંથમાત્રા તરફથી મર્યાક ૨૮ તરીકે પ્રસિદ્ધ થયેલ છે) માં પાઠ ૧૬૧ ઉપર આનો આ જ શ્લોક સાક્ષી તરીકે ઉદ્ધૃત છે. ફક્ત ત્યાં બીજે પાદ નીચે મુજબનો છે- “ નાગપીડા-રક્તો વ્રવીત્ ” બાકી તો વલ્લે પાદ આના આ છે, ત્યાં પણ કુચારાદર્મ સંપૂર્ણ નથી, એટલે સાહિત્યસંપાદક વિદ્વાનોને આનું મૂલરચત, તપાસી સચવા વિનંતી છે. ”

કામગજેન્દ્ર વિદ્યાધરીઓની સ્વીયોચી ભગપૂર ચાતુરીભરેલી વાત માંભળી, લલતળથી અધામુખ જતીને અવહાર અને નીતિની વિમવાદી સ્ત્રીની મજાદ લેવાની વાતનો પરમાર્થ

કામગજેન્દ્રનું જણાવતા કહે છે કે-સુભગ માનુનીઓ ! પ્રિયશુભતીને પૂછવું, તમે કશું તે અક્ષર સહ્ય છે, પણ મ અને પ્રિયશુભતીએ તેણીને વગ્દાન આપ્યું છે, એટલે તેણીએ વિદ્યાધરીઓને કરેલી અપૂર્વ રીતે કરેલી પતિમેવાધી આકર્ષાઈને લલામણુ વચનમા બધાએવા માટે પ્રતિજ્ઞાનો પ્રાણાતે પણ નિર્વાહ કાવ્યાની ક્ષત્રીવટની ખાતર પણ

પૂછવું જરૂરી છે. આ રીતે વિદ્યાધરીઓના મન ઉપર પોતાની બર્ગ-મુખા તરીકેની છાપ જુસી કામગજેન્દ્ર પ્રિયશુભતીને બધી વાત કરી ચોગ્ય સલાહ પૂછે છે, એટલે પતિમેવાપગાયણ સ્ત્રીએ મમતિ દર્શાવવા-પૂર્વક વિદ્યાધરીઓને પોતાના પતિ જાણત લલામણુ કહે છે, અને સ્વામીનાથને જલદી પાઠા સોપવાન વચન લે છે, કાગ્ય કે જગતમા ઉત્તમ સ્ત્રીઓને પતિ સિવાય કંઈ સાગ્યુત નથી તે સ્ત્રીઓ તો લગભગ અજ્ઞાનદશામાં મૂક જાણવી, કે જેણીઓ અનેક પ્રકારના અર્ધ-વિહીન કલેશો કરીને પતિને ભારરૂપ થઈ પડે છે, પણ આદર્શ જીવન જીવનારી સ્ત્રીઓ તો સ્વામીનાથના મુખમાંથી ઝરતા વચનફૂલોને વિનયભાવના નમ્ર શબ્દોરૂપ પર પાથરી ઝીંકી લેનારી હોવાથી પતિના રનેહને વધારી યથેચ્છ સ્વર્ગસુખનો આનંદ લઈ શકે છે. આમ છતાં નિર્ગર્થક કવેશ્વર પગને વધારી ગદજીવનમા કવદનું વાતાવરણ ફેલાવનાર સ્ત્રી તો પતિને કટાણીને ભાગી જઈ જાવા બની જવાનું નિમિત્ત આપે છે, આટલા જ માટે મુલાપિતકારેણે જણાવ્યું છે કે-જેના ઘરે કંતકલહ થતો હોય ત્યાં લક્ષ્મી આવે જ નહિ, આવે તો ટકે જ નહિ, પણ જે સ્ત્રી મદાયાર-મદવર્તન રાખી સીતાની જેમ નિર્મલ જીવન જીવે છે તો તેનું નામ જગતના પ્રકાશક સૂર્યના પણ ઉદય પહેલાં લઈ આપ્યું જગત કૃતાર્થતા

અનુભવે છે. એટલે કે સતી શ્રી પતિ પ્રત્યે વિનીત પુત્ર, નમ્ર શિષ્ય. અને યશસ્વી સેવક તરીકેની આદર્શ કૃત્તેને અદા કરી ગર વૈસા ખર્ચે પણ અણભોલ યશકીર્તિને પામી શકે છે.

આ સાંભળી ઓતી પતિબક્તિથી પ્રસન્ન થતી વિદ્યાધરીગો વિમાનની રચના કરી કામગજોન્દ્રને તુલ્ય તેમાં જેસી જવા વિનતી કરે છે.

પ્રિયગુમતી પણ પતિદેવતા ગળે વળગી વિદ્યાધરી સાથે કામ- શુભ શકુનપૂર્વક કુસલક્ષેમની આદના કરીને ગજોન્દ્રનું જઈને પાછું અક્ષત વગેરેથી વધાવે છે અને કહે છે કે-
આવડું મને જૂઠી જતા નહિં, અને અમ તિરહ-
દુઃખનું દેવાન રાખી જલ્દી પાછા પધારવાનું

ધ્યાન રાખગો. આ સાંભળી કામગજોન્દ્ર પ્રિયાના તિરહદુઃખને દળાવું કરવા માટે શબ્દલેખથી ઉપદાસપૂર્વક કહે છે કે-તને હું સંભારીશ કેવી રીતે ? સંભારવું તે તો ચિત્તનો ધર્મ છે, તે ચિત્ત તો તે પ્રેમની માત્રાથી હરી લીધું છે, હવે હું સંભારું કેવી રીતે ? આમ કહી કામગજોન્દ્ર વિદ્યાધરી-ગો સાથે વિમાનમાં જેસી પ્રવાણની તૈયારી કરે છે, એટલે શ્રી નૈવધ-મહાકાવ્યના બીજા સર્ગના આસકમા સ્લોકમાં કવિશેખર શ્રી હર્ષરાજ પંડિતે ઉચ્ચરેલા વાવાચનો આશીર્વાદ આપતી પ્રિયગુમતી કહે છે કે-‘ઠહાલા પ્રાણેશ્વર ! તારા સર્વ વિદ્યો દ્વર થાઓ અને તારો સમાગમ જલ્દી થાઓ, તારા ઈષ્ટકાર્યની સિદ્ધિ જલ્દી થાઓ અને સમયે અમને યાદ કરજો.’ આમ કહે છે એટલામાં તો વિમાન અદૃશ્ય થઈ

જાય છે. પ્રિયગુમતી વિચારે છે કે-યું આ સાચું હશે કે કોઈ દેવ-વિદ્યાધરની હાથ-કપટની જાળ તો નહિં હોય. અરે ! હું કેવી મૂર્ખો કે આની ભયંકર રાત્રિએ અજાણી શ્રીઓ સાથે બીજા કાષ્ટને જાણ્યું થવા દીધા સિવાય મારા પતિને મેં મોકલ્યા તે કીક કયું નહિં. હું સાથે ગઈ હોત તો સારું-આદિ તર્કવિતર્કો કરી ચિંતાતુર થઈ જોડી છે એટલામાં તો પ્રદાસથી જગદગતું વિમાન આકાશમાર્ગે આવતું દેખાતું, એટલે

પ્રિયંશુમતીને અત્યંત આનંદ થયો, અને તુરંત વિમાનમાંથી ગ્વામી-
નાથને ઉતરતા જોઈ હર્ષપુલકિતપણે વધામણાપૂર્વક સ્વાગત કરે છે.
વિદ્યાધરીઓ પણ પ્રિયંશુમતી-કામગજેન્દ્રની આગા લઈ સ્વસ્થાને
ગત્ય છે.

હવે પ્રિયંશુમતી કુશળક્ષેમના સમાચાર પૂછ્યા બાદ 'વિદ્યાધરી-
ઓ કોણ હતી ? ક્યા લઈ મંઈ હતી ? તમે તરત પાછા કેમ આવ્યા ?'
વગેરે અહીંથી ગયા પછીની તમામ ખીના
કામગજેન્દ્રને વીતક જણાવવા કામગજેન્દ્રને પ્રેમપૂર્વક આમહ-
વાત કહેવા સ્ત્રીઓ ભરી નિનવણી કરે છે. સાથે જ 'જે કંઈ
કરેલી પ્રાર્થના જોયું, સાલજ્યું કે અનુભવ્યું હોય તેમાંનું
કંઈ પણ ન છુપાવવાનું પોતાને આપેલ
વચન'ની યાદ દેવડાવી જાણવાની વધુ ઉત્સુકતા પ્રસાદિ છે.

વચનચાતુરીનિપુણ સ્ત્રીની વાત સાંભળી વિચારેના વંશજમાં ગોથા
ખાતા કામગજેન્દ્રકુમારે વિરમય, હર્ષ અને શોકની વિધવિધ સાગણી-
ઓના સંઘર્ષમાંથી ઘેરા થતા વિચારોની મુખમુદ્રા પર થતી છાયા અતિ
પ્રયત્ને પણ ન ગેઠાવાથી સ્ત્રીને અગેલા સખમને દૂર કરવા એકદમ
સ્વચ્છ થઈ, મુખ પર કૃત્રિમ હાસ્ય લાવી કહ્યું કે-“બહાલી પ્રેમદા ! તારાથી
તે શું જાતું હોય ? સજ્જનોનાં વચન પત્થરની રેખાતુલ્ય હોય છે,
તેમાં તું જગા પણ શકા ન કર અને અહીંથી ગયા પછીની તમામ વાત
જે હું કહું છું તે તું નિ શંકપણે શાંતિથી સાંભળ.

“વળી વિદ્યાધરીઓ મને અહીંથી જે કામ માટે લઈ ગયેલ તેના
નિમિત્તે મને કેવો અપૂર્વ લાજ મળેલ છે, એ ઉપકારની દ્રષ્ટિએ પણ
મારે તેનું કીર્તન કરવું જરૂરનું છે, કારણ

ઉપકારીની મહત્તા કે જે કરેલા ઉપકારને કૃતજ્ઞતાપૂર્વક
સમજે કે જાણે નહિ તે તે અદ્વંદનના
ભારને ઉપાડનાર રાસભ(ગધેડા)ની જેમ મૂઠદશામાં
હોવાથી અરેખર ધિક્કારને જ પાત્ર છે તથા જેણે નિષ્કારણ

અંધુ ભદ્રાચલ મહાપુરુષે કરેલા ઉપકારને સમજવા કે
જાણવા પ્રયત્ન નથી કર્યો તેણે તો વસ્તુતઃ કૃતજ્ઞતા ગુણના
અભાવે પાણીદાર મુંદર મોતીના ત્યાગ કરી પથ્થર જ લીધા
લાગે છે, માટે ઉપકારીના ગુણોનું કીર્તન કરવાનું જરૂરી હોયને પણ
અંધી વાત હું વચાર્યપણે તને તારા વગરપૂછે કરવાને જ હતો,
તેમાં વળી તારી પ્રગલ્ભ જિનાસાએ ઉપકારીના ગુણકીર્તન કરવા માટે
મને વધુ પ્રેરણા આપી છે, માટે હું સ્વસ્થ થઈને સાંભળું.

“સુભાગે ! અહીંથી વિદ્યાધરીઓ સાથે વિદ્યાગલ્પથી નિપજનવેલા
વિમાનમાં જેસી વૈતાલ્યપર્વત ઉપર હું પહોંચ્યો, ત્યાં પ્રાકૃતિક સુરમ્ય
સૌંદર્યવાદી એક ગુફાની અંદર જગતના
વિદ્યાધરી સાથે સૌંદર્યના સારસ્વરૂપ અપ્રતિમ રૂપનિધાન
ગયા પછીની રાજપુત્રીને મૂલેથી જોઈ, મારી સાથેની
બીનાનો પ્રારંભ વિદ્યાધરીઓ તરત વિમાનમાંથી ઉતરી,
ગુફામાં જઈ, રાજપુત્રીને જગાડવા પ્રેમપૂર્વક

સંબોધવા લાગી, પણ જાણે મૌન લીધું ન હોય ! તેમ તે રાજપુત્રી
થઈ સંબોધવા છતાં બોલતી નથી. કામરાગના વમળમાં ભાન મૂલેથી
હું પણ વિષયવાસનાની આશા મ્હાન થવાના હેતુથી મર્ચિત થઈને
જમીન પર પડ્યો અને શીતલોપચાર કરવાથી પુનઃ સ્વસ્થ થયો. આ જાણુ
વિદ્યાધરીઓ પોતાની સખી રાજપુત્રીને ઉદ્દેશીને ફરી કહેવા લાગી કે—

“હે બિંદુમતી ! તું જાણ ! ઉઠ અને તારા પ્રાણુવસ્ત્રના વ્હાલેસર
અહીં આવી ઊભા છે તેનું તું મધુર સ્વાગત કર ! તારા મધુર પ્રિય-
સંગમના અભિલાષુક પ્રેમી પતિને આવકારી
‘વિદ્યાધરીઓએ બિંદુ- તેના ચિત્તની તું શાંતિ કર ! તું કેમ
મતીને કરેલું’ પ્રશ્નોત્તર બોલતી નથી ? શું તારા મનવસ્ત્રના લાવતાં
વાંર થઈ તેથી રીસાણી છે કે ? પણ તને
જાણ નથી કે પાણીના કંચાએલા બે વિભાગની જેમ સજ્જનોનો
કોઈ તો કૃત્રિમ અને ક્ષણભંગુર હોવો ઘટે, તેઓ તો અમુક નિમિ-

તને પામીને થએલા કોમને નિમિત્ત ફર થતાં તુરત ઉપગમાવી દે છે વળી હું બિંદુ' આ પ્રીતિના ટાણે દેખની માના ધાગણ કરી ઉચિત નથી તુ જો તો ખરી! તારા અનુપમ સૌંદર્યનાળા મુખ-અંતર અને વેણી(કેશનાશ-અબોડો)કપ ગાડુ પગપગ પ્રતિસ્પર્ધી થઇ અનન્ય સાધાન્યતા મેળવવા બાળે કમર કરીને તૈવાર થઈ ગહેના છે આવું નિગતિશાની સૌંદર્ય ધાગણ કરીને આમ સામાન્ય વાત ઉપર મ્હો ચઢાવી તુ અમોના ને તે કઈ રીક કહેવાય? વળી માલજી જગતમા પણ કહેનાય છે કે-“ચીલડાના ચોરને ‘ખૂમટ દેનાય’” એટલે અપગમને અનુરૂપ શિક્ષા હોય, એટલે જગ નાં થઈ એટલી બૂન બહન તુ સાવ અમોલા લઈ લે, તે કઈ રવહાગદષ્ટિએ પણ રીક લાગતુ નથી અને પ્રજાપતેના દપતીઓને પેમકના કરાના ટાણાકપ પ્રથમ મગમના અવમરે તુ આમ ઉસણા લઈ ગેસે તે રીક ન કહેવાય! ઉસણાના દશ ધણા દલાડા છે, માટે હરે અરુચિને મનમાથી કાઢી પ્રેમધેવા પતિનુ મન ગણ કર!”

આ પ્રમાણે ગજપુત્રીને અનેક પ્રોધનોથી મેળવવા છતાં પ્રત્યુત્તર ન મળવાથી વિદ્યાધરીઓ વનદેવતાને પ્રાર્થના કરે છે કે-“હું વન દેવતાઓ! સજ્જનો તો બીજાના બના હામગળેન્દ્રણ સોંતવન માટે પાતાના ગ્રાણ્ય પણ આપી દે છે તો અને વિદ્યાધરીઓનુ પત્રી અમને અમારી ગ્રાણ્યવલ્લભ સ્વીગ

૧ આ શબ્દનો ભાવાર્થ કે લક્ષ્યાર્થ અતિ પ્રચલે પણ મળી શકેલ નથી “શ્રી સીમ ૧૦ ગોલાતરંગ”ની “શ્રી કેશગ્યાર્થ જેન જ્ઞાનમ દિર-પાટણ”ની ચિત્ર વિતાની મૂળ પ્રતમા “હૂસટ” એવો પાડાતર મળેલ છે પણ તેનો પણ સગત અર્થ મળ્યો નથી સામાન્યત લોકમા તો એમ કહેવાય છે કે-“ચીલડાના ચોરને તે ફાંસીની સજા હોય” એટલે આ અર્થને અનુરૂપ ગસકાર જો કહેવા માગતા હોય તો ફાંસી કે ફાંસાના અર્થમા ‘ખૂસટ’ શબ્દ હોય તેમ જણાય છે વિશેષ આદિની વિદ્વાનોના ખ્યાનમા હોય તો સૂચના નામ વિનિતિ છે

બિંદુમતીના શય સ્થાથે આપતા તમે કેમ વિમાર્ગે છો ? હંધક તો ચિતામાં બળી મરણું. અમાગ પા દયા કરો. ” આ રીતે અનેક

ઉપાયો ચાલ્યાં છતાં પણ રાજકુંવરીના ન બોલવાથી અનિષ્ટની આશંકાથી વિદ્યાધરીએ પથ્થર પિંચળા વગેરે તેવા કરુણ-દીન આકંઠપૂર્વક છાતીફાટ વિસ્ત્રાપ કરવા લાગી. વિદ્યાધરીએના કરુણ-વિસ્ત્રાપને સાંભળી થયયો હોલા મં વિષયવાસનાના વસમા અંધારામાં આચડેલો છતાં બીજાને શિખામણ દેવામાં શૂરા થવાની અનાદિકાલીન મિથ્યાવાસનાને આધીન થઈ વિદ્યાધરીએને સાંત્વન દેતાં કહ્યું કે—“તમે વિવેકચતુર અને પ્રજાશીલ થઈ અજ્ઞાન-ગ્રાસજનને ઉચિત આવી ગ્રાસકીડા કરો તે શું સંગત કરેવાય ? વિસ્ત્રાપ અને દીન આકંઠ કરવાથી શું કાલના સપાટામાં સપડાઈ બેસી તમારી પ્રાણપ્રારી સખા પાછી આવવાની છે ? જુઓ જગજગત—હિતૈષી મુલાપિતકારો શું કરે છે—

“યદિવાઽગમનં કુરુતેઽગ્ર મૃતઃ, સગુણં ભુવિ શોચનમસ્ય તદા ।
વિગુણં વિમનાઃ સ્વશોચતિ યો, વિગુણાં સ દશાં લભતે મનુજઃ॥”

ભાવાર્થ—“જો મરેલો માણસ શોક-વિસ્ત્રાપ કરવાથી પાછો આવતો હોય તો તેના નિમિત્તે કરેલા શોકાદિની સફળતા છે, પણ તેમ થતું નથી, અને ઉપરથી અનિષ્ટ-સંકલિષ્ટ વિચારણા-વર્તનથી અશુભ કર્મો બંધાય છે. આ રીતે પરિણામે અનિષ્ટ જગતના પદાર્થો માટે જે વધુ મોહધેસો થાય છે, તે છેવટે અશુભતર વિપાકવાળી દશાને પામે છે ” એટલે “ગતં ન શોચનીય” ન્યાયને અનુસરી રાજપુત્રી તો મરણ પાગી ગઈ છે માટે તેના વિરહદુઃખને જૂકી-તેના વધારોગ્ય અમિસંસ્કાર આદિ કાર્યો પતાવી દેવાની જરૂર છે.”

આ માભણી બન્ને વિદ્યાધરીઓએ ગજપુત્રી મિદુમનીને યોગ્ય સગમ મુગધ ચન્નાદિની ચિતા બનાવી, બિંદુમનીના શન સાથે પોતે પણ અગ્નિપ્રવેશ કરી મોહોન્માદગ્ન્ય છતાં પણ લૌકિક દૃષ્ટિએ અદ્ભુત મહાચામિણી ઉપગનો પોતાનો અનુવ પ્રેમ દર્શાવે, અર્થાત્ રાજપુત્રીના વિગદદુ બને નહિ મદનાગી વિદ્યાધરીઓ અગ્નિથી ભગ્મીભૂત થઈ.

આા અપૂર્વ ઘટના નગરોનગર જોવાથી વજાદત થએલાની જેમ અપ્રમૃષ્ટિથી માફક ક્ષણભરમા કેટલા બનાવો બની ગયા ઝોની વિચારણાએ મને લગભગ અમિત જેવો શ્રી કામગજેન્દના વૈરા- બનાવ્યો, પણ માગ પુણ્યોદયે સાથોસાથ અગર્ભિત દુઃખોદગાર મને શુભ વિચારધાગ પણ પ્રગટી કે-
વચનો " અરે ! આ કેવું રવ્યન હું

જોઈ રહ્યો છું. અપાર દુઃખના સમુદ્રપ આ સંસાર ખરેખર મોટા ચિત્ર-ચિચિત્ર તારક જેવો છે. જેમ વાદિત્રમાંથી વિવિધ તાલબદ્ધ ગાયનના સૂરો નીકળે તેમ છે છતાં તાર જ જો તૂટી જાય તો એકે પણ સૂર સાંભળવા ન મળે અથવા તો ગમે તેટલું મુદર વાદિત્ર હોય પણ તે બિચારું શું કરે ? કેવી રીતે રાગોના આલાપ આલાપે ? જ્યાં એનો વગાડનારો જ ચાલ્યો ગયો હોય, તેમ જગતની સર્વમોહક સાધનસામગ્રી અને મુંદર દેહાદિક પદાર્થો આત્મા વિના અજગલ-સ્તનની જેમ લગભગ નિર્રર્થક જ નિવડે છે, જગતમાં એવો કોણ છે કે જેના આશ્રયતલે જઈ પ્રયત્નોની હાડમારી કરવા છતાં નહિં ટકતી સસારની સામગ્રી બદલ ફરિયાદ કરું કે યોગ્ય માર્ગસૂચન મેળવું ? પોતપોતાની નાનીમોટી જગતના દગાખેર માયાવી મોહક પદાર્થોની વામનારૂપ અભિથી લગભગ બધા બળી રહ્યા છે, તેમાં વળી આ શરીર તો ક્ષયના કૂંપાની જેમ એવું તકલાદી છે કે ઘણા પ્રયત્નપૂર્વક સાચવણી કર્યા છતાં

જરાક હમકો લાગતા જ વિખરી જાય છે, અને જીવરૂપ સુદારના અચાનક આપ્યા જવાથી ધ્યાનનલિકારૂપ ધમણ ધમતી જ પડી રહે છે, ચિત્તન્યરૂપ અંગારો જુઓ જવા પામે છે અને કાયાદ્વારા થતી ગડમથલો અને ધાંધલિયા પ્રવૃત્તિરૂપ એરણના હમકારો બંધ પડી જાય છે. કેવી આ સંસારની વિરૂપ છતાં મોહની ઘેસછામાં છાકરા બનેલ અજ્ઞાની પ્રાણીઓને ભૂલાવામાં નાંખનારી વિચિત્ર માયા છે ! આમ છતાં હું કેવો આગરુ છું, કે લીપણ જાજવલ્લભાન અમિથી બળતા ઘરમાં નિશ્ચિન્તપણે સૂતેલાની જેમ પ્રત્યક્ષસિદ્ધ વિનંદર રવભાવવાલા પદાર્થોથી ભરપૂર સંસારના રંજરાગમાં રાચી-માચી હિતસાધનાના માર્ગ વળવા ઉત્સુક નથી થતો અને જાણે અમરપદ્મે સખાવેલ કેમ ન હોય તેમ સંસારના પદાર્થો પાછલ ગાંડા-ઘેલો બની “ગૃહીત ઇવ કેશેષુ, મૃત્યુના ધર્મમાચરેત્” ની સંજ્ઞિતે ભૂલી રહ્યો છું.”

ઉપરઃમુજબ સંસારની અનિત્યતા-વિરૂપતા આવતો છતાં હું અગમ્ય-અવર્ણનીય મોહનીવકર્મના વિપાકાદ્યને આધીન થઈ બિંદુમતી જેવી મુંદર રાગપુત્રીનો-દાચમાં આવીને સરકી મોહઘેસા કામગજેન્દ્ર- મગેસા કાળિયાની જેમ-ચગેસા વિમોગથી ના મોહોદગારો સંતપ્ત બની મૂઢ બનીને ફરીથી વિલાપ કરવા લાગ્યો કે-“હો નિષ્ઠુર હૃદય ! વિધાતાએ બનશી પદ્મરાજના યાજને પિયરીને ઝૂંટી લેવાની જેમ તારી વલ્લભ દિપ્તિ હરી લીધી છે તો તું ધીકાઇ કેમ કરે છે ? તડ-તડ અવાજપૂર્વક ગદગદી તું પણ તૂટી જઈ કે જેથી વિધાતા, નિવાસસ્થાનરૂપ તારા અલાવમાં મને વારંવાર દુઃખ નર્દિ આપી શકે. વળી જગતમાં ઈષ્ટ-વસ્તુની મેળવણી માટે હમનસીબ બનેલા પ્રાણીઓનું જીવતર ખરેખર ધૂણ સમાન છે, કેમકે તેઓ “ધોળીનો કૂતરો ન ઘરનો કે ન ઘાટનો”ની કહેતી મુજબ ન તો જગતમાં ઉજાવલ મુખે

જીવી જાણના નથી, અને ધર્મની સાધનામાં તો તેઓ નિરાશા-ભર્યું જ પગલું માંડી રહ્યા હોય છે, કેમકે જેઓ એલિફ સાધનાના સત્પથ ઉપર નથી ટકી શક્યા તેઓ અગમ્ય-પરોક્ષ-પારલૌકિક હિતના માર્ગમાં ક્યાંથી સફલતા મેળવી શકે ! અર્થાત્ “દુવિધામે દોનોં મર્ડ, ન મિલા રામ કિ દામ”ની કહેવત મુજબ તેવા માણસો નિષ્ફળ જીવન જીવી રહ્યા છે.”

ઉપર મુજબ દૃષ્ટક મોહના આવેશમાં ઉન્માદવાર્વા વચનો ઉચ્ચાર્યા પછી જન્માતરમાં આગવિવા ધર્મના પ્રતાપે પુનઃ મને શબ્દ-ભવના જન્યુત થઈ “અહો ! ચિંતા

ભવનિર્વેદ પામેલા કામ-ખરેખર જગત્માં અનિષ્ટતમ ગણાતી ચિંતા ગજેન્દ્રના પુત્રઃ માર્મિક દગ્તા પણ લાયક છે, કકત તે ચિંતા અને વૈરાગ્યેદગારે આ ચિંતામાં પિદુ-મીડાનો જ માત્ર ફેર છે, એટલે કે પેલી ચિંતા દગ્તાં આ ચિંતા વધી

જાય તેમ છે; કાગલ કે પેલી ચિંતા તો કકત મર્યા પછી જીવ વિનાના મહાત્મે જ જાળે છે, પણ આ ચિંતા તો જીવતા જ જીવસંહિત શરીરને સંતાપે છે. વળી જગત્માં કાલુષ્યગુર પૌદ્ગલિક પદાર્થો પર વધુ રાગ-પ્રેમ કરનારા પ્રાણીને વધુ રાગ-લાલાશવાલી મજાની જેમ અવનવી રીતે વિવિધ કષ્ટો-દુઃખો સહવા પડે છે, તથા જગત્માં રચ્યદૃષ્ટિએ પદાર્થોના સાર-ખોરાનો વિભાગ ભલે હોય પણ ખરો રીતે જેમાં કંઈ અતર નથી, ખોરા-ખરાખ પદાર્થો નજીકમાં રહીને દુઃખ આપે છે અને સાર પદાર્થો છોટી-એટલે કે તેના વિયોગમાં દુઃખ થવું હોવાથી-^૧દુઃખ આપે છે,

૧ આદી રાસકાર મૂળમાં “સમગ્રન દુખ દિ દૂરથી, દુઃખજન પાસિ અર્ધદૂર” શબ્દોથી સમજાવેલા મહત્વને વિશિષ્ટ આવકારિક ભાષામાં વર્ણવે છે. આ વર્ણન વૈષ્ણવગોસ્વામી શ્રી તુલસીદાસજી સત્તર-ચિત રામાયણની પ્રાક્ષીપીઠિકામાં આવતી નીચેની ચૌપાઈની યાદ દેવશવે છે.

“વંદૌ સંત અર્ચતન ચરણા, દુઃખપ્રદ ઉભય બિચ કહુ વરણા ।

મિશન એક દાણ દુખદેવી, વિષુગ એક પ્રાણ હરી સૈદી ॥

આમ વક્રોક્તિપૂર્વક પદાર્થોની સારા જોડાણો બહેંચણીને અમાન્ય રાષ્ટ્રી માર્મિક રીતે સજ્જનોની મહત્તા વર્ણવી. પણ આ જગતમાં તેવા પડાનો હાથ ઝાલનારા મહાભાગ સજ્જન પુરુષો દેખાતા નથી, ઉલટું દુષ્ટીઆની કરમકહાણી કૃતકલ્પ વશ સાંભળી દીખા કરવાનો દૃષ્ટિએ મર્મવચનોથી ઉપહાસ કરી દુષ્ટીઆના દુઃખનો વધારો કરી મૂકનારા ઘણા જગતમાં છે, એવો ઉત્તમ વતસલપ્રકૃતિવાળો પુરુષ શોધ્યા જડ તેમ નથી કે જે દુષ્ટીઆના દુઃખને સાંભળી તેને સાન્વનાના મધુર બે શબ્દો કહી દુઃખ દાળવાની વાત કરતો હોય, બધા ય લાગ જોડને થયેલી ક્ષતિઓના પ્રદર્શન અને વિવેચનમાં પાંડિત્ય સમગ્ર નાહકને અનુચિત ઉદ્વેગ વધારનારા જણાય છે, કંદાચ જગતની અતિસ્થૂલ ભૌતિક દૃષ્ટિથી ધનના બળ ઉપર મરતીએ ચઢેલા સ્વેચ્છ વિહાર કરનારા શ્રીમંતો મુખી દેખાતા હોય અને તેમની પાસે દુષ્ટી-આના દુઃખ દૂર થવાની આશા રાષ્ટ્રીએ પંજુ તે તો કાચખાની પીઠ ઉપર વાળની જેમ સાચ અસંભવિત છે, કારણ કે તે શ્રીમંતો જગતના મહાન દુઃખી ગણાતાં નારકાદિ પ્રાણી કરતાં અતિવિપુલ માનસિક વાંતના અનુભવતા હોય છે, એ વાંતના-પીકારૂપ અગ્નિ તો ધૂમાડા વિનાનો છે, બાહર કોંઈને દેખાય કે કહેવાય નહિ, અને જે અનુભવાય તે તો જ્ઞાની જ જણાતા હોય, મારે જગતની દૃષ્ટિએ મુખી ગણાતાં શ્રીમંતો તો મહાન દુઃખ અનુભવતા હોય છે. જીમની વાંત તો દૂર રહી, પંજુ કોડો ગરદે અમંપ્ય દેવોનો સ્વામી, વર્ગ જેવું અમોઘ સર્વ ગોપનાં, પૃથ્વીને જગત કરી નાખવાની અનુપમ શક્તિ ધરાવનાર ઇન્દ્ર પંજુ પોતાની સમૃદ્ધિ-વિશ્વિતિ દેખાવી નથી સકતો અને બાકી દાયે તે પંજુ મૃત્યુના પંતનો ભોગ અને છે તથા જેમના પ્રમુદ્ધ-સૌકોતર પુરુષગંધ આગળ જગતના સર્વગ્રંથ ગણાતા માંધાતા જેવા ચોરક ઇન્દ્રો ત્રણે જગતના સ્વામી તરીકે જેમને સ્વીકારી જેમના ચરણોમાં દણ પડતા તેવા

તીર્થ કરે બગવંતો અને ત તીર્થ-સામર્થ્યશાળી છતાં કાલના આવતા
અપાદાને ગેફવા સમર્થ ન ગયા, તો પછી અતિ તુચ્છ મગતગ તુલ્ય
માનવી(મારું)નું શુ ગણું કે અતિ વ્હાલી ગિદુમતી મરી ગઈ-
હું ન પગણી શક્યો તે જદવ નાદકનો પશ્ચાત્તાપ કરે છું. જગતમાં
સમગ્ર પ્રાણીઓને જીવન અને મૃત અતીવ હજુ છે. પણ સમય આગે
તે જ વસ્તુઓ તમા સમ ગણી માનવ તેને પરિહરવા તૈયાર થાય છે, એટલે
આ સંસારમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બધું પ્રકૃતિ-વિચાર ઉપર જ નિર્ભર છે,
માટે તેની જાળથી વેગળા રહી આ શરીરથી જેટલું આત્મ-
હયાણુ સંચાય અગર પરનું ભણું થાય તે કરી લેવું શ્રેષ્ઠ છે,
નહિં તો જીવના ગયા પછી આ શરીરની કંઈ કિંમત નથી,
જે જીવવિનાના આ શરીરને કોઈ મૂખાંડ કરીને કોંડીને રાખી મૂકે
તો કોહવાદ થઈ આખું શરીર કીડાંઓથી ખદબદી ઉઠે, એટલે
અભિશરણ કયે જ છૂંકે છે, તો તેની ભરમ થવાની છે, એટલે
જીવ વિનાના શરીરની કિંમત કુટી કોડીની છે. માટે શરીરથી
વિશિષ્ટ હિત સાધી લેવાની તત્પરતા રાખવી અત્યુત્તમ છે, તથા

૧ દુનિયા ભણે માનવીની વિદ્યાને લાખાથી મૂલવતી હોય ! અગર માનવ
પોતાના શરીરને કિંમતી ગણતો હોય ! પણ આ શરીર જેનાથી બનેલું છે,
તેનું પૃથક્કરણ કરતાં આજના પ્રખર વૈજ્ઞાનિકોએ એમ નક્કર કયું છે કે
આ શરીરના સારભૂત તત્ત્વોની કિંમત આ) ત્રણ રૂપિયા ને બાર આના
થાય છે.

શરીરના સાર-તત્ત્વોનું પૃથક્કરણ

૬૫ ટકા ઓક્સીજન	૨ ટકા કેલ્સીયમ
૧૮ " કાર્બન	૧ " ફોસ્ફરસ
૧૦ " હાઈડ્રોજન	૧ " તાંબુ, ગસત વગેરે
૩ " નાઈટ્રોજન	૧૦૦ ટકા કિ ૩-૨૨-૭

એટલે કે અંદરથી ચેતનના ગથ પછી આ જડ રાગીની કિંમત
જાતર ભાવે, ગણતાં લગભગ પોણાચાર રૂપિયાની થાય છે, પણ કરતાં
પણ ઓછી (“કચ્છાણ” ગુજરાતીમાંથી ઉદ્યત)

પ્રાણીને વિષમ અશુભ કર્મનો વિપાક જ્યારે દિવ્યમાં આવે છે ત્યારે
 બીજાની વાત તો દૂર રહી પણ નિકટના ગણાતા વિદ્યાસપાત્ર
 ચોતીકાં ગણાતા સ્વજનો પણ છેટે ખસી જાય છે, માટે સર્વ
 પ્રપંચનો ત્યાગ કરી એ છે વધતે અંશે જગતના તમામ પ્રાણીઓ
 દુખી હોઈ નિતાંત દુખથી રહિત પરમ સુખી શ્રી વીતરાગદેવના
 શરણે જાય છે, અને તેમના ચીંધેલા માર્ગે યથોચિત
 ચાલવાથી તમામ બાધાઓ ચોક્કસ દૂર થાય છે.

વળી મોહની વાસનાએ મને મુંઝવે 'અને વિચાર્યું' કે-
 પગમાં વાગેલો પા રતીનો નાનો કાંટો પણ સાડાતણ મણની
 કાંયાને અદ્ધર કરી દે છે, અને દુઃખ
 મોહના આવેશમાં દે છે તો પછી કષ્ટપદાર્થના વિચોગથી
 કામગજેન્દ્રનો થએલો હુયાનો ડાંખ સુખ કેમ આપે ?
 અગ્નિપ્રવેશનો સંકલ્પ તે તો દુઃખ જ આપે તે સ્વાભાવિક છે.
 આમ વૈરાગ્ય રંગમાં ચડવા છતાં હું
 પુનઃ અશુભ વિચારોમાં ભ્રાંણાં ખાવા માંડ્યો-અને મારા નિમિત્તે
 બિંદુમતી પ્રેમવિરહથી મરી ગઈ અને તેના નિમિત્તે તેની જે સખીઓ
 પણ જીવતાં બંધી મરી, આમ આ ત્રણે નિર્દોષ બાળસ્ત્રીઓના વધનો
 ખરેખર હું નિમિત્ત છું, માટે આવા પાપમાંથી બચવા હું પણ
 અમિમાં પેસી શુદ્ધિ કરું.

આવો વિચાર કરી જ્યાં મેં તૈયારી કરી તેટલામાં વિદ્યાધર-
 મિથુનનો વાર્તાલાપ સંજાગ્યો—

વિદ્યાધર—“ભુજો તો... ખરા આ
 વિદ્યાધર-મિથુનના કુમરકિવે નિર્દય અને સોદની લાગ-
 વાર્તાલાપથી કામ-બીજોથી રચ્ય છે ! જિયારી બિંદુમતી આના
 ગજેન્દ્રની સ્વસ્થતા પ્રેમ પાછળ તરફડીને મરી અને આ હજી
 જીવે છે, રાજકુંવરીની પાછળ આણે પણ
 મરીને ચોતાનો ચચાર્થ પ્રેમ દાખવવો જોઈએ.”

નિધાન-દેવિ ! તમે કહો છો તે પ્રેમની દૃષ્ટિએ સગત છે, પણ પુત્રની તાળગ ત્રી સતી થયેનું સાબળ્યું છે, અને તે ઉચિત પણ છે, છતાં ત્રી ધી પાછા પુત્રને મરી જનાનું વ્યસન દૃષ્ટિએ ઉચિત વેખાતુ નથી”

આ સામગી મેં મન્ય થઈ અભિપ્રવશ કવવાના અશુભ સંકલ્પને ત્યાગી દીધો.

હવે તે કામગજેન્દ્રકુમાર પોતાની અકામ મનોદશાનું ચિત્તવિચિત્ર બાવોધી ભગપૂર વર્ણન કરી પ્રિયને ઉદ્દેશીને આગળ વાત ચલાવતા કહે કે-“ હું સુભગે ! અચાનક મારા કામગજેન્દ્રનું જલાંજલિ પુણ્યસંગોએ આવી પહોંચેન વિદ્યાનર-આપના વાડીમાં જન્મ મિથુનના વાર્તાનાપના થવથ્થને પામી મોહની અને દેવમાયાથી મહા-ધેનજામા થઈ જનારી અમ પ માનવદેવ નિદેહુક્ષેત્રમાં પહોંચ્યું ગુમાની મેસનાની ભનક બૂનના બોગમાથી મથવા પામ્યો, એટલે મારો ફગ્ગ પ્રમાણે મૃત્યુ પામેનાઓને જનાજલિ આપી મારા મ્તે પડવાનો નિગ્રધાગ કર્યો અને જલાંજલિ આપવા મારા પગમતેલ બાજનડપ ગજપુત્રી ખિંદુમતીના શરીરનાવણને અનુસંગી પ્રમાણુયુક્ત સુદગ વાવડીમા મેં પ્રવેશ કર્યો અને જનાજલિ આપી જ્યાં હું બનતો નીકળું છું ત્યાં તો મેં બધું પ અપૂર્વ જોયું પાચમો ધનુષની કાવાવાળા મહાકાય મનુષ્યો અને અનીવ કીચા ઝાડો વિશાળ શરીરવાળા પક્ષીઓ વગેરે કોઈ દિ’ નહિ જોગેનું સાક્ષાત્ જોઈ આશ્ચર્યચકિત થયો, અને મેં મારા મન સાથે નિર્ણય કર્યો કે-આ ક્ષેત્ર કોઈ ખીજી લાગે છે, હું જે ક્ષેત્રમા હતો ત્યાં તો સાત હાથની કાવાવાળા મનુષ્યો વગેરે હતું, નક્કી આ

૧ રામકાર અહીં વાવડીને રાજપુત્રી ખિંદુમતીના શરીરનાવણ-રૂપાદિ શુભેની સાથે સરખાવે છે આની માહિતી માટે શ્રી રત્નપ્રભસૂનિચિત્ર શ્રી કુવલયમાલા કથાસંક્ષેપ મસ્તક પ્રસ્તાવ મ(પા ૨૨૫)મા મુજો

કાષ્ટ ખીણુ ક્ષેત્ર છે. ' આમ જ્યાં હું વિચારક્ષેત્રમાં સંદેહના ઝૂંટા ઉપર ઝૂંટી રહ્યો છું ત્યાં તે વાવડી જ વિમાનસ્વરૂપે ચઢે. એટલે હું અદ્ભુત રસ અને કુતૂહલગ્રસ્તિથી આનંદિત થયો. એવામાં જે દેવોએ આવી મારા સદ્બાળની મુચારકયાદી આપી, ખબર એસાડી શ્રી સીમંધરપ્રભુના સમવસરણમાં મને મૂક્યો. "

" હે પ્રિયે ! સ્વપ્નમાં પણ અસંભવિત પ્રકૃષ્ટ પુણ્યથાત્રીઓને પણ દુર્લભ મહાવિદેહક્ષેત્રના વિહરમાણ પ્રભુના સાક્ષાત્ દર્શનનો મુશ્વસર

આંખના પલકાગમાં અગ્રધારી રીતે સાંપડેલો

હામગજેન્દ્રને શ્રી સીમં- હોઈ હું આનંદરસનાં જે મીઠા ધુંટડાં

ધરપ્રભુના દર્શનથી ઉતારી રહ્યો હતો તેનું, અને તીર્થંકર પ્રભુની

થયેલો હુપ્ અને લોકોત્તર અતિશયસંપન્ન વિમલિત જોઈ દરખ-

તેણે કરેલાં ગુણગાન. બેર પ્રભુની શાંત 'સુંદર અનોખી' મુદ્રાને

નિહાળી અપૂર્વ અનુભવેલા પ્રમોદરસનું વર્ણન

કરવા મારી પૌદ્ગલિક આ અર્થમય જિહ્વામાં સામર્થ્ય નથી. ધન્ય છે તે

પુષ્કલાવતી વિજયને ! જ્યાં આવા લોકોત્તર પુરૂષરત્નો જન્મે છે.

ત્યાંના રહેનારા લોકોના કાન પણ કૂતપુણ્ય છે, કે જેઓ જગતમાં

ઔતત્ય તરીકે વિખ્યાત પ્રભુવાણીને સાંભળવા ઉગ્રમાલ જન્યા છે. વળી

આવું પ્રભુનું અદ્ભુત સ્વરૂપ જોણે જનારું છે, તેણે ખરેખર જગતને

'પાવન' કંઈ છે, લોકોત્તર પ્રકૃષ્ટ ગુણગણધારી આ પ્રભુના શા.વખાણ

કરું ? આ પ્રભુના વાણીરૂપ સુધારસને કાનરૂપી કમોસાથી ભાવપૂર્વક

પીનાર ઉપર કુગતિનારી નારાજ થાય છે અને મુક્તિ સ્ત્રી 'અનુરાગવાળી

થાય છે. જગતમાત્રનું લાડુ ચાહનાર હે પ્રભુ ! આપ જવાનું હિત

કરવામાં જ તત્પર છો, છતાં જગત્પતી "ખુદાને ગમતું" ક્યાંથી ધાયગતી

હોતી મુજબ આપની દેશના સમયે સંભળાતા સ્તિગ્ધ ગંભીર મધુર

ધોળવડે મેવના મનમાં ઈર્ષ્યાનો પ્રાદુર્ભાવ થયો શું થાય? “સ્વભાવો દિ દુરતિક્રમઃ” મુજબ કોઈનું મનથી પણ ખૂબ નહિ ચાલનાર આપના ઉદાત્ત વર્તનથી પોતાના સ્વભાવદોષથી કોઈના અંતર કંતુપિત થવા પામે ત્યાં જો ઉપાય? વળી તે મેવ અંતરમાં થયેલ દુઃખને ગર્જના-રૂપ શબ્દથી ગડગડાટપૂર્વક સૂર્યની સામે ધૂળ ઉડાડવાની જેમ અગર બળિયાની સાથે બાથ લીડવાની જેમ આપ જેવા શુદ્ધ પ્રકૃતિવાળા ગદાપુત્ર સાથે વાક્કલક-દંતકવલ કરવાની પણ ધૃષ્ટતા માખવે છે, અહો શું જગતના અસાન પ્રાણીઓની કર્મધીન વિચિત્ર દ્રશ્ય છે. તથા બ્રહ્માના હાથને પણ ધિક્કાર છે! કે જેણે આપ જેવા પ્રાણીમાત્રના આદ્યક્ષાત્ર પ્રભુના મુખનું અનુપમ સૌંદર્ય ગ્રહી પાન ચાંચેલા મોંઢે કોણસા આવવાની જેમ અનુચિત ગણાતી દસામુક્ત ચંદ્ર જનાવવાની ધૃષ્ટતા કરી, અથવા તો હ્રસ્વેશ માત્ર ભૂલને પાત્ર હોઈ સ્વાભાવિક વાસનાના આવગમા આવી કલાની ખીલવણીવાલા મુંદર ચંદ્રને જનાવવાનું કામ બ્રહ્માએ શકે તો ક્યું? પણ જાતે જનાવેલ આપના મુખસૌંદર્યની ઝમ્મટિ થવાથી તુચ્છનાણુદિએ જ બાણે ચંદ્રને તરછોડી નાખ્યો, તો તે ગિયારાએ પણ શંકરજીનું સગણું સ્વીકારી અફધ માત્રાવાળી પણ પોતાની દયાતી “હવતો નર ભદ્રા પામે”ની લેખિ-ક્તિના આધારે આશા-તાતબ્જાને અવલંબી હજી પણ તે જ અવસ્થામાં દેશથી ગઈ છે. હું જગવત્સલ પ્રભુ! અનેક શુભમણિના જાંઘર-સમા આપને ભાવપૂર્વક વહન-નમસ્કાર કરનારા પરુઓ પણ ભાગ્યશાળી છે, પણ મહત્ત્વ સામગ્રીસંપન્ન મનુષ્યભવ પામ્યા છતાં પણ એકાંત દિતકારી આપની વાણી જેણે સાંભળી નથી તે નર-પશુની તો કમન-ગીગી શી વર્ણવવી? હું જગતારક વિષુ! કોડો સૂર્યથી પણ અધિક તારું તેજ છે છતાં તારામાં સોમ્યતા એવી મનોહર છે કે તને નિરંતર જેવા છતાં પણ મને તૃપ્તિ થતી નથી, અને તારા શુભો તો એટલા અપરંપાર છે કે કોડો છોમોથી પણ તેનું માન કરવું સમ્ભવ અશક્ય છે.”

પરિચય સાથે સમ્યક્ત્વનું સ્વરૂપ સાંભળી પ્રમુદિત બનેલા ગાનજો પુનઃ
 હામગજેન્દ્ર સંબંધી 'પૂર્વજન્મમાં કોની સાથે દેવી રીતે સંકેત કરેલો ?
 આ દેવોનો હામગજેન્દ્ર સાથે શો સંબંધ છે ? વિગેરે વિસ્તૃત માહિતી
 બાણુવા નમ્ર વિચિત્રિ કરી. એટલે નિષ્કારણ્યુંધુ તારક પ્રભુ શ્રી
 સીમંધરસ્વામીએ દૃઢ ધર્મના અનુગામરૂપ પીંજાગોના સમૃદ્ધી શોભતા
 શ્રાવકરૂપ મયૂરને આનંદિત કરનાર નવ-જલધર ગેધના ગંભીર ઘોષ
 જેવી રિનગ્ધ-મધુર વાણીથી રાજની જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરવા જણાવ્યું કે—

“હે રાજન ! હામગજેન્દ્રને ધર્મપ્રાપ્તિ કરાવવાના શુભ આશયથી
 અહીં લઘુ આવનાર આ બંને દેવોને હામગજેન્દ્ર સાથે શો સંબંધ છે ?
 તેનો સ્પષ્ટ ખુલાસો બાણુવા તેના પૂર્વજન્મે
 હામગજેન્દ્રના પૂર્વ- તું સ્વસ્થચિત્તે સાંભળ, જે સાંભળવાથી તારી
 લવવર્ણનના જિજ્ઞાસાની સફલ તૃપ્તિ સાથે શાસ્ત્રકારોએ
 ઉપક્રમમાં શ્રી સીમં- વર્ણવેલી કર્મની ગહનતા અને સંસારનાટકની
 ધરપ્રભુએ વર્ણવેલી વિચિત્રતાનો સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવશે, ખરેખર
 કર્મની ગહનતા કર્મના મર્મને કોઈ સમજી શકે તેમ
 નથી. તે તીર્થંકરોને ધન્ય છે. કે જેઓએ
 અનેક પ્રકારની આત્મસાધનાના બલે કર્મના ગૂઢ મર્મને પામી
 સ્વ-પરહિતકારક શુભાવહુ માર્ગ ઉપદેશી અનેક લબ્યાત્માઓને
 કર્મની ગહન કુટિલતામાંથી બચાવવાનું પરમોત્કૃષ્ટ કામ કરવા
 સાથે પોતે પણ કર્મના તમામ બંધનોથી મુક્ત થયા છે.

પાટલિપુત્ર નગરમાં જયવર્મ નામનો ન્યાયી-પ્રતાપી રાજા હતો,
 તેને રાખરશીલ નામનો જનતાના મનને આનંદ દેનારો વીર પરાક્રમી
 પુત્ર હતો, અને તે રાજપુત્રને પણ મોહુદત્ત
 હામગજેન્દ્રના પૂર્વ- નામનો પુત્ર હતો, (જે કે હામગજેન્દ્રનો
 લવનું વર્ણન જીવ છે.) તે જ નગરમાં રાજ્ય સંબંધી
 મહત્વના સંદેશાગોને વ્યવસ્થિતપણે પહોં-

ચાડનાર, એક રાજદૂત રહેતો હતો, જે કે સ્વામિલોક તો જ પ્રામાણિક-
પણે એકનિષ્ઠાપૂર્વક કાર્ય કરનાર હતો.

ખરેખર જગતમાં તે જ સેવકની મહત્તા છે જે કે સ્વામીએ
પોતા પર મૂકેલ વિશ્વાસને વફાદાર રહી ઇચ્છાનુરૂપ તેમનું કાર્ય
કરી સ્વામીની પ્રતિષ્ઠામાં વધારો કરે,
સાચા સેવકની મહત્તા બાકી તો અંગત સ્વાર્થને સાધી લેવાની
તત્પરતાવાલા, સેવાધર્મના ચોળાને
પહેરી વાસનાઓને પોષનારા તકસાધુ સેવકોની દૂદી કેડીની
પણ કિંમત હોતી નથી. તેથી જ ગરજ સારી લેવાની બદ્ધાનતથી
માંઠે મીઠું ચોપડી સ્વામીના દિલને રાજી કરી સ્વાર્થ સાધી
લેનારા સેવકોનો સંસાર કોઈ દિ' વ્યવસ્થિત ચાલતો નથી,
એટલા જ માટે જગતના સર્વ પ્રામાણિક પુરુષોએ સત્યને
ત્રિકાલાબાધિત જણાવી તેના ઉપાસકને પ્રકૃષ્ટ પુણ્યશાલી કેવોનું
પણ સાન્નિધ્ય મુલભ જણાવ્યું છે, અને એવા સત્યનિષ્ઠાવાળા
સેવક ઉપર તેનો સ્વામી ચારે હાથ રાખે તેમાં આશ્ચર્ય પણ
શું છે ?

આવા એકનિષ્ઠાવાળા તે રાજદૂતને પ્રાણ કૃતાં અધિક વ્હાણી
વનદતા નામની પુત્રી છે, જેની કે રૂપસમૃદ્ધિ યુવાવસ્થાના વિદાસથી
માદક લાવણથી ભરપૂર હોઈ ભલભલાઓના
કથાગત પાત્રોનો ચિત્તને આકર્ષનારી હતી. તથા તેની પરિચર્યા
પરિચર્યા કરવા માટે સુવર્ણકેવા નામની દાસી હતી.
તે જ નગરીમાં તોસલકુમાર નામનો કોઈ
વિદેશી રાજપુત ત્યાંના રાજની સેવા કરી માનજેર જીવન ગુમારતો હતો.

૧ એક દિવસ વનદત્તા સુવર્ણદેવા ધાવમાતાની સાથે વસંતઢીડા માં ઉદ્યાનમાં જાય છે અને તેણીને યુવાવસ્થામાં થતા આદર્શિક વિદ્યારોન

જળે તદનુકૂલ વસતાવરણના નિમિત્તે અભિનવ

વનદત્તા ઉપર મોહ- કામરસાસ્વાદની અભિલાષા થાય છે, અને

દત્તનો અનુરાગ કર્મસંયોગે ભાવિની પ્રજ્ઞાતાને સમર્થના

“દૌનદાર મિટૈ નહિં, કરો ક્રો-

ઉપાય” ની હિંદી ઉક્તિ મુજબ યુવરાજ શમ્ભરશીલનો પુત્ર સ્વેચ્છ

વિદ્યારી મોહુદત્ત સ્વચ્છંદપણે હેલજીવીતો થઈને વિશ્વાસ અને વાસનાની

પ્રતિભર્તિસમો ફરતો ફરતો ત્યાં આવી ચઢે છે. વનદત્તા અને મોહુદત્ત

અનુરાગભરી દૃષ્ટિથી પરસ્પર તારક-મૈત્રી સાધે છે, અને કામરાગની

કુત્સિત વાસનાને સંતોષવા કલ્પનાસૃષ્ટિમાં વિચરી અવનવા વિચાર-

મહેલો બાંધવામાં શિસ્ત-મર્યાદાની ઉચિત સીમા વટાવી જાય છે. સાથે

રહેલ સુવર્ણદેવા ધાધ પણ કર્મ-નાટકને ભગ્વતી પુત્રીની કુવાસનાને

યાબડતી માર્મિક શબ્દોમાં વસંતોત્સવ પછી આવવાનું સૂચવી જાને

પ્રેમીના હૃદયને સંતોષની વનદત્તાને લઈને ઘરે પાછી આવે છે.

વસંતોત્સવ પત્યા પછી સુવર્ણદેવા પુત્રીની અભિલાષા પૂર્ણ કરવા ઐકાંતની તપાસ કરી ઉદ્યાનમાં વનદત્તાને લઈને આવે છે, તે સમયે

૧ અહીંથી રાજ યતો ક્યાસંદર્ભ રાસકારે મૂલમાં સંક્ષિપ્ત વર્ણવેલો છે તેથી વાચકોને ક્યા-વસ્તુ સમજવામાં સુગમ પડે તે માટે વિ: સં. ૮૩૫માં શ્રી-ક્રી-દેવીના વરદાનથી દાક્ષિણ્યચિહ્ન શ્રી ઉદ્યોતનસૂરિમહારાજે ૧૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ જનાવેલ પ્રાકૃત શ્રી કુવલયમાલા ચંપૂકથા (જે કે અમુદ્રિત છે-ગાની તાકપત્રીય પ્રતિ જેસસમેર જ્ઞાનભંડારમાં છે) ના આધારે વિક્રમની તેરમી સદીના ઉત્તરાર્ધ અથવા ચૌદમી સદીના પ્રારંભમાં થયેલા શ્રી પરમાનંદ-સૂરિ શિષ્ય આ. શ્રી રત્નપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજ રચિત શ્રી કુવલયમાલા કથાચંપૂ(સંસ્કૃત)ના બીજા અને ચોથા પ્રસ્તાવમાં આવતી કથાના આધારે ૧૬ વર્ણન કરવાની છટ લીધી છે.

વનદત્તા પર આશક ગ્રન્થામા ગંગપુત્ર તોસલકુમારની દષ્ટિ
બનેલ મોહુદત્તે પોતાના સુંદર રૂપવતી વનદત્તા પર પડે છે, અને
પ્રણયમાર્ગમાં કંટકસમ કામગામમાં બાન જીલેલો જતી જેન કેન
તોસલકુમારની ફરેલી પ્રકારે પણ તાત્કાલિક વાસનાની તૃપ્તિની
હુત્યા. સાથે કાચગી લગ્નસંબંધમાં મનોવાસના

સતોષવા વનદત્તાની પાછળ જ ઉદ્ધાનમાં
આવે છે એટલેપણે પ્રિયતમની પ્રતીક્ષાપૂર્વક વાટકામાં વિચરતી તેણીની
પાછળ કામરાગમાં અથ જાતેલ તોસલકુમારે ગુપ્તપણે ફગતા ફગતા એક ઠેકાણે
એકાત જેવું જોઈને પોતાની વાસનાને સતોષવા કરતી પ્રાર્થનાનો ભગ ન
ચાય તે હેતુથી ‘લઘુવયની બાલિકા બયથી જલદી મારે વશ થશે’ એમ
ધારી તીક્ષ્ણ ધાગ્વાણી દેદીપ્યમાન તવવાગ્ના ચમકાગ સાથે વનદત્તાને
વિનવણી કરી કે ‘હે પ્રિયે ! હું તારી અદ્ભૂત રૂપસૃષ્ટિ ઉપર બહાવરો
જન્યો છું, તું સીધા મારી મનોકામના પૂર્ણ કર ! નહિ’ તો આજ તારું
આવી બન્યું છે, મારી પ્રાર્થનાને અવગણાનું ફલ તુગત જ આ મારી
તવવાગ તને ચખાડશે’, આની પગિચિત્તિમાં સાથે રહેલ ધાઈ મુવણુદેવ
અને સખી-પગિવારે હાહાકાર કરી ખમગણ મચાવી કે—‘ધાજે રે, ધાજે !
આ કોઈ નામન મારી દીકરીની લાજ લેવા બવાત્કાર-પ્રયોગ કરે છે.’

આ સાંભળી સંકેત મુજબ આની ગ્રહેલ મોહુદત્ત તુગત તલવાર
ખેંચી પોતાની પ્રિયતમને બચાવવા તેમ જ અબ્બલા સ્ત્રી ઉપર
હથિયાર ઉગામનારને યોગ્ય શિક્ષા કરવાની ક્ષત્રિય તરીકેની
પોતાની ફરજ બજાવવા “એ પુરુષાધમ ! સરમ નથી આવતી !
અગલા મુગ્ધ કુમારી કન્યાની હડેમોક છેડતી કરે છે, અને તે પણ
તલવાગ્ના જોરે ! જાણે કોઈ મહાપગકમી, ન હોય !; તાગમાં સાત્ત્વિક
પરાક્રમ હોય તો તું અગલા સ્ત્રી ઉપર કદી હથિયાર ઉગામે ખરે !
ખેર ! જતાં તાગમાં પગક્રમ હોય તો આવી જ મેદાનમાં, મારી સાથે
ખાંડાના ખેન ખેવી જો ! નાહક અગલા મુગ્ધ કન્યા ઉપર ખાંડાને ઉગામી
ક્ષાત્રવટને લગ્નલે છે કેમ ?” આદિ પ્રોત્તેજક વૃત્તેનો કંઠી ખેલાને પોતાની

સામે કરી કન્યાનું રક્ષણ કર્યું. આ બાબુ તોસલકુમારે પોતાની ધારેલી મુરદમાં અંતર્યાય પાડનાર મોહુદત્ત સામે કર્મીયુ તલવારનો ઝાટકો માર્યો, પણ ખાંડના ખેવમાં ચતુર મોહુદત્તે ધા ચૂકવીને સામા એક જ ઝાટકે તોસલકુમારને તેની જદાનતના તાત્કાલિક ફલરૂપ દુર્ગતિના રસ્તે પહોંચતો કર્યો અર્થાત્ તોસલકુમાર યમશરણ યઈ દુર્ગતિમાં ગયો.

આ પ્રમાણે અબજા પર દયિવાર હિગમનાર અને જાહેરમાં કુંવારી કન્યાની હેડતી કરનારને યોગ્ય શિક્ષા કર્યાનો આત્મસંતોષ માનતો અને એ રીતે પોતાની પ્રેમિકાના નવા પ્રેમીરૂપ પ્રતિરૂપર્થીનું ખૂન કરી કંટકને દૂર કરીને મોહુદત્ત વાસનાને તૃપ્ત વનદત્તા પ્રતિ મોહુદત્તની કરવાના ઈરાદે વનદત્તા પાસે જાય છે. પ્રવૃત્તિ અને અધ્યાનક વનદત્તા પણ દુષ્ટતા ફંદામાંથી જાયાવી વિરામ. જીવિતદાન આપ્યું છે એટલે બેવડા પ્રેમથી

બાવજીનો સત્કાર કરે છે. ધાઈ મુદ્રણુંદેવા પણ પુત્રીના ચિત્તને પ્રસન્ન કરવા મોહુદત્તને પ્રસંસાના ફૂલથી વધાવે છે, બાદ આકસ્મિક આગી પડેલા બપોલે લીધે ઘરચરાટને અનુભવતી વનદત્તાને લઈ મોહુદત્ત એકાંતમાં જઈ કમકીડાની તૈયારી કરે છે, તેવામાં નીચે પ્રમાણે મધુર સ્વરમાં પોતાને સંબોધીને કહેવું હોય તેમ સાંભળી મોહુદત્ત અકિત બની જાય છે, બપ-આશ્ચર્યની મિત્ર લાગણીઓ અનુભવતો મોહુદત્ત ધન ધન સાંભળે છે—

“ અરેરે ! જગત્માં સહુને પોતાનો સ્વાર્થ જ વહાલો છે, વીતરાગપ્રભુએ પ્રરૂપેલ ધર્મ અને વિરામમાં કારણરૂપદિવ્ય- તેની મર્યાદા કોઈને ઈષ્ટ નથી ! જૂઓ વાણી અને તેની તપાસ તો ખરા ! પોતાના સગા આપને સગે અને મુનિવરના દર્શનથી હાથે મારી પોતાની જ જન્મદાત્રી થયેલો અપૂર્વ આનંદ માતાની સમક્ષ સગી બહેન સાથે વ્યભિચાર-વિષય-ક્રીડા કરવા આ જાય છે ! આના કરતાં વળી બીજી શી મૂઠતા હોય ” !

આ પ્રમાણેનું સ્પષ્ટ છતાં વિસ્વાદી વચન સાંભળી ચારે બાજુ તપાસ કરે છે. પણ કોઈ ન દેખાવાથી પુનઃ માનસિક વાસના તૃપ્ત કરવા પ્રવર્તે છે, ત્યાં પુનઃ ઉપર મુગ્ધનું સંભળાય છે એટલે મોહુદત્ત મુગ્ધ થયો, ‘નક્કો કોઈ વક્ષ-અંતગાદિક મને ઉદ્દેશીને કહેતો લાગે છે, માટે લાચ, તપાસ તો કરું’ એમ વિચારી ઈતુક અને નાહક ધાર્યા કામમાં વિદ્ય આવવાથી કોઈની લાગણીઓના ઉશ્કેરાટમાં આવી ખુદ્દી તલવાર હાથમાં ગળી તે બેલનારનો પત્તો મેળવવા ઉત્સુક બનીને તે જગલમાં તપાસવા નિકળી પડે છે. ત્યાં ફરતાં ફરતાં એક સ્થાને મુનિવરને જુઓ છે, તેથી તે મોહુદત્તને ભગ્નમુદ્રમાં દૂગતાને વહાણ, ભૂખ્યાને અન્ન, તરસ્યાને પાણી, ચાક્યાને વાદન, સુખિયાને ગાયન, ગરમીથી ગભરાયેલાને ઝાકની શીતલ જાવા, ભયભીત બનેલાને આશ્રય, ચકોરને ચંદ્ર, કમલને સૂર્ય, સમુદ્રને પૂર્ણકલાએ ખિલેલી ચાંદની અને મોરને મેઘ મત્યા જેટલો આનંદ થયો, કારણ કે અકસ્માત સંભળાયેલી વાણી મુગ્ધ પોતે માનસિક તૃપ્તિ કરવા જતાં ભગિની-અભિચાર જેવા ભયંકર પાપ સાથે પિતૃહત્યા આદિના ભયંકર પાપોનો ભાગીદાર બની જતો હોય તો જીવંતર પશુ કરતાં પણ હીન થઈ જવાની ઉપજેલી શંકાનું નિવારણ નિઃસ્વાર્થ જીવન જીવનારા નિષ્કારણબદ્ધ સાધુ ભાગવંત સિવાય કોઈ કરી શકે જ નહિં. તેથી પરિસ્થિતિમા અચાનક મુનિનો સમાગમ થઈ ગયો.

મુનિવરને જોઈ સંશયના પ્રગલ્ભ ઝંઝાવાતના ચક્રોલે ચઢેલું માનસ તુરંત શાંત થવાની આશાએ મોહુદત્ત આર્થ-સંસ્કારોના હાડ-રેપર્શી રંગના કારણે પ્રગલ્ભ કામવાસનાના વાતાવરણને

મોહુદત્તે કરેલી પશુ ધડીબર વિસરી જઈ નિઃપૃથ-ત્યાગ-મુનિવરની સ્તવના પૂર્ણ મુનિદક્ષાની પ્રમોદપૂર્ણ પ્રશંસાના ફૂલોથી મુનિવરને વધાવે છે અને સ્તવે છે કે “હે મુનિશ્રેષ્ઠ! આપ જેવા નિષ્કારણ-જગત્સંસ્ત્ર સ્વદિતની અવિરત સાધના સાથે નિરંતર પ્રાણીમાત્રનું બધું આહનારા-કરનારા મુનિપુંગવોનો

સમાગમ ખરેખર અનેક બનેના બહુવ-સંચિત પુણ્યગણિ વિના દુર્લભ છે, ખરેખર સાક્ષાત્ અજ્ઞાન-મોહના પાશમાં ફસાયેલા સંસારના પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરવા જ જાણે ધર્મરાગ્ય મૂર્તિમંત યદ આપના બહાને જગતમાં અવતરેલા છે. તે પ્રાણીઓ ધન્ય અને કૃતપુણ્ય છે કે જેઓ પરમવર્ણીય સુભગભાગ્યેય આપ જેવાને ભાવ-પૂર્વક વદે-નમે છે આપની સમીપે આવવા માત્રથી મને અવર્ણનીય આનંદનો અનુભવ થાય છે, વળી આપ જ્યારે મારી ઉપર વાણીપ્રયોગ કરવાની કૃપા કરશે ત્યારે તો મારા હર્ષની સીમા જ નહિ રહે ! કારણ કે-માતા, પિતા અને ગુરુના વચનો અમૃત અને ઉત્તમ રસાયન કરતાં પણ વધુ મધુર-હિતકર હોય છે, પણ તેની યથાર્થતાનો અનુભવ તો ઉત્તમ પ્રકૃતિવાળા ભાગ્યશાલી કુલીન આત્માઓ જ કરી શકે છે, તેઓ જ વડિલોના હુકમને એકાંત હિતકર માની તેને વફાદાર રહી આત્મહિત સાધી શકે છે. તથા પૃથ્વીની શોભા મનુષ્યોથી છે, મનુષ્યો લક્ષ્મીથી શોભે છે, લક્ષ્મી પણ દાન વિના પ્રશંસનીય થતી નથી, અને દાન પણ ઉત્તમ આપ જેવા પાત્ર વિના વખણાતું નથી એટલે કે સાક્ષાત્ કે પરંપરાએ જગતને રળીયામણું બનાવનાર મનુષ્યોને દીક્ષિમાન બનાવનારી લક્ષ્મીને પ્રશસ્ત્ય બનાવનાર દાનના સુયોગ્ય પાત્ર તરીકે હોવાના કારણે આપ જેવા મહાપુરુષો જ જગતની અનેરી શોભા વધારે છે, આપ પૂજ્યશ્રીની વિચાર-ણાઓ પણ અતિ ઉદાત્ત અને પરમોચ્ચ દક્ષાની હોય છે કે ‘જગતના તમામ જીવો પરમશાંતિ અને કેદ્યાણુમાર્ગના પથિક બને’, વળી શરપીર યોદ્ધાઓની યુદ્ધની ઝંખનાની જેમ, વૈદ્યોની રોગવૃદ્ધિની ચાલનાની જેમ, તેમ જ બ્રાહ્મણોનો મૃત્યુ પ્રસંગે થતા લાડવાના ભોજનની પ્રતીક્ષાની જેમ “ક્ષેમં ભવતુ સુમિત્તમ્”ની દેવ્યાણુકર ભાવનાઓ આપશ્રીના જીવનમાં ઝોતપ્રોત બનેલી હોય છે.

આ રીતે પરમકલ્યાણકર આદર્શ ભાવનાવાળા છતાં પણ આપના ઉપદેશની સર્વતોમુખી અસર દરેક પ્રાણી પર નથી થતી, તેમાં કેવળ તે તે આત્માઓની ક્ષમનસીમી અને કર્મના વિપાકવશ અયોગ્ય હોવાના કારણે સ્વગત ન્યૂનતા જ દોષાવહ છે, વ્યવહારમાં તુચ્છ પદાર્થનો મુપરિણામ અને ઉત્તમ પદાર્થનો વિપરિણામ પાત્રગત ક્ષતિઓના લીધે પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે; કારણ કે જોળા જેવી ચીજ નિસ્સાર રસ-કસ વિનાની માત્ર દ્વાતરાસ્વરૂપ છતાં પણ ગાયના પેટમાં જઈ દૂધરૂપે પરિણમે છે, અને દૂધ જેવો ઉત્તમ જીવનતત્વોથી ભરપૂર પદાર્થ સર્પને પાવાથી ભયંકર ઝેરરૂપે પરિણમે છે. વળી મેઘનું અમૃતવૃદ્ધ પણ પ્રાણી આંખા અને લીંબડાના ઝાડ વિષે લિપ્ત રસપણે પરિણમે છે, એટલે હે મુનિવ્રેષ ! પાત્રના આધારે પદાર્થની હીનતા કિંવા સુંદરતા નિર્ભર હોઈ આપના એકાંત-હિત-શુદ્ધિથી પણ દેવાતા ઉત્તમ ધર્મોપદેશની અસર પ્રાણીઓના ભાગ્ય પર આધાર રાખે છે. હે નિષ્કારણબંધો ! આપ જેવા પ્રત્યુપકારની જરા પણ આશંસા કર્યા વિના ત્રિવિધે ત્રિવિધે અમ જેવા પામર પ્રાણી પર દયા કરનારા વાંકા-ચૂંકા પણ જો ધર્મના બે અક્ષર અમને આપો-સંભળાવો તો તે બે શબ્દો ગુરુની નિશા કે કૃપા વિના સેંકડો ગ્રંથોના અવગાહન કરતાં વારંવાર આત્મ-કલ્યાણના માર્ગ વધુ પ્રેરક પ્રકાશ પાથરે છે. ગહન અવેકારમાં નાનો પણ દીવા પ્રકાશથી ઝળહળતા અનેક રત્નોની અવેક્ષાએ વધુ માર્ગદર્શક બની ઉપયોગી નિવડે છે, તેમ આપની અમૃતમય ધર્મવાણીના બે શબ્દ પણ અમારું માર્ગ બસ છે. ”

ઉપર મુગ્ધ બાવપૂર્વક સ્તવના કરી, વધોચિત વિનયની મર્યાદા સાચવી નમ્રતાવે અંગતિપૂર્વક પૂછે છે કે—“ હે પ્રભો ! સગા પાપનો

ધાત કરી, સગી માતાની સમક્ષ સગી બહેન

મોહદત્તે મુનિવરને સાથે જ્વભિચાર કરવાના પાપનો ઉદ્ધેષ શંકાના નિરસન માટે કરતી દિવ્યવાણીનો શો આશય છે ? ૨૫૮

કરેલી પ્રાર્થના છતાં તે વાણી વિસંવાદગ્રસ્ત હોઈ મારા મનને ભારે મંઝવે છે માટે કૃપા કરી તેનો

૨૫૮ ખુલાસો જણાવવા કૃપા કરો. આપ સિવાય અમ મનના સંશયોને દૂર કરનાર બીજો કોણ છે ? માટે કૃપાપૂર્વક આ વાતનો ઉકેલ જણાવી અભયે પણ યઈ ગયેલ અને યઈ જનારી બૂલનું પરિમાર્ગન કરવાની તક મને આપી કૃતકૃત્ય કરો. ”

મુનિવરે પાપના માર્ગે પ્રવર્ત્યા છતાં માનસિક જુમિકાની અદ્ય-પ્રયત્ન-સાધ્ય નિર્મલતાની ઝાંખી કમવતા મેહહુદતાના વંચનો સાંભળી, તેના જીવનને ઉચ્ચ માર્ગે લઈ જવામાં પોતાનું નિમિત્તકારણ જનણી, ધર્મજુદિએ દિવ્યવાણીના ઉકેલ માટે વિસ્તારથી તેના પૂર્વજ્ઞતાંતને જણાવવાની શરૂઆત કરે છે.

આ રીતે શસકાર શ્રી સીમંધરપ્રભુ અને હામગજેન્દ્રના ઉપકાર્ય-ઉપકારક સંબંધને ૨૫૮ કરવા માટે આજુ ભવનું વર્ણન શ્રી મહાવીર પ્રભુ અને શ્રી સીમંધર વિભુ સાથે સુસંગત કરતા હામગજેન્દ્રના પૂર્વભવ-વ્યાવર્ણનની પાંડિકા વર્ણવી મધ્ય ઉદ્ધાસની સમાપ્તિ કરે છે.

હવે હામગજેન્દ્રના પૂર્વભવનું વર્ણન તથા હામગજેન્દ્રે કરેલી અપૂર્વ આરાધના અને કેવલજ્ઞાનપ્રાપ્તિ આદિનું વર્ણન ચરમ ઉદ્ધાસમાં આવશે.

॥ કૃતિ શ્રી સીમંધરસ્વામિ શોભાતરંગે ‘પંચમ(મુંદર) મધ્યોદ્ધાસઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ ॐ अहं नमः ॥

श्री सीमंधर-शोभा-तरंग

(चरम उल्लास)

हरे मुनिवर पागेथी दिव्य वाष्पिनी प्रवासो सावणी, मोहदत्त
सयम लक्ष कामगजेन्द्र करी रीते याव छे, अने ते कामगजेन्द्र याव
भवमा श्री सीमंधरप्रभुना मुपथी पोताना
अरुम उल्लासना उपक्रम पूर्वभवो सावणी, वेगगपूर्व प्रभुमहो-
वीरदेव पासे दीक्षा लक्ष, अपूर्व आराधना
करी केवणज्ञान पागी, मोक्ष करी गीते लक्ष छे तेनु वर्णन आ
चरम-उल्लासमा आवगे

“हे भक्तानुभाव ! तने अचलाभा नाभना दिव्य वाष्पिनी
अष्ट रीते समझवा आगे तारा जे हुं पूर्व-वृत्तात कहुं छु, ते
ध्यानपूर्वक सावणी

मोहदत्ते सांभजेसी ^१आ न लगतक्षेत्रमा कोशस नामना
दिव्य वाष्पिनी मुनिवरे देशमा कोशला नगरीमा कोशस नामने
करेल छेलेलना प्रारंभ महाप्रतापी गन छे, तेने तोसलकुमार
नामने पुत्र छे, ते न नगमा नंदन
नामने श्रीमत्त शैल छे, तेने रत्नरेखा नामनी स्त्री छे, ते जन्नेने प्राण
कृता अधिक वहायी सुवर्णदेवा नामनी रूपे रंजना पण सौंदर्यने
महात कर्नागी पुत्री छे

जेकरा उत्तम धर्मा सञ्कारेथी विहीन गजपुत्र तोसलकुमार
अव-७६पछे विद्यता ते अष्टि-कन्याने जेष्ठ
व्यसियारी मोहित याव छे, अने पेथी अष्टिपुत्री पण उमर
तोसलकुमारनु लावक होछ अने जेनी माथे सगपण थयेव
गुप्तरीते छे ते अष्टिपुत्र व्यापारार्थे ह्म देशावरमा गयेव
हेमातरगमन होछ गजपुत्रना ३५ पं भोडी पडे छे, अने
कामदेवना ईमाद-ताप-शोषण-रतंल-

१ अर्थात् रात्र यता दिव्य वाष्पिनी उदयनी विस्तृत भादिति श्री रत्नप्रभुगुरि
रचित श्री कुवलयमाना कथा (चपु)ना जीम प्रस्ताव (पा ६६पीटर)मा छे.

સ મોહને પેદા કરનારા પાંચે બાળોથી પીડાતી સંદેહ-વ્યવહાર ચલાવી, કુલમર્્યાદા તેમ જ આર્થ-કૃત્રીન ગમળી તરીકેના સર્વ સંદેહો લુપ્ત કરનારી કામવાસના તૃપ્ત કરવા ગજપુત્રને પોતાના આવાસમાં ગુપ્ત માર્ગે બોલાવે છે, અને રાજપુત્ર પણ મોહાંધ જની લોહપવાદાદિને અવગળી ક્ષણિક સુખને મેળવવા સાદસ ખેડી આવે છે. આ રીતે અનુક્રમે આઠ માસ સુધી ગજપુત્રનો સમાગમ ચાલુ રહ્યો અને શ્રેષ્ઠપુત્રી ગર્ભવંતી થાય છે. સખી-જોના કહેવાથી દિકરીના દુરાચારની જાણ થતાં તેની માતાએ શેઠને વાત કરી, એટલે શેઠે રાજ પાસે જઈ ફરિયાદ કરી. રાજને મંત્રીદ્વારા તપાસ કરાવતાં પોતાનો પુત્ર જ અપરાધી જાણવાથી ન્યાય-રાજનીતિને વફાદાર રહી પ્રાણાંતદંડની સજા કરવા મંત્રીને હુકમ કર્યો. વિચાર-ચતુર મંત્રીએ ઉપાયોત્તરવડે રાજપુત્રને રમણનમ્રમિમાં લઈ જઈ ખાનગીમાં કહ્યું કે—“તમારા પિતાએ તમારા દુરાચારથી ક્રોધિત બની તમને મારી જ નાંખવાનું” મને કહ્યું છે, છતાં મારે તો તમે પણ શિરછત્રરૂપ છો, એટલે તમે અર્ધથી ગૂપચૂપ દેશાંતર ચાલ્યા જાઓ, ક્યાંય અહીંના રાજપુત્ર તરીકે જાહેર થતા નહિ”. રાજપુત્ર પણ મંત્રીની બલમનસાઈ અને કાર્પદક્ષતાની હાર્દિક પ્રશંસા કરતો તુરત ગુપ્તપથે ત્યાંથી નિકળી અનેક ગામ-નગરો વટાવી પાટલિપુત્રમાં જયવર્મણના સેવામાં રહ્યો.

હવે શ્રેષ્ઠપુત્રી શુભલક્ષ્મીદેવી પણ કુલ-મર્્યાદાને ન જાણે તેવું ભાવંકર-અનાચારનું પાપ પ્રગટ થવાથી, લોકોના, કુટુંબીઓના

અસહ્ય ક્રિટિકાર-તિરસ્કાર સહન ન થવાથી

તોસલકુમાર સાથે કરેલ ધરમાંથી જાની રીતે નિકળી ગઈ અને અનાચારથી શ્રેષ્ઠપુત્રીની રાજપુત્રને તેના પિતાએ મારી નાંખ્યાના

થયેલી દુર્દશા સમાચાર સાંભળી મોહની ધેણજાવરા પોતે

પણ મરી જવા તૈયાર થઈ; પણ ગર્ભવંતી

હોઈ કાલક્ષેપ કરવાના ઇરાદે જાનિતવ્યતાગતે પાટલિપુત્ર જતાં એક સાર્થની સાથે પોતે ચાલી, પણ ગર્ભનો સમય પરિપૂર્ણ થયો હોવાથી અને લોકોનો તિરસ્કાર, ગૃહપરિત્યાગ, માર્ગપરિશ્રમ, શરીર-સુકુમાલતા

આદિ અનેક કાગળોથી અનેકશુભ વધેથી પ્રસવકાળની આસન્નતાએ
 યત્ની અનેક વેદના-પીડાએ તેણીને વિદ્યવ દરી મૂકી અને સાર્થની
 મોખત પરાણે હોડવી પડી ભવંકર તથા વિકટ જંગલની ગહનતા અને
 માઠ અંધકારની ભયાનકતા તેમ જ પરમ-સુખી-અવધ્યાર્માં ઉછરેલી
 છતાં પ્રસવ જેવા કષ્ટગ્રમ્યે ભવંકર વેદનાઓમા આશ્વાસન દેનારના
 પશુ અભાવથી અતિ વિદ્યવ યર્ષ છાનીકાટ રુદન કરે છે, વિલાપ કરે
 છે. છેવટે લારણીઓના પ્રવસ આવેગથી સુવર્ણદેવા-મૂર્ચ્છિત-બેભાન
 યર્ષ જમીન પર પડી જાય છે. સુંદર મખમલની કોમલ તળાઈમાં
 સૂનારી શ્રેષ્ઠીપુત્રીની કાયા પથ્થર-કાંટાથી વ્યાપ્ત અટવીના
 ખડખડા ભૂ-પ્રદેશ ઉપર નિરાધાર થઈને પડી ! અહો શી
 કર્મની અદ્ભુત ગતિ !! અજ્ઞાન-મુક પ્રાણી પાપ કરતાં પાણું
 વાળીને ભેતો નથી, ક્ષણિક આનંદ-તૃપ્તિમાં ગાંડા-થેસો બની
 અપાર દુઃખરાશિને હાથે કરીને નોતરે છે અને તે દુઃખોના
 વિપાકને ભોગવવા દાણે પથ્થર-હેયાંને પણ પીગળાવી દે તેવી
 દયા-જનક સ્થિતિ અનુભવે છે. ખાઠ ચંદ્રના શીતલ કિરણો અને
 જંગલની શુદ્ધ-કંડી હવાથી ધીમે ધીમે ચૈતન્ય આવે છે, અને અદ્ય
 સમયમાં પુત્રપુત્રીના યુગલનો જન્મ થાય છે. સુવર્ણદેવાએ આવી
 પડેલા અપાર દુઃખોના પંજમાંથી છૂટવા મરણનો નિર્ણય કર્યો છતાં
 ક્રોમલ બાલકોની બાવી દશાનો વિચાર કરી યજ્ઞેશી બ્રહ્મને ધ્યાનમાં રાખી,
 નવી બાલ-હત્માની બ્રહ્મ ન થાય માટે મરણના વિચારને જતો કરી,
 ક્રાંત ગામની નજીક જઈ સરીરશુદ્ધિ કરવા માટે જલાશય પર જવાની
 તૈયારી કરે છે. તોસલકુમારના નામની મુદ્રિકા બાલકના ગલામાં અને
 પોતાના નામની મુદ્રિકા બાલિકાના ગળામાં નાંખી નવપ્રસૂત બાલક
 બાલિકાને પોકની જેમ કપડાના બે છેડે બાંધી ચોખ્ખા રથાને મૂકી
 વિંધ્યાચલની તળેટીના ઝરણામાં સ્નાનાદિ માટે જાય છે.

આ બાબુ નવજાત હોવાથી લોહીથી ખરડાયેલ બાલક-બાલિકાની તે કપડાની ગાંઠને લોહીની મંધથી આકર્ષિત થી નથી વિચારેલી એક વાદળ માસના પિંડની સુદ્ધિથી વચમાંથી મુચ્છાદેવાના નવજાત પકડીને લઈ ગઇ. રસ્તામાં ગાંઠ દીલી પડવાના શિશુયુગલની કર્મ- કારણે ઝોકરી પડી જાય છે, વાદળને ખગર સંજોગે થએલી પડની નથી અને પોતાના રથાને જવા પરિસ્થિતિ થોડીક આગળ વધી દશે, તેટલામાં શિકાર કરવા આવેલ પાટલિપુત્રના રાજા જયવર્માના

પુત્ર રાખરશીલે વાદળ સમજીને સચોટ તાડીને મારેલ બાલ્યથી તડકડીને તે વાદળ તરત મરી ગઇ. નજીક આવેલા રાજપુત્ર રાખર-શીલે વાદળના મોંઢામાં પકડેલ કપડાની ગાંઠમાં લોહીથી ખરડાયેલ છતાં ચંદ્રસમાન આહ્લાદકથી નવજાત શિશુને જોઈ આશ્ચર્યચકિત થઈ જળજીને તે બાળક સાથે રહેલી પોતાની સ્ત્રીને આપ્યો, અને શિકાર પ્રસંગે વાદળ પાસેથી પ્રાપ્ત થયો. હોવાના કારણે તેનું વ્યાઘ્રદત્ત નામ પાડ્યું, પણ કાલક્રમે ગોહની ઘેલછાબરેલી તેની વર્તણૂકથી લોકોએ તેનું મોહુદત્ત નામ પાડ્યું. આ બાબુ રસ્તામાં પડી ગયેલી પેલી બાલિકાને કાર્યપ્રસંગે તે બાબુ નિહળેલા પાટલિપુત્રના રાજા જયવર્માના રાજદુતે દીડી, અને થોડા અટકીમાં નિરાધારરૂપે પડેલ 'કરુણાજનક નવજાત-દશાવાળી તે બાલિકાને લઈ સાથે આવેલ નિઃસંતાન પોતાની સ્ત્રીને આપી તેણીની સવા શેર માટીની ઉણપના લીધે થતી ચિંતા દૂર કરી, અને 'વનદેવતાએ એકનિષાધૂર્વક સ્વામીની વફાદારી-પ્રમાણિકતાથી પ્રસન્ન થઈ જાણે કૃપા કરી અમારી માનસિક ચિંતા દૂર કરી' એટલે તે બાલિકાનું વનદત્તા નામ પાડ્યું.

આ પ્રમાણે કર્મસંયોગે અને ભવિતવ્યતાની પ્રબલતાએ માતાથી વિખૂટા પડેલ અને માતાના પંજામાં સપડાયા છતાં નવજાત શિશુ-યુગલ પૂર્વસંચિત પુણ્ય રશિના બલે થોડાં રથાને સુરક્ષિત પહોંચી ગયું, અને તુરંત માનવીએ-શુભાશુભ કર્મના

અલ દિપર જ મેળવાતી અને ટક્તી પૌદ્ગલિક મુખ-દુઃખની
ગામઝીમાં-કંઈક કાઢેલા અહંભાવના ભૂતને નિર્થક સ્વચ્ચું,
તેમ જ “રામ રાખે તેને કોણ ચાખે” ની લેકોહિતને ચરિ-
તાર્થ કરી

આ જાનુ મુવર્ણદેવા શરીરશુદ્ધિ કરીને પાછી આવી, પણ
યોગ્યધાને કપડામાં બાંધીને મહેલ પોતાના નરગત શિશુપુગલને ન
જોવાથી વજ્રહતની જેમ એકદમ મર્ચિત
મુવર્ણદેવાનું પોતાની ધાવ છે શીતલ પવનથી ભાનમાં આવ્યા
જ પુત્રીની ધાઈ તરીકે પગ પોતાના માથે વીતી ગયેલ દુ ખોની
પાદસિપુત્રમાં રાજદૂતને પગપગના વિચારથી ભ્રમિત જેવી બનેલી
ત્યાં રહેલું, કર્મની તે મુવર્ણદેવા અનેક પ્રકારે વિલાપ આદિ
અજબ ઘટના કરે છે જેવડે કચચિત્ત મનને મ્વચ્ચ કરી
જગ આગળ આવે છે ત્યાં વાનણના પગલા

જોઈ બન્ને બાલક વામણે માર્ગનો પ્રત્યક્ષસિદ્ધ નિર્ણય કરી હૃદયને
વજ્રસમ કંઠેલું કરી પામેના કોઈ જોડામાં ભગવાડણને ત્યાં આવી ભરવા-
ડણે પણ તેની મુખાકૃતિ પથથી જ ગલમાં ભૂલી પડેલ કોઈ સાગ ધગ્ની
કન્યા સમજી, પોતાની દિકરી જેવું બ્હાવ બતાવી આસરે આખી તેણીના
મનનું સાંત્વન કર્યું થોડા દિવસ ત્યાં ન્હી ગામ-નગરમાં ભટકતી તે
મુવર્ણદેવા કર્મસંયોગે પાદસિપુત્રમાં તે જ ગજદૂત (કે જેને ગરતા-
માથી વાધણે પકડેલ કપડાની ગાંઠમાંથી સરી પડેલી છોકરી મળી
આવેલા)ના ઘરે આવી પહોંચી આજીવિકાને માટે તે દૂતને ત્યાં દૂતની
ઓના કહેવાથી વનદત્તાના પાલન-પોષણ માટે ધાઈ તરીકે ગઈ
અનેક પ્રકારે વનદત્તાનું પાલન-પોષણ દૂતની છોકરી સમજીને કરે છે,
પોતાના તો બન્ને બાલક વામણ આઈ ગઈ છે એમ જ ગલમાં વામણના
પગલા નજરે નિહાળી તેણીએ નિર્ણય કરેલો છે, એટલે પોતાની પુત્રી
તરીકેની શકા જ ક્યારેય આવે ? કર્મના ઉદયથી મુદ્દ બનેલી અને

તે જ ભવના ભયંકર સેવેલા અનાચારના પાપની સગ્ગ ભોગ-
વનારી તે ગિચારીને અઘટિત ઘટના કરનાર કર્મની વિચિત્ર
ગતિનો ખ્યાલ ક્યાંથી આવે ? સુવર્ણદેવાની દેખરેખતજે વનદત્તા
ક્રમે કરીને મોટી થાય છે, અનેક કલાઓમાં કુશલતા મેળવી મુંદર
યુવાવરથાના વિકાસથી યુવાનોના ચિત્તને આકર્ષનારી નિવડે છે.

તે જ નગરના રાગતો પુત્ર રામરશ્મીલનો મોહુદત્ત નામનો
કુંવર (જે કે સુવર્ણદેવાની કુલિથી વનદત્તાની સાથે જ જન્મેલ છે,)

જેની મોહુદત્તને જાણ નથી) તે વનદત્તા (જે

વનદત્તાનો મોહુદત્ત પર કે મોહુદત્તની સમીખ્ડેન થાય છે કર્મસંગોગે

અતુરંગ અને વાધણના મુખથી સરી પડી રાગદત્તને ત્યાં

મોહુદત્તના હાથે મોટી થયાનું મોહુદત્તની જાણમાં નથી)ના

તોસલકુમારનો ઘાત રૂપ પર વસંતકીડાના પ્રસંગે ઉદ્યાનમાં

દષ્ટિમેલાપક થયે આસક્ત થાય છે વનદત્તા

પણ કર્મવશ અચાન દશામાં મૃદ્ધ થયેલી પોતાના સગાભાઈ તરીકે નહિ

જાણતી મોહુદત્ત પર આસક્ત થાય છે. સાથે રહેલ સુવર્ણદેવા

ખન્નેના મનોભૂત ભાવોને જોળાળી વસંતોત્સવ વીત્યા પછી એકાંતમાં

મોહુદત્તને આવવાનો સંકેત કરે છે. વસંતોત્સવ પછી સુવર્ણદેવા

સાથે વનદત્તા પોતાની વાસના તૃપ્ત કરવા શહેરમાંથી નિકળે છે તે

સમયે તોસલકુમાર (કોશલદેશના રાજાનો કુંવર-જેને કે સુવર્ણદેવા

સાથેના વ્યભિચારથી તેના પિતાએ પ્રાણ્તાંતદંડની સગ્ગ કરેલ, પણ

કાર્યદક્ષ મંત્રીની સલાહથી બચી જવા દૂર દેશાવરમાં આવી પારલિપુત્રના

રાજાની સેવામાં રહેલ છે તે) તે વનદત્તાને જોઈ વ્યાવહારિક સંબંધે

પોતાની સગી પુત્રી છતાં કર્મના વિપાકમાં મૃદ્ધ બનીને તેણી ઉપર

મોહાંધ બને છે, અને કાર્યાકાર્યનો તથા બાલિકાનો પોતાના પર પ્રેમ

છે કે નહિ તેનો પણ વિચાર કર્યા વગર તરત જ તેણીની પાછળ જાય છે,

અને સુવર્ણદેવાએ મોહુદત્તની સાથે નક્કી કરેલ એકાંત રથલે પહોંચ્યા

પછી લોક-લાજની પણ અવગણતી કરી તે તોસલકુમાર કર્મના દંડમાં

નાટકિયાની જેમ નાચતો કામાધીન ગતી સગી પુત્રીને નિયમવાચના તુમ કવવાની પ્રાર્થના કરે છે અને પ્રાર્થનાનો ભગ કવવામાં તનવાગની ધમકી આપે છે વનદત્તા તો મોહુદત્ત પર આસક્ત હતી, વળી “પગણે પ્રીતિ થાય નહિ”ની કહેતી મુગ્ધ તવવાગના બેરે પ્રેમ કવવા માગતા તે નફ્ટ નગધમના પાશમાંથી ફૂટના ‘દોડો-ધાલો’ની ખૂમગણ મચાવે છે, એટલે સકેત કર્ના મુગ્ધ આવી ગહેનો મોહુદત્ત બચાવત બની ફાઈ અમનાની ચીસ સાંભળી મોડતો તરત ત્યાં આવી પહોંચે. અને પોતાની પ્રેમિકાને તવવાગની ધમકી મતાની ફસાવનાર તોસલકુમાર- (જે કે પોતાનો સગો બાપ છે પણ પોતાને ખમગ નથી) ને તવવાગની ઝપાઝપમાં ગમચણ કરી દે છે સુવર્ણદેવા પણ જેની પાછન કુલની લાજ મર્યાદા વેગળા મુકી માગપ કુટુંબિયોના બહાલને વિસારે મુક્યુ, ઝલિધી છનકાતા અશ્વર્થપૂર્ણ ધમને હોડી જમવમાં બટકતી બની ખીજને ત્યાં દાસીપણુ ગીકાર્યું-તે તોસલકુમારને ઘણા વર્ષથી નાહ ભેયેલ તેમ જ તેને તો તેના બાપે મારી નખાવેન છે એવો નિર્ણય હોવાથી ઓગળી શકા નહિ ઉનદુ મોહુદત્તે મારી નાખ્યો તે સાગ ક્યું એમ માનવા લાગી અહો શી કર્મની નિર્દોષતા છે! એક જ ભવમાં કર્મધીન મૂઠ અમભાઓ ભણ્યે અજાણ્યે પણ દેના ભયદર અકૃત્યો કરી બેસે છે બાદ સુવર્ણદેવા નેનના ઇશાગથી સગા બાઈ બહેનને વાસના તુમ કવવાની સમતિ આપે છે, અને મોહુદત્ત કામકીડાની તૈવારી કરે છે, નેટલામાં દિવ્ય વાણી સંભળાય છે, અને ચક્રિત ચક્રને મોહુદત્ત બોવનાગની તપાસ કરે છે પછી જે બન્યું છે તે તુ બણે જ છે.

આટલા વૃત્તાત ઉપરથી તુ સમજી શક્યો હોઈશ કે “મોહુદત્ત તે તુ પોતે જ છે, તવવાગના એક ઝટકે જેને ધમસદને પહોંચાડી પ્રતિ અર્ધને મ્હાત કવના સતોષ અનુભવે-તે દિવ્ય-વાણીના ઉકેલ- તોસલકુમાર તારો સગો પિતા હતો, અને નેના પર આસક્ત થઈને ઘેલો બન્યો છે તે વનદત્તા તારી સગી બહેન, અને આ

જ્યાં કામમાં મંપૂર્ણ પ્રેરણા કરનાર, આગળ પડતો ભાગ ભજવનાર સુવર્ણદેવા તે તારી અને વનદત્તાની સગી માતા છે, એટલે યોગી દિવ્ય વાણીમા સૂચવાયેલ—સગા બાપનું સગે લાધે ખૂન કરી માતાની સમક્ષ બંહેન સાથે બલિચારની—વાતમાં તને દરે શો વિસંવાદ જણાય છે ?”

મોહદત્ત, સુવર્ણદેવા અને વનદત્તા ઉપર મુગ્ધજનો જતાંત મુનિવર પાસેથી સાંભળી લક્ષ્મણ અને પાપના પશ્ચાત્તાપથી અધામુખ બની મુનિવરના જ્ઞાનગુણની અનુભોદના કરી

ભવનિર્વિણ્ણ બનેલ ભયંકર પાપમાંથી જન્મી ગયા હોવાના કારણે મોહદત્તની પ્રાર્થના પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યા, અને અજ્ઞાન અને મુનિવરે કરેલ કેટલું ભયંકર છે, અજ્ઞાન અંધકારમાં ખુલાસો વિવેકચક્ષુહીન આથકતા પ્રાણીઓ કેવા

કેવા અણજાજતા કામો કરે છે એવું છે

તેનો ખ્યાલ કરો “અજ્ઞાનં સ્વલુ મોઃ કણ્ઠમ્” “અતનંદુઃસ્વ-
વૃક્ષાણાં મૂળમજ્ઞાનમેવ ચ” આદિ સુભાષિતોની મહાર્થતા સમજ્યા. પછી મોહદત્તે પશુમતિ કરતાં પણ અધમ કક્ષામાં લઈ જનાર ભયંકર પાપોનું પ્રાવધિત કરવા અને અજ્ઞાનરૂપ મહાન દોષને દૂર કરવા સર્વજ વીતરાગ પ્રભુનું આનંદચિત્તે શમ્ય સ્વીકારવા દીક્ષા-આરિત્ર-સંયમની પ્રાર્થના મુનિવરને કરી, એટલે જોગના નિર્મલ દાંતોની જ્યોત્સ્ના જોલની વખતે હારની પ્રભા સમાન ફેલાઈ ગય છે, તથા જોમની સુંદર સ્વામલ મોહક રૂપસૃષ્ટિ જાણે જગતના ત્રિવિધ તાપને શમાવવા મેઘમાલા કેમ ન હોય ? અગર મુકિત-આલાને આકર્ષણ-વશ્ય કરવા શ્રેષ્ઠ કામળ કેમ ન હોય ? એવા અનુપમ સુંદર રૂપનિધાન છતાં મોહસમુદમાં નહિ ડૂબનાર પણ નાવની જોમ-સ્વ-પરતારક, અને વાણીરૂપ વજ્રથી જગતના પાપોનો ધ્વંસ કરનાર તે મહામુનિવર પશ્ચાત્તાપ અને ભવનિર્વેદની બાવનાથી તરખોળ બનેલ મોહદત્તને જણાવે છે કે—“મહાનુભાવ ! તમારી માંગણી વ્યર્થ છે, પણ હું તો ચારણ-લખિંવારી સાધુ છું, હું ગચ્છની મર્યાદાથી પ્રતિબદ્ધ નથી, એટલે

‘દીક્ષા આપવાનો અધિકાર મને નથી હું તો લખિંધળે આકાશ-

૧ અહીં મોહદત્તે કરેલ દીક્ષા માટેની પ્રાર્થનાના જવાબમાં “આરણ્ય-લખિંધારી સાધુ હોવાથી હું દીક્ષા ન આપી શકું” તેમ મુનિવરે જણાવ્યું છે. આ કૃપરથી આરણ્યલખિંધારીઓ દીક્ષા ન આપી શકે તેવો સિંધાત રત્ની મહાય પણ તેને માટે યોગ્ય શાસ્ત્રોના પાઠનું સમર્થન ન મળે ત્યાંમુધી રાસકારની કથાવસ્તુના પ્રસંગ પછી તેવો સિંધાત સ્થિત કરવો ઉચિત ન ગણાય. એ માટે અતિ પ્રયત્નપૂર્વક ગવેયણા કરવા છતાં તથા કેટલાક બહુકૃત-વિદ્વાનને પૂછતાં શોધ્યા શાસ્ત્રાક્ષરો આ માટે મળ્યા નથી. તપાસના પશ્ચિામે વિક્રમની તેરમી સદીના ઉત્તરાર્ધ કે ચૌદમી સદીના પ્રારંભમાં થયેલ શ્રી રત્નપ્રભસૂરીશ્વરજી મહારાજશ્રીએ વિ. સ. ૮૩૫ માં દાક્ષિણ્યચિન્હાંકિત શ્રી ઉદ્યોતનસૂરીશ્વરજી મહારાજે રચેલ ૭૩૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ કુવલયમાતા કહા (પ્રાકૃત) પરથી બનાવેલ સંસ્કૃત કુવલયમાતાકથાં (અષ્ટ) (જે કે આજ કામગજેન્દ્રની કથાના મૂળ આકારરૂપ છે)ના બીજ પ્રસ્તાવ (પા. ૮૨, પ. ૫) માં આરણ્યમુનિ દીક્ષા ન આપી શકે તે વાતને કઈ સમર્થન કરનાર નીચે મુજબના અક્ષરો મળ્યા છે.

“યદહં ચારણશ્રમણો ન ગચ્છપ્રતિબદ્ધસ્તેન તત્ર વ્રતં
દાતુમનીશઃ” ॥

બાવાર્થ—જે કારણથી હું આરણ્યશ્રમણ ગચ્છપ્રતિબદ્ધ નથી માટે તને દીક્ષા આપવા હું સમર્થ નથી.

જો કે આમાં કહ્યું દીક્ષા ન આપી શકવાના હેતુ તરીકે ગચ્છની મર્યાદાથી બહાર હોવાનું સૂચ્યું છે, પણ તે સિવાય તેમનો તેવો કલ્પ છે કે સામાયારીનું નિયત્રણ ॥ વગેરે ભુદ્ધિને સતેષજનક કોઈ હેતુ સમાયેવ નથી.

આ સિવાય જિનકલ્પથીઓ માટે દીક્ષા ન આપવાનું સ્પષ્ટ વિધાન મળી આવે છે, તેમ આરણ્ય-શ્રમણો માટેનું સ્પષ્ટ વિધાન જાણમાં નથી. પ્રયત્ન કરવા છતાં મળેલ નથી, કોઈના ખ્યાલમાં હોય તો સૂચવવા વિનંતિ છે.

રાસકાર તો આ સ્થલે માત્ર “હું યતી છું આરણ્યશ્રમણો, તેણિ નાપૂ” દીપ્ય સહી ” આટલા સંખે જ જણાવે છે, માટે વિશેષજો આ પર વધુ પ્રકાર પાડવા બ્યાનમાં રાખે.

માર્ગે પરમ પાવન ત્રણે જગતમાં અન-વશ્રેષ્ઠ લોકોત્તર ભવંદર પાપીઓને પણ ઉદ્ધારનાર, જેના ઠાંકરે ઠાંકરે અનંત આત્માઓ સિદ્ધિએ ગયા છે એવા તીર્થાધિરાજ શ્રી સિદ્ધાચલ પુંડરીકગિરિ-તીર્થે યાત્રા માટે જતો હતો ત્યાં મેં અવધિજ્ઞાનના બલે તારા દાઢે અગ્નિપુરે પણ પિનૃદત્યાનું પાપ થયાનું જોયું અને ભગિની-અભિચારના ભવંદર ખીજ પાપમાં તું પ્રવર્તવાની તૈયારીમાં હતો, ખરેખર અજ્ઞાનવશ મૂક પ્રાણીઓ આમ દુષ્ટત્વે કરી જીવનમાં દુઃખનો દાવાનલ સળગાવી મૂકે છે અને પછીથી હાય-વોય કરે છે, એટલે તને પ્રતિજોધવા હું આજે છું. હવે તો હું શ્રીસિદ્ધાચલની જાત્રાએ જઈશ કારણ કે-જાની ભગવંત રામચંદર-મહારાજ નીચે મુજબની “પકાર” થી સફ થતી તેર વસ્તુઓ મહાન પ્રવચના સંયોગે જ મળતી જણાવે છે—(૧) શ્રી પુંડરીકગિરિ, (૨) પાત્ર, (૩) પ્રભુ-પરમેશ્વર, (૪) પરમેષ્ઠી, (૫) પશુપણા-સંવત્સરી પર્વ, (૬) પચ્ચમાણુ-વિરતિ, (૭) પૌષધ, (૮) પૂજા, (૯) પ્રતિકંભણ, (૧૦) પ્રતિલેખના, (૧૧) પ્રમાજ્ઞના, (૧૨) પોષી-જ્ઞાન, (૧૩) પાખી-આ તેર દુર્લભ વસ્તુઓ પૃથ્વીને પાવન કરનાર મહાપુરુષો જ પામે છે. એટલે પરમ પવિત્ર તીર્થાધિરાજની યાત્રાએ જઈ છું, અને તમે કૌશાંબી નગરીમાં ધર્મનંદન મુનિવરની પાસે જશો, એટલે તેઓ તમને દીક્ષા આપશે.” આમ કહી ચારણ મુનિ આદ્યશમાર્ગે દુરત શ્રી સિદ્ધાચલની યાત્રાએ ઉપડી ગયા.

હવે મોહદત્તે સંસારથી વિરક્ત બનીને ચારણમુનિની સૂચના મુજબ કૌશાંબીનગરીમાં જઈ. ધર્મનંદન મુનિ પાસે જઈ વિનય-પૂર્વક સંવમની પ્રાર્થના કરી. મુનિવરે પણ મોહદત્તની દીક્ષા અને યોગ્ય જાણી દીક્ષા આપી. સંવેગ લાવનારથી દેવલોકમાં ઉત્પત્તિ ભાવિત મોહદત્ત મુનિ નિતાંત દુઃખને આપનાર કર્મનો ક્ષય કરવા માટે ઉત્કૃષ્ટ વિકટ તપસ્યા આદિ કરી નિર્મલ સંયમ પાળવા લાગ્યા, સાથે ખીજ

૧ ચાર મુનિઓની ધર્મવૃદ્ધિકર કલ્યાણકારી સોગત મળી જવાથી વિશેષ નિર્મલ આરાધના કરી અનુક્રમે આયુક્ષ્યે કાળ કરી સૌધર્મ નામના પહેલા દેવલોકમાં પદ્મ નામના વિમાનમા મોહુદત્તમુનિ પદ્મકેસર નામના દેવપણે ઉત્પન્ન થયા સહચારી ધર્મમિત્ર અન્ય ચાર મુનિઓ પણ તેજ દેવલોક અને તે જ વિમાનમાં પદ્મપ્રભ-પદ્મસાર-પદ્મવર-પદ્મચન્દ્ર નામના દેવ થયા. પાંચે દેવો સગળી ઋદ્ધિ-વૈભવવાળા પૂર્વજન્મના ધર્મસ્નેહથી સંકળાયેલા આનંદપૂર્વક સાથે ક્રીડા કરતા કાળ-નિર્ગમન કરે છે.

એકદા તે પાંચે મિત્ર-દેવોએ અચાનક ઘંટાનાદ સાંભળી તપાસ કરી તો ભરતક્ષેત્રની વત્તિમાન ચોવીશીના પંદરમા તીર્થંકર શ્રી

ધર્મનાથપ્રભુના કેવલજ્ઞાનમહોત્સવ પ્રસંગે

શ્રી ધર્મનાથપ્રભુના પ્રભુના સમવસરણુમાં જવા માટે દેવોને સમવસરણુમાં મૂયક- સાવધાન થવાનું જાણ્યું એટલે હરખભેર રાજનો પ્રસંગ-ઈંદ્રાદિકો- ત્યા ગલા થકા તે દેવોએ ધર્મનાથપ્રભુને એ કરેલ બહુમાન ભાવથી નમસ્કાર કર્યા, અને અસંખ્ય

દેવોના સમૂહથી વીટલાયેલા સૌધર્મે-

ન્દની સાથે પ્રભુ પાસે આવી (તે પાંચ દેવમાંનાં) પદ્મસાર નામના દેવે કન્દ્રમહારાજની આગા લઈ ભક્તિપૂર્વક સુંદર સમવસરણુની રચના કરી. પ્રભુએ મેઘગર્જનાની જેમ ગંભીર સ્વગ્વડે સુંદર ધર્મદેશના આપી, જે સાંભળી પદ્મકેસરાદિ પાંચે દેવો ધર્મબીજનું વપન પાપણ કરનાર પરમસર્વેગની ભાવનાથી પ્રમુદિત બન્યા. એટલામાં શ્રી ધર્મનાથપ્રભુના આઘગણધરે વિનયપૂર્વક નમસ્કાર

૧ અહીં મોહુદત્ત મુનિના સહચારી તરીકે સૂચવાયેલા અન્ય ચાર મુનિઓના વંડુ પરિચય અને સજગ માહિતી માટે કુવલ્લભાક્ષા કથા (સંસ્કૃત ચંપૂ) જુઓ. આ પાંચની વાર્તામાં જ આખી કથા સમાપ્ત થાય છે, ત્યાં આ ચાર મુનિઓ ચંક્રોમ-માનભટ-માયાદિત્ય-લોભદેવ નામથી સંબોધાયા છે. આ ચારેના જીવનની પૂર્વભૂમિજ્ઞાનો પરિચય શ્રી કુવલ્લભાક્ષા કથા (પ્રસ્તાવ ૨, પા. ૩૫ થી ૬૮)મા આપેલ છે.

કરી પૂછ્યું કે—“આ સમયસરણમાં સદુથી પહેલાં મોક્ષે જનારો આસન્નસિદ્ધિ બન્ધ પ્રાપ્તી કોઈ છે ખરો!” પ્રભુએ જણાવ્યું કે—“જો, તારી પાસે નિર્ભય રીતે ચાલ્યો આવતો, પૂર્વજન્મનું અમરણ થવાથી પરમસંવેગની જાવનામાં ચડેલો, મારા દર્શનથી પરમસંતોષને પામેલો, હર્ષના આંસુ વહાવતો જે મૂષકરાજ-ઉદ્ધર આવી રહેલ છે, તે મુર-સુરનરોથી બચેલી આ આખી પર્વદાના સર્વ પ્રાણીઓ અને તારા મારા કરતાં પણ વહેલો મોક્ષે જવાનો છે.” આ સાંભળી બધાપતી વિસ્મય-દૌતુકની લાગણી બરેલી દષ્ટિ તે મૂષકરાજ પર પડી, એટલામાં પેનો મૂષકરાજ પણ આંતરિક ભક્તિ-અદુમાનને વ્યક્ત કરતો પ્રભુના પાદપીઠમાં વિનમ્રભાવે આજોટવા માંડ્યો અને સ્વભાષામાં પ્રભુની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો કે—“હે પ્રભો! જગતના ઉદ્ધારક વિભો! તારી આજ્ઞાને વિરાધનારા અજ્ઞાની પ્રાણીઓ ચારે મતિમાં નિરંતર પશ્ચિમણ કરતા વિવિધ કષ્ટોને સહે છે.” આ પ્રસંગ જોઈ સૌંદર્યેન્દ્ર વિસ્મય-દૌતુકની લાગણીઓ સમાવરા તથા સદુ કરતાં પ્રથમ આ તિર્થંચરતિનો છવ મોક્ષે કેવી રીતે જશે? ઇત્યાદિ સંશયને દૂર કરવા વિનિત-ભાવે પૂછે છે કે—“હે સ્વામિન! આ મૂષકરાજ કોણ છે? કેવી રીતે આપના કરતાં પણ પ્રથમ મોક્ષે જશે? કૃપા કરીને આનો ખુલાસો જણાવી તિર્થંચરતિ ચેતિમાં છતાં મદાન પુણ્યાત્મા આ જાણુક પ્રાણીની સુભગ-જાગૃધતાનો પરિચય આપો.” પ્રભુએ પણ રમૂષકરાજનો પૂર્વજન્મ,

૧ મૂષકરાજે કરેલી સ્તુતિનો મૂળ શ્લોક શ્રી કુવંતયમાતા (પ્રસ્તાવ ૩ પા. ૧૨૬)માં નીચે પ્રમાણે છે.

“તવાજ્ઞાલોપિનો યેડત્ર. લોકત્રયશિરોમણે ! !

જાયન્તે જન્તવો દૂરં, દુર્ગતો તે અમન્તિ તે ॥૧॥

૨ મૂષકરાજના પૂર્વજન્મ વિની માહિતી-મોટું જીવો પરિશિષ્ટ ચોથું, વધુ પરિચય શ્રી કુવંતયમાતા (પ્રસ્તાવ ૩, પા. ૧૨૨ થી ૧૨૯)માંથી મેળવો.

કરેલી સચમવિગધના અને આચનમન્યતાને લીધે લઘુકર્મતાને સૂચવ-
નાર ભાવિનુ લગ્ય જીવન વગેરે જણાવ્યું, એટલે સર્વ શ્રીતાગમો
પ્રભુશાસનની મહત્તા અને આગધકોની જોખમતારી સમજી “આજ્ઞા-
રાદ્ધા વિરાદ્ધા ચ, શિવાય ચ મવાય ચ” ના ગૂઢ-પરમ-ગૂઢ-
અને પામી શકવા. જાદ સૌધર્મેન્દ્ર ત્રિલોકનાથ લોકોત્તર પુણ્યશાસ્ત્રી
તીર્થંકરપ્રભુના અમુખે પ્રશંસિત થવાના સૌભાગ્યને મેળવનાર
મૂપકરાજને હાથમાં લઈ સગવડગણુમા ગહેવ અસંખ્ય દેવો કોડો
મનુષ્યો સમક્ષ-“ તું ધન્ય છે! કૃતાર્થ છે! તારે બેડા પાર થઈ
ગયા! તિર્યંચ જેવી અધમ જાતિમાં છતાં પ્રભુના મુખથી તારું
ઉજ્જવલ ભાવિ સાંભળી ગણુધરાદિ મુનિઓ અને અન્ય ધર્મશાસ્ત્રોને
પણ તું રૂપદણીય-પ્રશંસનીય બન્યો છે! વાહુ! વાહુ! ધન્ય છે
તારા આત્માને”-આદિ ધર્મપ્રેમને સચવતા શબ્દોથી તેનો સત્કાર
કર્યો જાદ ઈન્દ્રમહારાજની જેમ જધાએ તે મૂપકરાજને હાથમાં લઈ
વિવિધ પ્રશંસાના શબ્દોના ફૂલોથી નવાજ્યો.

ઉપર મુજબ મૂપકરાજના જીવન-પ્રસંગો સામળી પદ્મપ્રભ દેવે
પ્રભુને વિનવપૂર્વક પૂછ્યું કે-“અમે પાચે જણા બન્ય છીએ કે
અભવ્ય?” પ્રભુએ કહ્યું કે-“તમે પાચે બન-
મૂપકરાજનો પ્રસંગ તેમજ સુલભગોધિ છે” સુલભગોધિ
સાંભળી ભવાંતરમાં શબ્દ સામળીને જોધિનુ ફલ મોક્ષ ક્યારે
ધર્મ-પ્રાપ્તિ કરાવ-મળશે તેનો નિર્ણય કરવા પદ્મપ્રભ દેવે પુનઃ
વાતો પાચે દેવોએ પૂછ્યું કે-“હે વિભો! અમે સુલભગોધિ તો
કરેલ સકેત ખગ, પણ જોધિના ફલરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ
અમને ક્યારે થશે?” પ્રભુએ કહ્યું કે-“આજ-
થી જોયા બવે તમે પાચે સાથે મોક્ષે જશો.” આ સાંભળી પાચે દેવો
પ્રસન્ન થવા પણ દેવભવમાથી ચલ્યા પછી વચકા તણ બવેમાં,
સમ્યક્ત્વ-ગોધિ-પ્રાપ્તિ સુલભ-મગલ અને એટલે પદ્મકેસરાદિ દેવો પરપર

પ્રથમ અવેલાને પાછળવાળો જરૂર આવી ધર્મ પમાડે એવા દંડ સંકેતપૂર્વક તદ્દનુદ્ધલ સામગ્રીનું વિધાન કર્યું.

‘હે ગાજના! તે પદ્મકેસરદેવ અવીરાજપુત્ર થાય છે અને પૂર્વભવના સંકેતિત મિત્ર-દેવના પ્રવાસથી પ્રતિગોષ પામી, દીક્ષા લઈ પુનઃ દેવલોકે જાય છે. ત્યાંથી અવીર આ કામગજેન્દ્રકુમાર કામગજેન્દ્રના પૂર્વભવનો થયેલ છે. પૂર્વભવના સંકેત-પ્રતિગા પ્રમાણે ઉપસંહાર પ્રતિગોષ કરવાની ફરજને અદા કરવા આ પાસે બેઠેલ જ-ને દેવો વિષયવાસનામાં આસક્ત બનેલ કામગજેન્દ્રકુમારને ધર્મપ્રાપ્તિ કરાવવાના શુભ આશયથી વિદ્યાધરી-બિંદુમતી-પરણવાની વાત આદિની માયા બતાવી આ બહાને અહીં મારી પાસે લાવેલ છે.”

આ પ્રમાણે હે પ્રિયગ્રુમુંદરી! મારા પૂર્વના ચાર ભવોનો વૃત્તાંત શ્રી સીમધરપ્રભુએ કહ્યો, તે સાંભળી વિનંતવાવનત-મસ્તકે પ્રભુના જ્ઞાનાતિશયને અનુલક્ષી પ્રભુને મેં નમ-કામગજેન્દ્રનું સંશય રહ્યું ક્યો અને જ્યાં માયું ઊંચું કર્યું ત્યાં દૂર કરવા પ્રભુ મહાવીર- તો હું અને પોતાને તારી પાસે રહેલ જોઈ રવામી પાસે જવું છું. હે સુંદરી! પ્રભુના અમૃતગુણ વચનો હજી વાદ છે, હજી ત્યાંનો રમણીય દેખાવ નજર આગળ તરવરે છે, અચાન-મોહની મિથ્યાવાસનામાં બટકવું કુદ્ર મન હજી શંકાકુલ થઈ નવ-નવા તો જગતે છે કે “શું ?” દશે ? કે કેવલ સ્વપ્નસૃષ્ટિ કે ઉદ્દગલ કે નિભાસ છે ? રામાય નજર નયું છે, અને ધડીકમાં નજર તો મનને વાક્ષિત કરે છે કે—વાસ્તવ મેં સં ન નજર મનને નજરકર્મ મતીર્થપતિ મેં સં ન સો- , ગાંબીર્થ

યુણ્થી સૂર્યસમ, મન ઇન્દ્રિયત આપવામા કુમેઝ ભડારી જેમ ઉદાર,
 ઔશ્વમાં ઇન્દ્ર ક્રૂતા ચદિયાતા, કામદેવની જેમ સુદૃઢ, સુધાને પણ
 શીક્રી કરનાર મધુર વાણીનાગા, લોકોત્તર જયવાળા, જ્ઞાનના વિશાળ
 સમુદ્ર, મેરુપર્વતની જેમ અતિશય ધીર અને યગ-પાખડોરૂપ શિનાળોના
 મૂથને ત્રાસ પમાડી નસાડવામા કેશરી-ચનગજ તુલ્ય છે, આવા જ્ઞાન
 દિવાકર સર્વવ્ય-પ્રભુની હવાતિ જતા મારે આવા સશયના ઝોળામા
 ચિત્તને વ્યાકુલ કરવાની જરૂર શી ? મારે હું પ્રિયે ! હું હમણા જ
 પ્રભુ પામે જઈ આ બાળતનો નિર્ણય કરી જઈ પ્રભુ કહેશે તે વાત
 યથાર્થ જ હોય, એમા કોઈ મીન-મેખ હોઈ શકે જ નહિ, કાગળ કે
 નિષ્કારણ જગત્વત્સલ પરોપકારી પ્રભુ ભગવંત ભગ્યાત્માઓને
 અજ્ઞાન-મિથ્યાત્વના અવકારમાંથી ઉદ્ધરવા જ ખરેખર અવ-
 તર્થ હોય છે!!! જગત્માં મહાપુરુષો પરોપકારમાં રક્ત રહી
 જાતે કષ્ટ વેડીને પણ બીજાનું ભણું કરી દેવાના અસિધારાસમ
 વ્રતને પાલનારા હોય છે. તેઓની જનનીઓ પણ જગતને
 વંધ બને છે, બાકી પોતાના સ્વાર્થમાં વાંધો જરા પણ ન
 આવવા દે અને બીજાનું કામ કરી દેવા તૈયાર હોય છે તેઓ
 સામાન્ય કક્ષાના જાણવા, પણ જેઓ લેવા-દેવા વગર સાહુજિક
 વૃત્તિઓને આધીન બની પોતાની સ્વાર્થસિદ્ધિ માટે “Buy,
 Borrow or Steal” (ખરીદી લાવો, ઉઠીનું લાવો કે
 ચોરી કરો)ના સિદ્ધાંતને આદર્શમાં રાખી બીજાને હાનિ
 પહોંચાડે છે, હન્સાનિયતના અદ્ભુત હન્સાઈને પણ ધ્યાનમાં
 રાખતા નથી, અને અપકીર્તિનો પણ ભય નથી રાખતા-આવા
 અંધમાયરણુવાળા મારે ક્યા શબ્દો પ્રયોજવા ! તે ધ્યાનમાં
 આવતું નથી અને જેઓ વિના સ્વાર્થપણે બીજાનું બગાડવા

તેયાર હોય છે તેવાઓને તો સંબોધવા આ ચર્મમય હલ પણ થ'લી-થરથરી ઊઠે છે, પ્રભુ! પ્રભુ!! આવા મોહમૂઢ આત્માઓનો ઉદ્ધાર કેમ કરીને થશે? એટલે ત્રણે જગતના પ્રાણીઓ સાથે અપૂર્વ મૈત્રીભાવ ધારનાર પરમોપકારી પ્રભુ મહાવીરદેવ પાસે જઈ મારા હૃદયની મૂંઝવણ દૂર કરી આવું. આ સાંભળી પ્રભુ શ્રી મહાવીરસ્વામી પાસે જવા તૈયાર થયેલા સ્વામીનાથને પ્રિયગુમતી કહે છે કે-"પ્રાણેશ્વર! જો પ્રભુ આ બીનાને સત્વ જણાવશે તો આપ શું કરશો?" કામગજેન્દ્રે સોના વિશ્વક્ષણ-સૂચક-પ્રશ્ન અને માર્મિક દષ્ટિ તરફ ધ્યાન રાખી કહ્યું કે-"પછી તો પ્રભુ વાગુનું સરણું સ્વીકારી જીવનની નિર્મળતા સાધીશ." એટલે પ્રિયગુમતીએ પણ પોતાના સ્વામીને ચેતવી દીધા કે-"જો તમે જીવન-શુદ્ધિના પંથે વિહરવા માંગશો તો હું તમારા માર્ગમાં પ્રતિરોધરૂપ નહિ બનું, પણ તમારી સહચારિણી બની જીવનશુદ્ધિના ઉજ્જવલ પંથે વિહરવા કટિબદ્ધ થઈશ." આ સાંભળી પ્રમુદિત બનેલ કામગજેન્દ્રકુમારે અહીં મારા સમવસરણમાં હું ગૌતમ! "આ સાચું કે તે?"નો મોઢમ પ્રશ્ન પૂછી પોતાને જરૂરી સત્યાસત્યનો નિર્ણય કરી લીધા."

ઉપર મુજબ "આ સાચું કે તે સાચું"ના મોઢમ પ્રશ્નથી ઉદ્ભવેલી (જુઓ પૃ. ૮૮) જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરનાર વિસ્તૃત અધિકાર સાંભળી પ્રસન્ન-ચિત્ત થયેલ ગૌતમસ્વામી શ્રી વીરપ્રભુની શ્રી પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે. અહીં પ્રસંગે રાસકાર ગૌતમસ્વામીએ કરેલી શ્રી ગૌતમસ્વામી ગણધરની તેમના નામાસ્તવના, શ્રી કામગજેન્દ્રે કરેલ ઉપરથી શ્રેષ્ઠતા સચવતાં જણાવે છે કે-
 ન્દ્રની દીક્ષા ગૌ-ત-મ આ ત્રણ શબ્દો જ શ્રી ગૌતમ ગણધરના અનેરા અકિંતવને ઝલકાવી દે છે, પ્રમદે સેવકોના મન રાજ કરવાં માટે. ગૌ એટલે શ્રેષ્ઠગૌ=કામ-ધેનુ જેવા, ત. એટલે શ્રેષ્ઠતર=કલ્પવૃક્ષ સર્વ, અને મં એટલે શ્રેષ્ઠ

મણિ-ચિંતામણિ તુલ્ય આ પ્રભુ છે. આવા અનન્ય-ગુણધારી શ્રી ગૌતમસ્વામી પ્રભુ મહાવીરદેવની સ્તવના કરતાં જણાવે છે કે.—

‘હે નાથ! જગતના ત્રિવિધ-તાપાગ્નિથી સંતપ્ત પ્રાણીઓના ચિત્તને પ્રસન્ન કરવા માટે તમે મેઘ સમાન છે, અનેક ગુણોના આપ બહાર છે, કારણ કે વિધાતાએ સંરક્ષણ સારું થાય અને મહત્ત્વ વધશે એવી ધારણાએ સાહુકારની મહત્ત્વ પેટીએ સંરક્ષણના અચૂક ધ્યેયથી સુકતા ધનની જેમ આપનામાં જ બધા ગુણો ંથાપિત કર્યા છે, અને આપ જેવા મહાન્ પુરુષના દર્શન માત્રથી માગ દુઃખમાત્ર દૂર થવા છે, અને સર્વ વાતે ક્ષેમ-કુશલ થયેલ છે, આપનો મહિમા અપરપાર છે, કદાચ કદાચ ખાતર માનીએ કે તમે લોકના ઈશ્વરિક સમર્થ શક્તિ-શાલી મહાતાઓ હજાર મુખવડે તારી મહિમા સ્તવવા માંડે, કે હજાર હાથવડે તારા ગુણોને ગણવા માંડે અગર હજાર આંખોવડે તારી અદ્ભુતતાને નિહાળે, જતાં પાર પામવો બહુ દુર્વંટ છે. આપના વધારે શા વખાણ કરું? આપે સચ્ચેલા શ્રી કામગજેન્દ્ર રાજપુત હવે શું કરશે? તેના પણ પ્રવાસો જણાવી અમાગ મનની જિજ્ઞાસા તૃપ્ત કરો.’ ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે—“તે કામગજેન્દ્ર અહીંથી ગયા પછી બી સાથે વાત-વિચાર કરી પોતાના પુત્ર શ્રી દિગ્ગજેન્દ્રને સર્વ કારખાર સોંપી માતા-પિતાની સંમતિ મેળવી હમણાં જ અહીં મારી પાસે આવશે અને દીક્ષા સીકારશે.” એટલામાં કામગજેન્દ્ર પરિવાર સાથે આવી પ્રભુના ચરણોમાં નમ્રભાવે વદના કરી ભવતાપહારિણી પરમ-કલ્યાણ-કારિણી પ્રવળ્યા-દીક્ષા-પ્રદાનની પ્રાર્થના કરે છે. પ્રભુએ પણ સર્વસાવલના ત્રિવિધે ત્રિવિધે પચ્ચક્ષુષાણુરૂપ દીક્ષા આપી. કામગજેન્દ્ર પણ પ્રભુ મહાવીર પાસે ઉત્તમ્મલ સંયમની પ્રાપ્તિ થવાથી પોતાને કૃતાર્થ માનવા લાગ્યો.

હવે તે કામગજેન્દ્ર મુનિ (મોહદત્તના ભવમાં કલ્યાણમિત્ર

તરીકે જોડાયેલા) પૂર્વભવસાંગતિક ચારે મુનિઓનો મેળાપ થવાથી તેઓની સાથે અપૂર્વ વીર્યોદ્ધાસપૂર્વક કામગજેન્દ્રાદિ મુનિ-આત્માની વિશુદ્ધિ મેળવવા-મળવવા દત્ત-ઓનું સંયમ-પાલન લક્ષ્ય બની વિવિધ પ્રકારે સંયમ-જ્ઞાન-ધ્યાન અને અનશનની તપ આદિ અનુશાનો વિધિપૂર્વક આસેવે તૈયારી માટે શ્રી વીર-છે, અને હૃદયમાં શ્રી મહાવીર પ્રભુના પ્રભુનું કથન તથા આ ભવના આઘ ઉપકારી શ્રી સીમંધર પ્રભુના વિવિધ ગુણોનું અહુમાન કરતાં

આત્મિક કલ્યાણના પથે આગળ વધે છે. અનુક્રમે તે કામગજેન્દ્રાદિ પાંચે મુનિઓએ કર્મક્ષયના ઉદ્દેશ્યથી વિવિધ તપ આદિનું સેવન કરી ક્ષિપ્ત કર્મોની વિપુલ નિર્જરા કરેલ હોવાથી, યોગ્ય સમય જાણી પરમાત્મા શ્રી વીરપ્રભુએ આયુની અસ્પતા જણાવી અંતિમ આરાધનાદિ કરી લેવા સૂચ્યું. પાંચે મુનિઓ પ્રભુ પાસેથી અંતસમયની આરાધના કરી લેવાની મૂચના મળવાથી અતીવ પ્રમુદિત બન્યા અને કામગજેન્દ્ર મુનિ સહચારી મુનિઓને સંબોધી કહે છે કે-

“નિષ્કારણ બંધુ જગતારક વિભુએ કર્મના વિપમ બંધ-નામાંથી છૂટી પરમ સુખ-નિલયસ્વરૂપ મુક્તિમાં જવા માટે આજીવન સેવેલા સંયમની આખરી શ્રી કામગજેન્દ્રમુનિએ પરીક્ષારૂપ મૃત્યુના ટાણે આપણે માન-અનશન માટે અન્ય સિક્કે ધીરતા ખોઈ ન બેસીએ માટે મુનિઓને આપણું આગળથી યોગ્ય આરાધનાદિ કરી લેવા પ્રોત્સાહન સચેત કર્યા છે, માટે હવે ક્ષણભર વિલંબ કર્યા વિના પ્રભુના શરણે અનન્ય નિષ્ઠા-પૂર્વક અનશન સ્વીકારી જીવનની આખરી સોનેરી પલ સમા મૃત્યુ પર વિજય મેળવવાની મહાન સિદ્ધિ કરી લઈએ. આવા નિષ્કારણ ઉપકારી મહાવીરસ્વામી જેવા પ્રભુ ક્યાં મળવાના છે? કે જેણે આપણી વગર આંગણીએ પણ કેવલ હિતચુદ્ધિથી આરાધેલું

સંયમ અનાદિકાલની જિજ્ઞવિધાની વાસનાબલે હારી ન જવાય તેની તકેદારી રખાવવા આપણને બાધિત કર્યા. તથા ભુવનને તારનાર આવા પરમ-પુરુષોનો જન્મજન્મ અરેખર જગતના ઉદ્ધાર માટે થતો લાગે છે ! માટે ચાલો, પ્રભુ પાસે જઈ જીવનમાં સાધવા લાયક સ્વરૂપ-શુદ્ધિ કરનાર મોક્ષમાર્ગને સાધવા માનસિક, વાચિક, કાર્યિક ક્ષતિઓ નિવેદી, સરલતાપૂર્વક નિઃશય બની અપુનર્લાવરણે મૃત્યુને ભેટવાની સંપૂર્ણ તૈયારી કરી લઈએ.”

ઉપર મુખ્યના પ્રોત્સાહનથી અપૂર્વ વીરોદ્ધાસની વૃદ્ધિવાળા ચારે મુનિઓ શ્રી કામગજેન્દ્રમુનિ સાથે પ્રભુ મહાવીરદેવ પાસે આવી ગુપ્તિ કરી અનશનની પ્રાર્થના

શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ કરે છે. પ્રભુએ પણ યોગ્ય બાણી સંમતિ મુનિઓનો અન- આપી, એટલે પાંચે મુનિઓ પ્રભુ સમક્ષ ચારે શન-સ્વીકાર આહારના પચ્ચક્ષણાણુ કરે છે. વળી આત્માને શરીરના બંધનમાંથી મુક્ત થવાની સાથે

કર્મના વિષમ વિપાકોના અભાવરૂપ મુક્તિની પ્રાપ્તિની દૃઢ સંભાવનાના બલે થતી પરમ આનંદ રસની મસ્તીને વધારવાની કાળજી રાખી વિષયવાસનાના કારણે ઉગ્ર બનતા કષાયરૂપ સર્પોને પ્રભુશાસનની ચચાર્થ આરાધનાના બળે મેળવેલ ઉત્તમ ક્ષમાદિ ગુણોથી સ્થંભિત કરવાની સાવધાની કેળવે છે.

હવે અહીં રાસકાર “કરૂં સૂરા સો ધરૂં સૂરા”ની લોકોક્તિને ચરિતાર્થ કરનાર શ્રી કામગજેન્દ્ર પ્રમુખ પાંચે મુનિઓના ગુણગાન કરે છે, કે-“તે પાંચે મુનિઓ પ્રાણીમાત્ર રાસકારે પાંચે મુનિ- ઉપર વાત્સલ્યભાવને કેળવી અપૂર્વ જીવદયા ઓનાં કરેલ ગુણગાન પાળનારા, ક્રોધ, માન, માયા અને લોભરૂપ મહાન અંતરંગ શત્રુઓને જીતનારા, પૌં- લિક પદાર્થોની મમતા-આસક્તિ વિનાના, વાયુની સમાન અપ્રતિબદ્ધ,

મહાન તપસ્વી, ચંદનચંદ્રાદિની જેમ પરમ શ્રીતલ્લ સ્વભાવવાળા, કમ-
લની જેમ નિર્મલ, પ્રગલ્ભ ઈદ્રિયોના આવેગને સંયમિત રાખનારા,
અન્યને માટે મુક્તિમાર્ગના પ્રકાશિત દીપક જેવા, ભવસમુદ્રમાં ફળતા
પ્રાણીઓને પરમાવલંબનરૂપ દ્વીપસમાન, સુખની પ્રાપ્તિ માટે અપૂર્વ
મંત્ર-તંત્ર-યંત્ર સમાન અને પરમ સૌભાગ્યસાક્ષી હતા. "

હવે અનશન સ્વીકારી પરમેશ્વર બાવનાથી સમાધિમરણની આકાંક્ષા
કરનારા શ્રી હામગજેન્દ્રાદિ પાંચે મુનિવરો ઉચ્ચતમ વિશુદ્ધ અધ્યવ-

સાધોની શ્રેણીએ ચઢી ઉત્તમ ભાવના ભાવે

શ્રી હામગજેન્દ્રાદિ છે કે-“ધન્ય છે અમારા જન્મને! અમને

મુનિઓની શુભ જન્મની કૃતાર્થતા કરાવનાર, અપૂર્વ સમ્ય-

ભાવના

હત્વને પમાડનાર શ્રી સીમધરબ્રહ્મણો તથા

સર્વવિરતિચારિત્ર આપી દક્ષ્યાણના માર્ગે

આગળ વધારી ચાલત અનશનનો માર્ગ સમાધિમરણરૂપ ઉત્તમ ફક્તે

પમાડનાર શ્રી મહાવીર બ્રહ્મણો અમારા ઉપર કેટલો ઉપકાર છે!

શ્રી મહાવીર બ્રહ્મણો અપ્રમેય ગુણ-ગણોનો પરિમિત શક્તિવાળા

પામર આત્માઓ રી રીતે પાર પામી શકીએ? છતાં મતિ અને

જિહ્વાની પવિત્રતા સારુ આપના ગુણોનું વર્ણન કરી અમારા જીવનને

સફલ બનાવીએ. ધન્ય છે પ્રભુ! તારી હિતકર જીવિને!

જેવા પામરોને પશુ-સર્વધર્મોમાં શ્રેષ્ઠ અનશન ધર્મનો સ્વીકાર કરાવી

સંયમ જીવનમાં આરાધેલી ક્રિયા-ભાવનાઓની ચૂલિકારૂપ

સમાધિમરણની પ્રાપ્તિ કરાવી.”

શાસ્ત્રકારોએ સંયમી આત્માઓને હિતકર અનશન-ધર્મના ખૂબ

ખૂબ ગુણગાન કરેલા છે, કારણ કે જેની રીતે પર્વતોમાં મેરુપર્વત,

નદીઓમાં ગંગા, દેવલોકમાં અમર્યુત,
 શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ યૌવનાઓમાં કેશરી-સિંહ, સમુદ્રોમાં સ્વયંભૂ,
 મુનિઓએ ભાવેલી રમણ સમુદ્ર, વનોમાં નંદનવન, દ્વીપોમાં
 અનશનની સર્વોત્તમતા જંબૂદ્વીપ, તેજસ્વી પદાર્થોમાં સૂર્ય, શાંતિ-
 આદ્યાન્દવક પ્રકાશવાળા પદાર્થોમાં ચંદ્ર,
 ફૂલોમાં અરવિંદ-કમલ, યોદ્ધાઓમાં વાસુદેવ, દાનવીરોમાં કુબેર,
 રાજાઓમાં ચક્રવર્તી, તપસ્વીઓમાં નિર્મલ-સાધુ, ક્ષમાશીલોમાં શ્રી
 અરિહંતપ્રભુ તથા જગતના તમામ મંત્રોમાં શ્રી નમસ્કાર
 મહામંત્ર સર્વશ્રેષ્ઠ ગણાય-મનાય છે, તેમ જવાય ધર્મના પ્રકારોમાં
 અનશન-ધર્મ સર્વોત્તમ છે. અને આને બાવપૂર્વક આરાધનાર ભવ-
 સમુદ્રનો શીઘ્ર પાર પામે છે. તેવા મહાત્મા પુણ્યપુત્રોના ઓવાગણાં
 લેવા જેવા છે. ધન્ય છે અનશન ધર્મને શુદ્ધ રીતે પાલનારા તે
 દિવ્ય પુરુષોને !

ઉપર મુજબ પ્રાપ્ત થયેલ ઉત્તમ આરાધનાની સામગ્રીની અનુમોદના
 તથા પ્રભુનાં મુણગાન કરી દુષ્ટતગર્હા અને મોહની થેલછા ઉતારનાર
 અપૂર્વ સવેશ ભાવનાને બાવતા શ્રી
 શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિએ કામગજેન્દ્ર મુનિ વિચારધારાએ ચઢે છે
 કરેલ દુષ્ટતગર્હા કે-“અહો કર્મની ગતિ કેવી ગહન છે !
 કર્મવશ બાનજૂલેલા અજ્ઞાનાંધ મેં કામ-
 વાસનાને આધીન બની પૂર્વજન્મમાં કેવા કેવા ન કરેલા લાયક કામો
 કરેલા ! સગા પિતાનું ખૂન કરેલ, માતાની સમક્ષ જાહેનની સાથે બિભિ-

૧ અહીં રાસકારે અનશનની સર્વોત્કૃષ્ટતા જણાવવા દેવલોકમાં અમર્યુત-
 (૧૨મા દેવલોક)ને શ્રેષ્ઠ કેમ ગણ્યો હતો ? તે કરતાં અતિશય સુખવાળા
 યથાર્થ નામવાળા પાંચ અનુત્તર વિમાનોને વિવક્ષિત કેમ નથી કર્યા ? આ
 એક વિચારણીય પ્રશ્ન છે. જો કે વિવક્ષાધીન જમે તેવી કલ્પના અયથાર્થ
 કરી શકે છે, છતાં કપી વિવક્ષા અહીં અયથાર્થને અભિમત છે તે બાલુકું
 જરૂર હોઈ વિશેષજ્ઞો આનો ખુલાસો સૂચવે તેવી આશા છે.”

ચાર સેવવા માટે પ્રવર્તેલો ! ધિક્કાર છે કામવાસનાને ! છતી આંખે વિવેકશક્તિના વિષયસે ઊંડા ખાડામાં પડવાની દૃષ્ટતા કરાવનાર વિષયવાસનાએ ખરેખર મને વિડળેલો ! આ ભવમાં પણ વાસનાની તૃપ્તિ માટે અનેક પ્રયત્નો સેવેલા છે, તે સર્વની ત્રિવિધે ત્રિવિધે હું ગર્હા કરું છું ! મોહમદિરાથી છડી ગયેલા પ્રાણીઓ ખરેખર જગતના પદાર્થો સાથે સંબંધની કલ્પના કરી ચુખનૃપ્તિ મેળવવા માંગે છે, પણ પોતપોતાના સ્વાર્થે કર્મવશ ભ્રેગા થયેલા તે જગતના પદાર્થો શી રીતે અજ્ઞાનજન્ય વાસનાની તૃપ્તિ કરે ? ”

ઉપર કહેલી વાતને સમર્થન કરતાં શાસ્ત્રકારો વર્ણવે છે કે-
 “ભવ્યાત્માઓ ! આ જગતમાં કોઈ કોઈનું નથી, સહુ સ્વાર્થ-
 વશ અનેક કલ્પનિક સંબંધો બેડી
 x શ્રી કામગજેન્દ્રમુનિએ ઇષ્ટસિદ્ધિ કરવાની તેવડમાં રહે છે.
 સાંસારિક સગપણોની બીજની તો વાત શી કરવી ? પણ
 ભાવેલી અસારતા જગતમાં જેના વાતસલ્યની ઉપમા શોધી
 ન જડે તેવી સગી માતાનું સગપણ
 પણ સમય આવ્યે અંતિમ ચક્રવર્તી (ખારમા) બ્રહ્મદત્તને
 મારી નાંખવાના કાવતરાં કરનારી ચુલણી(બ્રહ્મદત્તની માતા)ની
 જેમ દુશ્મનની ગરજ સારનારું થાય છે, તેવી જ રીતે પિતાનું
 સગપણ પણ પોતાના સગા પુત્રને મારનાર કનકરથ રાજાની જેમ
 અસાર છે, તથા સગા બાપ(કેણિકમહારાજ)ને મારનાર-
 કલ્પનાર કેણિકની જેમ પુત્રનો સંબંધ પણ ખોટો છે, ભાઈના
 સગપણને પણ તે જ ભવમાં મોક્ષે જનારા ભરત-બાહુબલિ
 જેવાઓએ અસાર કરાવ્યું છે, જે વિષયવાસનાની પાછલ

x અહીં શસકારે સગપણોની અસારતા સૂચવવા આપેલ ચુલણી, કનકરથ, કેણિક, ભરત-બાહુબલિ, સુરીકાંતા, પતિમારી, ચાણક્ય, પર્વત, સુભૂમ, પરશુરામ આદિના પરિચય માટે ગોણું પરિશિષ્ટ હતું

અજ્ઞાની આત્માઓ પાછું વાળીને જોયા સિવાય ભવંકર કૃત્યો કરતાં પણ હીચકાતા નથી, તેની તુષિના માનેલ સાધનરૂપ સ્ત્રીનું માનેલું સગપણ ધી કેરી ગણધરથી બૂઝેલા પ્રદેરી રાગને ઝેર આપીને મારનાર મૂંડકાંતા (પ્રદેરી ગાળની સ્ત્રી) રાણીના દૃષ્ટાંતથી પોક્કલ જણાય છે. વળી પતિ-મારો (દુધ-દહો વેચનારી) આહીરણ-ઝરવાડણનું પણ દૃષ્ટાંત આ વિષયને સ્પષ્ટ કરનારું છે, વળી જગર-ગતી દોસ્તી-ભાઈમંધી પણ મંત્રો આણકૃત્ય અને પરંતરાગતના પ્રસંગ પરથી કેવલ આત્મ-વંચનારૂપ છે. આ રીતે જગતના અનેક દૃષ્ટાંતો સર્વ સગપણોને કેવલ સ્વાર્થવશ અજ્ઞાનીઓએ કંઈપી કાઢેલા સૂચક છે, અને સ્વાર્થ એ એક એવી બૂરી-ભયંકર ચીજ છે કે તેમાં અંધ બનેલા પ્રાણીઓ મુલૂમ ચક્રવર્તી અને પરશુરામની જેમ બ્રાહ્મણો અને ક્ષત્રિયોનો સમૂહ નાશ કરવાની બુદ્ધિએ નાહક લોહીની નદીઓ વહેવડાવી થોડી જિંદગીના ક્ષણિક આભિ-માનિક લાભોની ખાતર અસંખ્ય દુઃખગાગિને નોતરનાર વિષુલ કર્મોનો બધ કરે છે ! અહો ! આત્માની કેવી ભયંકર મોહ-મૂઠ દશા ! ! ! ”

ઉપર મુજબ અત્તાન-મોદ અને સ્વાર્થને આધીન બનેલા આત્મા-ઓની કર્મ-ગોચનીય-દશાના વિચારપૂર્વક ચોતાના આત્માઓ કરેલ કુબૃતોની મહા કૃતિને પરમ મ વેગની નિર્મલ શ્રી કામગજેન્દ્રમુનિએ આવતાની ધારાએ ચરેલા શ્રી કામગજેન્દ્ર પ્રભુમહાવીર સ્વામીના મહામુનિ પુનઃ પરમતાઢ શ્રી મહાવીર કરેલ ગુણગાન પરમાત્માના ગુણોનું કીર્તન કરે છે કે-
 “હે જગત્ત્રયમધો ! સ્વાર્થમાં મૂઠ થયેલા પ્રાણીઓ જગતમાં જન્મ લઈ નિઝારણ બીજાના હિતમાં હાનિ પહોંચાડી પૃથ્વી ભારે કરે છે, પણ આપ તો તિઃસ્વાર્થ-

બુદ્ધિએ જગતના તમામ છવાત્માઓને તારવા નિઃસીમ ઉપકાર કરનારી મધુર દેશનાદિ પ્રયત્નો કરો છો ! આપ વિષમ કર્મોના બંધનથી મુક્ત હોઈ કૃતકૃત્ય છતાં ૧શ્રી મેઘકુમાર મુનિવર, ૨શ્રી મૃગાવતી સાધ્વી, ૩શ્રી ઋષભદત્ત-દેવાનંદા, ૪શ્રી અર્ધમુક્તા મુનિ, (અંતિમ રાજર્ષિ) ૫શ્રી ઉદાયી(યન) રાજ, ૬શિવરાજર્ષિ, ૭પુદ્ગલ પરિત્રાજક, ૮શ્રી ગૌતમસ્વામીના પૂર્વજ્ઞ સાંગમિક,

૧. આ મુનિની માહિતી માટે જુઓ શ્રી જ્ઞાતાધર્મકથા(૭૬ અંગ)સૂત્રનું પ્રથમ ઉક્તિમાધ્યયન, ઉપકૃત ચવાની માહિતી માટે આ જ અધ્યયનના સૂત્ર ૩૧ થી ૩૬ જુઓ.

૨. આની માહિતી માટે શ્રી આચર્યકનિર્ચુકિત ગા. ૮૭ની હારિ-ભદ્રીયવૃત્તિ (પા. ૬૨ થી ૬૬) તથા શ્રી આચર્યકચૂર્ણ પૂર્વભાગ ઉપોદ્ધાતનિર્ચુકિત (ગા. ૨૪ ની ચૂર્ણ પા. ૮૭ થી ૮૯) જુઓ.

૩. આ બન્નેની માહિતી માટે શ્રી ભગવતીસૂત્ર શતક-૯, ઉદ્દેશ-૩૩, સ. ૩૮૦ થી ૩૮૨ પા. ૪૫૬ થી ૪૬૦ જુઓ.

૪. આ મુનિવરનું વર્ણન શ્રી ભગવતી સૂત્ર શ. ૫, ઉ. ૪, સ. ૧૯૮, પા. ૨૧૯ માં છે.

૫. આ રાજર્ષિના ઉલ્લેખ શ્રી ભગવતી સૂત્ર શ. ૧૩, ઉ. ૬, સ. ૪૯૧-૪૯૨, પા. ૬૧૮ થી ૬૨૦ માં છે.

૬. આ શિવરાજર્ષિ સંબંધી વર્ણન શ્રી ભગવતી સૂત્ર શ. ૧૧, ઉ. ૯, સ. ૪૧૭-૪૧૮, પા. ૫૧૪ થી ૫૨૧ માં છે.

૭. આ પરિત્રાજક મુનિનો અધિકાર શ્રી ભગવતી સૂત્ર શ. ૧૧, ઉ. ૧૨, સ. ૪૩૬, પા. ૫૫૧ માં છે.

૮. શ્રી ગૌતમસ્વામીના પૂર્વજ્ઞ-અપરિચિત આ પરિત્રાજક મુનિનો અધિકાર શ્રી ભગ. સૂત્ર શ. ૨, ઉ. ૧, સ. ૯૦ થી ૯૬, પા. ૧૧૨ થી ૧૨૮ માં વિસ્તારથી છે.

રકંદક પગિત્રાજક, ૯ પ્રભુ મહાવીરસ્વામીની માર્શી થેડા મહારાજાની પુત્રી જયંતી આવિકા, ૧૦ શ્રી પાર્શ્વનાથસંતાનીય વિવિધ ગહનભંગમસમય પ્રતિકાગ્ર ગાંગેય મુનિ, અન્યતીર્થક ૧૧ કાલોદાહ, ૧૨ અંબડ પરિત્રાજકના સાતસો શિષ્યો તથા કોણિક અને થેડા મહારાજાના મહાશિલાકંદક સંપ્રામમાં આરાધનાપૂર્વક સમાધિમરણ કરનાર નાગ સારથિનો દૌહિત્ર ૧૩ વરુણ, ૧૪ શ્રી સુનક્ષત્ર-સર્વાનુભૂતિ મુનિ વગેરે

૯ અતિમ ગજર્પિ ઉદાયન મહારાજાની બહેન, થેડા મહારાજાની પુત્રી, પ્રભુ મહાવીરસ્વામીની માર્શી અને વિવિધ પ્રશ્નો કરનારી આ આવિકાનું વર્ણન શ્રી ભગ. સૂત્ર શ ૧૨, ઉ ૨, સુ ૪૪૧ થી ૪૪૩ પા ૫૫૬ થી ૫૫૮ માં જુઓ.

૧૦ શ્રી પાર્શ્વનાથપ્રભુના-શાસનવર્તી-સંતાનીય, ભગમયગહન સુદ્ધ મિવિધ પ્રતિકાગ્ર તરીકે પ્રખ્યાત શ્રી ગાંગેય મુનિનો વિસ્તૃત અધિકાર શ્રી ભગ. સૂત્ર શ ૬, ઉ ૧૨, સુ ૪૩૬, પા ૪૩૯ થી ૪૫૫ માં છે

૧૧ પ્રભુ મહાવીરજીવની વાળીધી પ્રતિગોધાયેના આ અન્યતીર્થિક મુનિનો પગિત્રાજ શ્રી ભગ. સૂત્ર શ ૭, ઉ ૧૦, મુ. ૩૦૫ થી ૩૦૮, પા. ૩૨૩ થી ૩૩૮ માંથી મેળવો

૧૨ આગામી ચોવિશીમા તીર્થકર થનાર પગમ આવિકા શ્રી સુલસાના દહ સમ્યક્ત્વની પ્રભુ મહાવીરસ્વામીજીના ધર્મકુશલના પ્રમતા નિમિત્તે આકરી કસોટી કરનાર દાદશવ્રતધાગક શ્રી અંબડ પરિત્રાજકના સાતસો શિષ્યોની વિસ્તૃત માહિતી મારે શ્રી ઔપપાત્તિકોપાંગમાં સૂત્ર ન. ૩૬ માં આવેલો પગિત્રાજકાધિકાર જુઓ

૧૩. આનું વિગતવાર વર્ણન શ્રી ભગ. સૂત્ર શ ૭, ઉ. ૬, સુ. ૩૦૩-૩૦૪, પા. ૩૨૦-૩૨૧ માં છે

૧૪. આ બન્ને મહામુનિઓના વર્ણનો શ્રી ભગ. સૂત્ર શ ૧૫, સુ. ૫૫૩ થી ૬૭૭ માં છે.

અનેક લવ્યાત્માઓ ઉપર અનુગ્રહ કરી તેઓના જીવનને પાવન બનાવ્યા છે, અને દુઃખોના અપાર સમુદ્રમાંથી બચાવ્યા છે તો હવે હું વિભો ! અમને પણ કૃપા કરી લવસમુદ્રથી પાર ઉતરવાની અતુલ-શક્તિ સમર્પે, એવી અમારી નમ્ર પ્રાર્થના છે. અતુલ ઉપકારી હું વિભો ! સામસામી દિશામાં તેજથી ઝગહગતા જંબૂ દ્વીપના બંને સૂર્યેથી બાજુઅંધને દારનારી આ પૃથ્વીરૂપ વધૂ (સૌભાગ્યશાલિની નવપરિણીત ઓ) અનેક રત્નોથી ઓપતા મેરુપર્વતરૂપ મરુકતમણિના થાણમાં વિવિધ રંગ-પ્રકાશથી દીપતા નક્ષત્રોરૂપ અખંડ અક્ષત અને પૂર્ણ કથાએ ખીલેલ અંદરૂપ શ્રીફલ અને પ્રાતઃકાલીન બાલસૂર્યની અરુણ પ્રભારૂપ અંદન લઈને આપના રવાણત કરવાપૂર્વક ઓવારણાં લેવા જ્યાં સુધી તૈયાર બની છે ત્યાં સુધી અમાગ પ્રાણુ-જીવન આધારરૂપ આપ જયવંતા વર્તો, અર્થાત્ શાશ્વત દાસ-યાવચ્ચંદ્રદિવાદરૌ સુધી આપ જયવંત રહો !!!

ઉપર મુજબ વીતરાગ-પ્રભુના અપૂર્વ ગુણગાનના આનંદ-રસમાં તટસ્થી બનેલા પાંચે મહામુનિઓ અંનશન કર્યા પછી સાદજિક થતી શારીરિક બાલ વેદનાઓને પણ વિસરી શ્રી કામગજેન્દ્રાદિ પાંચે જન્ય છે, અને પરમ સંવેગની ઉત્કૃષ્ટ ભાવના-મહામુનિઓને વિશુદ્ધ બંને અધ્યવસાયોની વિશુદ્ધિ કરી મરણના અધ્યવસાયથી પ્રાપ્ત અંત સમયને નિકટ જણી, ચૌરાશી લાખ થયેલ કેવલજ્ઞાન અને જીવોના સાથે ક્ષમાપના કરી, પરમ-મૈત્રી-ભાવના કદ્યાણુકર રસમાં તરંગોલ થઈ પર-માનંદને પામેલા તેઓ શુદ્ધધ્યાનની

ઉચ્ચતર ટ્રેજિએ સંચરવા લાગ્યા. અનુક્રમે આત્મદ્રવ્યના વિશુદ્ધગુણ પદાર્થોના શ્રુતાનુસારી ચિંતન અને અધ્યવસાયોની સાદજિક નિર્મલતાના બળે ધનધાતી ચારે કોનો ક્ષય થવાથી પાંચે મહામુનિઓને વિશુદ્ધ

કેવલજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ અને તુલ્ય આયુર્કર્મ ક્ષીણ થયાથી શરીર-
સ્થિતિ બદલતી મુખતી સાહજિક સદ્વિચલનદંડવરૂપ જ્ઞાનાદિ
અનંત ગુણોના વિજ્ઞાસની ભૂમિ શુદ્ધાત્મસ્વરૂપની પ્રાપ્તિરૂપ
મિદ્ધદગા મેળવી મુક્તિએ પહોંચ્યા—માણે ગયા

આ રીતે શ્રી કામગજેન્દ્ર મુનિ પૂર્વભવમા વિષયવાસનાની
પ્રગલ્ભતાએ પિતૃહત્યા—ભગિનીવ્યભિચાર જેવા પાપોમા થયેથી પ્રત્યક્ષ

શ્રી સીમંધરસ્વામીના મુખથી સાબળી

કથાનો ઉપસંહાર

આયુ ભવમા પણ ઉન્નતૃપ્ત્ય બનતી વિષય
વાસનાને સર્વમિત કરી શક્યા, અને પૂર્વભવ

સ કૃતિત કલ્યાણમિત્ર દેવોના શુભાવહ પ્રસાદથી શ્રી સીમંધર
પ્રભુનો સમાગમ પામી, નિર્મલ સમ્યક્ત્વ રત્નને પામી, ચગમ તીર્થ કર
શ્રી મહાવીર પ્રભુ પામે સયમ મીઠાકારી નિગતિચાર આગધના કરી
અનશનાદિ ધર્મના પગિપાવનપૂર્વક કેવલજ્ઞાન પામી મુક્તિપદને પામ્યા

આ રીતે રાસકારે પ્રથમ ઉત્તરાસની સોળમી હાવ(પા ૧૭)મા
શ્રી સીમંધરપ્રભુના મુખ-ગાન કરતા પ્રભુથી ઉપકૃત થયેલા ભવ્યા
ત્માઓના નામે વર્ણવેલા, તેમા—

“અપ્રમિદ્ધ માટિ વહી બોલું, કામગજેન્દ્રો તારણ ॥

નિજ-ભગિની વ્યભિચાર મુકાણું, પૂરવ ભવિ મુનિ પામીછ ॥

તુમ્હ દર્શનથી વીર કહનિ, દીક્ષા તદ્ભવ મુગતિનું ગામીછ ॥”

—શબ્દોથી પૂર્વભવમા ભગિની—વ્યભિચારની પાપમય પ્રત્યક્ષે શ્રી
સીમંધરપ્રભુના મુખથી બોલી શ્રી વીરપ્રભુ પામે દીક્ષા લઈ તે
જ ભવમા મોક્ષે જનાર શ્રી કામગજેન્દ્ર ગજકુમારની કથા અપ્રસિદ્ધ
હોવાથી વર્ણવવાની પ્રતિજ્ઞા કરેલ, તેનો નિર્વાહ નિર્વિધ રીતે થયેલ
હોવાથી ઉપસંહારમાં શ્રી સીમંધર પરમાત્મા અને શ્રી મહાવીર

પ્રભુનાં કરેલા ગુણગાન દિનપ્રતિદિન ચઢતી કલાએ શ્રી સંધને આનંદ-
દાયી નિવડવાની શુભાશંસા કરે છે

રાસકારે મૂળઅંધમાં અંધના અંત્યમંગલ તરીકે વિહરમાણવિભુ શ્રી
સીમંધરસ્વામીની સંસ્કૃતમાં સ્તુતિ કરેલ છે, જેમાં જણાવેલ છે કે-
જગતમાં શ્રેષ્ઠ સામ્રાજ્ય શ્રી સીમંધરપ્રભુ !

શ્રી સીમંધરપ્રભુની આપ જ-મ-જરા-મરણના દુખો દુર કરી,
અંત્ય-મંગલ-સ્તુતિ મુક્તિપદના પરમ સુખને દેનારા છો, અને
સેડુક વિપ્ર જેવા સેવકોના કલ્યાણકર
સ્વામી ! દામાદિ શત્રુઓના વિજેતા-માયારૂપ પર્વતના વિનાશ માટે
વજ્રસમાન છો, આપનો ચિરકાલ વિજય થાઓ ॥ ૧ ॥

વળી કમલ સમાન નેત્રો અને રાજહંસ સમાન મુદર ગતિવાળો,
અપરંપાર ગુણ-ગણોના સ્વામી, પારાવાર સંસારસમુદ્રના દુઃખોથી
છોડાવનાર, માયારૂપ પૃથ્વીને હળતી જેમ ભેદી નાંખનાર મનમોહન
હે વિહરમાણ વિભુ ! આપ સદાકાળ જયવંત રહો ॥ ૨ ॥

તમામ બધ-વાસનાઓથી મુક્ત હો પ્રભો ! અપ્સરાગણોદ્ધાર
નિરંતર ગવાતા તારા મનોહર ગુણ-ગણોને વર્ણવવા કાણ સમર્થ
થાય ? જગતના પદાર્થોના સ્વરૂપાવગાહી પ્રકાશ કરનારા આપને સદા-
કાલ ત્રિકરણ શુદ્ધ વંદના હો ! ! ! ॥ ૩ ॥

શ્રી સત્યકી માતાની કુક્ષિને ઉગ્મળનાર, શ્રી શ્રેયાંસરાગ્મના
કુલને સૂર્યસમ પ્રકાશક, દુઃખના મોટા સૂર્યના પ્રકાશને આવરવા ગાઢ

૧ અહીં મૂળમાં રાસકારે “ સેડુકતુલ્યો પેશમમારં ”
રાખેલો સેડુક દ્વિજને ઉદ્ધેખેલ છે, પણ શ્રી મહાવીરપ્રભુના જીવન સાથે
સંબંધ ધરાવનાર સેડુકનો શ્રી સીમંધરપ્રભુ સાથે શો સંબંધ છે ? તે
કાઠના ખ્યાલમાં હોય તો જણાવવા વિનંતિ છે. સેડુકની માહિતી માટે ચોથું
પરિશિષ્ટ જુઓ.

મેવ જોવા, સંગઠિત, પગક્રમના ગુણથી સિદ્ધ તથા ધૈર્ય ગુણથી મેરુ
પર્વત ચમાન શ્રી સીમવર પરમાત્મા સદાકાળ જ્યન્ત રહો ॥ ૪ ॥

અપકરણો સુગઢાનાની કાંતિથી ભાતમાઓને આનંદ દેનાર
પગમસુખના ધામવવડપ, સેના માટે લાલાયિત બનતા સુગ-અસુમેના
સમૃદ્ધથી ગરાયેલા, અને ઇશ્વર-વિષય-કથાનાદિ અતરંગ શત્રુઓથી
અજેય હે ત્રિહરભાણુ ત્રિભુ ! સદાકાળે આપનો જય થાઓ ॥ ૫ ॥

રામકાર ઉપર મુજબ ગુણિ કરીને પ્રાચીન પ્રણાલિકાનુસાર અતિ-
પથમા ગણવાની સગલતાને અનુસરી શ્રી સીમવર પ્રભુના જનન
સંબંધી ઉપયોગી માહિતીને દ્રુકમા ગૂંથી
શ્રી સીમવર પ્રભુના લેવાના આશયથી ૪૩ દ્વારે (બીજકો)
જીવનની માહિતી માટે વર્ણવે છે (૧) નામ-શ્રી સીમવર ૫૦-
૪૩ દ્વારે (બીજકો) માત્મા, (૨) દ્વીપ-જળદ્વીપ, (૩) દિશા-
જળદ્વીપના મધ્ય ભાગે રહેલ મેરુપર્વતથી
પૂર્વ દિશામા આવેલ પૂર્વવિદેહ ક્ષેત્રનો ઉત્તર બાજુનો પૂર્વનો
વિભાગ, (૪) વિજય-મહાવિદેહ ક્ષેત્રના વિભાગરૂપ બત્રીસ વિજયોમાં
આઠમી પુષ્કલાવતી વિજય, (૫) નગરી-પુષ્કલાવતી વિજયની
ગજધાની પુડરોડિણી નગરી, (૬) માતા-સત્યકી રાણી, (૭) પિતા-
ત્રેયાંસરાજ, (૮) શરીરલક્ષણો-પ્રભુના લોકાત્મ મહિમાશાથી
શરીરના ૧૦૦૮ લોકાત્મ લક્ષણો, (૯) દિગ્ગુમારી-પ્રભુના
જન્મસમયે સતિકાકર્મ પતાની અશુચિ નિવારણ હોપન દિગ્ગુમારિ-
કાઓનું આવરુ, (૧૦) ઇન્દ્ર-પ્રભુના જન્મમહોત્સવ કાવા
ચોસક ઇન્દ્રોએ મેરુપર્વત પર જઈ આડબાગપૂર્વક કરેલ અભિષેકાદિ,
(૧૧) જિનાતરજન્મ-શ્રી કુચુનાથ પ્રભુ (આ ભરતક્ષેત્રની
વર્તમાન ચોવીશીના ૧૭ મા તીર્થ કા) તથા શ્રી અગ્નાથપ્રભુ-
(૧૮ મા તીર્થ કા) ના વચગાળામા શ્રી સીમવરપ્રભુ જન્મ્યા, (૧૨)

જન્મનક્ષત્ર-ઉત્તમ (પાદા ?) (૧૩) જન્મરાશિ-ધનરાશિ, (૧૪) શરી-
 રની ઝંચાર્દ-૫૦૦ ધનુચ, (૧૫) દારકર્મ્મ-રુદ્રિમણી રાણી સાથે
 પાણિપ્રદણ, (૧૬) લંછન-ટપલ-ગજદંત, (૧૭) દીક્ષાકાલ શ્રી મુનિ-
 મુન્નતપ્રભુ (૨૦મા તીર્થંકર) અને શ્રી નમિનાથપ્રભુ (૨૧મા
 તીર્થંકર) ના આંતરે, (શ્રી દશરથ મહારાજના અયોધ્યા નગરીમાં
 રાજત્વકાલમાં આઠમા બલદેવ શ્રી રામચંદ્રજીના જન્મ પહેલાં
 દીક્ષા યદ્ય,) (૧૮) લોકાન્તિક દેવો-પ્રભુના દીક્ષાકાલ અગાઉ પંચમ
 દેવલોકના વાસી નવ લોકાન્તિકદેવોએ સ્વયંસંયુક્ત તીર્થંકર
 પ્રભુને તીર્થ પ્રવર્તાવવા કરેલી પ્રાર્થના, (૧૯) સંવચ્છરીદાન-લોકાન્-
 તિકદેવોની વિનવણી પછી સંસારનો પરિત્યાગ કરના ઉત્સુક પ્રભુએ
 વર્ષ સુધી છૂટે હાથે સોનૈયાઓનું કરેલ દાન, (૨૦) મહાવ્રત-શ્રી સીમં-
 ધરપ્રભુના શાસનમાં અપરિગૃહીત-મમત્વભાવથી ભાવપરિગ્રહ થયા
 વિનાની-શ્રી સાથે મૈથુનાદિ થાય નહિ તે અપેક્ષાએ ચોથા અને
 પાંચમા વ્રતની એકના હોઈ ચાર મહાવ્રતો (હતા.) (૨૧) વસ્ત્રવૈચિત્ર્ય
 વસ્ત્રુની સારાસારતાનું અચૂક માપક્યંત્ર તેના ઉપયોગ કરના-
 રાઓ હોવાથી શ્રી સીમંધરપ્રભુના શાસનવર્તી િશ્વજી-પ્રાણ સંયમી
 આરાધકો માટે પંચવર્ણી વસ્ત્રના પરિભોગની મર્યાદા, (૨૨) વધા-
 મણી-પ્રભુ પધાર્યાની વધામણી સંબંધી રેશાસ્ત્રીય મર્યાદા. (૨૩)

૧ આ રાખ્દની માહિતી માટે પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી રચિત શ્રી
 પર્યુપણાકરપાપરાખ્ય શ્રી કલ્પસૂત્રની ઉપા. શ્રી વિનયવિજયજી મંદ ફૂત
 મુખોદિકા દીકાનું વ્યાખ્યાન પ્રથમ (પા. ૮ થી ૧૧) જુઓ.

૨ આના માટે-૫. ૭૯ જુઓ.

^૧પ્રમુનું વલ્લ-પ્રમુની દયવી આગવીમા નેહુ અનતા ઇન્દ્રોનુ મન
(૨૪) પ્રમુનું રુપ-જગતના સર્વશ્રેષ્ઠ રૂપસપદાવાળા ગણધરોના રૂપ
રૂપતા અનતગુણ શ્રેષ્ઠ સુદ પ્રમુનુ રૂપ, (૨૫) તપમર્યાદા શ્રી સીમ-
ધરપ્રમુના શાસનમા આઠમાસની તપની નિયત ઉત્કૃષ્ટ મર્યાદા, (૨૬)
સાધુસંખ્યા-એકસો કોડ (એક અગર) મુનિવર, (૨૭) કેવલિ-
સંખ્યા-દશ લાખ કેવલસાની મુનિવર, (૨૮) અતિશયો-પ્રમુના
લોકાત્મક મહિમાને દેવાવનાગ ચોત્રીશ અતિશયો, (૨૯) મહા-
પ્રાતિહાર્યો-પ્રમુની અદ્ભુત તીર્થકર્ણુશીવતાને મૂલવનાગ દિવ્ય

૧ શ્રી તીર્થકર્ણ પ્રમુના લોકાત્મક બળને વર્ણવતું એક પ્રાચીન કવિત
નીચે મુજબ મળે છે

“બાગ નર બલ ઝરખ, ઝરખ દશ બલુ એક હયનર,
બાગ હય એક મહિષ, મહિષ પાયમે એક ગયવર ॥
પાયમે ગજ હરિ એક, સદસ દોષ એક અષ્ટાપદ,
દશ લાખ બનદેવ-વાસુદેવ, દોષ એક ચક્રી હન ॥

કોડ ચક્રી એક સુગ ગણો, કોડ સુગ એક ઈદ
ઈદ અનંતમું નહિં નમે, ચક્રી આંગડી અમ ત્રિશુદ ॥૧૥”

બ્રાહ્મચર્ય-બાર ચોક્કાનુ બલ એક બળદમા, દશ બળદનુ બલ એક દાગમા,
બાર ચોક્કાનુ બલ એક પાદમા, પાયસો પાદાનુ બલ એક હાથીમા, પાયસો
હાથીનુ બલ એક સિંહમા, બે હનાર સિંહનુ બલ એક અષ્ટાપદ (સિંગવોપ
સિંહી નામ) માં, દશ લાખ અષ્ટાપદનુ બલ બનદેવ કે વાસુદેવમા, બે બનદેવ કે
વાસુદેવનુ બલ એક ચક્રવર્તીમા, કોડ ચક્રવર્તીનુ બલ એક દેવમા, કોડ દેવોનુ
બલ એક ઇંદ્રમા, આવા અનંતા ઇન્દ્રોના બલથી પણ પ્રમુની દયવી
આંગડીનું બલ વધારે હોય.

૨ આના માટે પૃ. ૭૭ જુઓ

વિશ્રુતિસ્વરૂપ આઠ પ્રાતિહાર્યો (૩૦) શિષ્યો-પ્રભુ શ્રીસીમંધર-
સ્વામીના શાસનના ઋણુપ્રાણ પ્રાણીઓ, (૩૧) 'રાજપિંડ' (૩૨)
'માસકલ્પ' (૩૩) 'વર્યુપણાકલ્પ' (૩૪) વલ્લિ પ્રભુના પ્રથમ સમ-
વસરણુમાં દેશના પછી સ્વરૂપ પ્રમાણે ઇન્દ્રદાર કરાતી યજ્ઞસિ-
દ્ધલેખની વિધિ, (૩૫) કમલ-પ્રભુ વિહાર કરે ત્યારે વારાફરતી
પ્રભુના ચરણન્યાસથી પવિત્ર જનતા નવ સ્વર્ગકમલો (૩૬) આયુ-
શ્રી સીમંધર પરમાત્માનું કુલ આયુ ૮૪ લાખ 'પૃથ્વી'નું છે.

આ રીતે પ્રભુના જીવન-બીજકોનું વર્ણન કરી રાસકાર પ્રભુના

૧-૨-૩ રાસકારે શ્રી સીમંધર પ્રભુના શાસનની મર્યાદા વર્ણવતાં રાજપિંડ-
માસકલ્પ-વર્યુપણાકલ્પને સા માટે વર્ણવેલ છે : કારણ કે શ્રી કલ્પસૂત્રની
ઉપા.વિનયવિજયશ્ર મ. કૃત ભુમોધિકા ટીકા (પા. ૪, પુ. ૧, પં. ૭ થી ૯)ના
આધારે પ્રથમ-અંતિમ સિવાયના બાવીશ તીર્થકરો માફક મહાવિદેહદેવના
તીર્થકરોના શાસનમાં રાષ્ટ્રાતર-ઘટ-જયેષ્ઠ-કૃતિકેન્દ્રમર્ચ રૂપ ચારજ કલ્પ નિયત
છે, તો પછી આગળ સા માટે વર્ણવ્યા છે ! સંપ્રદાયગત માન્યતા વિશેષે અંતર
હોવાની સંભાવના છે. તદ્વિદોને યોગ્ય ખુલાસો સૂચવવા વિનંતિ છે.

૪ આના માટે જુઓ પા. ૮૧

૫ આ શબ્દની માહિતી માટે પા. ૭૦ નું ટિ. નં. ૨ જુઓ

૬ રાસકારે રાષ્ટ્રાતરમાં ૪૩ જીવન-બીજકો વર્ણવવાની પ્રતિજ્ઞા કરેલી
પણ છત્રીરા બીજકો-દ્વારે સ્પષ્ટ જણાવ્યા છે, બાકીના સાત અંધાધાર્ય
રાષ્ટ્રો છે; અગર નીચેની ગાથામાં સૂચવેલ સાતના અંકડાથી અન્ય સાત
દ્વારે સૂચવ્યા છે.-તેનો નિર્ણય ગાથાનો સ્પષ્ટાર્થ ન જણાયાથી અણકોકેન્દ્રો
જ રહે છે, વિશેષજ્ઞ યોગ્ય ઉકેલ લાવશે તેવી આશા છે.

“સાત અન્ય નગરી સહી રે, વિચરી શ્રી જિન-રાગે ॥

મોક્ષ નીજ બાગિ રહિ રે, મોક્ષાંતરિ જિન-તાગે ॥ (પા. ૪૮)”

આ ગાથાનો સ્પષ્ટાર્થ શો ? અને સાત પદ્યો શુ વિવક્ષિત છે ?

ગુણગાન કર્યા બદલનો આત્મસતોષ વ્યક્ત કરતાં દેવેન્દ્રીથી પણ અશક્ય પ્રભુના ગુણોનું ચતુર્કિચિત્ત વર્ણન સાનંદ સપત્ત થયા બદલ પરમહર્ષ પ્રવર્ણિત કરે છે અને પોતાના જીવનને કૃતપ્રસન્ન માને છે.

“શ્રીસીમંધર વિભુ ! આપ તો પગ્મ સોભામ્વશાવી છો, કામગજેન્દ્ર જેવા પામર આત્માઓને પણ ઉપદેશામૃતધાગથી તાર્યા.

ખરેખર આપ જેવા ઉપકારી કોઈ નથી.

શ્રી સીમંધર પ્રભુના હુ આપના ગુણોનો અનુગમી બન્યો છું.

ગુણાનુવાદ અને હું પ્રભુ ! આપના અપ્રમેય અદ્ભુત અનેક

શુભાશંસા ગુણો જનાય અતિ મહત્ત્વ ધરાવતા આંક

ગુણોને વર્ણવવા અઘડેશ પૂર્વધર શ્રી ભદ્ર-

બાહુસ્વામીને પણ શુભાવશ પ્રેમ્યા થઈ, તેઓથી શ્રી દશવક્રાલિક સૂત્રનીનિર્ચુક્તિ (ગા ૩૫૧)મા જણાવે છે કે-

“વિસધાઈ-રસાયણ-મંગલત્થ-વિળીળ-પયાદિનાવત્તે ।

ગુરુ-અહજ્જ-અકુચ્છે અદ્ધ સુવળ્ણે ગુણા મણિયા ॥”

ભાવાર્થ-જેમ સોનું વિચાપદ્ધાગક, રસાયણરૂપે પુષ્ટિકાગક, શુભ શકુન માંગલિક સ્વરૂપ, ઇન્દ્રિયગુણ ધાટ થઈ શકે તેવું, અગ્નિસયોગથી પીગળ્યે છતે પ્રવક્ષિણાવર્તવાળું, ગુરુ, અમર અગ્નિમયોગે પણ અદાલ્ત અને કોહવાટ ન થાય તેવું હોય છે, તેમ આપ પણ મોહરૂપે ઝેરના ધાતક, ધર્મને પુષ્ટિકારક, ભવના પરિભ્રમણમાંથી છોડાવી પરમ મંગલભૂત થનારા, વિનયધર્મના પ્રચારક, માયાની કુટિલતા વિનાના, પૂજ્ય, કોધાદિ અગ્નિના અવિધયભૂત અને ઈર્ષ્યાદિના કોહવાટ વિનાના છો. વળી અત્યંત ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળા અને પરમૈશ્વર્યની સંપદાઓ છતાં ઉચ્ચતર વૈરાગ્યની ભૂમિકાએ પહોંચેલા આપના નામ-માત્રથી જગતના પ્રાણીઓના વિદ્ય માત્ર જ થાય છે અને સુખ-સંપદાઓ આવી મળે છે. સંસારના મૂલહેતુભૂત કંથાયના પ્રગલ

આવેશથી વાદ્યગુમમા ગૈરસ્વભાવી આત્માઓ પણ આપશ્રીના સદવાસ-
નિષ્ઠતા-ને પામીને સીધા-સાદા-ઝરીગડા સ્વભાવની મનાતી બહરી
જેવા નગ્ન સ્વભાવના થઇ જાય છે. આવા પરમોદાત્ત ગુણગુણધારક
શ્રી સીમંધર પરમાત્મા પાસે મારી એક જ અંતિમ પ્રાર્થના છે કે-
આપશ્રીના પુણ્ય-પ્રતાપે સદૃશ સંઘ ચિરકાલ જ્યવંત રહે અને
પરમ-શુદ્ધ જ્યોતિસ્વરૂપ આત્મસ્વભાવની શીધ મને પ્રાપ્તિ
થાઓ. જગત્માં લોકોત્તર મહાપુરુષ તરીકે વિખ્યાત આપના સ્મરણ-
ધ્યાનથી અમાપ શાતા અનુભવાય છે, આ રીતે તારા ગુણ-ગુણોના
પુનિત વર્ણનદ્વારા અપૂર્વ સમ્યક્ત્વક્ષમીની ચિરસ્થાયી શોભાવાળી
પ્રાપ્તિ-નિર્મલતા સદૃશ થાય છે.”

“ શ્રી સીમંધર વિભુ ! દેવોની શ્રેણીઓથી આપ સેવાઓદા છો,
વિશુદ્ધ આત્મત્તક્ષમીના નિવાસસ્થાન છો, દેવગણની અપ્સરાઓ પોતાના
ભવનમાં પણ આપના ગુણોના રાસક લે છે.
છેલ્લી કાલમાં રાસકારે ઉત્કૃષ્ટ મુખના આપનાર આંખ ત્રણે જગતના
છેલ્લી શ્રી સીમંધર પ્રભુ સાચા આદર્શ પાલક છો. મારા દેવાના દાર
પાસે અંતિમ પ્રાર્થના સમાન આપના સ્વપ્નમાં પણ થયેલાં
દર્શનથી થતા હર્ષ-આનંદનાં પૂર દેવાને
યનગનાથી મૂકે છે, પણ મિચેલી આંખે માનસિક કલ્પનામૃદ્ધિમાં
થયેલાં આપના મધુર દર્શને શ્રી હામગજેન્દ્રની માફક ઉઘાડી
આંખે સાક્ષાત્ દર્શન-સંભાષણ કરવાની મારી તમજાને વધારી
મૂકેલ છે. આપના મુખચંદ્રને નિરખવા મારા નયનોએ હવે
બળવો કરવાની તૈયારી કરી છે; માટે જલદી આજ્ઞા પરિપૂર્ણ
કરો ! તમારા મુખની શોભારૂપ મંડપે મારી માનસિક ભાવના
વેલડી ચઢી છે તો હવે ઘનમેઘની ઘટામાં ચમકતી વિજળીની
માફક તુરત હજી પૂર્ણ કરવા કૃપા કરો !!! કોડો સૂર્ય કરતાં
પણ અધિક તારા મુખની તેજસ્વી દક્ષિ અમ જેવા સેવકોને રંગરેલ
કરી શ્રેષ્ઠ આનંદને દેનારી છે ! ”

આ રીતે રાસકારે શ્રી સીમંધરસ્વામીના જીવનચરિત્ર અને ગુણોત્તુ વર્ણન કરતાં પ્રાસંગિક અદ્ભુત શ્રી કામગજેન્દ્રની કથા વિસ્તારથી વર્ણવીને અને વિહરમાણ પ્રભુશ્રી સીમંધરસ્વામીના પરમાનંદદાયી ગુણોત્તુ વર્ણન શુભાશસાદિપૂર્વક કરીને આ રાસના ચરમેત્વામની અર્થ સમાપ્તિ કરી છે.

આ રીતે વિવિધ-ભવ્ય-ઉદાત વર્ણનોથી ભરપૂર શ્રી સીમંધરસ્વામી-શોભા-તરંગ-રાસ પૂરો થયો.

॥ ઇતિ શ્રીસીમંધરસ્વામિ-શોભા-તરંગે ૧૫મમ (સુદર)
ચરમેત્વાસઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ શ્રી સીમંધર શોભા-તરંગનો ગુર્જર ભાષાનુવાદ
સમાપ્ત ॥

ખાસ અગત્યનો મુધારો

[આ પુસ્તકમાં પા. ૭ ઉપર આકમી દાલની સાતમી ગાથા પછી નીચે મુજબની (આકથી બાર નંબરની) ગાથાઓ છાપવી રહી ગઈ છે, તે નીચે ઉદ્ધૃત કરી છે. સુરા વાંચકો અહીંયાં ત્વાં અનુમંધાન કરી લે.]

તુમહ જનમો સુણી સુર-પતી, આર્ષ હમકે પાસિ ।

પંચ-ઇન્દ્ર સચે મારગિ, પોહતા મેરૂ આવાસિ ॥ ૮ ॥

અઉસદિ ઇન્દ્ર તિહાં મિલી, ઉછવ જહુપરિ કીલ્હ ।

સખ સુર-નાયક વિનવી, કાજ હમાસ સીલ્હ ॥ ૯ ॥

યક્ષ-કર્દમ કરી લીંપઓ, કુકમ અગર કપૂર ।

કરતુરી ચંદનિ કરી, મહાસુગંધનુ પૂર ॥ ૧૦ ॥

ઉચિ થાનકિ આવીઆ, ગહ માનૂં જોવા રત્ત ।

તુઝ કર્શનિ મુઝ દુખ દલિ, કાલુગને (કાલુગને) જિમ પત્ત ॥ ૧૧ ॥

૧ધિન પુષ્કલાવતી વિજયો, ધિન પુંડરિગિણી રાજિ ।

માનૂં સીતાઈ રહિયો, સીતા જાવા કાજિ ॥ ૧૨ ॥

૧ આ ગાથા શ્રી કેશવગાથ જૈન જ્ઞાનમંદિર પાટણની “શ્રીસીમં-ધર શોભા તરંગ”ની પ્રતમાં નથી.

શ્રી શંખેશ્વરપાર્શ્વનાથાય નમઃ કથાગત પાત્રોનો પરિચય

કશાનેન્દ્ર-મીઝ દેસલોઠનો ગ્વામી,
ઉત્તર લોકાર્ધનો અધિપતિ
કામગજેન્દ્ર-કથાના રાજ, અરુણા-
ભપુરના રાજા ન્તનગજેન્દ્ર
નો પુત્ર

ગૌતમસ્વામી-પ્રભુ મહાલીગદેવ
ના પદશિષ્ય, આદ્ય ગણધર,
પ્રગુપ્ત કથાના ઉપક્રમક

ચારણશ્રમણ-તપનયે મેગવેવ
લખિધથી આકાશમાર્ગે વિહ
ગના મહામુનિ, કામગજેન્દ્રને
પૂર્વભવમા ભય કર અનાયા
ગના પાપમાથી બચાવનાર

જયવર્મરાજ-પાટલિપુત્રનો
ગજ, કામગજેન્દ્રનો પૂર્વભ
વનો વ્યાવહારિક પિતામહ

તોસલકુમાર-કોશલદેશાધિપતિ
નો પુત્ર, કામગજેન્દ્રનો
પૂર્વભવનો સાચો પિતા

શ્રી ધર્મનાથ ભગવાન-આ
ભરતક્ષેત્રની વર્તમાન ચોવિ
શીના પદમાતીર્થ કર, કામ-
ગજેન્દ્રને પૂર્વભવમા ગ્રેય-
ભાવનાની પ્રાપ્તિ કરાવનાર

નંદનશેઠ-કોશલનગરીનો ધનિક
શેઠ, કામગજેન્દ્રનો પૂર્વભ-
વનો સાચો માતામહ
પન્નકેશરદેવ-સૌંદર્યમંદિરલોકવાસી
એક દેવ (જે કે કામગજેન્દ્રનો
પૂર્વભવ છે.)

ત્રિયંબુમતી-કામગજેન્દ્રની સ્ત્રી
પૃથ્વીવીરુદ્ધ-વૈતાહ્યપત્નિની
ઉત્તર શ્રેણિનો ગજ

ચિંદુમતી-વૈતાહ્યપત્નિની
ઉત્તરશ્રેણિના ગજની પુત્રી.

શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી-ચૌદ પૂર્વ-
ધારી, આગમો પર નિયુક્તિ
બનાવનાર, મહાપ્રાભાવિક
ધુધર આચાર્ય

શ્રી મહાવીરસ્વામી-આ ભરત-
ક્ષેત્રની વર્તમાન ચોવીશીના
હેલ્લા તીર્થ કર, વર્તમાન
શાસનના સ્થાપક, કામગજે-
ન્દ્રની કથા વર્ણવનાર, કામ-
ગજેન્દ્રને સવમ આપી ભવયો
તાગનાર

મેખલા-વૈતાહ્યની ઉત્તરશ્રેણિના
પિઘાધરપતિની ગણી.

મોહુદત્ત-કામગજેન્દ્રનો શ્રવ,
પાટલિપુત્રના રાજાનો વ્યાવ-
દારિક પૌત્ર, કોશસાનગરીના
નંદન શેકનો સાચો દૌહિત્ર,
કોશસદેશના રાજાનો સાચો
પૌત્ર.

રૂઢિણીરાણી-શ્રી સીમંધર-
પ્રભુની સંસારાવસ્થાની સ્ત્રી.

રત્નગજેન્દ્ર-અરૂણા બપુરનો
રાજા, કામગજેન્દ્રનો પિતા.

રત્નરેખા-કોશસાનગરીના નંદન
શેકની બે, કામગજેન્દ્રની
પૂર્વભવની સાચી દાદીમાતા.

રત્નાંગદ-આવસ્તી નગરીનો
રાજા.

લોકાંતિકદેવો-પાંચમા દેવલોકના
દેવો, તીર્થંકરપ્રભુના દીક્ષાના
નજીક સમયને સંજોધનારા.

વૃષલોચન-શ્રી ધર્મનાથપ્રભુના
સગવસરણમાં આસન્નભવ્ય,
દુરતમાં મોક્ષે જનાર અને

ભવ્ય પ્રાણી તરીકે જનહેર.
ચલેલ ભાગ્યશાળી એક ઉદર.

વનદત્તા-કામગજેન્દ્રની પૂર્વભ-
વની સાચી બહેન અને
વિષયાંધાવસ્થામાં માની
લીલેલી પ્રણયિની.

શબરશીલ-પાટલિપુત્રના
રાજાનો પુત્ર, પૂર્વભવમાં
કામગજેન્દ્રનો વ્યાવદારિક
પિતા.

શ્રી ગ્રેયાંસ-વિહરમાણવિભુ શ્રી
સીમંધરસ્વામીના પિતા.

શ્રી સત્યકિ-શ્રી સીમંધરપ્રભુની
માતા.

શ્રી સીમંધર-વર્તમાન વીર
વિહરમાણ પ્રભુમાં પ્રથમ પ્રભુ,
કામગજેન્દ્રને ગોધિ-સમ્ય-
ક્ત્વની પ્રાપ્તિ કરાવનાર અને
પૂર્વભવને કહેનાર.

સુવર્ણદેવા-કામગજેન્દ્રની પૂર્વ-
ભવની સાચી માતા.

આ સિવાય પ્રાસંગિક ઉદ્દેશ્યાએલ કેટલાકના નામો તથા તેઓનો
પરિચય સળંગ કથા વાચનારને ત્યાં ત્યાં સ્વતઃ યદ જવાનો હોઈ તેનો
પરિચય અહીં કરાવેલ નથી.

ॐ

॥ श्रीशंखेश्वर-पार्श्वनाथाय नमः ॥

परिशिष्ट-१

सुभाषित-सार-समुच्चय

[सूचना-आभा पहले आदि पढ़ने, नीचे दत्तों अने त्या-
पढ़ने आदि गाथाना नष्टुया]

आशा-संग जेहि करीछ, तेहि कीछ भू-सार दे ।
पछु बार नवि ओछे करी, गिरि तरुअर जलधार दे ॥
वहनादिक मोटि तने के, ते संग नर निकलंक दे ॥ (१-३-४/५६)
हेता पाधि जहु धन, निम कूप नि आराम दे ।
तं-पा-प्रभुभ नवलीछ, पाभि (पात्रि) अति सुभाधाम दे ॥
दान-द्वय पंच नवलीछ, अनादर-नि-विलंग दे ।
विभुभमछ-विप्रियगिरा, वणी अनुतापी गिण दे ॥
दान-भूपछ पंच नवलीछ, आनंदायु-रोमंछ दे ।
जहुमान-वाणी शुभा, वणी अनुभोदन संच दे ॥ (१-३-

કોણ નિર્દન લખિગી દેખીનિ, નિજ કમાડ દેવશાવિ રે ॥
(૧-૧૦-૧૦૧)

અદ્ર-સૂર નિ સાગર રે, મેરુ-ચિંતામણિ સાર ।

કામગવી-કામકુંભત્રુ રે, કામતરુ-ગુણમાર ॥

કમલ-મતંગજ-સંહિલુ રે, ધોરી ઉપમ વંક ।

ઈત્યાદિક સકલક્રીઆ રે, એ જિનજી નિકલંક ॥ (૧-૧૧-૧૦/૧૧)

માતજી ! જોલિ જેહની લખિમી, ઘન પરિ ભ્રમ ન આવિ રે ।

જલ-નિધિની પરિ વિરસ તુઝ રૂપ, લોગા કિમ ન ગાવિ રે ॥

સઘલિ દર્શનિ મત ગાહુ દીસિ, માત-મતં નવિ દીસિ રે ।

તે પીકાતાં કેમ દેખીજિ, હા કહિ મન હોંત્રી રે ॥ (૧-૧૨ ૪/૫)

ઉત્તમ-સંગતિ સુખ-યશં, લોહ-કમલ સ્રીપ-પાથ રે ॥

ઉત્તમા દુર્ધ માનદા, નીચનિ કલહનુ વાહડ રે ।

અંકનિ ઈંધર શિરિ વહિ, રાહુ અસિ વડુ ગાહડ રે ॥

આલોચિ મંત્રી, કાજિ દામ્ત્રીકા, રૂપિ રમા, ક્ષમા ભૂમિ રે ।

લોજનિ માતર, તે વેશિકા, કર્મ પડ સ્ત્રી શુભ સ્ત્રી-ધૂમિ રે ॥

(૨-૧૭-૧૨૩ ૧૩/૧૪)

રક્ત-લોચન નિ ગત-વસ્તુ, ગત-ધન નવિ કોણિ સખ્યુ ॥

(૨-૧૮-૬૨)

ધિન ધિન પર-ઉપગારીઆ, યાચન-વૃત સાધાર ।

પુષ્કણવર્ત-વંશિ ઉપનુ, સુખકારી જલધાર ॥

ઉત્તમ કહનિ માંગિઉ ભલૂં, પરં યાચન-સંગ ।

નીચ માગિય આશા ફલી, તુહુ નહિં ચંગ ॥

નિજ-ઉદરકે પૂરણે, જે દુર્ધ અસમર્થ ।

તે જનનીઈ કાં જણ્યા, શક્તિ નાપિ અર્થ ॥

તસ માતા ધિક્કારણી, પર-યાચક-ઓઘ ।

યાચન-ભંગ કરિઉ જોણિ, તસ જનની મોઘ ॥

એ દિન-રાજની ઉપમા, વળી થંદ નિ સૂર ।

તરુચર સત્પુરુષા જિકે, આશા લરપૂર ॥

તન-ધન-ચૌવન કારિમૂં, કારિમૂં અવિત બાણી ।

કીરતિ એક છિ સાસતી, સાચી નિરવાણી ॥ (૨-૧૬-૨થી૭)

દિનકર ઉગતિ નવિ ટલિ, બુ અધારું ઘોર ।

જલધરિ તૃષ્ણા નવિ ટલિ, તુ કર્મિ કચિઉં જોર ॥

ઉપગારિ ઉપગારીઆ, જગિ દીસિ બહુ લોક ।

વિણુ ઉપગારિ ગુણુ કરિ, તેહના નુહિ થોક ॥

ગતિ-ભંગો સ્વર-દીનતા, દેહિ સ્વેદો-ભીતિ ।

દીનાશ-ધરિ ગમનિ યથા, તિમ એ મગગણુ-રીતિ ॥

(૨-૧૬ ૬થી ૧૧)

યઃ સ્ત્રીણાં ગુહ્યમાલ્યાતિ, તદંતં તસ્ય જીવિતમ્ (૨-૨૧-)

નિર્નાયકં સૈન્યં હતં, સ્ત્રીનાયકં ગૃહ નદ્ધ ।

વાલરાજાહતં સૈન્યં, ઇત્યાદિ નુહિ લઠ્ઠ ॥ (૨-૨૧-૯)

રાઠિ બહુ જેહનિ ધરિ, તસ લખિમી નાસી ફરિ ।

સીતાનિ પરિ થાય થો, નામ લીજિ ઉગતિ સૂરિ ॥ (૨-૨૧-૧૪)

નવિ બાણિ ઉપગાર, તે તુ મૂઢ વડુરી ।

થંદન-રાસલ જેમ, તસ ધિષ્ઠાર પડુરી ॥

જેણિ કીધુ ગુણુઆર, તેહનુ બુ નવિ બાણિઉં ।

તેણિ મુત્તાકલ મુકી, ગ્રેમિ મત્થર તાણિઉં ॥ (૨-૨૨-૪/૫)

સજ્જનસિઉં જે રોસ, તે કીજિ વા પાણી ॥ (૨-૨૨-૧૦૧)

ચીલાડનુ જે ચોર, તસદૂં બૂસટ દીજિ ! ॥ ૨-૨૨-૧૨૫)

x x x, કર્યુદીસિ એ સોહણું ।

દુખ સાગર સંસાર, એ પણુ મોહું જોણું ॥

યંત્રિ રાગ ન ખાજિ, તૂટિ ગયિ જળ તારા ।
 શૂં કરિ યંત્ર ગિચારા, ગયા જાતવળકારા ॥
 ઇંચુ કેન મિલિ જે, જાકું રહીઈ લાગિ ।
 સળ જળ જલતા દેખુ, આપ આપણી આગિ ॥
 દેહા કાચકા કૃપા, તિસા પિંડ પરાણા ।
 રાખીઈ જાહુત જાતનિ, પણ કળકિ નિરવાણા ॥
 ધમણિ ધમંતી રહી, બુઝિ ગયિ અંગારા ।
 અહિરણ કળગા જાઈ, ઉઠિ ચલે લોકારા ॥ (૨-૨૨-૧૭થી૨૧)
 મુઝ મોટુ જીવ આલસૂ, જે જાગતા ધરમાંહિ ।
 નિચિતૂ સર-નીંદ્રી, જાવા નવિ ઉમાહિ ॥ (૨-૨૩-૧)
 માણસ ધન વિણ જે નરા, તેણિ જીવી રથૂં કીજી ।
 કમ્મંહ ધમ્મંહ જાહિરા, એક કાજ ન સીજી ॥
 ચિંતા ચિંતા સમ સયે, પણ જિંદુ વિશેષિ જાણિ ।
 ચિંતા દહિ નિર્જીવિઉ, ચિંતા પ્રાણી-હાણિ ॥
 રાગ ધણુ નર જે કરિ, પામિ દુખ સયાઈ ।
 મંજિદિ અર્ધરસીઈ, ફરયા કષ્ટ ધણાઈ ॥
 સળજન દુળજણ અંતરુ, મિ નવિ કોઈ દીક ।
 સળજન દુખ દિ દુરથી, દુળજણ પાસિ બઈ ॥
 કષ્ટ પડિયા જે નર ઉદ્ધરિ, તે નર નવિ દીસંતિ ।
 સાહમૂં પર-દુખીઆ તણી, વાતકીઈ વિહસંતિ ॥
 એહવુ જગિ કો નવિ મલિ, જે કરિ કારણકી વાત ।
 ઉદેગ ઉઠાઈનિ વળી, સળ કીજુ જાઈ ઘાત ॥
 દીસિ ધનવંતા સુખી, પણ મનની દાઝિ અતાગિ ।
 કોહનિ કહવાઈ નહી, એ નિધૂંમી આગિ ॥

સુર-કોટિ-મણિ-નાયકો, પવિ-શોભિતિ ભુજ-દંડ ।
ધંદ્રો ભૂ-છત્રં કરિ, તે પણ નુહિ અળંડ ॥

જસ આગિ સળ કિંકરા, દેવ આનિ દેવ-રાજ ।
તેહુ પ્રભુ જી નવિ રહિયા, જે સકલ-ભુવનકે તાજ ॥
જીવિતિ કાસ ન વલ્લહુ ધણુ પણ કાસુ ન ધંદુ ।
દોષિ વિ અવસર નિવિડિ આઈ, તિણુ-સમ ગિણિ વિસિદુ ॥

જીવત ધમિ કલેવરો, જ' વાહિતિ તં સાર ।
જંઘ ઢંકઈ તુ કુહંઘ, અહ ડંઝઝઈ તુ છાર ॥
ભમરા એત્યવિ લિંગાડિ, કેવિ દિહડા વિજંણુ ।
ધણુ-પતલ છાયા-ગહુલુ, કુદિલિ જાવ કયંણુ ॥
જાવઈ વિસમી કાજ(મ્મ)-ગઈ, જીવહ મજજે એઈ ।
તાવઈ અછઉ ઈયરૂ જણુ, સુયણુ વિ અંતર દેઈ ॥
સુર નર દુષીઆ દેવીઈ, સુખીઆ શ્રી વીતરાગ ।
કરગર સઘળી તુ ટલિ, જી સેવિ જિન-માગ ॥ (૨-૨૩-૩થી૧૬)

સમકિત નિ ભવના, લક્ષણુ પંચ એ જાણુ ।
શમ-સંવેગ-નિવેદ-અનુક્રપા-સ્તિક આણુ ॥

પંચ દુષણુ શંકા, આકાંક્ષા-સંદેહ ।
મિથ્યા પ્રશંસન-સંસ્તવ, કરવૂં જેહ ॥
પંચ ભૂપણુ સુણીઈ, રથૈય-પ્રભાવન-ભક્તિ ।
કૌશિલ-તિત્યસેવા, કરવી તે યથાશક્તિ ॥ (૨-૨૫-૫થી૭)

કર્મગતિ-વિચિત્રતા, કુણુ નવિ પામિ પાર રે ।
ધિન્ય તે કે તીર્થ'કરા, કર્મ-રિષુ ગુણુ-ભાર રે ॥ (૨-૨૬-૧)

સેવક સુંદર તે સહી, જે પ્રભુનિ કામિ આપિ રે ।
બાણાસરીઆ-સેવક, કુહી મૂલ ન પાવિ રે ॥

અક્ષીક બોલી જે પ્રીછવિ, ને ઘર સરિળી નહી યાત્ર રે ।
સત્ય-વાદી દેવિ અધિષ્ઠીઆ, તુ માનવ કુણુ માત્ર રે ? ॥

(૨-૨૬ ૩/૪)

લોગા ! સ્વારથ જનનિ વાહલુ, સ્વારથ જિનનિ ન વાહલુ ॥
(૨-૨૮-૧)

અમી-રસાયણુ આગલા રે, માય-તાય ગુરુ-ગોલિ ।
માનિ સુકુલીણુ ઉત્તમા રે, તેહનિ નિત રંગ-રોલિ રે ॥

વસુધા આભરણું નરા રે, લખિમી નર-શણુગાર ।
લખિમી આભરણું છિ દાનં, દાનભૂષણુ અણુગારો રે ॥

યુધકું વછિ જગિ યોધા રે, વૈદ્ય પીડિત પંથ ।
મૃતક બહુલા વાડવા રે, ખેમ સુભિષા નિશંથ રે ॥

ખુલ ગવિ હુગ્ધં હવિ રે, તે વિષ થાઇ નાગિ ।
તેણિ પાત્ર પ્રમાણીઇ રે, તિમ ઘન અંગ-નિંગ ભાગિ રે ॥

એકિ અક્ષર વંકડુ રે, જુ ગુરુ તુસી દેઇ ।
જિમ અંધારિ હીવડુ રે, ફરી ફરી યોતિ કહેઇ રે ॥
(૨-૨૮ ૧૦થી૧૪)

ધિગ્ અજ્ઞાનપણું ! જ્ઞાનીઈ, પાવન કીની સકલ મહી ॥
(૨-૩૧ ૨૩)

પુંડરીક-નિ-પાત્ર પ્રભુજી, પરમેષ્ઠિ-પરુષણું રે ।
પચખાણુ-પોસહ-નિ-પૂજા, પડિસ્કમણું-પ્રતિલેખણું રે ॥
પરમાર્જન-પોથી-નિ-પાળી, તોર પકાર નિર્દૂષણો રે ।
એ હુલ્લ પુન્યવંતા પામિ, માનું પોહવિ-ભૂષણુ રે ॥
(૨-૩૧-૮/૯)

જગમિ સત્પુરુષા સહી, પર-ઉપગારિ રાતા રે ।
નિજ-દેહિ હુખ પામીનિ, પર-કારજિ જે માતા રે ॥

માત તેહની ધિન્ય પણ જે, સ્વાર્થ આણુભૂંશિ કરિ ।
 સામાન્ય પુરુષા તેહ જાણું, હવિ નર રાષ સકરિ ॥
 સ્વારથિ પર-કામ હણના, કીર્તિ-લોપિ ખીહિ નહિ ।
 નિરર્થક પર-કામ દેલિ, તેહ નવિ જાણું કહિ ॥ (૩-૩૩-૨)
 ભવિયણુ! ભાવ ધરીઈ સંભદીઈ, મોહ-વશિ જે ખૂડા ।
 ન્યૂસણીકું મુત-મારણુ-બુદ્ધિ, માત-સનેહા ફડા ।
 તાત-સનેહો તે પણ ફડું, કનકરથિ નિજ-પૂતા ।
 પુત્રિ કેણી, જાંઘવિ જાણુ, ભરત-ખાહુજલિ ખૂતા ॥
 નારી સગપણુ મરીકંતા, વળી પતિ-મારો પ્રમાણું ।
 મિત્રપણિ ચાલુક્ય-પર્વતો, એહનૂં ન કરિ જાણું ॥
 મુભુમો-નિ-પશુરામો, દિજ-ક્ષત્રી-ક્ષય-કારી ।
 નિજજ-સ્વારથ આણુપૂંજતિ, પ્રથવી કીધી ભારી ॥
 એહી જગમેં સહુકુ વિદિ, એક ન વિદિ વીર ॥ (૩-૩૮-૧ થી ૪૧)

આ સિવાય પ્રાસંગિક ઉપદેશના મર્મથી ભરપૂર વિવિધ
 વાક્યરચના અને શબ્દોની ધર્મભાવનાને યોષનારી અદ્ભુત
 જોડણી મૂળ-રાસ અવલોકવાથી સ્વતઃ જણાઈ આવે તેમ છે.

પરિશિષ્ટ-૨

કવિની અદ્ભુત કવન શક્તિની પરિચાયક આલંકારિક ગાથાઓ

[સૂચના:-આમાં પહેલો અંક ખંડનો, બીજો દાસનો અને ત્યાર-પછીના અંકો ગાથાના મળવા.]

માનુષો અવતાર માનૂં, પવિત્ર કારણિ ભૂતલા ॥ (૧-૧-૧૨)

x x x, છત્રદંડ રહિઓ તાણી ।
અહીં પાણી દાર-કર્મ જિહાં આણીધએ ॥

માનૂં વિધાતા સુરપુરી તોલી, તેણિ ગઈ ઊઘી લઘુથી ।
ભારિ કરી ભૂ-પીઠિ લાગી, એ નગરી શુભ-શુરથી ॥ (૧-૨-૨૩)
માઈ-અક્ષર-માઝિલુ, નવિ કરિઉ નન્નાનું સંગ રે ॥

અથવા પઠિત-વિસારિઉ, કર ઉપરિ કર કીદ રે ।
તે દિન લેખી અવતરિઉ, જાણિ વંછિત સીદ રે ॥ (૧-૩-૨૩થી ૩)

x x x અરણિ રતડી થાય ।
તે માનું જગ-સુદરી, મસ્તકિ દીધા છિ પાયોરે ॥

તસ અંગિ કર્હુ કિમ ન હવિ, કલા અઉસઠિ વાસ ।
જસ અંગિ અઉ અંદ્રમા, જસ કર અંશુઠ આસો રે ॥

જસ લોચન અંચલ થકાં, જે ન મલિ તે જાણિ ।
અવલુ-કૂપ લીતિ કરી, પરતા કોણુ રાણિ તાણિરે ॥

(૧-૪-૨થી ૪)

ઉંચિ ધનકિ આવીઆ, ગદ્ય માનું જોવારત ।

તુઝ દર્શનિ મુઝ દુખ ટલિ, કાદરુનિ નિમ પત ॥

માનું સીતાઈ ગહિયો, સીતા જાવા કાનિ ॥ (૧-૮-૧૧-૧૨૩)

મુઝ નયનાંમુઝ તુઝકું, દેખિ નવિ ખસિરે ।

તે માનું જોત્ર-મળ ધ કિ, આયુ ચિતિ વસિરે ॥

મુખ-અંદ્રિ કરી માનું કિ, નયન-મૂઝ યુલિરે ॥

સકલ પુગલકી વાત કિ, મિથ્યા જાણીઈ રે ।

મત્યક્ષ હસધર-ખંધુ કિ, મુત કિમ આપ્તીઈ રે ॥ (૧-૯-૧/૨/૩)

તુઝ દેખીનિ કાંશિક, નિજ કૌશિકપલુ રે ।

પાગી લાજ અપાર કિ, તુઝ પ્રભુમિ ધણુ રે ॥

ઈલા-દેવિનિ સાર કિ, મતનુ કલ હણું રે ।

તુઝ પદ-પંકજ-પૂજન, પાગિઈ અભિનણું રે ॥ (૧-૯-૭/૮)

તુમ્હ સીતલતા-તેજ કિ, વિધિય ગનિ ધરી રે ।

ચંદ-સૂરકું કુંડલી, પરિવેયિ કરી રે ॥ (૧-૯-૧૦)

તિહાં જાહુ તમકુ વ્યાપ કિ, માસિ માસિ ચંદલુ રે ।

તે મુઝ પૂતકે વહનિ, જાહુ કંદલુ રે ॥ (૧-૯-૨૦)

ચંદ્રકાંતિ-મણીઈ કરી, માતા-મુખ ધડિઈ રે ।

માનું અન્યથા મુખથી, આંમુ કિમ પડીઈ રે ॥ (૧-૯-૨૪)

એક ચંદલુ તુમ્હ હો નયણાં, કળહિ સંગિ ન આવિ રે ।

નયનાનદ-કદો એ હુણુ. ચંદ તેણિ તુઝ જાવિ રે ॥

માતણી! મન્મથ સરિણું જિન, કિમ એ સીતલ-જલકલહરી રે ।

મન્મથ તુ જિહાં રહિ તેહ ટાલિ, નિજ-ધરિ ન જુઝ કિ હરી રે ॥

નામિ રૂકુ મનમિ રૂકું, રતિ-પતિ નામ કહાવિ રે ।

અથવા શંકર દાહુ કરિઈ જળ, તળથી જનકું તાવિ રે ॥

તુઝ પૂતાકું જે જન સમરિ, રોગ ક્ષયાદિક જાવિ રે ।
 એ દુષ્ટાકુ અધ્યયન દેખું, રોગ-ક્ષયાદિક થાવિ રે ॥
 જુ ધરત હથિયાર લોકકે, તુ સળ પ્રલય પાડિ રે ।
 અંગ-સહિત શ્રવણિ જુ આણત, ક્ષણમિ મામ ગમાડિ રે ॥
 (૧-૧૦-૫ થી ૮)

ગંગા કે દો પ્રવાહ હતઉ, મોતિન માલ કહંતી રે ॥
 સ્નાનિ ચિત્રં કેશ-કલાપી, તુઝ સુત વદનિ છાજિ રે ।
 તે માનું વાદલમિ ચંદો, અથવા ચિન્હ વિરાજિ રે ॥
 (૧-૧૦-૧૩/૧૪)

જિન-મુખિ છત્યા પંકજે રે, સરોવરિ-માઝિ પધઠ ।
 ટાપિ તપ્યા માનું તપ કરિ રે, જલ-ગઢ-માઝિ દીઠ ॥
 પૂત-પ્રતાપિ છત્યુ રવિ રે, જિન-યશ મિત્રં ચંદ ।
 માનું કાંતિ આપી કરી રે, કજ-વિરી મુખ-કંદ ॥
 મધુપાનિ જે મુખ કરિ રે, ગજ દાનિ કરી જેહ ।
 તે જાણું શ્રી જિનજીવ રે, ગતિ છત્યુ કરી તેહ ॥
 જિન-મુખ-દેષી પંકજે રે, સેવક ભૂંગં જાણિ ।
 ઇમ જે પર-દેષિ દમિ રે, તેહની ખહુલી હાણિ ॥
 પવનિ ઇમલ જે નાચીઈ રે, તે માનું સખિ રેહ ॥
 જલ તપિ જિન-મુખ-ઉપમા રે, પામી નાથિ એહ ॥
 જેહ કલાપી નાચીઈ રે, તે જાણું મુણિ માત ।
 તુઝ સુત કેશ-ઉપમ લહી રે, પરમાનંદ ન માત ॥
 નિજ-ધનુ મદનિ આપીઈ રે, જિનકી બૂ રચનાઈ ।
 નવિ જાણિઈ મુઝ છતસિ રે, અતિ-ગાહૂ છેતરાઈ ॥
 ચંદ્ર-સૂર-નિ-સાગર રે, મેરુ-ચિતામણિ સાર ।
 કામ-ગવી કામ-કુંભલુરે, કામ-તરુ શુણ-ભાર ॥

કમલ-મત જળ-મી હલુરે, ધોળી ઉપમ વડ ।

ઈત્યાદિક સકલ કીઆ રે એ જિનજી નિકવક ॥ (૧-૧૧-૩ થી ૧૧)

સકલ કલા જિન-અગિ ગમતી ભમતી આવિ હેજિ રે ।

એહવુ ઉત્તમ પુઝા ન દીહુ, જિહા રહીઈ સુખ-સેજિ રે ॥

(૧-૧૨-૨)

કી-તિ-ફતી ગઈ સુ-લોહિ, ઇદ્રાહિ-મુખ જોત રે ॥ (૧-૧૨-૬)

જુ એ જિનનિ વદનિ આલ્યા, તુ કિમ ન થયા જિઆજી ॥

(૧-૧૩-૧૦)

શ્રી સીમ નર ચુમુખિ કરી, ત્રિ-જગનિ જે ધર્મ કહિ ।

તે માનૂ અચરિ ગતિ કષાયા, લોડથી અલગા રહિ ॥ (૧-૧૪-૨)

સૂ-પગિ કવિ બુધ કરી, વિયોગ નહીં સુખ થાય રે ॥ (૧-૧૭-૮)

તુઝ મુખ-વેણી-યુદ્ધ માનૂ નહુ-શશાકુ ॥ (૨-૨૦-૧૧)

સર્વનિ ગમતુ કિમ થાઈ રે, શઠ લોક ગહુ નિવાહઈ રે ।

જિન-તાહિ જલધર નહિઉ રે, દત-બૂળમસિ ગડગડિઉ રે ॥

ધિન્કાર પહુ વિધિ-પાણી રે, પુર ચદ કગિ અજાણી રે ।

તૂ સમયે અધુર તાહિ રે, પછિ ભવનિ માયિ પાહિ રે ॥

(૨-૪-૧૨/૧૩)

તથ જિન વિસ્તારિ, વાણી જિમ ધન-ધોર ।

તેણિ પ્રેમ-કવાપિ, નાચિ શ્રાવક મોગ ॥ (૨-૨૫-૬)

એહવિ એક મુનીશગ દીહુ, સાગરમિ જિમ પોતો રે ॥

ભૂખિઉ જિમ અન્ન દેખી હરખિ, ત્રિવિઆનિ જિમ પાન ।

શ્રમ-આધિતનિ જિમ વળી યાન, સુખીઆ-જિમ જાન રે ॥

તાપિતનિ તરુઅર આનદી, લીતાનિ જેમ શગલુમ ।

અદ્ર ચક્રોરો જિમ સુખકારી, સૂરો કર-હુખ-હરલુમ રે ॥

અંદ્ર-કલાઈ જિમ પાથોધિ, કૈરવળી મોદ-ધારી ।

જિમ ઘનાઘન કેરી દેળી, ભૂપાળુ વિણ મનોહારી રે ॥

ગહુલા પુન્ય વિના કોણ પામિ, એકલુ પર-ઉપગારી ।

માનું ધર્મ એ મૂરનિવંતુ, ધિત્ર નમિ નર-નારી રે ॥

(૩-૨૮-૪૬ થી ૮)

સોમ્યપણિ શશિ નવિ જોડાઈ, ગંભીરિમ જલધિ, રવિ તાપ ।

ત્યાગિ વૈશ્રમણો, પ્રભુતાઈ ઇંદ્રોએ, રૂપિ સુમ-આપ ॥

માધુર્ય પીયૂષ, ગલ હરિ, શુદ્ધ આતુરી, ધીરિમ કરી મેરૂ ।

વીર જો મલિ બીજા પાખંડી, માનું કંઠીરવચૂં ફેરૂ ॥

(૩-૩૨-૧૦/૧૧)

વિવર-યુતા છિદ્રં વિના રે, દુખ-કૃત્ પણ સુખ-કાર ।

સતકમલ દોપાકર નહી, એહી અચરિત્ સાર ॥

અ-પવર્ગ નાપિ ઈશ્વરો રે, જુ પવર્ગ-ચંદિવાર ।

તે આપિ સીમંધરો રે, નિર્હન નાપિ હાર ॥ (૩-૩૪-૧૧/૧૨)

યદ્યપિ નામ એકં મિલિએ, તુ હુ ઠામ-વિશેષિ ગહુ ફલિએ ।

બગલકુ અંદ્ર જગિ જાણ્યોએ, પંખ-મીન નિ શિવ ચિત્તિ

આણ્યો એ ॥ (૩-૩૫-૭)

મેરૂગિરિ સળ પર્વતિ રે લાલ, સકલ-ધુનીમિ ગંગ-મેરે ।

દેવ-લોકમિ અગ્ર્યુતો રે લોલ, મૃગે મૃગાધિપ અંગ-મેરે ॥

અરમોદધિ જિમ સાગરિ રે, વનમિ નંદન રંગ-મેરે ।

જાણુદીપ જિમ-દીપમિ રે, તેજે સૂર અભંગ-મેરે ॥

શાંતિ-યોતિમિ અંદ્રમા રે, સકલ-સુમનિ અરવિંદ-મેરે ॥

યોદ્ધામે હરિ દીપિઉ રે, વૈશ્રમણો દાન-કંદ-મેરે ॥

ક્ષત્રિ ચક્રી શોભિઉં રે, તપમિ જોર અણગાર-મેરેં ।

પંતિ-પમા અરિહાણ રે, સખ મત્રિ નવકાર-મેરેં ॥

તિમ અણુશણુ સર્વ-ધર્મનિ રે, જે પામિ નર-નારી મેરેં ।

તસકી ઉઆરી કીજીય રે, તે પોહચિ ભવ-પારિ-મેરેં ॥

(૩-૩૭-૪થીં ૮)

આ રીતે રાસકારની અણુત કવન-શક્તિનો સાહજિક દ્રષ્ટો પરિચય ઉપરની ગાથાઓ પરથી વાંચકો મેળવી શકશે, પૂર્ણ પરિચય તો પ્રસંગાનુરૂપ કડીગદ્ય વર્ણન સાથે તે તે ગાથાઓ અનલોકવાથી થઈ શકે. તે તરફ વાચકોનું લક્ષ્ય ખેંચવા જ ગાથાઓનો આ સંચય કરેલ છે.

યદ્યપિ આ સંચયને અલંકારોના વર્ગીકરણ સાથે વધુ સ્પષ્ટ કરવાની જરૂર હતી, પણ સમય-પરિસ્થિતિની વિષમતાને લઈ તેમ બની શક્યું નથી.

પરિશિષ્ટ-૩

ગ્રંથાંતરેના શ્લોકો સાથે શબ્દસમ ગાથાઓ.

[સ્તવના-આમાં પહેલો આંક ખંડનો, બીજો દાગનો અને બાકીના આંકો ગાથાના બાણવા.]

દેતા વાધિ બહુ ધન, નિમ કૂપ નિ આરામ રે ।

તંપા-પ્રમુખા બાણીઈ, પામિ (પાત્રિ) અતિ સુખધામ રે ॥

(૧-૩-૬)

સરખાવો—

ધેનુ-કૂપ-આરામ સ્વભાવે, દેતાં દેતાં સંપત્તિ પાવે ।

તિમ સુજને જે તુમ શુણ દેશે, તો જગમાં જશ અધિકો બેશે ।

સૂરજમંડલુ ! પાસજિણુંદા ! ॥

(ઉપા. યશોવિં મં કૃત શ્રી સૂરજમંડલુ પાર્શ્વજિનસ્તવન)

દાન-દૂપણ પંચ બાણીઈ, અનાદર-નિ-વિલંબ રે ।

વિમુખપાણું-વિમિયગિરા, વળી અનુતાપી ખિંબ રે ॥ (૧-૩-૭)

સરખાવો—

અનાદરો વિલંબશ્ચ, તિરસ્કારોઽભિમાનતા ।

પશ્ચાત્તાપશ્ચ પશ્ચાપિ, સદ્દાનં દૂપયન્ત્યમી ॥ (સુભાષિતસંગ્રહ)

દાન-ભૂપણ પંચ બાણીયો, આનંદાશુ-રોમંચ રે ।

બહુમાન-વાણી શુભા વળી, અનુભોદન સંચ રે ॥ (૧-૩-૮)

સરખાવો—

આનંદાશ્રૂણિ રોમાંચો, વહુમાનં મિયં વચઃ ।

કિંચાનુમોદનં પાત્રે, દાનભૂષણપંચકમ્ ॥ (સુભાષિતસંગ્રહ)

જિન-મુખિ છત્યા પંકજે રે, સરોવરિ માઝિ પર્ધક ।
કોપિ તપ્યા માનું તપ કરિ રે, જલ-ગઢ માઝિ દીઠ ॥ (૧-૧૧-૩)
સરખાવો—

યન્મૃગાક્ષીમુખાંભોજ-લાવણ્યેન વિનિર્જિતા ।

તપસ્યતીવ ઋપયા, સરોજાલિઃ સરોજલે ॥

(શ્રી કૃષ્ણયમાલા પ્રસ્તાવ ૧, પા. ૬)

x x x, ચમર અલિ ધરણિદોહ ॥

ભૂતાનંદ નિ વેણુદેવો, વેણુદાલી સુરચ દોહ ॥

હરિકંત હરિસહ અનિ, અગ્નિસીદ્ધો અગ્નિમાણવ પુત્ર જાણુ ॥

વસિઠ્ઠ જલકંત જલપ્રભ જાણુ, અમિતગતિ મિતવાહુણુ ॥

વેલંચ અનિ પ્રભંજન ઘોષો, મહાઘોષ x x ॥ (૨-૧૩-૮૩/૬/૧૦૩)

સરખાવો—

ચમરે વલી અ ધરણે, ભૂયાણંદે ય વેણુદેવે ય ।

તત્તો ય વેણુદાલી, હરિકંતે હરિસ્સહે ચેવ ॥

અગ્નિસીદ્ધ અગ્નિમાણવ, પુન્ન વિસિદ્ધે તદેવ જલકંતે ।

જલપદ્મ તદ્ અમિઅગદ્, મિયવાદણ દાહિણુત્તરઓ ॥

વેલંચે ય પમંજળ, ઘોસ મહાઘોસ x x ।

(શ્રી શૃદ્ધત્સંગ્રહણી ગા. ૨૦-૨૧-૨૨૩)

કાલ મહાકાલ રે, સરવ પડિરવ જાણીઆ ॥

પુત્રભદ્રો રે, માણિભદ્ર ભીમ સુરપતિ ।

મહાભીમા રે, કિનર કિપુરિસો મતી ॥

સપુરિસ મહાપુરિસ અતીકાથો, મહાકાથ ગીયરતિ લહિઆ ।

ગીતજસા હવિ સોલ ધીબ, સંનિહિત સામાણિ કહિઆ ॥

ધાતા વિધાતા ઋષિ ઋષિપાત્ર, ઈશ્વર મહેશ્વર સહી ।
 સુવન્ધ વિસાલ હાસ હાસરંધ, તુરાસાઠ આવ્યા વહી ॥
 શ્વેત મહાશ્વેત રે, પચ(વ)ઃ પચ(વ)ઃપતિ હીપતા ।
 (૧-૧૪-૧ થી ૨૪)

સરખાયો—

કાલે ય મહાકાલે, સુરુવ પહિરુવ પુન્નમદે ય ।
 તહ ચેવ માણિમદે, મીમે ય તહા મહામીમે ॥
 કિંનર કિંપુરિસે સપ્પુરિસા, મહાપુરિસ તહ ય અફકાયે ।
 મહાકાય ગીયરઈ, ગીયજસે દુન્નિ દુન્નિ કમા ॥
 સંનિહિણ સામાણે, ધાઈ વિદાણ ઇસીય ઇસીવાલે ।
 ઇસર મહેસરે ત્રિય, દવડ સુવચ્છે વિસાલે ય ॥
 હાસે હાસરડ ત્રિય, સેણ ય મહે તહા મહાસેણ ।
 પયંગે પયંગવઈ ત્રિય, સોલસ ઇંદાણ નામાઈ ॥
 (શ્રી બૃહત્સંત્રહણી ગા. ૩૫-૩૬ તથા ૪૧-૪૨)

જ x x, રાજા તિહાં આવિ વહી ॥

સાલિ-કલમના રે, આહુ એક અનોપમા ।

દુળલિઆ રે, ખંડિયા બહી છડીઆ સમા ॥

સમા વાજિત્ર વાજતિ, ધન-ધોર નીસાણિ ગડિયા ।

પૂર્વ-પોલિ ભૂપાલ પિસિ, પરમ-શોભાઈ જડિયાં ॥

જિન-ચરણ-મૂલિ આવી નરપતિ ઉછાલિ બલિ સુંદરી ।

તસ અર્ધ દેવા ગ્રહિ પ્રીતિ, અર્ધ ભૂપતિ કર ધરી ॥

શેષ થાકતી રે, બલિ લીધ પ્રાકૃત જના ।

જસ માથિ રે, સીથ પડિ તે શુભ-મના ॥

તસ બાઈ રે, રોગા નવિ આવિ વળી ।
ધડ માસી રે, મર્યાદા આવશ્યકિ મક્કી ॥

સરખાવો—

રાયાવ રાયમચો ત્રા, તસ્સસઈ પડરજળવઓ ત્રાવિ ।
દુબ્બલિત્વંડિયવલિછડિયતંદુલાણાદગં કલમા ॥

માફયપુણાણિયાણં, અત્તંડફુડિયાણં ફલગસરિયાણં ।
કીરઈ બલી મુરાવિ ચ, તત્થેવ હુહંતિ ગંધાઈ ॥

વલિપવિસણસમકાલં, પુબ્બહારેણ ઢાતિ પરિકઠ્ઠણા ।
તિગુણં પુરઓ પાડણ, તસ્સદ્ધદ્ધં અવડિયં દેવા ॥

અધ્ધદ્ધં અહિવહ્ણો, અવસેસં હવઈ પાગયજળસ્સ ।
સન્વામયપ્પસમણી, કુપ્પઈ ળળ્ણોય છમ્માસે ॥

(શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિ ગા. ૫૮૪ થી ૫૮૭)

બાસ દેસન હુખ તુ હવિ, કિંક-દાસી મનિ ધરૂ ॥

(૧-૧૪-૪૩)

સરખાવો—

ન ચ નિવ્વિજ્જઈ સોયા, કિંદિવાણિયદાસી આહરણા ॥

(શ્રી આવશ્યકનિયુક્તિ ગા. ૫૭૮)

હવા અછિ અનિ હોસિ જે તીર્થકર

તાસ વધામણી સંભલુ એ ।

પરન્નગરી જળ આલ્યા પ્રભુજી

સંભલી ચકિ વરસિ દીર્ઘ ભલુ એ ॥

બાર લાખ સુવર્ણ સાઠા સ્વનગરિ,
કોઠિ નવરં બાણીઈ એ ।

કેસવ દિ ખબુર (૧) નવરં મંડલિઆ,
સહસ વિત્તી સમાણીઈ એ ।

લાખ ટકાની પ્રીતિ એહ જિનાગમિ,
કાલ અનંતિ નવિ ફરિ એ ।

સેઠ પ્રમુખ હુઈ જેહ વિભવાનુસારિ,
વધામણી આપી તરિએ ॥ (૧-૧૫-૧૫૩)

સરખાવો—

વિત્તી ડ સુવર્ણસ્તા, વારસ અદ્દં ચ સયસહસ્તાઈ ।

તાવદયં ચિય કોઢી, પીડદાણં તુ ચક્કિસ્સ ॥

एयं चैव पमाणं, णवरं रययं तु केसवा दिति ।

મંડલિઆણ સહસ્તા, પીડદાણં સયસહસ્તા ॥

भक्तिविहवाणुर्वं, अण्णेवि य देति इन्भमाइया ।

સોઝુણ જિનાગમણં, નિઉત્તમણિઓઈપ્પુવા ॥

(શ્રી આવશ્યકનિર્ણયિત ગા. ૫૮૦ થી ૫૮૨)

જત્ય અપુવી પૂઠા અદ્દિપુવ્વં, જે તે શ્રમણા નાવિ યદ્દાએ ।

બારસ જોયણુમાહિ પ્રાછિત પામએ, શ્રીગુરુ કહનલિ (૧)

તદ્દાએ ॥ (૧-૧૫-૬)

સરખાવો—

जत्य अपुव्वोसरणं, न दिट्ठपुव्वं व जेण समणेणं ।

વારસદિં જોઅણેદિં, સો પદ્ અણાગદ્ લહુઆ ॥

(શ્રી આવશ્યકનિર્ણયિત ગા. ૫૬૮)

મંડલિક જે ભૂપ તસભૂ-મંડલિ, રૂપ અનોપમ સુદુ ભણિએ ।
તેથી અનંતૂ રૂપ, ગલ-હરિ-ચક્રીનું, વ્યંતરનું પંડિત મુણિએ ॥
બાવ અનુત્તર દેવ, આહારક ગણધર, x x x x ॥

(૧-૧૫-૭-૮૩)

સરખાવો—

ગણહર-આહાર-અણુત્તરા ચ, જાત્ર વળ-ચક્રી-વાસુ-ચલા ।
મળ્હલિયા તા દોળા, છટ્ટાળગયા મવે સેસા ॥

(શ્રી આવશ્યકનિર્ધારિત ગા ૫૭૦)

આલોચિ મંત્રી કાન્નિ દાસિકા, રૂપિ રમા ક્ષમા ભૂમિ રે ।
લોજનિ માતર તે વેશિકા, કર્મ પદ્મ શુભ સ્ત્રી ધૂમિ રે ॥

(૨-૧૭-૧૪)

સરખાવો—

કાર્યેપુ મંત્રી કરણેપુ દાસી, મોઝ્યેપુ માતા શયનેપુ રમ્યા (રંભા) ।
ધર્માન્નુકૂલા ક્ષમયા ધરિત્રી, માર્યા ચ પાડ્ગુણ્યવતીહ દુર્લભા ॥

(શ્રીમુલાપિતરત્નભાંડાગાર પા. ૩૬૭)

સૂરો અસ્તો સાગરિ, નવિ ઉદયુ મનિ આણી ।
મુઝ સુતનિ એહી છતિ, નલિણી પણ કમલાણી ॥ (૨-૧૮-૮)

સરખાવો—

સતિ પ્રમાપતાવધે ન પ્રમા તનયસ્ય મે ।
ઇતિ ધ્યાત્વાસ્તદંભેન, રવિર્ગ્રસ્તઃ સરસ્વતા ॥

પરિશિષ્ટ-૪

રાસકારે ઉલ્લેખેલી કથાઓનો દૃઢ પરિચય

હસંવર-આંધ્રવ દેવકી-નંદન, પૂજ્ય થકી સુખ પાયુછ ।

રૂઢિમણી-રાણી સપરિવારિ, સુખ પામિય તું ગાયુછ ॥

(૧-૧૬-૨૬)

આ ભગતજ્ઞેના નવમા વામુદેવ ત્રિપાઠાધિપતિ દ્વારાકાધીશ
શ્રી કૃષ્ણ મહાગાનની પદગણી રૂઢિમણીના સુખ મુહુર્ત જન્મેન પ્રદ્યુમેન-
કુમારને જન્મતાની સાથે જ કાષ્ટ પૂર્વભવ-

શ્રી કૃષ્ણ વામુદેવ- વૈગ દેવ અપહરણ કરી ગયો શ્રી કૃષ્ણ
રૂઢિમણી રાણી વામુદેવાદિ આશ્વર્-મકિત અને ભવ-
આનંદ થઈ પુન-વિગ્ધના આત્મતિક દુ પાથી

પીડાવા લાગ્યા તે જ અગમામા નવમા નારદ મુનિ કૃતા કૃતા ત્યા
આની ચઢ્યા ગોકુળ કાંઈ જાણતા જ ગુપ્ત પૂર્વ-મહાવિદેહ
ક્ષેત્રમા શ્રી સીમવરદેવામીને પ્રદ્યુમેનકુમાર હાલ કયા છે ? કાણ
અપહરી ગયુ છે ? આમ થવામા શુ કાંઈ છે ? વગેરે પ્રશ્નો પૂછ્યા.
પ્રદ્યુમેન વૈતાલ્યપર્વત ઉપરના શ્રી કાલસંવર વિદ્યાવરને ત્યાં પ્રદ્યુમેન-
કુમાર હોવાનું જણાવ્યું, અને રૂઢિમણી રાણીને પૂર્વભવમા પાધેલ
અશુભ-પાપકર્મના ઉત્તરે માળ વર્ષ પછી પુન-વિગ્ધનું કુખ ભોગની
સ્વત આની મળમે વળી તેને અપહરણ કરી જનાર પૂર્વભવના
વૈગ ધૂમકેતુ-દેવનું વિગ્તાગ્યા વર્ણન કર્યું નારદે આ બધું જાણી
શ્રી કૃષ્ણ મ. આદિને વાત કરી તેમના ગોકુળે દુઃખો વિગ્

(શ્રી વામુદેવ-હિંદી-ચેલિયા પા. ૮૪, તથા શ્રી પ્રદ્યુમેનચરિત્ર
સર્ગ ૫, ગ્રંથો. ૬૭, શ્રી આદ્યદિનકૃત્ય સૂત્ર ભા ૯, પા. ૧૧૩
થી ૧૧૭, ગ્રંથો. ૫૬૫થી ૬૭૩ ના આધારે)

विना जीवितनाथं तं, किमन्यैरवलोकितैः ।

इतीव नलिनी जज्ञे, निद्राणनलिनेक्षणा ॥

(श्री कुवलयमाला कथा, प्रस्ताव १, पातुं १६)

गति-लंगो स्वर-दीनता, द्वेहि स्वेदो लीति ।

हीनाश-धरि गमनि यथा, तिम अ भग्गणु रीति ॥ २-१६-११)

सरभावो—

गतेर्मंगः स्वरो दीनो गात्रे, स्वेदो महद्भयम् ।

मरणे यानि चिन्हानि, तानि चिन्हानि याचके ॥

(श्री सुभाषितरत्नसागर पा. ७६, याचकनिहा प्रकरण, श्लो. ६)

चिता चिता सभ लये, पणु णिंदु विशेषि न्ति ॥

चिता द्विहि निर्धुविठि, चिंता प्राणी-डाणि ॥ (२-२३-४)

सरभावो—

चिंता चितासमा प्रोक्ता, बिंदुमात्रविशेषितः ।

सजीवं दहति चिंता, चिता दहति निर्जीवम् ॥

(सुभाषितसंग्रह)

“ x x x x, विपनु त्यागी ॥

वणी श्रायन भंगल विणुठि, दक्षिणावर्त्त सोलागी ।

गुड अति अउज्ज अकुच्छे, x x x ॥ ” (३-४२-२१/३१)

सरभावो—

विसघाड-रसायण-मंगलत्थ, विणीए पयाहिणावत्ते ।

गुरूप अउज्ज अकुच्छे, + + + ॥

(श्री दशवैकालिक निर्युक्ति गा. ३५१)

પરિશિષ્ટ-૪

રાસકારે ઉલ્લેખેલી કથાઓનો ટૂંક પરિચય

હલંદર-બાંધવ દેવકી-નંદન, પૂજ્ય થકી સુખ પામુછ ।

રૂઝમણી-રાણી સપરિવારિ, સુખ પામ્યિ તું ગાયુછ ॥

(૧-૧૬-૨૬)

આ ભગતોનેના નવમા વામુદેવ ત્રિપાધિપતિ દ્વારેકાધીશ
શ્રી કૃષ્ણ મહાગાનની પદગણી રૂઝમણીના યુભ મુકુર્ત જન્મેય પ્રદ્યુમ્ન-
કુમારને જન્મતાની સાથે જ કાષ્ટ પૂર્વભવ-

શ્રી કૃષ્ણ વામુદેવ- વેગે દેવ અપદગણ કરી ગયો શ્રી કૃષ્ણ
રૂઝમણી રાણી વામુદેવાદિ આશ્ચર્ય-ચક્તિ અને ભય-
આન્ત થઈ પુન-વિગ્ધના આત્મંતિક દુખથી

પીડાવા લાગ્યા તે જ અગસામા નવમા નારદ મુનિ કૃતા કૃતા ત્યાં
આની ચઢ્યા, ગોકનુ કાગળુ ભણુતા જ તુગત પૂર્વ-મહાવિદેહ
ક્ષેત્રમા શ્રી સીમંદરદેવામીને પ્રદ્યુમ્નકુમાર કાલ કયા છે ? કાલુ
અપહરી ગયુ છે ? આમ થવામા ચુ કાગળુ છે ? વગેરે પ્રશ્નો પૂછ્યા
પ્રભુએ યૈતાદયપર્વત ઉપગના શ્રી કાલસંવર ત્રિધાંવરને ત્યાં પ્રદ્યુમ્ન-
કુમાર હોવાનુ જણા-યું, અને રૂઝમણી રાણીને પૂર્વભવમા બાંધેલ
અશુભ-પાપકર્મના ઉદ્યે સોળ વર્ષ પછી પુન-વિગ્ધનુ દુખ ભોગની
સ્વત આવી ગળગે વગી તેને અપદગણ કરી જનાર પૂર્વભવના
વેરી ધૂમકેતુ-દેવનુ વિગ્તાગથી વર્ણુત કરું નારદે આ બધુ જાણી
શ્રી કૃષ્ણ મ આદિને વાત કરી તેમના ગોકને દુઃખો વિં

(શ્રી વામુદેવ-હિંદી-ગેદિયા પા. ૮૪, તથા શ્રી પ્રદ્યુમ્નચરિત્ર
સર્ગ ૫, શ્લો. ૯૭, શ્રી આશ્વદિનકૃત્ય મૂલ ભા ૧, પા. ૧૧૩
થી ૧૧૭, શ્લો. ૫૬૫થી ૬૩૩ ના આધારે)

કાલિક સૂરિ-આર્ય રક્ષિત, ધિન જસ તુમ્હ પ્રસાદોજી ।
 નિગોદતણી વિસ્તાર અપૂરવ, દુણ ન કરિ જોહમ્યું
 વાદોજી ॥
 (૧-૧૬-૨૩)

અન્યથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શ્રી પુઠ્ઠસાવતી (આકમી) વિજયમાં
 વિહરમાણ શ્રી સીમંધર પ્રભુએ કહેલ નિગોદનું મુંદર સ્વરૂપ સાંભળી
 સૌધમેન્દે વિનીત-ભાવે પૂછ્યું કે-“હે
 શ્રી કાલિકાઆર્ય પ્રભુ! ભરતક્ષેત્રમાં લાલ આવી સરસ રીતે
 મહારાજ નિગોદની વ્યાખ્યા કરનાર શરૂ આઆર્ય છે
 ખરા?” પ્રભુએ તેના જવાબમાં શ્રી કાલિ-
 કસૂરિ મં (મતાંતરે આર્ય રક્ષિતસૂરિ મં)નું નામ જણાવી નિગોદના
 વર્ણનની સમર્થ શક્તિ જણાવવા સાથે તેઓના સિદ્ધાન્ત જ્ઞાનની પ્રશંસા
 એટલે બ્રાહ્મણ-રૂપે ઈંદ્ર મહારાજ ભરતક્ષેત્રમાં સૂરિવરની પાસે આવી,
 કરી, આરાધના જાદી કરી, મરણ સુધારી લેવાના જ્ઞાને પોતાનું આયુષ્ય
 પૂછ્યું. સૂરિજીના જ્ઞાનમાં તેનું આયુષ્ય સંખ્યાતા નહિ, અસંખ્યાતા
 વર્ગોનું અવશિષ્ટ જણાયું. છેવટે ચોક્કસ શ્રુતના ઉપયોગજલે જે સાગરોપમ-
 (કંઈક ન્યૂન)નું જાણી ઈંદ્ર હોવાનું જાણ્યું, બાદ પોતે ગુપ્ત હોવા છતાં
 જ્ઞાન-ગણે પોતાને જોળખી લેનાર સૂરિવરને હાર્દિક અદ્ભુતમાન-પૂર્વક
 નિગોદની વ્યાખ્યા સંભળાવવાની વિનંતી કરે છે. સૂરિજીએ શાસ્ત્રાધારે
 વિસ્તૃત વ્યાખ્યા કરી. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ શ્રી સીમંધર-પ્રભુની
 પ્રશંસાદિની વાત જણાવી ઉપાશ્રવનું દાર ફેરવી સ્વરચાને ગયા

(શ્રી આવશ્યકચૂલ્લિ (નિ. ગા. ૭૭૮), શ્રી આવશ્યક હારિ. વૃત્તિ
 (પા. ૩૦૬-૩૧૦), શ્રી આવ. મતય-વૃત્તિ (પા. ૩૯૬-૪૦૦), શ્રી
 મપિમંહસ પ્રકરણ (વિગ્રામ ૫, અંશ ૩, શ્લોક ૧૮૮) આદિના આધારે)

† † †, અત્ર પ્રભાકર સાથ રે ।

ઉત્તમ સગતિ સુખ-યશઃ, † † † ॥

(૨-૧૭-૧૨૩)

વીજુર નગરમાં દિવાકર બ્રાહ્મણને પ્રભાકર પુત્ર હતો. ધણી પ્રવત્નો છતા તે વિદ્યા મદણુ કરતો નથી પિતાએ અલસમયે તેના જીવનને સુખાવહ કરવા માટે ઉત્તમ સ્વા-

બ્રાહ્મણપુત્ર પ્રભાકર મીની એવા કરવાની, ઉત્તમ સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાની અને નિર્લોભી મિત્ર

કરવાની શિખામણ આપી પિતાના મગ્ધ પત્રી જાળી જોધને પરીક્ષા માટે પિતાના વચનથી વિપરીત અધ્યમ સ્વામીની એવા, દુષ્ટ સ્વભાવવાળી સ્ત્રી સાથે લગ્ન અને લાલચુ-વિશ્વામઘાતી મિત્ર સાથે દોસ્તી કરી પશ્ચિમે પ્રાણ્ણાત-ક્ટમાથી મહાપ્રવરને ગચ્છો. પુત્ર પિતાની આજ્ઞાનુમાત સાગ સ્વભાવવાળો સ્વામી, મુસ્વભાવવાળી સ્ત્રી અને પ્રામાણિક મિત્રની સોગતમાં ગદી પગમ-સુખી જાન્યો.

આ સગવી વિનૂત માદિની શ્રીમત્કલિકાચાર્યમતાનીય (યતિદિનચર્યા અથમજેતા) સુગિપુગવ શ્રીયુત ભાવદેવસૂરોદયશ્ચ મહાનજે વિ સ. ૧૩૧૨ વર્ષે પાટણ નગરમાં ગચ્છેન શ્લોકગદ્ય શ્રી પાર્શ્વનાથ ચરિત મહાકાવ્યમાં આવતી વિનવ-વિવેક-સુમંગ-સત્રવિષયક ચાગ કથાઓને અવદનારી શ્રી કથાચતુષ્ટયી અથ (પા ૧૦થી ૧૩ શ્લો ૩૩૩થી ૪૬૦)માં આવતી મત્રી પ્રભાકરની કથામાથી મેળવતી અનમકાચના કાગ્જે સંપૂર્ણ કથા અહીં ઉલ્લેખી નથી.

(શ્રી કથાચતુષ્ટયી અથના આધારે)

કૌતક-વાણી અપુર્વ પ્રભુકી,

સંભલી વૃપ-ત્રોચન અધિકાર । (૩-૩૨-૨૩)

કાલિક સૂરિ-આર્ય રક્ષિત, ધિન જસ તુમ્હ પ્રસાદોજી ।
 નિગોદતણી વિસ્તાર અપૂરવ, હુણુ ન કંઠિ જેહમ્યુ'
 વાદોજી ॥
 (૧-૧૬-૨૩)

અન્યથા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં શ્રી પુન્ડ્રાવતી (આકાશી) વિજયમાં
 વિહરમાણુ શ્રી સીમધર પ્રભુએ કહેલ નિગોદનું મુદર સ્વરૂપ સાંભળી
 સૌધમેન્દ્રે વિનીત-ભાવે પૂછ્યું કે-“હું
 શ્રી કાલિકાઆર્ય પ્રભુ! ભરતક્ષેત્રમાં લાલ આવી સરસ રીતે
 મહારાજ, નિગોદની વ્યાખ્યા કરનાર કાઈ આચાર્ય છે
 ખરા ?” પ્રભુએ તેના જવાબમાં શ્રી કાલિ-
 કમુરિ મં (મતાંતરે આર્યરક્ષિતસૂરિ મં) નું નામ જણાવી નિગોદના
 વર્ણનની સમર્થ શક્તિ જણાવતા સાથે તેઓના સિદ્ધાન્ત જ્ઞાનની પ્રશંસા
 એટલે જ્ઞાન-રૂપે ઈંદ્ર મહારાજ ભરતક્ષેત્રમાં મુરિવરની પાસે આવી,
 કરી, આરાધના જતી કરી, મરણ સુધારી લેવાના જ્ઞાને પોતાનું આયુષ્ય
 પૂછ્યું. મુરિજીના જ્ઞાનમાં તેનું આયુષ્ય સંખ્યાતા નહિં, અસંખ્યાતા
 વર્ણનું અવશિષ્ટ જણાયું. છેવટે ચોક્કસ શ્રુતના ઉપયોગજાણે બે સાગરોપમા-
 (કંઈક ન્યૂન) નું જણી ઈંદ્ર હોવાનું જાણ્યું, બાદ પોતે ગુપ્ત હોવા છતાં
 જ્ઞાન-જાણે પોતાને જોળખી લેનાર મુરિવરને હાર્દિક ખદુમાન-પૂર્વક
 નિગોદની વ્યાખ્યા સંભળાવવાની વિનંતી કરે છે. મુરિજીએ સાસ્ત્રાધારે
 વિસ્તૃત વ્યાખ્યા કરી. તે સાંભળી પ્રસન્ન થઈ શ્રી સીમધર-પ્રભુની
 પ્રશંસાદિની વાત જણાવી ઉપાશ્રવણુ દાર ફેરવી સ્વરચાને ગવા.

(શ્રી આવશ્યકચૂર્ણિ (નિ. ગા. ૭૭૮), શ્રી આવશ્યક હારિ. વૃત્તિ
 (પા. ૩૦૬-૩૧૦), શ્રી આવ. મક્તય-વૃત્તિ (પા. ૩૬૬-૪૦૦), શ્રી
 અપિમંહસ પ્રકરણ (વિગ્રામ ૫, અંશ ૩, શ્લોક. ૧૮૮) આદિના આધારે)

+++, અત્ર પ્રભાકર સાથે રે ।

ઉત્તમ સગતિ મુખ-યશં, + + + ॥

(૨-૧૭-૧૨૩)

વીજપુર નગરમાં દિનાકર બ્રાહ્મણને પ્રભાકર પુત્ર હતો ધણી પ્રવત્નો જતા તે વિદ્યા મદ્ય કુતો નથી પિતાએ અલસમયે તેના છત્રને મુખાવદ દગા માટે ઉત્તમ દેવા-

બ્રાહ્મણપુત્ર પ્રભાકર મીની એવા કરવાની, ઉત્તમ સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવાની અને નિર્જોલી મિત્ર

કરવાની ગિખાગણ આપી પિતાના મળ પછી જાણી જોઈને પરીક્ષા માટે પિતાના વચનથી વિપરીત અત્રમ દેવામીની એવા, દુષ્ટ દેવભાવવાળી સ્ત્રી સાથે લગ્ન અને લાલચુ-વિદ્યામધાતી મિત્ર સાથે દોરતી કરી પતિવાદે પ્રાણાત-કટમાથી મદ્યપ્રવત્ને ગચ્ચે પુત્ર પિતાની આજ્ઞાનુસાર સાગ દેવભાવવાળો દેવામી, મુદ્દેવભાવવાળી સ્ત્રી અને પ્રામાણિક મિત્રની મોગતમાં ગદી પગ-સુખી બન્યો

આ સગથી વિખૂત માદિની શ્રીમહાકવિનાયક તાનીય (યતિદિનચર્યા અથપ્રવેતા) સુગ્રિયન શ્રીયુત ભાવદેવસૂરીશ્વરજી મદાનજે વિ સ. ૧૩૧૨ વર્ષે પાટણ નગરમાં ગચ્ચેન શ્લોકગદ્ય સ્ત્રી પાદ્મનાથ ચન્નિત મહાકાવ્યમાં આવતી નિનવ-નિવેદ-સુસગ-સરનિવેદ આગ કથાઓને અમદનાગી શ્રી કથાચતુષ્ટયી મધ (પા ૧૦થી ૧૩ શ્લોક ૩૩૩થી ૪૬૦)માં આવતી મની પ્રભાકરની કથામાંથી મેળવી અત્રમકથાના કાગળે સંપૂર્ણ કથા અહીં ઉત્તેજી નથી

(શ્રી કથાચતુષ્ટયી અથના આધારે)

કૌતક-વાણી અપુર્વ પ્રભુકી,

સંભલી વૃષ-સોચન અધિકાર । (૩-૩૨-૨૩)

વિંધ્યાચલ પર્વતની તલેટીમાં વિંધ્યાચાલ નામનું નગર હતું. ત્યાં મહેન્દ્ર નામનો રાજા હતો, તેને તારા નામની રાણી હતી, અને તારાચંદ્ર નામનો પુત્ર હતો. તે પુત્રની આઠ વર્ષની ઉંમરે ધૃપસોચન(ઉંદર)નો થતાં કે શલ્લદેશના રાજાએ દુશ્મનાવટથી અધિકાર-લાભ જોઈ અચાનક ચડાઈ કરી. લડાઈમાં મહેન્દ્ર રાજા મરી ગયો. નિર્નાયક સૈન્ય ત્યાં ત્યાં ભાગી ગયું, એટલે તારા રાણી નાના પુત્રને લઈ ગુપ્તમાર્ગે જંગલમાં પ્રાણ ગયાવી ભાગી ભરૂચમાં આવી. ત્યાં જાવજ્ઞાંત લગ્નિણીની જોમ કિંકર્ત-વ્યમુદ્ધ ગતી રાજગાર્ગ પર ભાગી રહી. ગોચરીએ નિકળેલ સાધ્વીના સંઘાટકે ધરણીથી પરિચય મેળવી પોતાના રથાને લાવી, રથવાતર પાસે તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરાવી પત્ની ઉપદેશ આદિ દ્વારા વૈરાગ્યગ્રસ્તી આર્દ્ર બનેલ તે રાજ-રાણીને સંયમી-જીવન જીવવા માટે ભાવ ઉત્પન્ન થયા. પ્રવર્તિની સાધ્વીએ સંસારની અસારતા, વૈરાગ્યની મહત્તા અને સંયમની દુષ્કરતાની ખાતરીપૂર્વક ગાદિની આપી-તપાસી તેના નાના પુત્ર તારાચંદ્રને શ્રી અનંતનાથ(આ ચોવિશીના ચૌદમા તીર્થંકર) પ્રભુના શાસનવર્તી શ્રી ધર્મનંદનાચાર્ય મહારાજ પાસે દીક્ષા અપાવી રાણીને પણ દીક્ષા આપી. જાલમુનિને રથવિરો પાસે શ્રુત મેળવે છે, પણ મુલાવરથા પ્રાપ્ત થયે છતાં વિષમ કર્મના વિપાકને આધીન થઈ વિષય-વાસનાના રંગ-રાગ-ધનુર્વિદ્યા આદિના રસમાં ઉત્સુક-પ્રવૃત્તિવાળો થાય છે. ગણનાયક આચાર્યમંડળ સુતધર ઉપાધ્યાયમંડળ તથા અનુભવી રથવિરોના અનેક પ્રયત્નો છતાં પણ તેનું મન સ્વસ્થ થતું નથી. એકદા આચાર્ય મંડળ સાથે જાદિર્ભૂમિએ ગયેલ તે જાલમુનિએ સ્વેરવિહાર કરતા જંગલી ઉદરોને જોઈ માનસિક નિર્જાલતાએ વિચારે છે કે- “અહો! કેવા ખુશ-હાલ છે આ જંગલી ઉદરોના! હું તો આખો દહાડો અનેક મુનિઓની વારંવાર ‘આ-કર! આ-કર!’ની ટાકણી-પ્રેરણાઓથી પરાધીન બનેલો લગાર પણ સ્વેર વિહાર કરી શકતો નથી! ધિક્કાર છે

મારા જીવનને.” આદિ જાદુ કેટલોક ટાઈમ માધુપણું પાળી પેલી અશુભ વિચારણાનું આશ્રિત લીધા વિના કાલ કરી જ્યોતિષી દેવ થઈ આ ઉદ્ધ બનેલ છે. સમયસરખુના મુઝથી જલ-ફૂલ આદિથી ખેંચાયેયો અહીં આવી પહોંચ્યો છે વગેરે પ્રભુની દેશના સામળી પગમ સવેગી બનેયો તે ઉદ્ધ મગી મિથિલાપતિ મિથિલ ગળની મિત્રા ગણીનો કુક્ષિએ જન્મજો મિત્રકુમાર નામ થજો. મુનિ સમાગમથી, જાતિમગણ પામી દીક્ષા લઈ નિવિધ તપ કરી અતગદ કેવળી થઈ મુક્તિએ જગે વિ વિ.

(શ્રી કુવલયમાસ કથા પ્રસ્તાવ ૩, પા. ૧૨૨ થી ૧૨૯)

ચુલણીકૂ સુત-મારણ-બુદ્ધિ, માત-સનેહા કૂડા ॥

(૩-૩૮-૧)

કાંપિલ્યપુર નગરમા બ્રહ્મ નામે ગળ હતો તેને ચુલણી ગણી હતી. તેઓને ઔઠે અંગે મૂચિત બ્રહ્મદત્ત પુત્ર હતો. તેને (કુરદેશનો ગળ) કંછેરદત્ત, (કોશી દેશનો ગળ)

ચુલણી રાણી કંદકંદત્ત, (કોશાલ-દેશનો ગળ) દીર્ઘ, (અંગદેશનો ગળ) પુષ્પચૂલ નામના આર

મિત્રો હતા. બ્રહ્મ ગળ મત્તકની પીડાથી મૃત્યુશય થયા પછી બ્રહ્મદત્ત નાની વયની હોવાથી દીર્ઘરાજ્યએ ગજતત્ર સલાહપુ. વિષય-વાસનાની વિષમતાથી ગજમાતા ચુલણી અને દીર્ઘ ગળને અનાચારનો સંબંધ જોડાણો. ધીમે ધીમે ઉમર લાયક થયેલ બ્રહ્મદત્તને આ વાતની જાણ થતા અન્ય અનેક ઉપાયો થોજી તે બન્નેને સમજીને પાપાચાર-માર્ગ પાછા ફરવાની તક આપી. દીર્ઘ ગળ વિષય-વાસનામા અંધ બનેલી ચુલણીને પોતાની વિષય-વાસના અને વ્યવ આવી મળેલ ગજગણીના પ્રેમમાં વિદ્વંસ્ય બ્રહ્મદત્તને યેન કેન ઉપાયથી મારી ન ખાવવાની સલાહ આપે છે વિવધાવ સગી માતા સગા પુત્રને આગ લગાડીને મારી નાખવાના ઉપાય થોજે છે. પુણ્યની પ્રગલ્ભતાએ રાજ-મંત્રીની કુનેદથી બ્રહ્મદત્ત બચી બચ છે, ગ્રાણ બચાવવા વિદેશ

નય છે. અનુક્રમે તે મહાપરાક્રમી પટ્ટાંડોડના બારમે ચક્રવર્તી થાય છે. વિ. વિ.

(શ્રી ઉપદેશમાત્રા ગા. ૧૪૫ની શ્રી રામવિજયછ ગણીકૃત વૃત્તિમાંથી)

તાત-સનેહો તે પણ કૂકુ, કનકરથિ નિજ-પુતા ॥

(૩-૩૮-૨૩)

તેતલીપુર નગરમાં કનકકેતુ રાજા છે, તેને પદ્માવતી રાણી છે અને તેતલિપુત્ર મંત્રી છે, પૂર્વજન્મના પાપાનુબંધી પુણ્યના વિપમ વિપાકથી રાજ્યસોભમાં અંધ બનેલ કનકકેતુ

કનકકેતુ રાજા રાજા પોતાને, ત્યાં જન્મતા છેકગાઓના-ભવિષ્યમાં મોટા થઈ આ પુત્રો મારું રાજ્ય

ન લઈ લે એ હેતુથી-અંગોપાંગોનો વિચ્છેદ કરાવી રાજ્ય માટે અયોગ્ય કરાવે છે. રાણી આ વાતથી બહુ દુખી થાય-રહે-છે. એક વખત મંત્રીની સલાહ મુજબ શુભ-સ્વપ્ન-મુચિત મંદર મનોહર પુત્રનો જન્મ થતાં જ મંત્રીની સ્ત્રીની તરતની જન્મેલી પુત્રી તેને રથાને લઈ પુત્રને ગુપ્ત રીતે પાળવા-પોષવા મંત્રીને આપી દીધો. અનુક્રમે મંત્રી તે પુત્રનું કનકકેવજ નામ રાખી લાલન-પાલન કરી યોગ્ય શિક્ષણ આપી તૈયાર કરે છે. રાગનું મરણ થતાં રાજ્યગાદીના વારસદારના મુંઝવણભર્યા પ્રશ્નનો ઉકેલ-તેતલિપુત્ર મંત્રીએ પેલા રાજ-પુત્રને હાજર કરી બંધી વાત બહાર કરી-લાવી દીધો અને કનકકેવજે રાજ્ય-પામી મંત્રીનો અનહદ ઉપકાર માન્યો વિ. વિ.

(શ્રી ઉપદેશમાત્રા ગા. ૧૪૬ની શ્રી રામવિજયછ ગણીકૃત વૃત્તિમાંથી)

પુત્રિ કોણી, બાંધવિ જાણુ, ભરત-બાહુબલિ ખૂતા ॥

(૩-૩૮-૨૩)

રાજશૃદ્ધીના અધિપતિ પ્રભુ મહાવીર દેવના પરમ ભક્ત આગામી એવિશીના ભાવી આઘ તીર્થંકર શ્રી એણિક મહારાજાની પટ્ટરાણી

કોણિક

ચેલ્લણા ગણીની કુણિએ શ્રી શ્રેણિક મહારાજ સાથે પૂર્વભવના ગાઢ નિકાચિત વે મધવાળો મેંક છન અવતરે છે, તેના

ગર્ભમા આનતા જ મનથી પણ ખૂબ નહિ ચાહનારી ચેલ્લણા ગણીને શ્રેણિક મહારાજના હૃદયનુ માત્ર ખાવાનો દોહદ થાય છે, અભયકુમારની આગુરીથી તે પૂર્ણ થાય છે તેનો જન્મ થતા જ ગણીએ તેવા દૂત-જીવને ગમવામા સાર નહિ સમજી ઉઠરડે ફેડી દેવડાવે છે ત્યાં દૂકડાએ તેણી આગની કડેની શ્રેણિકને આ વાતની જાણ થતા પુત્રનેહથી ઉઠડેથી તેને મગાવી ફેકડાએ કડેની લોહી-પરવાળા આગળીને પુત્રને ગડતો જાતો ગમવા મોઢામા ગળે છે અને તેનું નામ કોણિક ગમી લાવનપાનન કરી મોઢા દરે છે, આવા પુત્ર-નેહ-પગિપૂર્ણ પણ શ્રેણિક મહારાજને તે જ કોણિક મોઢા યજ્ઞ સગા પિતાને કેદખાતામા પૂરી લાકડાના પાજરામા બેડીઓ નાખી જમા ગમી ખાગ લપેટેલા કોડાના સખત માગ મારી બચક વાતના-ત્રાસ આપે છે નિ વિ (શ્રી ઉપદેશમાતા ગા રજની શ્રી રામવિજયજી અણિ કૃત જ્ઞાનમાધી)

શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુના પુત્ર આઘ ચક્રતી ભગત મહારાજ સાઠ હજાર વર્ષ સુધી ભગતક્ષેત્રના છ ખડ સાધી બાહુબલિજીને આજ મનાવના દૂત-દાગ સ દેશ મોકનાવે

ભરત-બાહુબલિ

છે, બાહુબલિજીએ ક્ષાત્રવટથી કાઢને નમતુ ન આપવાના સ્વાભિમાનથી ચક્રતી તરીકે ભરત મહારાજને માન આપના તૈવાગ થતા નથી, પગિણામે બન્ને લાઈઓ વચ્ચે બચકર લડાઈ થાય છે, બાર વર્ષ સુધી લડવા જતા કાઢનો જય-પગજય થતો નથી છેડે ઇદ્રમહાગજની દગ્ધાનગીરીથી પાય યુદ્ધો બન્ને લાઈઓ પગપગ બેને છે, તેમા ભરત મહારાજ પગજિત થવાથી ક્રોધમા આવી નીતિ-મર્વાદનો ભગ કરી બાહુબલિજી ઉપર ચક્રત્ન મૂકે છે, પણ મ્વગોત્રીય ઉપર ચક્ર હાનિ ન કરી શકે તેથી ચક્રત્ન પાછું ફેરે છે, એટલે બાહુબલિજી ક્રોધાવિષ્ટ થઈ ભરત

મહારાજને મારી નાંખવા મુદ્દિ ઉગાગે છે, ત્યાં વિવેક-શુદ્ધિ થવાથી સમઃગણને જ ધર્મ-શ્રુતિ જનાવી તે જ મુદ્દિથી લોચ કરી દીક્ષિત થાય છે વિ. વિ.

(શ્રી ઉપદેશમાતા ગા. ૨૫ ની શ્રી રામવિજયજી ગણિકૃત વૃત્તિમાંથી)

નારી-સગપણ સુરીકંતા, વળી પતિ-મારી પ્રમાણું ॥

(૩-૩૮-૩૩)

ભરતક્ષેત્રના કેક્યાઈદરામાં શ્વેતાંબી નગરીમાં મદા નાસ્તિક અધર્મી પ્રદેશી રાજ રાજ્ય કરે છે, તેના મંત્રી ચિત્રસારથિની લાગવગ-પ્રેરણાથી ત્યાં પધારેલા શ્રી દેશી

સુરીકંતા રાણી ગણધરના સમાગમ-ઉપદેશાદિથી પરમ શ્રાવક ચુસ્ત ગાર વ્રતધારી શ્રાવક થાય છે, તેની

રાણીને રાજના જૈન થવાથી વિષય-વાસના પર પ્રતિબંધ પડવાથી રાજ પર દેવ થાય છે, અને ખાવામાં ઝેર આપી મારી નાખે છે વિ. વિ.

(શ્રી ઉપદેશમાતા ગા. ૧૦૨ ની શ્રી રામવિજયજી ગણિકૃત વૃત્તિમાંથી)

વિશાલપુર નગરના સુરતેજ રાજને વેદવિચક્ષણ નામનો પુરો-હિત હતો. એક વાર તે રાજમાર્ગે જતી મુંદર-૩૫વાળી એક ભરવાડણને જોઈ કુદરતની વિચિત્રતાને વિચારે છે, તેવામાં

પતિમારી સ્ત્રી-(વેદ- મદો-મત દોષા આવતા હાથોના લાયથી સાગર બ્રાહ્મણની સ્ત્રી હક્કેટમાં આવી તે ભરવાડણના માથા પર કામલકૃમી) રહેલ દુધછાસની માટલીઓ ફૂટી જાય છે, છતાં તેના મુખ પર વિષાદ-ગ્ધાનિની છાયાને બદલે

તર્કવિતર્કપૂર્ણ હાસ્યમિશ્રિત ગદન વિચારોની પથરાય છે, તેથી અચરિત ખામેલા પુરોહિતે ? પૂછે ?

થએલા નુકશાનને પહોંચી વળે છે ? મુખ પર શોકની લાગણી, જ્યારમાં જણાય છે ?" ભરવાડણે કહ્યું કે-"મેં પ્રસંગોના ગળ દેઃ"

કર્મની વિટળનાઓના ભોગથી પેનાઓની મને આ બધા જગતના બનાવો નાટકના બેનનો આનંદ આપી પગણે પણ હાન્ય પેના કગાને છે”

આ સાંભળી વધુ ઉત્સુક બનેના પુરોહિતે વધુ ગિરોસા જણાવતા પામેની વાડીમા લઈ જઈ ગાવાડણ પોતાની આત્મકથા જણાવે છે કે -

“લક્ષ્મીતિવજ્રપુગ્મ્યા અતિ નિર્ધન વેદસાગર નામનો મર્વવિદ્વાનો પાગ્લામી પ્લાહણુ હતો તેને કામલક્ષ્મી સ્ત્રી હતી વેદવિચક્ષણુ નામનો પુત્ર હતો તે પુત્રની એક વર્ષની વયે તેની માતા પાણી બગવા બયેની તે વયે અત્યાનંદ ક્ષિતિતિષ્ઠિત નગના મકુન્દનજ નામના ગાળની ચક્રાધિ થાય છે, તેમા દુરુમન મૈત્રના બયથી નાસતી કામલક્ષ્મીને મુકપ જોઈ સનિકાએ મકુન્દનજ ગાળને આપી રાગ રૂપમા મોહિત થઈ પટ્ટગણી બનાવે છે, અન્ય સર્વ ગાળીઓ કગતા વધુ માન આપે છે, પણ કામ લક્ષ્મી પાતિનત્ય ધર્માનુસારે કેન્દ્રાનામા આની પડી હોય તેમ હૃદયથી તે ગાળને વિવકુલ નહિ દેખતી સમય પસાર કરે છે પોતાના પતિની ભાગ મેળવના પ્લાહણુને મોનુ આપવાની સકચાત કરે છે, તેમા પોતાનો પતિ પણ આવે છે પતિએ સ્ત્રીને ઓગળી નહિ, પણ સ્ત્રીએ ઓગળીને એકાતમા બોલાવી પોતાની પીતક જણાવી કિમતી ગ્લાનિ આપી પુનને અમુક ગામે મોકલી દઈ અમુક દિવસે મામ બહાગના ચડીમાતાના મદિરે આવવાનો મકેત કરો કામલક્ષ્મીએ બાધા ઉતાગવાના મદાને મકુન્દનજ ગાળ સાથે વોડા પગ મેસી સકેતિત દિવસે ચડીના મદિરે જાય છે, ત્યાં ચડીને પ્રણામ કરતા ગાળને કપટથી તલવાગથી મારી ગ્લજડિત ધરેણા વિ લઈ સકેત કર્યા મુજબ આવેન પોતાના પતિને ઉઘમાથી ઉડાડી જવાનો તૈવાગી કરે છે તેટનામાં બયક સર્વ કગવાયો તેનો પતિ ત્યાજ મરી જાય છે બાદ ઉભયમટ થયેની તે કામલક્ષ્મી ઘોડા પગ મેસી ભાગી જાય છે ગતો-ગત ધણે દૂર ગયા પછી એક મામ બહાગ માળીના ઘરે ઘોડો બાધી કોઈ દેવગમા ગાગીતનો અવાજ સાંભળી ત્યાં જાય છે ત્યાં થતા વેશ્યાના નાચને જોવા ઊભી રહે છે, વેશ્યાએ તેનીનો આદર-સહાર

કરી તેના સુંદર રૂપથી પોતાનો ધંધો ધીકતો ચાલવાનો કદવના કરી પોતાના ઘરે લઈ ગઈ. તેણી પણ કર્મવિવરણ ચંદ્ર અનાચરણીય પણ વેશ્યાનો ધંધો અનિચ્છાએ પણ કરવા માંડી. એક દિવસ કોઈ નવ-યુવાન સુંદર રૂપવાળો પરદેશી વેશ્યાને ત્યાં આવી કામલક્ષ્મી સાથે ધણી દિવસ વિષય-સેવન કરે છે. કર્મસંયોગે કામલક્ષ્મી અને તે નવયુવકને ગાઢ પ્રેમ થાય છે. પેલા નવયુવકની જવાની તૈયારી વખતે કામલક્ષ્મી આનાકાની કરી જવા દેતી નથી, ધણી આગ્રહ પછી નવયુવકનું કામ ઠેકાણું પૂછતાં (ક્ષિતિપ્રતિષ્ઠિતપુરમાં પોતાના ધણી સાથે પુત્રને જીજ્ઞે ઠેકાણે મોકલી દો પછી આપણે ભેગા થઈશું) વગેરે થયેલી મસલતના આધારે એકાકી પડેલા તે કામલક્ષ્મીનો સગો પુત્ર વેદવિચક્ષણ જ તે નવયુવક હતો) તેને પોતાનો પુત્ર જાણી હૃદયમાં કામલક્ષ્મીને બારે આઘાત થયો, કર્મના પંજામાં ફસાઈ પતિને માર્યાનું અને પુત્ર ભોગવ્યાનું લોકવિરુદ્ધ બપંકર પાપ સેવાપેશ હોવાથી જીવતાં જળી જવાનો દ્રઢ નિર્ણય કામલક્ષ્મી કરે છે, વેશ્યા ધણું સમજાવે છે, માનની નથી, સાત દિવસ લાંબે છે, હવે થાકી રાજા વિની સંમતિથી જીવતાં ચિતામાં જળી મરે છે, પણ કર્મસંજોગે ચિતામાં અગ્નિ મૂક્યો ને તરત વરસાદ થવાથી દાઝેલા શરીરવાળા તે કામલક્ષ્મી વરસાદને લીધે નદીના પુરમાં તણાઈ, કોઈ બરવાડે દવાથી પાણીમાંથી બહાર દાઢી યોગ્ય ઉપચાર કરતાં શરીર સ્વસ્થ થયા પછી તેજોના આગ્રહથી તેમને લાંબુ દુધ-છાશ વેચવા આદિના કામ કરવા માટે રહી, અને હમેશાં દુધ-છાશ વેચવા અહીં આવે છે તે કામલક્ષ્મી હું પોતે !.....કહો ! પુરોહિતજી ! આવા બપંકર કર્મનાં વિપાકને ભોજવીને કાપર જનેલી મને આ દુધ-છાશની પુટી ગયેલી માટલીઓ શું દુખ ઉપજાવે ?”

આ સાંભળી વેદવિચક્ષણ પુરોહિત પોતાનો સગી માતાને ઓળખી પગમાં પડી જાય છે. બાદ જન્મે શ્રી ગુણાકરસૂરીશ્વરજી

મહારાજ પામે જઈ, દીક્ષા લઈ, ઉત્કટ તપસ્યા કરી ધનવાતી કરોતો
ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય છે

(શ્રી સોમમહનસૂત્રિચિત શ્રી યુગાદિદેશના ઉ. ૧
શ્લોક ૨૧૫થી ૪૦૦ શ્લોકના આધારે)

મિત્રપણિ આણક્ય-પર્વતો એહવું ન કરી જાણું ॥
(૩-૩૮-૩૬)

આણક્ય ગામમાં આણી બ્રાહ્મણ જૈન ધર્મ પાળનારો હતો, તેને
અણુધર્મે સ્ત્રી હતી, તેઓને જનીશ દાત સહિત જન્મેલો આણક્ય
પુત્ર હતો, તે અનુક્રમે મોટો યદ્ય નંદરાજના
આણક્ય મંત્રી અને વશને સમૂલ ઉખેડી પોતાના સહચારી
પર્વતરાજ અંદ્રજુષ્ટને ગળ તગીરે આપવા હિમાલય
તરફના પર્વત નામના ગળ સાથે અર્ધ
ગળ્ય આપવાની લાલચ આપી મિત્રતા સાધી તેની સૈન્યાદિની મદદથી
નંદ્ય રાજા ઉચ્છેદ કરી અંદ્રજુષ્ટને ગળ બતાવ્યો, જાદ પર્વત ગળને
ગળ્ય આપવાની રાગ નાકબૂલ ગમના આવાકીથી વિદ-અયોગથી
તૈયાગ કર્યો, સ્પર્શ કરતા જ પ્રાણ હણનારી નંદરાજની પુત્રી સાથે
પગથાવી પર્વતકને માને નાખ્યો વિ વિ
(શ્રી ઉપદેશમાતા ગા. ૧૫૦ ની શ્રી રામવિજયજી ગણિકૃત વૃત્તિ ઉપરથી)

સુભૂમે નિ પરશુરામો, દિજ-ક્ષત્રી-ક્ષય-કારી ॥
(૩-૩૮-૪૬)

વિકટ જગતમાં તપ કરતા જમદગ્નિ નામના તાપસના આગ્રિયની
ક્રોધાટી કરવા સૌધર્મ દેવોઝવાસી વિદ્યાનર-વન્નંતરી દેવોએ ચક્રવા-
ચક્રીના રૂપથી ધગસસાગ માજા વિના
સુભૂમ ચક્રવર્તી- તાપસ યદ્ય ગયેના જમદગ્નિની “અપુત્ર-
પરશુરામ સ્ય ગતિર્નાસ્તિ” વચનથી કુગતિ થવાનું
જણાવી તાપસને કામવાસના પેદા કરી,
તાપસે કોણકનગના જિતરાત્રુ ગળ પાસે જઈ તપના બગથી
રેણુકા કન્યા માગી તેનો સાથ ધગસસાગ માજો ઋષુકાલે સાગ

કરી તેના સુંદર રૂપથી પોતાનો ધંધો ધીકનો ચાલવાની કલ્પના કરી પોતાના ઘરે લાઇ ગઇ. તેણી પણ કર્મવિવરણ થઇ અનાચરણીય પણ વેશ્યાનો ધંધો અનિચ્છાએ પણ કરવા માંડો. એક દિવસ કોઇ નવ-યુવાન સુંદર રૂપાળો પરદેશી વેશ્યાને ત્યાં આવી કામસક્તિ સાથે ધણી દિવસ વિપવ-સેવન કરે છે. કર્મસંયોગે કામસક્તિ અને તે નવયુવકને ગાઢ પ્રેમ ચાલે છે. પેલા નવયુવકનો જવાની તૈયારી વખતે કામસક્તિ આનાકાની કરી જવા દેતી નથી, ધણી આમલ પછી નવયુવકનું કામ ઠેકાણું પૂછતાં (શિતિપ્રતિષ્ઠિતપુરમાં પોતાના ધણી સાથે પુત્રને બીજે ઠેકાણે મોકલી દો પછી આપણે બેમા થઇશું વગેરે થયેલી મસલતના આધારે એકાપી પડેલા તે કામસક્તિનો સગો પુત્ર વેદવિચક્ષણ જ તે નવયુવક હતો) તેને પોતાનો પુત્ર જાણી હૃદયમાં કામસક્તિને જારે આધાત થયો, કર્મના પંજામાં ફસાઇ પતિને માર્યાનું અને પુત્ર ભોગવ્યાનું લોકવિરૂદ્ધ ભયંકર પાપ સેવાયેલ હોવાથી જીવતાં જાણી જવાનો દ્રઢ નિર્ણય કામસક્તિ કરે છે, વેશ્યા ધણી સમજાવે છે, માનતી નથી, સાત દિવસ લાગે છે, હેઠે થાકી રાત્રિ વિની સંમતિથી જીવતાં ચિતામાં જાળી મરે છે, પણ કર્મસંભોગે ચિતામાં અગ્નિ મૂક્યો ને તરત વરસાદ થવાથી દાગેલા શરીરવાળી તે કામસક્તિ વરસાદને લીધે નદીના પુરમાં તથાઇ. કોઇ ભરવાડે દેવાથી પાણીમાંથી બહાર કાઢી ચોખ્ખ ઉપચાર કરતાં શરીર સ્વસ્થ થયા પછી તેજોના આમલથી તેમને ત્યાં જ દૂધ-છાશ વેચવા આદિના કામ કરવા માટે રહી, અને હમેશાં દૂધ-છાશ વેચવા અહીં આવે છે તે કામસક્તિ હું પોતે !.....દહે ! પુરોક્તિશ્ચ ! આવા ભયંકર કર્મનાં વિપાકાને ભોગવીને કાવર બનેલી મને આ દૂધ-છાશની પુટી ગયેલી માટલીઓ શું કુળ ઉપજાવે ?”

આ સાંભળી વેદવિચક્ષણ પુરોક્તિ પોતાની સગી માતાને જોળણી પગમાં પડી જાય છે. બાદ જન્મે શ્રી ગુણાકરસૂરીચરણ

મહારાજ પામે જઇ, દીક્ષા લઇ, ઉત્કટ તપસ્યા કરી ધનધાતી કર્મોના
ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષે જાય છે

(શ્રી મોમમંડનસૂરિચિત શ્રી યુગાદિદેશના ઉ. ૧
શ્લોક ૨૧૫થી ૪૦૦ શ્લોકના આધારે)

મિત્રપણિ ચાણક્ય-પર્વતો એહવું ન કરી જાણું ॥
(૩-૩૮-૩૬)

ચણક ગામમાં ચણી પાછળ જૈન ધર્મ પાળનારો હતો, તેને
ચણેશ્વરી સ્ત્રી હતી, તેઓને યનીશ દાત સહિત જન્મેલો ચાણક્ય
પુત્ર હતો, તે અનુક્રમે મોટો ચંદ નંદરાજના

ચાણક્ય મંત્રી અને વસને સમૂલ ઉખેડી પોતાના સહચારી
પર્વતરાજા ચંદ્રશુભતને ગળ તર્ગકે આપવા હિમાલય
તર્ગના પર્વત નામના ગળ સાથે અર્ધ

ગળ્ય આપવાની સાલય આપી મિત્રતા સાધી તેની સૈન્યાદિની મદદથી
નંદ્ય રાજા ઉચ્છેદ કરી ચંદ્રશુભતને ગળ જનારો, જાદ પર્વત ગળને
ગળ્ય આપવાની શક્ત નાકજૂલ ગમવા ચાલાકીથી વિષ-પ્રયોગથી
તૈયાગ કરેલી, અર્થાત્ કૃતા જ પ્રાણુ હણનાગી નંદરાજની પુત્રી સાથે
પગલાવી પર્વતકને મારી નાખ્યો વિ વિ.

(શ્રી ઉપદેશમાતા ગા ૧૫૦ ની શ્રી રામવિજયજી ગણિકૃત વૃત્તિ ઉપરથી)

સુભૂમે નિ પશુરામો, દિજ-ક્ષત્રી-ક્ષય-કારી ॥
(૩-૩૮-૪૬)

વિકટ જગલમાં તપ કરતા જમદગ્નિ નામના તાપસના આગ્રિપત્રી
કસોટી કરવા સૌવર્મ દેવલોકવાસી વિદ્યાનર-ચન્વંતરી દેવોએ ચક્રના-
ચક્રીના રૂપથી ધગસસાગ માણા પિતા

સુભૂમ ચક્રવર્તી- તાપસ ચંદ્ર ગયેલા જમદગ્નિની “અપુત્ર-
પરશુરામ સ્ય ગતિર્નાસ્તિ” વચનથી કુશતિ થવાનું
જણાવી તાપસને કામવાસના પેદા કરી,

તાપમે કોષ્ટકનગના જિતરાત્રુ ગળ પાસે જઈ તપના જળથી
રેણુકા ન્યા માગી તેની સાથે ધગસમાગ માણો ઋણકાલે સાગ

પુત્ર યાવ તે માટે તાપમે એક ચરૂ જનાવવાની વાત કરી, એટલે રેણુકાએ હસ્તિનાપુરના રાજા અનંતવીર્યને પરશુવેદ પોતાની ખડેન અનંગમેના માટે પણ એક ચરૂ જનાવવા કહ્યું. તાપમે એક ક્ષત્રિય પુત્ર માટેનો, એક બ્રાહ્મણપુત્ર માટેનો એમ જો ચરૂ જનાવી આપ્યા. રેણુકાએ પોતાનો પુત્ર શરૂવીર યાવ એટલે ક્ષત્રિયપુત્રનો ચરૂ પોતે ખાધ ગઈ, ખીજો પોતાની ખડેનને મોકલાવ્યો. અનુક્રમે જન્મેલા રેણુકાના પુત્રનું નામ રામ રાખ્યું, અને અનંતવીર્યના પુત્રનું નામ કાર્ત્તવીર્ય રાખ્યું. એકલા રેણુકા ખડેનને મળવા હસ્તિનાપુર ગઈ ત્યાં જતેવી સાથે અનાચારમાં પડી ગઈવંતી થઈ. એક પુત્ર જન્મ્યો. તેને લઈ આશ્રમે આવી ત્યાં પોતાની માના અનાચારના સંબંધને જાણી રોગાક્રાંત વિદ્યાધરનો શુશ્રૂષા કરીને મેજવેલ વિદ્યાધિષ્ઠિત પરશુ (કુદાડા) થી રેણુકાના પુત્ર રામે પુત્ર સદિત માતાને મારી નાંખી, આ સાંભળી હસ્તિનાપુરના રાજાએ આશ્રમને ભાંગી નાંખ્યો, એટલે તેને પણ રામે પરશુથી મારી નાંખ્યો, આ સમાચાર સાંભળી અનંતવીર્યના પુત્ર કાર્ત્તવીર્યે આવા જમદગ્નિ(રામના પિતા)ને મારી નાંખ્યો, રામે પરશુથી તે કાર્ત્તવીર્યને પણ મારી નાંખ્યો, તે કાર્ત્તવીર્યની તારા નામે ગઈવંતી સ્ત્રી પોતાના પ્રાણ તથા ચૌદ રવેન સ્થિત પુણ્યશક્તી ગર્ભને જાવવા બાગી તાપસેના આશ્રમમાં રહી પુત્રને જન્મ આપ્યો-તેનું નામ મુલૂમ રાખ્યું, ક્રોધાંધ જતેલા રામે ક્ષત્રિયોને દીકા હોજા નહિ, 'ત્યાં જોયા ત્યાં મારી જ નાંખ્યા, આમ તેણે સાતવાર' નિઃક્ષત્રિય પૃથ્વી કરી. મુલૂમ મોટો થઈ ચક્રવર્તી બની પોતાના પિતા-દાદા-માતા વિને મારનાર અને અનેક નિરપરાધી ક્ષત્રિયોને મારનાર રામને મારી એકવીસ વાર બ્રાહ્મણ યિનાની પૃથ્વી કરી, દીકરા બ્રાહ્મણને જીવતો હોજો નહિ. વિ. વિ.

(શ્રી ઉપદેશભાક્ષા ગા. ૧૫૧ની શ્રી રામવિજયજી ગણીકૃત વૃત્તિમાંથી)

પરિશિષ્ટ-૫

ચિત્ર—પરિચય

આ પરિશિષ્ટમાં જે પ્રત ઉપરથી સંપાદન કરવામાં આવેલ છે તે પ્રતના સોનેરી અદ્ભુત કલામય ચિત્રોનો પરિચય આપેલ છે. () આવા કૌંસમાં આપેલા શબ્દો વાચકોની સરજતા માટે મૂક્યા છે.

નં.	પત્રાંક	પૃષ્ઠાંક	નામ
૧	૧	૧	પાંચ પરમેષ્ઠી તથા શ્રી સરસ્વતીદેવી
૨	૨	૨	પુંડરગિણીનગરી, ત્રેયાંસરાજ, સત્યકિરાણી,
૩	૩	૨	શ્રી સીમંધરસ્વામીનું જન્મ
૪	૪	૧	સત્યકિરાણી ૧૪ સ્વપ્ન દૃષ્ટિ હિ.
૫	૫	૧	શ્રી સીમંધરસ્વામીની ઇંદ્ર નંદવરાવિ હિ. (જન્માભિષેક)
૬	૭	૧	શ્રી સીમંધરસ્વામીની માતા હુલાવિ હિ.
૭	૮	૧	કંદર્પ ૩૫ (પંચગાથ કામદેવનું ચિત્ર.)
૮	૧૫	૨	શ્રી સીમંધરસ્વામી રૂક્મિણીની પરણિ હિ.
૯	૧૦	૧	શ્રી " " દીક્ષા લેતાં લોચ કિ હિ.
૧૦	૧૧	૨	(શ્રી સીમંધર)સ્વામીનું સમવસરથ દેવિરચિત્.
૧૧	૧૨	૨	શ્રી રૂક્મિણી-કાલિકાચાર્ય પ્રમુખનાં ૩૫ (જેઓનો શ્રી સીમંધરસ્વામીજી સાથે સંબંધ છે.)
૧૨			
૧૩	૧૪	૨	શ્રી કામગજેન્દ્રની ચિતારે (ઉજ્જયિનીની રાજપુત્રીનું) ૩૫ (ચિત્ર) દેખાડિ હિ.
૧૪	૧૫	૨	શ્રી કામગજેન્દ્રની જે વિઘ્નાધરી તેડી (નય છે.)
૧૫	૧૬	૨	સર્પની ગરુડ તાણિ હિ. (સોને ગુણ ન

કહેવા ઉપર ગરુડ-નાગરાજની કથાનો પ્રસંગ-
ગરુડનું મુંઝવે ચિત્ર.)

૧૧	૧૭	૨	કામગજેન્દ્રનિ તેડી આવીનિ વિદ્યાધરી બિંદુમતિનિ જગાડિ ડિ.
૧૭	૧૮	૨	બિંદુમતી સદિત બિ વિદ્યાધરી ચદિ (ચિતામાં) પિડી (પેસી.)
૧૮	૨૦	૧	શ્રી કામગજેન્દ્રનિ શ્રી સીમંધર પાસિ મુકચો
૧૯	૨૧	૧	(શ્રી સીમંધરસ્વામીના સમવસરણુમાં આવેલા શ્રી કામગજેન્દ્ર જાગદ ત્વનિ) રાજ શ્રી સીમંધરનિ પૂજિં ડિ-સ્વામી ! એ કુણ !
૨૦	૨૨	૧	મોહદત્તિ બાપનિ મારિડિ.
૨૧	૨૩	૧	મોહદત્ત ગુરુનિ પુજિ ડિષ.
૨૨	૨૪	૧	વાધિણુ જાલક નાણિ છઠ (સર્ષ જવ છે.)
૨૩	૨૫	૧	વાધિણુ રાજપુત્રિ હણી.
૨૪	૨૫	૨	મોહદત્ત દીક્ષા-અન્ય ચ્યાર ચાગિત્રી.
૨૫	૨૬	૧	મોહદત્તાદિ પાંચ અનરાનથી દેવલોકે (ગયા).
૨૬	૨૭	૧	કામગજેન્દ્ર પ્રભુ-મહાવીરસ્વામીના સમ- વસરણુમાં.
૨૭	૨૭	૨	કામગજેન્દ્ર એ સાથિ દીક્ષા સિ ડિ.
૨૮	૨૮	૨	કામગજેન્દ્રાદિ પાંચ અણસણ (કરે છે.)
૨૯	૩૧	૧	જવવાંતા શ્રી સીમંધર ૩૫
૩૦	૩૨	૧	શ્રી કુડચા ગચ્છના શ્રાવકો

ઉપર નોંધેલા દરેક ચિત્રો કલા, રંગ ભરવાની પદ્ધતિ, વેશ-જૂતા, પ્રસંગ-વર્ણન-શૈલી આદિ અનેક દૃષ્ટિથી મહત્ત્વભર્યા છે; તેમાં પણ ૭ અને ૧૫ નંબરનાં બંને ચિત્રો અપૂર્વ છે, હસ્તલિખિત પ્રતોમાં પ્રાપ્ત: આજ મુધી કયાંય ઉપલબ્ધ નથી. જેના કે ચિત્રો આ મંથમાં અન્યત્ર આપ્યા છે.

પરિશિષ્ટ-૬

ગેય પદ્ધતિ સૂચી

આમા રાસકારે ગોખેલા વિવિધ ગગો-દેશીઓની ટૂંક નોંધ કરેલ છે

૧ રાગોની સૂચી

નં.	રાગનામ	ઢાલ	નં.	રાગનામ	ઢાલ
૧	આસાહિરી	૧૨	૧૧	દેશાખ	૩૫
૨	અ'ઢાલા (અઢીઆ)	૭	૧૨	ધન્યાસી	૧૪-૧૬-૨૫-૪૩
૩	કાફી	૩૭	૧૩	ફાગ	૮
૪	કાલહરિ	૩૯	૧૪	મલહાર	૯-૩૨
૫	કેદાર	૨-૬-૧૭-૨૮	૧૫	માતુલુ	૧૦-૨૩-૩૪
૬	ગુડી	૧-૪-૧૫-૧૮-૨૭ ૩૧-૩૮	૧૬	રામગિરી	૩-૧૯-૩૦-૪૨
૭	ચંપકમાલા છંદ	૪૦	૧૭	શ્રીરાગ	૫
૮	ઢાલ	૧-૨	૧૮	સામેરી	૧૩-૨૧-૩૩-૪૧
૯	ત્રિપરી	૨૦	૧૯	સારંગ	૧૧
૧૦	મૂઠક	૧-૨-૧૪-૪૧			

આ સિવાય ૨૪-૨૬-૨૭-૨૯ અને ૩૬મી ઢાલમા ગગનુ નામ નથી અને ફક્ત પ્રથમ ઢાલમા અડતાલુ નામના તાલનુ સૂચન કરેલ છે

૨ દેશીઓની સૂચી

નં.	નામ	ઢાલ	નં.	નામ	ઢાલ
૧	આદિ ધર્મની કગવા	૨	૪	છક દિન નમિગગનુ ઢાપી	૩૧
૨	આવીસ ભાઈ ગોગિણી	૨૧	૫	ઋષભ અજિત સલવગિનો	૧
૩	ધયાનેંદ્ર ખોલિ લીધ	૨૯	૬	ઋષિદત્તા ઇમ કંત દિ	૯

નં.	નામ	દાસ	નં.	નામ	દાસ
૭	ઋષિદત્તા આવી જિન્મ રે	૨૪	૨૨	દુદા	૨૩
૮	એક દિન રાજસભા ડિઉ	૪	૨૩	ધિન કૃષ્ણ નંદાતણી	૩૦
૯	એણિ અવસરિ જયરાય	૨૨	૨૪	નમુંવનિરંજનવિમલસભાવિ	૬
૧૦	એહુ આસાદ યુ	૩૩	૨૫	નંદનકું ત્રિસલા	૧૨
૧૧	કાવગલં મુઝ લીગું થયું	૩૫	૨૬	ભિંબસારનું પુત્ર	૧૫
૧૨	કંસારી મુખ	૩૭	૨૭	માહ ધિજ મુખન	૨૫
૧૩	અંદાવણની દેશી	૪૦	૨૮	મિચિલા નવરી	૧૩
૧૪	અંદાઉલાની દેશી	૪૧	૨૯	રવણદેવી મંદિર	૧૦
૧૫	અંદાજીની દેશી	૪૩	૩૦	લોગા વાસુપૂજ્ય	૨૮
૧૬	અંદ નગરી	૪૨	૩૧	વીસધાનક વર મંડલ	૧૭
૧૭	છદિ લવિ મહાવિદેહિમાદિ	૧૯	૩૨	સગ જગડી રે	૧૪
૧૮	તપનો રાય સંવેગીઓ	૩	૩૩	સગ જગ ભૂપણ	૧૬
૧૯	તણિ પદ્યોપમ બોગવી	૧૮	૩૪	સંભારી જન બોલડાં	૨૬
૨૦	દેવો પુન્યનિધાન	૨૭	૩૫	સમોસરણિ ગિડા	૩૨
૨૧	દેખું મુષણાં રે	૫			

આ સિવાય ૭-૮-૨૦-૩૪-૩૮ અને ૩૯માં દેશીનું નામ જ નથી.

પરિશિષ્ટ-૭

વિશેષ-નામ-સૂચી

આમા શસકારે પ્રયોજેના મહાપુરુષો, નગરો, વિશિષ્ટ પદાર્થો
આદિના નામોની અકાગદિ-ક્રમ પ્રમાણે નોંધ કરેલ છે

નામની પછી આપેના નળ પાના નળ સૂચવે છે

અર્ધમુક્તા-૪૫

અગિમાણુવ-૧૪

અગ્નિસીલ-૧૪

અન્યુત-૧૪

અતિક્રમ-૧૪

અમિતગતિ-૧૪

અગ-૪

અરુણાભયુગ ૧૯-૩૩

અવધિસાન-૩૮

અવની-૨૧

અબ્ધ-૪૬

આણુકમ દિગ-૨૪

આર્યગણિત-૧૭

આવશ્યક-૧૬

અન્દ્રક દ-૧૯

ઈશાન-૧૩

ઈશ્વર-૧૪-૨૦

ઉજ્જેણી-૨૧

ઉદાર્ધ-૪૫

ઉન્માદન-૩૭

ઉપાન યશોવિજય મં (ટિં)-૩

અગ્નિદત્ત-૪૫

અધિ-૧૪

અધિપાલ-૧૪

અગ્નિસેનુ-૨

અગવણુ-૫

કનકગચ-૪૬

કામગજ-૧૭-૧૮-૨૦-૨૧-૨૫

-૨૭-૨૮-૩૧-૩૩-૪૦-૪૨

-૪૩-૪૪-૪૫-૪૬-૪૯

કાલકસુગિ-૧૭

કાન-૧૪

કાલોદાર્ધ-૪૫

કિન્નર-૧૪

કિપુગ્નિ-૧૪

કિન્દાસી-૧૬

કીનાસ-૨૩

કુયુ-૪

કવન-૧૩-૪૬

કાણિ(ક)-૪૫

ક્રાશંખી-૩૯
 ક્રાસલ-૩૭
 ક્રાસલા-૩૭
 ખાદગ-૪૫
 ગંગા-૧૧-૪૪
 ગંગેહિ-૪૫
 ગીવરતિ-૧૪
 ગીતજસા-૧૪
 ગૌતમ-૧૯-૨૪-૨૬-૩૭-૪૧
 ઘોષ-૧૪
 ચમર-૧૪
 ચારણ્યશ્રમણ-૩૯
 ચાણક્ય-૪૫
 ચિંતામણિ-૧૨
 ચૂલણી-૪૫
 ચંદ્રકાંતમણિ-૯
 જંબુદ્વીપ-૨-૪૪
 જયવર્મા-૩૪
 જયંતી-૪૫
 જલકંત-૧૪
 જલપ્રભ-૧૪
 તાપન-૩૭
 તોસલકુમાર-૩૪-૩૫-૩૭
 દશરથ-૪૯
 દેવકી-૧૭
 દેવહં-૧૯
 દેવાનંદા-૪૫

ધરણિ-૧૪
 ધર્મગિન-૩૯
 ધર્મનંદન-૩૯
 ધાતા-૧૪
 નવદાર-૪૫
 નીલવાન-૨
 નૈષધ-૨૬
 નંદન-૩૭-૪૪
 પચક-૧૫
 પચકપતિ-૧૫
 પડિર-૧૪
 પદ્મેશ્વર-૪૦
 પન્નાતી-૨૫
 પ્રમંજન-૧૪
 પ્રભાકર-૨૦
 પર્યુપણ-૩૯
 પર્વત(કે)-૪૫
 પરશુરામ-૪૫
 પાડલિપુર-૩૪
 પાટલિપુત્ર-૩૭
 પ્રાણુત-૧૪
 પ્રિયગુમતી-૨૦-૨૬-૨૭
 પુષ્કરાવર્ત-૨૨
 પુંડરીક-૩૯
 પુષ્કરાવતી-૨-૧૩-૩૨
 પુંડરિક્ષણી-૨
 પુદ્ગલ-૪૫

પુન-૧૪

પુનભદ્ર-૧૪

પૂર્વવિદેહ-૨

પૃથિવીસુંદર-૨૪

ખલિ-૧૪

ખલ્લ-૧૪

ખાહુખલિ-૪૫

ખિંદુમતી-૨૪-૨૫-૨૮

ખૃદસંમહાણી-(૮૦) ૧૫

ભદ્રખાહુ-૪૯

ભરત-૪૫

ભરતખેત્ર-૧૭

ભવનપતિ-૧૪

ભોમ-૧૪

ભૂતાનંદ-૧૪

મહાકાલ-૧૪

મહાકાવ-૧૪

મહાધૌપ-૧૪

મહાપુરિસ-૧૪

મહાભીમ-૧૪

મહાવેત-૧૫

મહેશ્વર-૧૪

માણિભદ્ર-૧૪

માહે-૪-૧૪

મિતવાહણ-૧૪

મુનિસુનત-૧૩

મેખસા-૨૪

મેધ(કુમાર)-૪૫

મોહદત્ત-૩૪-૩૫-૩૮-૩૯-૪૦

મૃગાવતી-૪૪

મેરૂ-૧૨-૪૦-૪૪-૪૬

વમ-૨૮

વશોવિજય મ૦ (૮૦)-૩

ચોતિપી-૧૫

ગ્લનગળે-૬-૧૯

રત્નરેખા-૩૭

રત્નાંગ-૧૯

ગમચ-૬-૨૦-૪૮

રાહુ-૨૦

રૂઢિમણી-૧૭

લખિમી-૫

લાંતક-૧૪

લોકાંતિક-૧૩-૪૮

વખારાગિરિ-૨

વનદત્તા-૩૪-૩૫-૩૬-૩૭

વહ્નિમાન-૪૦-૪૨

વરુણ-૪૬

વસિષ્ઠ-૧૪

અંતર-૧૪

અધામદત્ત-૩૮

વિજયજી-૧૯

વિદેહ-૧૭

વિધાતા-૨-૧૪-૧૯

વીર-૧૮-૧૯-૨૪-૪૦-૪૧-

૪૨-૪૩-૪૪-૪૫-૪૬

વિધિ-૩૨
 વેલુદેવ-૧૪
 વેલુદાસિ-૧૪
 વેલ્લળ-૧૪
 વૈતાલ-૨૪-૨૭
 વૈશ્રમલ્ય-૪૫
 શંકર-૧૦
 શત્રુઘ્ન-૩૬
 શત્રુશીલ-૩૪
 શિવ-૪૫
 શુક-૧૪
 શુદ્ધધ્યાન-૪૬
 શોપણ-૩૭
 શ્રેયાંસ-૩-૧૨
 શ્વેત-૧૫
 સત્યકિ-૪-૪૭
 સનતકુમાર-૧૪
 સરસ્વતી-૨
 સર્વાનુભૂતિ-૪૬
 સપુરિસ-૧૪
 સહસ્રાર-૧૪
 સામાણિ-૧૪

સીમંધર-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-
 ૧૧-૧૨-૧૩-૧૫-૧૬-૧૭-
 ૧૮-૩૨-૩૩-૩૫-૪૦-૪૨-
 ૪૪-૪૬-૪૭-૪૮-૪૯
 સીતા ૨૦-૨૬
 સુધર્મ-૧૪
 સુનક્ષત્ર-૪૬
 સુપર્ણ-૨૫
 સુભાષિતગ્નનાંડાગાર (ટિ.) ૨૩
 સુવચ્છ-૧૪
 સુવર્ણદેવા-૩૪-૩૫-૩૭-૩૮
 સરીકંતા-૪૫
 સરળમંડલપાર્શ્વજિન-(ટિ.) ૩
 સેકુડ-૪૭
 સંનિહિત-૧૪
 સંમોહન-૩૭
 સ્તંભન-૩૭
 હરિકંત-૧૪
 હરિસહ-૧૪
 હલધર-૧૭
 હાસ-૧૪
 હાસરતિ-૧૪

પરિશિષ્ટ-૮

કલિન-શબ્દ-કોશ .

આમા શરસમાં આવતા સંસ્કૃતસમ શબ્દો, પ્રાચ્ય ગુજર્ સાધના શબ્દો, દેશ્ય શબ્દો અને પારિભાષિક શબ્દોના અર્થો વાચકોની સગવતા માટે આપરામાં આવેલ છે

આ નોંધમા મોટા ટાઇપવાળા શબ્દો પારિભાષિક જાણવા અને શબ્દોની પાછળ આવેલા અંકો પાના નંબરતા જાણવા તથા ક્રિયાપદ સિવાયના શબ્દો વિભક્તિ સિવાય મૂક્યા છે.

અર્ધગતીષ-ધણીલાલ હોવાથી ૩૦

અઉઆગિઆ-ઓવાગણા, ૫

અઉકમણુ-ઉદ્દેગ ૩૧

અકહ-ન કહેવા લાયક, ૨૪

અકાગિન-પાપ ૪૫

અકુર-કોલવાટન થાય તેવું ૪૯

અ-પાપ, ૭

અચગિન-આશ્રય, ૩

અઉઉ-ગહો ૩૧

અ-લીએ ૨૨

અજેવ-ન છૂટી શકાય તેવું ૭

અહ-આહ ૧

અકમન-ન બળે તેવું ૪૯

અણુપૂજાતિ-ન પૂજાયે છતે ૪૫

અણુહસિ-વગર ચૂકો ૪૧

અતાગિ-અપાત્ર ૩૦

અર્ચ-વસ્ત્ર, ઘીન ૨૨

અદિદ-નહિ જોયેલું ૧૭

અઉ-છે ૧૬

અધ્યવન-અમગળ ૧૦

અધામુખી-નીચા મુખવાળી ૩૪

અનલ-આગ ૩૭

અન્યયા-નહિં તો ૯

અનિમિષયોચન-દેવ ૮

અનુતાપ-પશ્ચાત્તાપ ૩

અનુમોદન-પ્રશંસા સમર્થન ૪

અનોપમ-અદ્ભુત ૪

અપરર્ગ-મોક્ષ ૪૨

અપ્રાજન-નિદા ૨૩

અમેઝ-મોડું ૨૮

અમગ-મુદ્દ ૧૩-૧૮

અભિનવુ-નવીન ૨-૮-૧૯

અમરાપુરી-(દિવસોક) ૬-૨૫૫ ૪૦

અગ્નિ-અમે ૨૨

અમૃતિક-અમૃત ૭

અમોઘ-સફલ ૭

અરવિંદ-કમલ ૪૫

અરિહુ-ગગાદિ ૫૨ જય મેળવ-
નાર તીર્થ ૬૨, ૧

અસીક-ખોટું ૩૪

અષ્ટ-આઠ ૧-૨

અસાર-વ્યર્થ ૭

અદિરણુ-એરણુ ૨૯

અક્ષાણુ-અખંડ ૪૬

અંક-કલંક ૩

અંકી-કલંકિત ૧૦

અંતરીપ-દ્વીપ (ખેટ) ૪૪

અંબરિ-આકાશમાર્ગે ૨૫

આકારિયા-આચાર્ય, સાધુગણના
સ્વામી ૧

આપદ-દુઃખ ૨-૧૦

આયુ-આયો ૧૪

આરામ-અગીયો ૩

આતોચિ-વિચારણામાં ૨૦

ઈધણુ-અગતણુ ૬

ઈક-ઈટ ૩૮

ઈકુ-ઈટ, પ્રિય ૩૦

ઈવર-સામાન્ય ૩૧

✓ ઈન્દ્રજિત-૧૦૦૦ ગુચ્છવાળો હાર
૧૯

ઉચ્ચારી-અલિધારી ૪૫

ઉચ્છાદી-વધી ૧૯

ઉદર-પેટ ૨૨

ઉદ્ભવ-ખેદ ૩૦

ઉદ્યોત-પ્રકાશ ૧૩

ઉન્માદન-ઉન્માદ કરાવનાર. ૩૭

ઉપોષિત-ભૂખ્યા-તરસ્યા ૧૬

ઉમાદિ-ઉત્સાહ સાથે તૈયાર થવું
૨૯

ઉત્તેજી-આત કરી ૨૦

ઉસરી-પાછા ખસી ૧૩

ઋષિ-ખડ્ગ, તલવાર ૩૫

એકમુ-જનૂ-મૂલ-૧૯૬૫ વર્ગમૂલ
એટલે ૧૪ ચૌદ, ૫

અગસેકુ-મહાવિદેહકેતના વિજ-
યોના મધ્યમાગે આવતા
પર્વત વિશેષનું નામ ૨

એધ-સમૂહ, ૨૨

ફા-ફર્જલ ૪૩

ફાણુ-તલવાર ૨૪

વક્ર-કમલ ૩૫

કટક-સૈન્ય ૪૧

કર્ણુ-કાન ૭

કદલી-કેળ ૧

કનક-સોનું ૧

✓ કની-કન્યા ૩૮

કમલાણી-આન થઈ ૨૧

કગગ-ખેન-ચિના ૧૨-૩૧

કગિ-હાથમા ૫

કનાપી-મોગ ૧૧ ૩૩

કવલુ-કેરી ૨૪

V કવિ-કવિતા કરનાગ, શુક નામનો
મહ ૧૯

કહનિ-પાસે ૧૮-૨૨

કાનન-વન ૩૫

કાગિમૂ-કુખદાઈ ૨૩

કાસુ-કોને ૩૦

કિઠ-વૃદ્ધ ૧૬

V કીનાશ-યમ ૨૩ ૩૫
કુમુદિની-અદ્રવિકાશિ કમન ૧૯

કુલ્લ-કોલવાઈ જાવ ૩૦

કુલુ-ખોટુ ૧૦-૪૫

કૂપા-પાત્રવિશેષ ૨૯

કૂખ-કૂકિ ૬

કેકી-મોગ ૩૬

કેવી-ગમત ૨૦

કૈવલ્ય-અદ્રવિકાશી કમલ ૮-૩૬

કોહનિ-કોને ૧૮

V કોશિક-ધ-૬ ૭

કદાણી-હારી ૨૪

કચણ-સોનુ ૨૪

કરીગવ-સિદ્ધ ૪૦

કત-પતિ ૨૧

ખુલ-ખોગ ૩૬

ગગ-સમૃદ્ધ ૨૦

ગણિસંપદા-આચાર્યપણાને લાવક
શક્તિવિગેષ ૧

ગત-ગયેન ૮

ગામી-જનાગ ૧૮

ગાદદૂ-ધણૂ ૧૨-૨૦

ગિગ-નાણી ૩૭-૩૭

ગુખિ-ઝંખામા ૨૦

ગુણ-ખાનગી ૨૫

ગોન-વસ, કુળ ૭

ગ્રામ-કીર્તન ૨૫

V ઘણિ-કાતિ કિંઘુ ૩૮

ઘન-મેન, વર્ગની સખ્યાને મૂગગક

મથી ગુણતા જે આવે તે
૧૨-૨૪-૩૬

ઘનાઘન-મેવવટા ૩૬

ઘગણી-ઘણિણી, સ્ત્રી ૪

ચઉ-ચાર ૨૪

ચઉન-ઈટ-() આગને રવ-()

આગથી ગુણવાથી આવેલ

સોજની સખ્યાન પુન મૂળ

ગકમ (આગ)થી ગુચ્છુ તે
(૬૪) ૨૪

ચપેટિઉ-ઝાત કર્યો, યુક્તિપૂર્વક

દગ થો ૧૮

ચહિ-ચિતા ૨૮

ચાપન-ચચલતા ૫

ચારણ-વિદ્યાગણે આકાશમાર્ગે

આવ-ગન કરી શકનારા મુનિ ૩૯

ચાર-મુંદર ૫

ચિત્ર-આશ્રય ૧૧

ચુથુ-ચોથો ૨

ચૈત્ય-દહેરાસર, સમવસરણુમાં રહેતું

અશોકદૃક્ષ ૩-૧૦

ચંચ-મુંદર ૧૨-૨૨

ચંચત-શોભતું ૫

ચંદ્રિકા-ચાંદની, ચંદ્રકાંતિ ૫

છડીઆ-નીણેલા, સાફ કરેલા ૧૫

છાર-ગાખ, ભરમ ૩૦

જનક-પિતા ૩૫

જનની-માતા ૫-૩૫

જલધર-મેઘ ૨૩-૩૨

જલનિધિ-સમુદ્ર ૮-૧૨

જલધિ-સમુદ્ર ૪૧

✓ જામી-ખડેન ૩૫

જિન-જિનેન્દ્ર-રાગાદિપર જય

મેળવનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ, તીર્થ-

કર, ધર્મપ્રવર્તક, ૧-૨-૫-

૯-૧૦-૧૧-૧૨-૧૩-૧૪-

૧૫-૩૨-૩૩-૩૫-૪૨-૪૮

જોણું-નાટક ૨૮

જોયણ-ચાર ગાઉ ૨

જાગેશ-અધિક ૨

ઠાણિ-સ્થાન ૨૪

ડગઢ-બાળનું ૩૦

ટોલિ-ગગાડે ૪૧

તદ્ભવ-તે જ ભવ ૧૮

તન્નગરી-તે નગરીના ૧૯

તનુ-સરીર ૪૯

તમકુ-અંધકારને ૯

તાપન-તાપ કરનારું ૩૭

તુરીય જ્ઞાન-ચોથું જ્ઞાન (મન:-

પર્યવચાન) ૧૩

તૃષ્ણા-સાલસા, તરસ ૫

તંપા-ભાવ ૩

યુણ્ણસી-સ્તવશે ૫

ચોક-સમૂહ ૨૩

દરી-ગુફા ૨૭

દલ-પાંદડાં ૧૯

દશ શત-હજાર ૪૧

દહિસિ-બાળશે ૬

દાધા-ખળેલા ૪૧

દારકર્મ-વિવાહ, લગ્ન ૨-૪૮

દિનકર-સૂર્ય ૨૩

દિવાકર-સૂર્ય ૧

દિગ્ગજાને-ચંદ્ર ૧૦-૨૨

દિગ્ગપતિ-ચંદ્ર ૩

દીકુ-જોયેલું ૩૦

દીવ-શ્રેષ્ઠ ૨૧

✓ દુશ્વવના-મંદ્ર ૧૩

દુર્દિન-મેઘાડંબર ૧૯

✓ દેવદાસ-૧૦૦ મેર(મગિકા)માળા

દાસ ૧૯

દેવ-શરીર ૧૨

દેવ-ભાગ્ય ૮

દત્તજી-ગાડ પાડી ૩૨

ધનજય-પક્ષ ૩૫

ધામ-ગદા ૨

✓ ધુની-નદી ૪૪

ધોરી-જયભ (બગદ), આગેવાન
૫-૧૭

નમેરી-નમીતે ૫

નયનાથજી-નેનરૂપ કમલ ૫-૭

નગપતિ-ગાન ૧૬

નલિંગી-સૂર્યવિકાશી કમનિની ૨૧

નાગપતિ-ગેલનાથ ૧૦

નાપિ-ન આપે ૨૨

નાયક-ગ્વામી ૩-૯-૨૨-૩૦-૪૦

નિકટ-નજીક ૨૦-૪૦

નિર્મલ-સાધુ ૩૬

નિર્-પોતાનુ ૫-૧-૨૨

નિતબિની-આરી : ૧

નિનાદ-અવાજ, ધ્વનિ ૩૫

નિગલ્યા-પુત્રવિનાની ૩૭

નિગ્વાણા-નાશ પામે ૨૯

નિવિડ-સમીપ ૩૦

નિશાવશેષ-ગતિનો છેડા ૨૭

નિશીથ-મધ્ય રાત્રિ ૨૨

નિર્મુક્ત-મુક્તજોલા ૧

નીસગિહિ-નિકળ્યો ૧૯

નુહિ-નહિ ૨૬

નૃપ-ગાન ૨૧

ન્યાની-જ્ઞાની પ્રભુ ૧૩

નદના-પુત્ર ૬-૧૭

✓ પૂતનાસાદ-દંત્ર ૧૫

પદ-રથાન, પગ ૬-૮

પકિત-મલેવ ૩

પગિવેષ-કુડાણુ ૮

પગિ-જેમ ૧૯

પગપત્ત-પ્રવલ્ન ૨૦

પરમેષ્ઠિ-પગમપદને પામેવા ૧

પગમજુ-પરોપકારી ૩૩

પવિ-વજ ૩૦

✓ પાક-દેવ ૩૧

પાકક-સૂત-સિદ્ધાંત ભણાવનાર ૨

પાકિહુર-અતિશય વિગેર ૧

પાણિ-દાપ ૨-૩૨

પાતક-પાપ ૧૦-૧૫

✓ પાથ-પાણી ૧૬

પાથોધિ-અમુદ્ર ૩૬

પાસિતુ-જોડીને ૨

પાથો-પગ ૪

પાવન-પવિત્ર ૯

પિસિ-પેસીને ૧૫-૩૧

પિકલિ-પહેવાં ૧૫

પિદલું-પ્રથમ ૩૮

પીડિત-દુષ્ટી, (રોગી) ૩૬

પીયૂષ-અમૃત ૪૦

પીલ્લિ-પાન કરીને ૭

પુન્ન-પહેલાં ૧૭

પુલકમિ-પલકમાં ૨૨

પુલ્લિ-પહોરમાં ૨૨

પૂર્વ-૮૪ લાખને ૮૪ લાખથી

ગુણતાં જે રકમ આવે તેનું

પારિભાષિક નામ એટલે કે

૭૦૫૬૦૦૦૦૦૦૦ વર્ગોની

પારિભાષિકી સંજ્ઞા ૧૩

પોલ-દરવાજો ૧૫

પંક-કાદવ ૭

પંકજ-કમલ ૮-૧૧

પ્રકાસણ-ખોલતો ૧૯

પ્રચીન-ગુપ્ત ૨૭

પ્રતિબંધ-ચિત્ર ૨૧

પ્રથમોસરણિ-પહેલા સમવસરણ-
માં ૧૭

પ્રણિપત્ય-નામીને ૧૯

પ્રણય-નાશ ૧૦

પ્રાસાદ-મંદિર, દહેરાસર ૨

પ્રાકૃત-સામાન્ય ૧૬

દૂરસ-રૂપર્શ ૨૨

દૂરયા-૩૦-અનુભવ્યા,

૫ દેરુ-શિયાળ ૪૦

જલિ-ચોખવા થતું ૮

જાધિત-પીડિત ૩૫

જિહ્વ-એસેલો ૧૯-૨૦

જિંબ-પ્રતિમા, મુખ ૨૩

જુધ-પંડિત, ચોથો મદ ૧૯

જૂસટ-મોટી-સિક્કા ૨૮

જોહનુ-ધણો ૨૮

જંધુ-ભાષ ૭

જંધુરો-સુંદર ૨

જગિની-જહેન ૩૮

જામંડલ-તીર્થ-કરોના મરતક

પાછળ રહેતું તેજસ્વી સૂર્યાકાર-

નો સ્વર્ણમય પદાર્થ ૧૭

જિહ્વપાણિ-છંદ (રાગ) ૨૪

જૂપતિ-રાગ ૧૯-૨૦

જિંગાર-ઝારી ૭

જૂ-જૂકુટિ, પાંપણ ૧૨

જૂંથ-ભમરો ૧૧

જૂઝાધિપ-સિંહ ૪૪

જંગલ-પાચક ૨૩

મધવા-મન્દ ૧૪

મત-અભિપ્રાય ૧૨

મદ-અભિમાન, ગર્વ ૨

મદન-કામદેવ ૭-૧૨

મધુપ-ભમરો ૧૧

મ-મથ-કામદેવ ૧૦

મનોરથ-ઈચ્છા-૧૨-૪૪

મયા-દયા ૨૩
 મયૂખ-કિંગ્મ ૧૧
 મરુ-માગ્વાડ ૪૨
 મનપતુ-સુદૃ ૧૨-૩૫
 માર્મઅક્ષર-માગખડી ૩
 માઝિનુ-અદગો ૩
 માઝિ-અદૃ ૧૧-૨૭
 મામ-મહિમા, ઇજગત ૬-૧૦
 માટિ-એટયે ૨૦
 માહાન-ખુલી થાય છે ૧૩
 મુતાદવ-મોતી ૨૭
 મુદાડિ-મુખાકૃતિ ૫૦
 મુદા-વીંતી ૩૭
 મોટિ-મોટાઈ ૩
 મોદ-દર્શ, આનંદ ૩૬
 મોવ-નિષ્કલ ૨૨
 મડલિક-મુકુટખદ્ધ ગમ્મ ૧૭
 પતિ-સાધુ ૩૬
 પાદ-માજુ ૧૬
 પાન-વાહન, ૩૫
 પુગથી-દ પતી, સ્ત્રી-પુરુષનુભેદ ૩
 પુગમ-એડનુ, ૩૧
 પોતિ-ત્તોતિ, કાતિ ૪૫-૧૦
 પોતા-સ્ત્રી ૨૧
 પતિપતિ-પ્રમદ ૧૦
 પવિ-સૂર્ય ૧૬
 પગિયામણુ-મુદર ૨

ગમ્મ-ગમ્મજો ૨૧
 ગમ-પ્રેમ, મોહ ૩૦
 ગમિ-ગ્રેયુ ૪૬
 ગદિ-ઝાડો ૨૬
 ગતડી-નાવ ૪
 ગમા-સ્ત્રી ૪
 ગસમ-મધેડો ૨૭
 ગિપુ રાત્રુ, દુરમન ૩૪
 રૂદાડિ-ગાડ, ઝાડો ૫૦
 રોક-ધણુ ૨૫
 રોસ-કોષ ૨૮
 ગગાજીવ-ચિતારો ૨૧
 લધુ-જલ્દી ૨૬
 લદ-સાર ૨૬
 લવિ-ઓને ૨૬
 લનામ-ગ્રેડ, તિનક ૮
 લદકની-ફૂકની ૩
 લુજ-ઓવાગ્ધુ ૩
 લેખિ-સફલ ૩
 લપટ-આલસુ ૩૩
 વનજ-વગ્ગ ૩૬
 વદન-મુખ ૨-૬
 વધુ-નવપગિણીત સ્ત્રી, યુવતી ૧૦
 વ્યાસ-પરોગામ ૨
 વગ-ઘેટ ૨
 વરેસી-વરગે ૫
 વત-તપ ૮

- व्याधि-शोक १२
 ✓ वशा-स्त्री २०
 वातडी-वात ३०
 वामा-स्त्री २१
 वाङ्मयी-भट्टि १०
 व्यभिचार-अनाचार ३७
 वणतू-जवाणभा २३
 वस्त्रकु-त्रिय ३०
 वाणिज्य-वाणि १५
 वाढ-मार्ग २०
 वाडव-प्राणाय ३६
 विद्धि-वीटवाणी ४५
 विधाता-प्राणा २-१०-२६
 विसारिडि-भूषी गयो ३
 विप्रिय-अरुमिडर ३
 वीजणी-पंजो ७
 विधि-प्राणा ८-११-३
 विरस-पराण १२
 वीरमान्नी-पोताने वीर माननार १३
 ✓ विजयछंद-५०० सेर (सरिडा)वाजो
 ६२ १६
 मीडा-लज्जा ३३
 ✓ वृषलोचन-डिंदर ३६
 वैश्रमण्य-कुणेर ४५
 शङ्क-धन् (गज्ज) २१
 शङ्क-दुर्जन ३२
 शस्त्र-दधियार ७
 ✓ शाह-मीयड १६

- शिशोभलि-त्रेष्ठ २२
 शुभ-सारु ४
 शोपण्य-मुकुवनार ३७
 शोयना-शोड ८
 शौच-पवित्रता ३७
 श्रम-याड, ३५
 श्रवण्य-कान ४-३२
 श्रमण्य-साधु १७-३६
 श्रेम-उत्पाद्य ३६
 सपराणी-छोसिवार २४
 समाधि-शांति, स्वरयता १७
 सलणी-लावण्ययुक्त, सुंदर ४
 सहसलोचन-धन् १०
 सागर-समुद्र २१
 साता-भुशी १२
 सामक्षीडि-सुंदर, मनमोहक ८
 साक्ष्य-सक्षता ७
 सासली-अयम रडेनारी २३
 सिजन-स्वजन, कुंडणी ५
 १ सीय-दाणो १६
 सीमंतिनी-स्त्री २१
 ✓ सिंधुर-दुर्ग २, ६, ७
 सिद्ध-आठ कर्मोथी मुकायेला १
 सुरपुरी-देवलोहनी नगरी,
 अमरावती, २
 सुधा-अमृत ७-६
 सुवण्य-सज्जन ३१

✓ સુમત્યાપ-શમરૂવ ૪૦

સુમન-ફૂલ ૪૧

મૂઝ-મૂર્તિ ૧૯-૨૧

સુગત-સુદેવ ૩૨

મૂઝ-ગણદેવ, સૂર્ય ૩૪-૩૫

મોહામણી-સુદેવ ૪

સોહામણી-સુદેવ ૨-૩૭

સોહણી-ગવદેવ ૨૮

સધર્મ-કહે છે ૫

સૃષ્ટિ-ગચના ૭

સત્તિ-માફક, કુશલતાપૂર્વક

૧૦-૨૦

સ્વેદ-પગસેવો ૨૩

મતભન-ચલાવી દેનારુ ૩૭

સમોહન-મુઝવનારુ ૩૭

હતઉ-હતા ૧૧

દમકેરી-અમારી ૩૨

હયો-ચાચો ૨૦

હગણીદેશી-દગિણીના જેવી

આખનાળા ૪

હલધર-ગવદેવ ૭

હવા-હતા ૧૬

હગિ-વાસુદેવ ૪૦-૪૫

હીસિ-દુખી થાય છે ૧૨

હેજિ-પ્રેમ ૧૨

હેવ-હવે ૨૦

પરિશિષ્ટ-૯

વિચારણીય સ્થલો

આ રાસમાં કેટલાક સ્થલો પ્રામાણિક સમર્થનના અભાવે, મનિ-મંદતાના કારણે અને સાંપ્રદાયિક ભેદના કારણે વધુ પડતા ખુલાસા માંગે છે, તેની દૃઢ નોંધ અત્ર કરી છે. સુર વિદ્વાન વાયકો આના ઉપર યોગ્ય પ્રકાશ નાંખી, યોગ્ય ઉકેલ કરી રાસની મહત્તામાં વધારો કરશે એવી આશા છે, તથા ગુજરાતી અનુવાદમાં અર્થની વિષમતાના કારણે જે ગાથાઓ છોડી દીધેલ છે, તે ગાથાઓની પણ અહીં નોંધ કરી છે.

(૧) શ્રી પુંડરગિણી વર નયરી, સતર શત માઈ નયરી,
છિહ્યરી, અઠાવીશ વળી જાણીધએ,
ગાઉં પ્રમાણ એ સખ જાણી, + + + ॥
(૧-૨-૨)

આ ગાથામાં રાસકારે શ્રી પુંડરિકિણી નગરીનું પ્રમાણ ૧૭૨૮ ગાઉપ્રમાણ જણાવેલ છે, વર્તમાન અંથોમાં ક્યાંવ આવો ઉદ્દેશ્ય ધણા પ્રચલ્ન છતાં મળેલ નથી. આવી નિર્મૂલક વાત રાસકારે જોડી કાઢ્યાનું પણ સંભવે નહિ, તેથી સિદ્ધસ્ય ગતિશ્રિંતનીયા ન્યાયાનુસાર વિચારતાં જણાય છે કે,

અ. શ્રી જુહાસંબદ્ધણી ગા. ૨૮૬ પ્રમાણે સાશ્વત પદાર્થોનું માપ પ્રમાણાંગુલથી માપવાની વ્યવસ્થા છે, તથા શ્રી લઘુશ્રેત્રસમાસ ગા. ૧૪૭માં જણાવેલ વિશ્વયનું માપ પ્રમાણાંગુલથી માપી નગરીનું માપ ઉત્સેધાંગુલથી લઈએ તો ઉત્સેધાંગુલના ૧૬૦૦ ગાઉએ પ્રમાણાંગુલનું એક યોજન થવું હોવાથી નગરીનું માપ પ્રમાણાંગુલથી તો ફક્ત ૧૬૬૬/૬૦ એટલે કે ૧૨૮ અંસાધિક એક યોજન જ આવે, તે

ત્રાના ધેન-મનુષ-આદિની વિચારણાના વિચારતા જરૂર અમંત્રી
તે નજર આપ, કાગળ કે નિશ્ચયનું માપ પ્રમાણમાં મુલતી તે નગરીનું
પણ માપ પ્રમાણમાં મુલતી માની જાય, એ તે સારકાંઠે મનુષ્યની
સુખબતા એ તેના હિતોમાં મુલતી આવી મનુષ્ય મા તે પ્રમાણમાં મુલ-
તીનું માપ જાણી જાય, એટલે જાણી એક દેશની આમત સમુદા
વર્ણનની જેમ ૩૦ થી ૪૦ માપના વિચારના આપણા અહીંના સહેજે
જોઈને અને ૧૦૦ માપના મુલતી માપકિના સહેજેને માન્યતાને
આપણે કરી જાણના પામતા મનુષ્યની સિદ્ધિપણાગિના
એકાદશા મનુષ્યના જાણ મનુષ્યના આપણા અહીંના ૩૦ થી ૪૦
આપણા કિમીપાટક ૧૦૦ મા ૬૬ ટકા નિતઅનુભવી નામના પડિતોને
આમતકાંઠે લાગે. પણ જેની અમરતોને પ્રાપ્ત થાય પદાર્થોના
અતિ વિચાર પ્રાપ્તોને જેન ભૂમિત-અમરતના અમરતમને
જાણનાને અટકાવ ન લાગે. પણ આ અમાધાન મનુષ્યના ૧૫૬ અમાપ
કે નમો સામ્ય દોષ આમતના પ્રમાણે સામ્યોમા અમાધાન પદાર્થોનું
વર્ણન કર્યું નથી.

આ. જીલ્લો એક મુનિયાને આ ગામન પૂજના પદાર્થ તેઓમાં
જાણવેલ છે કે-“સારકાંઠે પુનિદિષ્ટિનો સિત્તા નથી જાણવતા,
પણ દોનકા જાણ છે હિન્દુધર્મી સમુદા અર્થ દોનકાવાળી
માનીને આ અર્થ કરેલ છે, એટલે પુનિદિષ્ટિ નગરીની લંબાઈ (૧૩
ગોજન-૪૮ માં) આથે પદોગાઈ (૯ ગોજન-૩૬ માં) ને ગુણવાધી
૧૭૮ માંકિનું પ્રમાણ આવી એકે ર

ઉપરના જાણે અમાધાનોમા ગોજન હુધુ છે અમર જીલ્લો કાઈ
અમાધાન દોષ તે અમરવા વિનતી છે

(૨) હવે અધિ અનિ હોસી જે તીર્થકર,
તાસ વધામણી સંભલુ એ.

પર-નગરી જળ આળ્યા, પ્રભુજી સંભલી,
 ચક્રી વરસિ દીઠ બલુ એ ॥
 બાર લાખ સુવર્ણ સાદા સ્વનગરી
 કોઈ નવરં જાણીધ એ ।
 કેસવ દિ ખજુર (!) નવરં મંડલિયા,
 સહસ્ર વિત્તી સમાણીધ એ ॥
 (૧-૧૫-૧૭)

પ્રથમ ગાથા તો સંજંધનો ખ્યાલ લાવવા પૂરતી આપી છે, પણ બીજી ગાથામાં “કેસવ દિ ખજુર” પદોથી રાસકાર શું કહેવા માંગે છે? અધિકાર વૃત્તિદાન-પ્રીતિદાનનો આશ્રે છે. તેમાં વામુદેવ શું આપે? તે પ્રસંગે ખજૂર સખ્દનો શો અર્થ જાણવો? શું પદ્મકેદમાં જૂઠું છે? ‘કેસવ દિખજુરે’ સાડીબાર લાખમાં કેસવને દેખાને, કારણ કે ચક્રીને તો નવરં સખ્દથી કોડી સખ્દ સાથે જોડી દીધેલ છે, અને રત્ની પાછળ પડિમાત્રા લેખકદોષથી રહી ગઇ હોય! વાસ્તવિક શું છે?

(૩) નીયમાનસ્મુષર્ણેન, નારાચશ્વાવ્રવીદિદમ્ ।

યઃ સ્ત્રીણાં મુદ્યમારુયાતિ, તદંતં તસ્ય જીવિતમ્ ॥

(ખં. ૨, ઢા. ૨૧)

ઝીને ગુણ વાત ન કહેવાની બ્યાવદારિક નીતિમાર્ગને વર્ણવતાં રાસકારે ધતર દર્શનીનું સંક્ષિપ્ત સુખાપિત નાગરાજની કથાવાળું મુશ્યું છે, પણ પંચતંત્ર-હિતોપદેશ-કથાસરિત્સાગર આદિ ગ્રંથો તપાસતાં ક્યાંય આ કથાનકવાળા શ્લોકની માહિતી મળી નથી. માટે મૂળ કથાવસ્તુ શી છે? તે ઉપર પ્રકાશ નાંખવાની જરૂર છે.

(૪) હું ચત્તી છું ચારણશ્રમણો, તેણિ નાંપું દીધ્ય સહી ॥
 (૨-૩૧-૭૩)

આ ગાથાદ્વિમા રાસકાર આગ્યમુનિ દીક્ષા ન આપે તેનો પ્રામાણિક
બૈદ્ધાન્તિક પ્રથનો પુરાવો જિનકવ્ચીની જેમ અષ્ટ અક્ષરમાં ક્યાંય છે ખરો !

(૫) ત્રિશ્વ-ચરં સીમંધર-સારં, જન્મજરામેદં શિવકારમ્ ।
સેદુકતુલ્યોપેશમમારં, જીવ ! ચિરં માયાદ્રિશતારમ્ ॥
(૩-૪૦-૧)

આ ગાથાથી રાસકારે શ્રી સીમંધર પરમાત્માના ગુણગાન કરતાં
'સેદુક-જેવા સેવકના સ્વામી' એવા ભાવાર્થવાળા ત્રીજા પાદને
વર્ણવે છે, તો શ્રી સીમંધરપ્રભુના જીવનમાં કાઈ સેદુકનો પ્રસંગ
આપે છે ખરો ! પ્રભુ મહાવીરસ્વામીના જીવનમાં તો સેદુક દિજની
વાત આપે છે (આ માટે જૂઓ શ્રી ત્રિપટિ શ પુત્ર પર્વ ૧૦, સર્ગ
૯, શ્લો. ૬૯, થી ૧૩૧) માટે અહીં સેદુક તે કાણ ?

(૬) સાત અન્ય નગરી સહીરે, વિચરિ શ્રી જિનરાજે ।
મોક્ષ ત્રીજિ ભાગિ રહી રે, મોક્ષાંતરિ જિનતાજે ॥
(૩-૪૧-૪૨)

રાસકારે શ્રી સીમંધર પ્રભુના જીવનને લગતા તેતાક્ષીય દ્વારે
વર્ણવતા અદ્વાતીશમાં દાગ પછી આ ગાથા મૂકી છે, આમાં ઉપચક
દષ્ટિએ અન્ય સાત નગરીમાં તીર્થ કર વિચરે છે, એમ જણાય પણ તેનો
આશય શો ? ક્યાં સાત નગરીમાં ક્યા તીર્થ કર વિચરે છે ? અહીં શ્રી
સીમંધરવિભુના વર્ણન પ્રસંગે કહેવાનો આશય શો ? ઇત્યાદિ અનેક પ્રશ્નો
ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આખી ગાથાનો ભાવાર્થ જો છે ? તે જાણવો જરૂરી છે

(૭) અનુવાદમાં નીચેની ગાથાઓના અર્થ નથી ક્યાં, તેના અર્થો
સૂચવવા વિનંતી છે

(૧) અભ્યાસિ વાધંતિ કિ, પૂન્યની રોચના રે ।

નયન-કમલ-દલ તુમ્હકા, સળ દુખ મોચના રે ॥

(૨) તિલકં તીન ભુવનમિ, મુરલોકો સહી રે ।

સ્વર્ગ ખંડલજામ, મુરરેખા રહી રે ॥ (૧-૯-૧૨-૧૩)

- (૩) ધાર્મ આપિ પાસિ કિ, તેણિ મુખચંદલિ રે ।
પ્રત્યક્ષ દીસિ એહ કિ, પદસરિ જલિ રે ॥ (૧-૯-૧૬)
- (૪) તુમહારે વિરહકે તાવિકે, હમ નયનાવલી રે ।
કેરવણી દલ કાંતિ કે, કમલાણી મલી રે ।
- (૫) તુમહ દર્શનકું ચંદ, સુધા નવી મીચીઈ રે ।
લીલા લહરી તરંગ, તુપારે સીચીઈ રે ॥ (૧-૯-૨૧-૨૨)
- (૬) મુંદરતાકું સાગર, શ્રી સીમંધરો રે ।
જેણુહી જનાઉ તેજકે, સખ જગ સિંધુરો રે ॥ (૧-૯-૨૭)
- (૭) દેહનુ વ્યાધિ અહિતોલાણીઈ, વનનૂં ઉપધ સાર રે ॥ (૧-૧૨-૩૩)
- (૮) ચંદ્રદર્શન માટિ નયણા, આજ ઉપોપિત પારીઆં ॥ (૧-૧૪-૪૬)
- (૯) પ્રશ્ન ગૂઢાદિ કેલી કરિ, સમચંદ્રિ નેત્ર સીત રે ।
મીચીઆ ચંદ્રકું દિખતા, ઉત્તર દિ મૃગલીત રે ॥ (૨-૧૭-૧૫)
- (૧૦) વિવરયુતા છિદ્રં વિના રે, દુષ્કૃત પણ સુખકાર ।
સત્કમલં દોપાકર નહી, એહી અચરિજ સાર ॥
- (૧૧) અપવર્ગ નાપિ ઈશ્વરો રે, જુ પવર્ગ પરિવાર ।
તે આપિ સીમંધરો રે, નિહન નાપિ હાર ॥ (૩-૩૪-૧૧/૧૨)
- (૧૨) સ્વ-પર-શકર્કશ જાણિવાએ, બીજા કિમ શકર્કશ માનિવાએ ।
કલકંઠ કીરતિ ઉજ્જવલ સહીએ, જસ પુરોષોત્તમિ રેખા રહીએ ।
- (૧૩) યદપિ નામ એકં મિલિએ, તુ હુ ઠામ-વિશેષિ જહુ દ્વલિએ ।
જગલકુ ચંદ્ર જગિ જાણ્યોએ, પંખ મીન નિ શિવ ચિત્તિ
આણ્યોએ ॥
- (૧૪) કનક-વર્ણુ જુ સોહિઈએ, તુ ચંદ્ર-વર્ણુ કિમ મોહીઈએ ।
તારા-મૈત્રી ત્રિહું પરિએ, વીરથી કાજ કિમ નવિ સરિએ ॥
(૩-૩૫-૬ થી ૮)
- આ સિવાય કોઈ સ્થલે કોઈ વિષય સખદ છોડી દીધેલ છે.

પરિશિષ્ટ-૧૦

પ્રવૃત્ત ગસી વિગ્નપુત્ર બડાગની પ્રત અતિપ્રવત્ન છતા કાગળ-
વશાત્ ગસના મુશ્કુ પછી મળી એટલે તે પ્રતના વિશિષ્ટ પાઠાંતરો આ
પરિશિષ્ટમાં આપ્યા છે

પા ન	દા ન	ગા ન	મૂલ પાઠ	પાઠાંતર
૧			દાવ ૧	દાવ પ્રથમ
૧			દાવ	
૩	૩	૭	પામિ	પાત્રિ
૮	૯	૧૦	પગિવેધિ	જલકુડ
૧૧	૧૧		સાગ ગ	સાગ ગ-મહાગ
૧૨	૧૨		આસાહિરી	અસાહિરી
૧૩	૧૩	૧	ઈશાન	ઈશાનીછ
૧૩	૧૩	૪	નમોથલૂ કઠિ	નમોથલૂઅ કઠિ
૧૪	૧૩	૮	જાલુછ	જાલુછ
૧૪	૧૪		ધન્યાસી	દેશાખ
૧૬	૧૫	૨	પજૂર	પજૂર
૧૭	૧૫	૬	શ્રમણા	શ્રમણો
૧૮	૧૬	૪	સાલનતા	સલનતા
૧૮	૧૭		॥મલે॥ શ્રીચીત્ ૦॥	॥શ્રીચીત્ ૦॥
૧૯	૧૭		વગમડલ	વગમડલે
૧૮	૧૭	૮	બુધીકરી	બુધિ કરી
૨૦	૧૭	૧૫	દિખતા	દેખતા
૨૫	૨૧	૪	વિયોગિ	વિયોગ
૨૫	૨૧		શ્લો. નીય ૦	શ્લોકના નીય ૦
૨૬	૨૧	૧૬	સમરેસિ	સમરેમિ

पा. नं.	दा. नं.	आ. नं.	मूलश्लोक	पाठांतर
३०	२३	१४मी गाथा नयी
३३	२५	४	परमज्जु	परमज्जु
३७	२६	२	परम	परम
४८	४९	११	साक्षात्	साक्षात्
४८	४२	५	वाधिल्ली	वाधिल्ली
५०	॥ इति श्रीसीमंथरस्वामि शोभातरंगे पंचम चरमो- ल्लासः समाप्तः ॥ छ ॥ इति शोभातरंग संपूर्ण ॥ वाई रूपाईपठनार्थ ॥ पत्तने सा. कल्याणेन चित्रावितः ॥	॥ इति श्रीसीमंथर- स्वामि शोभातरंगे पंचम चरमोल्लासः समाप्तः ॥ इति श्री- शोभातरंग संपूर्ण ॥ श्री शुभं भवतु ग्रं. ५५०॥ भंडारनी प्रति छि, कडुम- तीनी ॥ श्रीरस्तु ॥

